

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РИНКУ І ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НАН УКРАЇНИ»

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РИНКУ І ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НАН УКРАЇНИ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВЕРНІГОРОВА Наталія Валеріївна

УДК 330.366:[911.375:712.253](043.3)

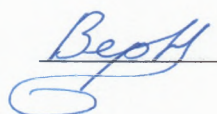
ДИСЕРТАЦІЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
МІСЬКИХ ПАРКІВ

Соціальні та поведінкові науки

051 – Економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Н. В. Вернігорова

Науковий керівник Петрушенко Микола Миколайович, д.е.н., професор

Одеса – 2023

АНОТАЦІЯ

Вернігорова Н. В. Організаційно-економічне забезпечення сталого розвитку міських парків. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. – ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», Одеса, 2023.

Актуальність дисертаційної роботи визначається необхідністю забезпечення сталого розвитку міст та їх територіальної структури, з урахуванням чинників рекреаційного природокористування, соціально-економічного розвитку та сучасних екологічних критеріїв. Зростаючі темпи урбанізації створюють виклики для збалансованого розвитку міських парків згідно оздоровчих і рекреаційних потреб нинішніх та майбутніх поколінь містян, інклюзивного розвитку та збереження природних ресурсів і навколишнього середовища. В роботі обґрунтовано концептуальну ідею про те, що в процесі організаційно-економічного забезпечення міських парків, по-перше, необхідним є соціально-орієнтований підхід, а по-друге, – екологічні інновації, за допомогою яких можна досягти позитивних соціальних, природоохоронних та економічних ефектів для розвитку міста в цілому.

В дисертаційній роботі виділяється 5 основних напрямків реалізації організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків, а саме:

- вдосконалення інституціональних засад функціонування міських парків та визначення організаційно-економічного інструментарію забезпечення їх сталого розвитку;
- визначення інституційних пасток в структурі суб'єктно-об'єктних відносин в сфері організаційно-економічного забезпечення паркового благоустрою;
- розроблення методичного підходу до комплексного оцінювання збитків, завданих міським паркам унаслідок російської війни проти України;
- обґрунтування вибору форм державно-приватного партнерства в сфері сталого розвитку міських парків;
- розвиток концептуально-методичних підходів щодо проєктування відбудови міських парків згідно з викликами воєнного та післявоєнного періодів.

В першому розділі дисертаційної роботи наведено теоретичний базис організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків, обґрунтовано необхідність екологізації та впровадження екологічних інновацій у розвиток зеленої інфраструктури. Теоретичним підґрунтям дослідження є понятійно-категоріальний апарат релевантний сфері сталого розвитку міських парків, принципам сталості та інклюзивності, екосистемного підходу та зеленої економіки, а також актуальним напрямом розвитку міських парків. Зокрема визначено сутність таких понять як: «парковий простір» у територіальній структурі міста, «економіка паркового простору» та «організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків». Окрім того, обґрунтовано взаємозв'язок «економіки паркового простору» з економікою міста, економікою регіону та держави.

З використанням ретроспективного аналізу розвитку міських парків у різних країнах світу обґрунтовано ряд чинників, які формували переваги суспільства до характеристик простору міських парків та до їх екосистемних послуг. Визначено наявність постійно діючих, відносно сталих та мінливих чинників, що формують споживацькі переваги в характеристиках простору сучасних міських парків. Це дозволяє визначити актуальні чинники впливу на розвиток міських парків і підібрати актуальні організаційно-економічні рішення згідно з потребами населення та міста в цілому.

На основі аналізу нормативно-правових документів щодо розвитку та благоустрою міських парків, а також міських цільових програм благоустрою та даних щодо забезпечення зеленими насадженнями міст України визначено інституційні пастки (неефективних норм), які заважають сталому розвитку зеленого господарства. На основі аналізу зарубіжного досвіду щодо функціонування міських парків виявлено можливі рішення щодо подолання неефективних норм в сфері інституціонального забезпечення, а саме: впровадження соціально-орієнтованого підходу в організаційно-економічній устрій паркового господарства (опитування, орієнтація на громадську думку та потреби, спільні обговорення), двоступенева система функціонування інституціональної сфери (на формальному і неформальному рівнях).

В другому розділі дисертаційної роботи обґрунтовано і аналітично доведено, що основними економіко-екологічними чинниками сталого розвитку міських парків є, по-перше, якість зеленої інфраструктури та всієї природної складової. А по-друге, – рівень інфраструктурного забезпечення, який визначає можливості надання культурних екосистемних послуг та сприяє інклюзивному розвитку.

На основі аналізу проведеного в роботі анкетування жителів різних міст України визначено достатньо низький ступінь впливовості думки суспільства на організаційно-економічні рішення щодо розвитку міських парків. Також визначено ключові показники споживацьких переваг жителів міст різних категорій та виявлено спільні проблеми і тенденції, що дозволяє у майбутньому будувати стратегії інклюзивного розвитку зелених громадських просторів, а також стратегії розвитку зеленої інфраструктури для малих і великих міст, враховуючи особливості розселення, територіальної структури міста, логістики та потреб громадян.

У контексті військової агресії росії проти України актуальним постало питання щодо оцінки збитків міським паркам внаслідок військових дій. З метою вдосконалення методичних підходів щодо оцінки збитків для подальшого стягнення репарацій з країни-агресорки, сформовано методичні підходи щодо оцінки збитків міським паркам у контексті повоєнної відбудови міст України та сталого розвитку. Представлений методичний підхід пропонує оцінку наступних складових:

- оцінка втрат матеріальних складових паркової екосистеми та інфраструктури через їхнє знищення, пошкодження, відсутність можливостей догляду за парком, неможливість використання екосистемних послуг в культурних, рекреаційних та природоохоронних цілях;
- збитки фінансово-економічній складовій паркового господарства;
- оцінка витрат на відновлення порушених екосистем та інфраструктури парків до попереднього стану.

Також обґрунтовано види ушкоджень міських парків, які потребують оцінки та відшкодування, а саме:

1. Збиток ландшафту паркової території через неправомірне використання парку;
2. Збитки через заподіяння шкоди природній складовій парків і зелених зон;

3. Збитки інфраструктурі парків, яка включає: інфраструктуру суспільного використання (власність парків), інфраструктуру адміністративного використання та обслуговування парку (власність парків), та інфраструктуру платних послуг (власність орендарів);

4. Збитки, завдані екосистемним активам (ландшафт з зеленими насадженнями та водоймами якщо вони є);

5. Витрати на оцінювання збитку

В третьому розділі дисертаційної роботи, на основі визначених раніше напрямів і закономірностей розвитку міських парків, результатів ретроспективного аналізу розвитку міських парків та анкетування, доведено висунуту гіпотезу про доцільність впровадження соціально-орієнтованого підходу до розвитку міських парків, який допоможе у вирішенні проблем соціального характеру та сприятиме соціальному та психологічному благополуччю населення та громадському здоров'ю. Також обґрунтовано доцільність виділення трьох напрямків інституціонального забезпечення розвитку міських парків та відповідного інструментарію за характерними для них групами екосистемних послуг – регулюючим, культурним та підтримуючим, що сприятиме розвитку парків та міста в цілому згідно принципів сталого розвитку та зеленої економіки.

У зв'язку з визначеними у першому розділі дисертаційної роботи неефективними нормами в сфері розвитку міських парків, обґрунтовано актуальність вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин. Пропонується посилення та конкретизація горизонтальних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, управління та споживання екосистемних послуг міських парків, що сприятиме закріпленню нових ефективних норм на формальному і неформальному рівнях. Особливого значення неформальна складова набуває саме у відносинах в сфері громадського використання, або у випадку наявності різних груп інтересів навколо визначеного об'єкту господарювання. Неефективні норми у функціонуванні сфери зеленого господарства часто мають у своїй основі попередньо вкорінені норми на неформальному рівні, які включають погляди, традиції, інтереси та культуру, і мають певний вплив при формуванні формальних норм, їх дотримання та

відповідальності. У випадку міських парків, вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин на неформальному рівні передбачає: підвищення громадської відповідальності; посилення горизонтальних зв'язків, а також зв'язків з низу на гору; зменшення можливостей щодо лобіювання інтересів, які шкодять інтересам громадян щодо використання парків і зелених зон, та суперечать генеральному плану міста або природоохоронним нормативам використання зелених зон.

У контексті сталого розвитку міських парків у повоєнний період, обґрунтовано запровадження державно-приватних партнерств в сфері фінансування міських парків, орієнтуючись на потреби населення та природної складової міських парків, що сприятиме рекреаційному природокористуванню у межах міста.

Орієнтуючись на результати проведеного у другому розділі анкетування, а також згідно актуальним чинникам розвитку міських парків у повоєнний період, обґрунтовано екоінноваційний проєкт морського парку у прибережній зоні Одещини у контексті принципів сталого розвитку та згідно екологічним критеріям. Запропоновані концептуально-методичні підходи щодо створення проєкту морського парку орієнтовані на сталий розвиток місцевої економіки та відповідають принципу “build back better”, який є одним із провідних принципів Національного плану відновлення України. Згідно з основними тезами конференції в Лугано (Швейцарія) у 2022 році, на якій представлено Проєкт плану відновлення України, відбудова за принципом “build back better” має відбуватись також з урахуванням принципів зеленого переходу. Зелені принципи, такі як: зелена економіка, стале господарювання, інклюзивне природокористування – можуть видатись дуже амбітними для повоєнної відбудови, але у контексті розвитку міських парків вони є досяжними і мають принципове значення для сприяння соціальному, економічному та екологічному благополуччю. Тому представлені концептуально-методичні підходи щодо проєктування відбудови міських парків релевантні викликам повоєнного відновлення, та передбачають відповідність проєктів парків специфіці місцевої економіки, суспільним потребам та соціальним проблемам, а також особливостям природних умов.

Ключові слова: міські парки, організаційно-економічне забезпечення, сталий розвиток, природні ресурси, соціально-економічний розвиток, стійкість (сталість), інклюзивний розвиток, екологізація, екологічна інновація, екологічний критерій, екологічний менеджмент, природокористування, територіальна структура, зелена економіка, навколишнє середовище.

ANNOTATION

Vernihorova N. V. Organizational and economic support for the sustainable development of city parks. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript .

Thesis for the degree of Philosophy Doctor in specialty 051 – Economics. – State Organization “Institute of Market and Economic & Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Odesa, 2023.

The relevance of the dissertation work is determined by the need to ensure the sustainable development of cities and their territorial structure, taking into account the factors of recreational nature use, socio-economic development and modern ecological criteria. The growing pace of urbanization creates challenges for the balanced development of city parks in accordance with the health and recreational needs of current and future generations of citizens, inclusive development and preservation of natural resources and the environment. The work substantiates the conceptual idea that in the process of organizational and economic provision of city parks, firstly, a socially oriented approach is necessary, and secondly, ecological innovations, with the help of which it is possible to achieve positive social, environmental and economic effects for the development of the city as a whole.

The dissertation highlights 5 main areas of implementation of organizational and economic support for the sustainable development of city parks, namely:

- improvement of the institutional foundations of the functioning of city parks and determination of the organizational and economic tools for ensuring their sustainable development;
- determination of institutional traps in the structure of subject-object relations in the field of organizational and economic support of park improvement;

- development of a methodical approach to comprehensive assessment of damages caused to city parks as a result of the Russian war against Ukraine;
- justification of the choice of forms of public-private partnership in the field of sustainable development of city parks;
- development of conceptual and methodological approaches to the design of the reconstruction of city parks in accordance with the challenges of the war and post-war periods.

In the first chapter of the dissertation, the theoretical basis of organizational and economic support for the sustainable development of city parks is provided, the need for greening and the introduction of ecological innovations in the development of green infrastructure is substantiated. The theoretical basis of the research is the conceptual and categorical apparatus relevant to the field of sustainable development of city parks, the principles of sustainability and inclusiveness, the ecosystem approach and green economy, as well as the current directions of the development of city parks. In particular, the essence of such concepts as: “park space” in the territorial structure of the city, “economy of park space” and “organizational and economic support for the development of city parks” is determined. In addition, the relationship between the “economy of park space” and the economy of the city, the economy of the region and the state is substantiated.

Using a retrospective analysis of the development of city parks in different countries of the world, a number of factors that shaped society's preferences for the characteristics of the space of city parks and their ecosystem services were substantiated. The presence of constantly acting, relatively stable and changing factors that shape consumer preferences in the characteristics of the space of modern city parks has been determined. This makes it possible to determine the relevant factors influencing the development of city parks and to choose relevant organizational and economic solutions according to the needs of the population and the city as a whole.

Based on the analysis of normative legal documents regarding the development and beautification of city parks, as well as city targeted beautification programs and data on the provision of green spaces in the cities of Ukraine, institutional traps (ineffective norms) that prevent the sustainable development of the green economy have been

identified. On the basis of the analysis of foreign experience regarding the functioning of city parks, possible solutions for overcoming ineffective norms in the field of institutional support have been identified, namely: the introduction of a socially-oriented approach to the organizational and economic structure of park management (surveys, orientation to public opinion and needs, joint discussions), two-stage system of functioning of the institutional sphere (at the formal and informal levels).

In the second chapter of the dissertation, it is substantiated and analytically proven that the main economic and ecological factors of the sustainable development of city parks are, first of all, the quality of green infrastructure and the entire natural component. And secondly, the level of infrastructural support, which determines the possibilities of providing cultural ecosystem services and promotes inclusive development.

Based on the analysis of the survey of residents of different cities of Ukraine conducted in the work, it was determined that the degree of influence of public opinion on organizational and economic decisions regarding the development of city parks is sufficiently low. Also, key indicators of consumer preferences of residents of different categories of cities were determined and common problems and trends were identified, which allows for the future to build strategies for the inclusive development of green public spaces, as well as strategies for the development of green infrastructure for small and large cities, taking into account the peculiarities of settlement, the territorial structure of the city, logistics and needs of citizens.

In the context of Russia's military aggression against Ukraine, the issue of assessing damage to city parks as a result of military operations has become relevant. In order to improve methodical approaches to damage assessment for further recovery of reparations from the aggressor country, methodical approaches to damage assessment to city parks in the context of post-war reconstruction of Ukrainian cities and sustainable development were formed.

In the third chapter of the dissertation, on the basis of the previously determined directions and regularities of the development of city parks, the results of a retrospective analysis of the development of city parks and questionnaires, the proposed hypothesis about the feasibility of implementing a socially-oriented approach to the development of

city parks, which will help in solving problems of a social nature and contribute to social and psychological well-being of the population and public health. The expediency of allocating three areas of institutional support for the development of city parks and the appropriate toolkit according to their characteristic groups of ecosystem services – regulatory, cultural and supporting, which will contribute to the development of urboecosystems according to the principles of sustainable development and green economy, is also substantiated. In connection with the ineffective norms in the field of development of city parks identified in the first chapter of the dissertation, the relevance of improving subject-object relations is substantiated. It is proposed to strengthen and specify the horizontal relationships between economic entities, management and consumption of ecosystem services of city parks, which will contribute to the establishment of new effective norms at the formal and informal levels.

In the context of the sustainable development of city parks in the post-war period, the introduction of public-private partnerships in the field of financing city parks is justified, focusing on the needs of the population and the natural component of city parks, which will promote recreational nature use within the city.

Focusing on the results of the survey conducted in the second section, as well as according to the actual factors of the development of city parks in the post-war period, the eco-innovation project of the marine park in the coastal zone of Odesa was substantiated in the context of the principles of sustainable development and according to ecological criteria. The proposed project is focused on the sustainable development of the local economy and corresponds to the “build back better” principle, which will satisfy the safety needs of vacationers and community residents, promote the development of recreational nature use and the inclusive development of the entire coastal area to ensure quality recreation of various population groups, including military rehabilitation .

Keywords: city parks, organizational and economic support, sustainable development, natural resources, socio-economic development, sustainability, inclusive development, ecologization, ecological innovation, environmental criterion, ecological management, nature management, territorial structure, green economy, environment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Розділ у колективній монографії

1. Вернігорова, Н. В. (2021). *Чинники інклюзивності економіки вражень у межах використання міських парків*. За науковою ред. д.е.н., професора Хумарової Н. І. ДУ «Ін-т ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України». Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ». 506 с. С. 402 – 423. (506/32) ISBN 978-966-02-9838-5

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Humarova, N. I., & Vernihorova, N. V. (2019). Inclusiveness in natural use in case of the reserved fund. *Economic Innovations*, 21(2(71)), 150-161. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2\(71\).150-161](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2(71).150-161) (Особистий внесок здобувача: визначено напрямки розвитку якостей та характеристик інклюзивного природокористування для об'єктів природно-заповідного фонду).

3. Vernihorova, N. V. (2019). Ecological urbanism as a factor of socio-economic and ecological development of modern cities and balanced use of nature. *Economics and Law*, 4(55), 108-115. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.108>

4. Вернігорова, Н. В. (2021). Парки в сфері інклюзивного природокористування. *Економічні інновації*, Том 23, № (1)78. Одеса: ІРЕЕД НАНУ. С. 29-40. [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1\(78\).29-40](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1(78).29-40)

5. Вернігорова, Н. В. (2021). Аналіз організаційно-економічного забезпечення міських парків в Україні. *Науковий вісник МДУ. Серія «Економіка»*, том 8, №2, с. 90 – 100. [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(2\).2021.90-100](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(2).2021.90-100)

6. Vernihorova, N. V. (2021). Urban Parks as an Innovative Social Space and a Factor of Social and Environmental Welfare. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*. Vol. 8, N 4, P. 69 – 78. [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(4\).2021.69-78](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(4).2021.69-78)

7. Вернігорова, Н. В. (2022). Вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин у контексті формування потреб в екосистемних послугах міських парків. *Економічні інновації*, 24(1(82)), 41-54. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1\(82\).41-54](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1(82).41-54)

8. Вернігорова, Н. В. (2022). Екосистемні послуги парків та їх оцінка. *Економічні інновації*, 24(2(83)), 53-65 с. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2\(83\).53-65](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2(83).53-65)

9. Вернігорова, Н. В. (2022). Аналіз організаційно-економічного забезпечення міських парків на основі опитувань. *Економіка та право*, Випуск 3 (66), С. 85-96. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.085>

10. Вернігорова, Н. В. (2022). Розвиток природного потенціалу узбережжя Одещини як фактор економічного добробуту і безпеки населення. *International Journal of Knowledge Transfer Management Studies: International Scientific E-Journal*. № 2. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7433382>
URL: https://iidskt.org.ua/wp-content/uploads/2022_2_3.pdf

11. Вернігорова, Н. В. (2023). Інституційні новації розвитку міських парків в Україні. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. № 2 (24). С. 35-43. Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejoru/2023/No2/35.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.8128451.

12. Вернігорова, Н. В. (2023). Економічне обґрунтування екосистемних активів міських парків на основі аналізу картування приморського міста Одеси. *Причорноморські економічні студії*, випуск № 81. Одеса, С. 130 – 139. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.81-22>

13. Vernihorova, N.V. (2023). Organizational and economic structure of functioning of city parks: aspects of sustainable development and ecosystem approach. *Economic Innovations*, Vol. 25, Issue3 (88), P.66 – 79. [https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3\(88\).66-79](https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3(88).66-79)

14. Вернігорова Н.В. (2023). Оцінка збитків міських парків у контексті повоєнної відбудови міст України та сталого розвитку. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. № 4 (68). С. 89-100. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/89.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.04.2023.10. DOI: 10.5281/zenodo.10042093.

Стаття у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу

15. Vernihorova, N. V. (2021). Institutional prerequisites for organizational and economic quality assurance of ecosystem services of city parks. *Three Seas Economic Journal*, 2(3), 8-15 p. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2021-3-2>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Тези доповідей у матеріалах наукових конференцій

16. Вернігорова, Н. В. (2019). Сталий розвиток міста на засадах інклюзивного природокористування. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (квітень-травень 2019 року)*. Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О. Б. Бекетова, 2019 рік. С. 4 - 6.

17. Вернігорова, Н. В. (2020). Парки у концепції інклюзивності природно-заповідного фонду. *Всеукраїнська науково-практична on-line конференція з проблем економіки «Вплив інноваційних змін на розвиток суспільства: економіко-правові та соціально-гуманітарні аспекти»*, 14 травня 2020. Житомир, 430 – 431 с.

18. Вернігорова, Н. В. (2020). Впровадження інклюзивного природокористування на засадах екологічного імперативу. *Всеукраїнська науково-практична інтернет конференція «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки»*. 20 травня 2020 рік. Львів. С.139-142

19. Вернігорова, Н. В. (2020). Поняття «парк» у науковому дискурсі. *XI Міжнародна науково-практична конференція «Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті»*. Одеса: ОДАБА. Листопад 2020. С. 32 – 36.

20. Вернігорова, Н. В. (2021). Якісна оцінка міських парків як передумова їх інноваційного розвитку. *Міжнародноа науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах»*. Дніпро. 16.04.2021. С. 67 – 70. URL: https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/22144/1/Osoblivosti_zastosuvannia.pdf

21. Вернігорова, Н. В. (2021). Перспективи економічного розвитку міських парків в Україні. *XIII Міжнародна науково-практична конференція «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток»*.

Харків, 20 – 21 квітня, С. 200 – 202. URL: https://kstuca.kharkov.ua/wp-content/uploads/2021/05/Materialu_XIII_MNPK.pdf

22. Вернігорова, Н. В. (2021). Інновації управління міськими парками України. *Міжнародна конференція «Теорія та практика менеджменту»*. Луцьк 2021. С. 95 – 96.

23. Вернігорова, Н. В. (2022). Аналіз фінансового забезпечення міських парків в Україні та їх пріоритетні зміни. *Міжнародна науково-практична конференція ВНТУ «Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні – 2022»*. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/fiip/fiip2022/paper/view/14688>

24. Вернігорова, Н. В. (2022). Оглядовий аналіз збитків міським паркам Маріуполя внаслідок воєнних дій. *V міжнародна науково-практична інтернет конференція молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення»*. 25–26 травня 2022 р., Україна, м. Львів. 132 – 134 с.

25. Вернігорова, Н. В. (2022). Проблематика післявоєнної відбудови і розвитку міських парків Чернігова. *Зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конференції. «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку»*. Київ: КНЕУ. 311 – 312 с.

26. Вернігорова, Н. В. (2022). Актуальні фактори впливу у системі благоустрою парків та їх сталий розвиток. *III Міжнародна науково-практична конференція*. Харків. ДБТУ. 2022. С. 54 – 57.

27. Вернігорова, Н. В. (2022). Морські парки як фактор економічної підтримки приморських регіонів у післявоєнний період. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики : матеріали всеукр. наук. конф. молодих вчених*. Рада молодих вчених при Одес. обл. держ. адмін. Одеса, С. 63-68.

28. Вернігорова, Н. В. (2023). Розвиток парків приморських міст у післявоєнний період на прикладі Одещини. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*.

Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, Полтавський інститут економіки і права, 17-18 травня 2023 року. С 111 – 114

29. Вернігорова, Н. В. (2023). Проблематика розвитку міських парків в контексті європейської інтеграції України. *Теорія та практика менеджменту: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф.* Луцьк, 2023. 57 – 59 с.

30. Вернігорова, Н. В. (2023). Принципи сталого розвитку та екосистемного підходу в сфері функціонування міських парків. *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної Конференції «Сучасні домінанти трансформації економіки з урахуванням повоєнних викликів».* м. Одеса, 14-15 вересня 2023 року. С.126 – 128.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	18
ВСТУП.....	19
1 РОЗДІЛ – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПАРКІВ	27
1.1 Систематизація уявлень про сталий розвиток міських парків	27
1.2 Чинники формування суспільних потреб в екосистемних послугах міських парків.....	46
1.3 Аналіз зарубіжного досвіду сталого розвитку міських парків	57
1.4 Нормативно-правові засади втілення принципів сталості у функціонування та розвиток міських парків.....	71
2 РОЗДІЛ – МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПАРКІВ.....	89
2.1 Обґрунтування варіантів організаційно-економічного забезпечення функціонування міських парків відповідно до сценаріїв їх сталого розвитку	89
2.2 Визначення споживчих потреб у послугах, що надаються міськими парками в Україні.....	106
2.3 Аналіз інклюзивності міських парків на основі картування та моніторингу громадської думки, на прикладі Одеси.....	128
2.4 Розробка методичного підходу до оцінювання збитків, завданих міським паркам унаслідок російської війни проти України.....	151
3 РОЗДІЛ – ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДБУДОВИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПАРКІВ	170
3.1 Пропозиції щодо вдосконалення суб’єктно-об’єктних відносин в сфері паркового благоустрою на засадах сталості та інклюзивності	170
3.2 Розробка напрямів інституціональної підтримки функціонування та сталого розвитку міських парків.....	181

3.3 Розробка пропозицій щодо вибору форм державно-приватного партнерства в сфері сталого розвитку міських парків	196
3.4 Обґрунтування пропозицій щодо проєктування відбудови міських парків за принципом “build back better”, на прикладі морського парку в Одеській області...	207
ВИСНОВКИ.....	223
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	227
ДОДАТКИ.....	253

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

МП – міські парки;

ДПП – державно-приватне партнерство;

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я;

ООН – Організація об'єднаних націй.

ВСТУП

Актуальність. Важливість науково-прикладного опрацювання теоретичних та методичних положень організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків на основі соціально-орієнтованого підходу спричинена: об'єктивністю зростання важливості екосистемних послуг міських парків для суспільного, економічного та екологічного благополуччя громад, в силу підвищення темпів урбанізації та росту чисельності міського населення; необхідністю забезпечення комфортних органолептичних умов у містах та задоволення оздоровчих і рекреаційних потреб нинішніх та майбутніх поколінь містян; необхідністю підвищення ефективності використання природного потенціалу міських парків для досягнення сталого розвитку міст.

Теоретико-методологічні та науково-методичні напрацювання стосовно засад розвитку організаційно-економічних взаємовідносин в сфері природокористування із застосуванням принципів сталого розвитку та екосистемного підходу висвітлювали фахівці відомих наукових шкіл економіко-екологічного напрямку, а саме: структури НАН України – ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку», Інститут регіональних досліджень та вітчизняні вищі навчальні заклади – Одеський державний екологічний університет, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний лісотехнічний університет. У даних наукових школах переважно досліджувались проблеми парків з точки зору геоботаніки, фітоценології, фітосозології та екології, що представляє велику цінність для подальших фундаментальних і прикладних досліджень щодо сталого розвитку парків. Але, по-перше, було приділено мало уваги саме міському парку, як частині урбоекосистеми, а також функціонування міських парків не було належним чином вивчено у контексті їх організаційно-економічного устрою.

Дисертаційна робота виконана у контексті актуальних напрямків розвитку держави, які викладено в: Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», від 30.09.2019; Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики

та політики відновлення регіонів і територій», від 09.07.2022, № 2389-IX; Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року (Закон України від 07.12.2016, № 932-2016-р).

В даному дослідженні висунуто гіпотезу про доцільність впровадження соціально-орієнтованого підходу до розвитку міських парків, який допоможе у вирішенні проблем соціального характеру та сприятиме соціальному та психологічному благополуччю населення. Дана гіпотеза відповідає принципам і положенням сталого розвитку і ґрунтуються на реалізації ідеї балансу між зростанням рівня урбанізації і суспільного попиту на міську рекреацію, та природним потенціалом екосистем парку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась у відповідності до науково-дослідних робіт та тематик ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», а саме за темами: держбюджетної науково-дослідної роботи «Інклюзивність економіки вражень в природокористуванні» (2019-2021 рр., № ДР 0119U000229), де автором досліджено інституціональні чинники інклюзивності економіки вражень у межах використання природних парків; держбюджетної науково-дослідної роботи «Управління природними активами на засадах блакитного зростання» (2022 – 2024 рр., № ДР 0122U000738), де автором проведено аналіз тенденцій і чинників повоєнної відбудови та розвитку парків і зелених зон, на прикладі приморських міст України та світу, а також з використанням методу картування проведено аналіз організаційно-економічного забезпечення використання екосистемних активів міських парків та їх доступності на прикладі міста Одеси.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є удосконалення теоретико-методичних положень організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких наукових завдань:

- ідентифікувати понятійно-категоріальний апарат і визначити концептуальний зв'язок принципів сталого розвитку та екосистемного підходу у контексті розвитку міських парків;

- ідентифікувати основні фактори впливу на потреби до екосистемних послуг міських парків і запропонувати науковий підхід щодо їх використання при формуванні стратегій сталого розвитку міських парків;
- дослідити нормативно-правове та організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків та визначити «інституційні пастки» в системі забезпечення належного функціонування сфери зеленого господарства України, що заважають сталому розвитку міських парків;
- провести аналіз економіко-екологічних чинників сталого розвитку міських парків та надати пропозиції щодо їх позабюджетного фінансування;
- сформуванати методичні підходи щодо оцінки збитків міських парків у контексті повоєнної відбудови міст України та сталого розвитку;
- розробити та обґрунтувати напрямки і пропозиції щодо вдосконалення організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків на основі екосистемного підходу та зеленого зростання;
- визначити актуальні чинники та тенденції розвитку міських парків у повоєнний період та запропонувати приклад проєкту парку у контексті сталого розвитку регіону.

Об’єктом дослідження є процес організаційно-економічного забезпечення розвитку міських парків у контексті сталого розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні положення щодо організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є система класичних положень економічної теорії, економіки природокористування та охорони навколишнього природного середовища, економічні закони, поняття і категорії економіки землекористування, в тому числі праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо визначення організаційно-економічних основ раціоналізації розвитку та функціонування міських парків, та сталого розвитку міст, територій та громад. Дослідження проведено на принципах і методах системного підходу, що забезпечує розгляд у єдності і взаємозв’язку проблем сталого розвитку

у контексті розвитку міських парків та соціального, економічного та екологічного благополуччя.

У процесі наукового дослідження для реалізації поставленої мети використовувалися такі методи наукового пізнання: індукції та дедукції – для обґрунтування теоретичних і методологічних положень дослідження, висновків та рекомендацій; метод ретроспективного аналізу – для визначення основних факторів формування потреб до екосистемних послуг парків та їх динаміки у часі; економіко-статистичні та графоаналітичні методи – для обробки та узагальнення статистичних даних та проведення діагностики; метод анкетування – для визначення споживчого потенціалу екосистемних послуг міських парків; метод картування, або mapping, – для візуального представлення інформації щодо забезпечення зеленими насадженнями Одеси та їх доступності для громадян; картографічний метод, який включає візуальний аналіз – для дослідження розташування зелених зон на території міста Одеси і їх види, та картометричні дослідження – для вимірювання відстаней від парків та скверів в еквіваленті 10 хвилин пішої ходи; логічного узагальнення, синтезу, аналізу й порівняння – для визначення сутності, принципів, функцій і заходів організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків на основі екосистемного підходу.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, офіційні документи законодавчих і виконавчих органів влади України, а також міжнародні офіційні документи. Інформаційною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і закордонних учених у галузі економіки природокористування та охорони навколишнього природного середовища, щорічні звіти, статистичні матеріали Міністерства розвитку громад та територій України, міських рад міст-обласних центрів України, Верховної ради України, Кабінету міністрів України, Міністерства фінансів, Міністерства економіки України, інших міністерств та відомств, матеріали досліджень зарубіжних організацій з проблем розвитку міських парків та зелених зон, організації їх ефективного використання та сталого розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних основ організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків на основі екосистемного підходу, зокрема:

Удосконалено:

– інституціональні засади функціонування міських парків та визначено організаційно-економічний інструментарій забезпечення їх сталого розвитку, який, на відміну від існуючого, базується на адміністративному регулюванні, узгодженому з різновидами екосистемних послуг, що дозволяє підвищувати ефективність використання властивостей і функцій екосистем міських парків, найбільш актуальних для конкретного міста або району виходячи з його суспільно-економічних та екологічних потреб (п. 3.2, стор. 181- 205);

– теоретико-категоріальний базис економіко-екологічної сфери сталого розвитку міських парків, а саме таких дефініцій як «парковий простір», «економіка паркового простору», «організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків» та «екосистемні активи міських парків», що на відміну від традиційного розуміння господарства міських парків як суто комунальної сфери, ґрунтуються на комплексному розумінні ролі парків в економіці міста та відповідають принципам сталості та інклюзивності (п. 1.1, стор. 30 – 35);

– методичний підхід до комплексного оцінювання збитків, завданих міським паркам унаслідок російської війни проти України, який, на відміну від існуючих, дозволяє враховувати специфічні аспекти нанесеної шкоди міським паркам і зеленим зонам внаслідок різних видів мілітаристського впливу, та оцінювати збитки, включаючи капітальні витрати на відновлення порушених паркових екосистем та інфраструктури парків, із метою їх подальших відшкодувань державою-агресором (п. 2.4, стор. 151 – 169);

Дістало подальший розвиток:

– концептуально-методичні підходи щодо проєктування відбудови міських парків згідно з викликами воєнного та післявоєнного періодів, які на відміну від інших передбачають визначення специфіки місцевої економіки, суспільних потреб та соціальних проблем, а також особливостей природних умов, та орієнтовані на

сталий розвиток місцевої економіки і відповідають принципу “build back better”, враховуючи поліфункціональність надання послуг на основі ефективного використання локальних ресурсів для задоволення рекреаційних та реабілітаційних потреб населення з пріоритетом чинників безпеки та інклюзивності (п. 3.4, стор. 207 – 222);

- теоретичний підхід до визначення інституційних пасток в структурі суб’єктно-об’єктних відносин в сфері організаційно-економічного забезпечення паркового благоустрою, шляхом визначення релевантних вимог сталого та інклюзивного розвитку на формальному та неформальному рівнях, та адаптування до них нормативно-правового та організаційно-економічного забезпечення функціонування та розвитку міських парків, зокрема у формі структури, що виконуватиме посередницькі функції у вирішенні питань, релевантних парковому господарству місцевих громад (п. 1.4, стор. 71 – 88, та п. 3.1, стор. 170 – 174);

- обґрунтування вибору форм державно-приватного партнерства в сфері сталого розвитку міських парків, яке на відміну від інших, передбачає укладання угод в сфері економічного співробітництва за актуальними напрямками (освітньо-науковий, рекреаційно-оздоровчий, естетично-атрактивний та природоохоронний), з урахуванням результатів комплексної оцінки, моніторинг громадської думки, а також природно-екологічних характеристик у межах екосистемних функцій конкретного парку (п. 3.3, стор. 196 – 206);

- концептуально-методичний підхід до визначення індивідуальних профілей формування збалансованої паркової інфраструктури та зелених насаджень, в розрізі двох вимірів (за напрямками впровадження інновацій, за інструментами організаційно-економічного забезпечення) і включають заходи фінансово-інвестиційної підтримки, адміністрування, встановлення норм і правил, спрямованих на підвищення соціо-економіко-екологічної віддачі від функціонування міських парків (п. 2.1, стор. 90 – 93).

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в дисертаційній роботі результати дослідження полягають в розробці науково-практичних положень, які дають можливість забезпечити організаційно-економічне забезпечення сталого

розвитку міських парків на основі екосистемного підходу, розробці ефективних підходів до збалансування суспільних потреб та природного потенціалу екосистем міських парків.

Науковий доробок автора позитивно оцінений Департаментом економічної політики та стратегічного планування ООДА (Акти про впровадження результатів наукових досліджень № 133/02/03.1-10/2-23/10261 від 17.01.2023; та № 01.1-15/1520 від 21.07.2020); Департаментом екології та природних ресурсів ООДА (Акти про впровадження результатів наукових досліджень № 2876/06/06-17/2-22/4455 від 30.12.2022; та № 3497/06-15/3446 від 05.07.2019); та Департаментом екології та розвитку рекреаційних зон Одеської міської Ради (Акт про впровадження результатів наукового дослідження № 1432/0114/1 від 26.09.23).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладений авторський підхід до дослідження основ організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, що належать до особистих досліджень здобувача; особистий внесок здобувача в публікаціях із співавторами конкретизовано у переліку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дисертаційного дослідження апробовано на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції: «Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)», Харків, Харківський національний університет міського господарства імені О. Б. Бекетова, (квітень-травень 2019 року); Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції з проблем економіки: «Вплив інноваційних змін на розвиток суспільства: економіко-правові та соціально-гуманітарні аспекти», Житомир, (14 травня 2020 року); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференція «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки», Львів (20 травня 2020 року); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Управління проектами: проектний підхід в сучасному

менеджменті». Одеса:ОДАБА. (Листопад 2020); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах», Дніпро, (16 квітня 2021); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток», Харків, (20 – 21 квітня, 2021); V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення», Львів, (25–26 травня 2022 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» Київ: КНЕУ, 2022; Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики», Рада молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації (м. Одеса, 2 грудня 2022 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу», Полтава, Полтавський інститут економіки і права, (17-18 травня 2023 року); Міжнародній науково - практичній конференції «Теорія та практика менеджменту», Луцьк, 2023; XIII Міжнародній науково-практичній Конференції «Сучасні домінанти трансформації економіки з урахуванням повоєнних викликів». м. Одеса, (14-15 вересня 2023 року).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 30 наукових працях, з них: 1 колективна монографія, 14 наукових статей фахових наукових видань України, 1 стаття у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, 15 тез доповідей на конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, які включають тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи 205 сторінок основного тексту, що складає 9,5 авторських аркушів. Робота містить 31 таблицю, 47 рисунків. Список використаних джерел із 294 найменувань викладено на 26 сторінках, 16 додатків – на 37 сторінках.

1 РОЗДІЛ - ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПАРКІВ

1.1 Систематизація уявлень про сталий розвиток міських парків

Комплекс протиріч, які складаються під час зростаючих темпів урбанізації та розвитку міст, охоплює певні протилежності, які існують між суб'єктами господарства та інфраструктури, діяльність яких спрямована на штучне перетворення місць існування людей, та запитом самого суспільства на збереження природного середовища в умовах міського простору. Запит на збереження природного середовища міст впливає з життєво важливих потреб людей – це чисте повітря, органолептичні характеристики умов середовища існування, збереження здоров'я, та природно обумовлена потреба перебування у середовищі, що нагадує первісну природу. Всі ці запити суспільства задовольняють міські парки, тому вони віднесені до окремого виду інфраструктури міст – зеленої інфраструктури.

Існуючий стан зеленого міського господарства в Україні мало відповідає сучасним вимогам суспільства та світовим тенденціям щодо оптимального розвитку та функціонування міських парків. У більшості міських парків, особливо малих міст, спостерігається зношеність основних фондів, недостатність видатків на підтримку і розвиток парків, застарілий підхід до їх розвитку, що призводить до неповного вичерпання потенціалу отримання корисних суспільних та природоохоронних ефектів від існування парку. Тому вважаємо, що організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків потребує вдосконалення та формування нових підходів до управління та функціонування міських парків. Найбільш актуальними підходами до розбудови зеленого міського господарства є сталий розвиток та екосистемний підхід. Недостатність уваги до комплексного дослідження міських парків підірвало їх потенціал у просуванні цілей сталого розвитку міст (Ibes, 2014), через що міста втрачають важливу складову їх суспільно-економічного та екологічного благополуччя.

Необхідність визначення понятійно-категоріального апарату організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків зумовлена важливістю

пошуку сутнісних внутрішніх зв'язків даного явища, яке спонукає до збалансування економічних, соціальних та природоохоронних інтересів, які особливо загострюються у процесі зростання темпів урбанізації.

Поняття «парк» в економічній галузі науки зустрічається досить рідко. Визначення поняття «парк» було дано багатьма дослідниками, але вони у своїй більшості дають нам уявлення про парк як одиницю міського ландшафту, і не дають чіткого розуміння його організаційно-економічної структури та місця в економічній сфері міста. Автором було розглянуто десять джерел визначення поняття парк (додаток 1), шість з яких представлені у вітчизняній літературі (Яременко & Сліпушко, 1998; Білодід, 1980; Толстоухов, 2008; Дудка, 1984; Кучерявий, 2005) та в Законі України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України» (2006), а також у чотирьох зарубіжних тлумачних словниках (Дедю, 1989; Cambridge Essential Dictionary; Fowler & Fowler, 1919; Webster, 1919). Треба одразу зауважити, що у деяких визначеннях є ототожнення «парку» і «саду». Насправді сад має більш утилітарні значення, в той час як парк може мати садову ділянку, а може не мати її. Серед найбільш широко вживаних визначень парку фігурують такі компоненти, які посилаються на:

- *природні структури* – «сад», «гай», «зелені насадження», «ділянка землі»;
- *інфраструктурне забезпечення* – «дороги», «алеї», «архітектурні споруди», «стежки», «квітники»;
- *цільове призначення* у терміні «парк» - «відпочинок населення», «прогулянки», «оздоровлення місцевості», «санітарно-гігієнічні функції», «задоволення людей», «естетичні цілі».

Згідно аналізу, дані визначення можна розділити на декілька критеріїв (підходів), завдяки яким парк як об'єкт дослідження виокремлюється серед інших природних територій та серед територій міста:

1. *Комплексний з перевагою природничої складової.* Поєднує у термінологічному значенні наявність природничої складової, інфраструктури та цільового призначення. Перевага природного елементу виражена через ототожнення парку із садом або гаєм (Яременко, & Сліпушко, 1998; Білодід, 1980);

2. *Комплексний*. Поєднання у термінологічному апараті природничої та інфраструктурної складової, але без ототожнення із садом. Природнича складова розглядається переважно як штучні зелені насадження або відкрита ділянка землі (Толстоухов, 2008; Дудка, 1984; Кучерявий, 2005; Webster, 1919, Дедю, 1989);

3. *Цільовий*. У термінологічному визначенні робиться акцент на цілях використання ділянки і функцій (Закон України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», 2006);

4. *Природничо-цільовий*. Представлений англійськими дослідниками у наступних словниках: Cambridge Essential Dictionary, The Oxford dictionary (Fowler & Fowle, 1919), та Webster's Dictionary (Webster, 1919). Треба зауважити, що визначення даних словників переважно датуються початком ХХ ст., тому парк розглядався (особливо поширений на ті часи пейзажний), як природна ділянка певного цільового призначення.

Офіційно прийняте в Україні визначення парку представлено у розділі 2.1 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України (Закон України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», 2006), а саме: «Парк – самостійний архітектурно-організаційний комплекс площею понад 2 га, який виконує санітарно-гігієнічні функції та призначений для короткочасного відпочинку населення. Залежно від характеру і призначення вони діляться на парки культури і відпочинку, районні, спортивні, дитячі, дендрологічні, історичні, національні, меморіальні, етнографічні парки-музеї, історичні, виставкові, зоологічні, аерофітотерапії тощо». Отже парк не є хаотичним насадженням рослинності, або сукупністю дикої рослинності. Окрім домінуючого природного компоненту парк неодмінно має включати компоненти інфраструктурного забезпечення, які поєднані ідейною композицією та цільовим призначенням даного природного простору. Міський простір сповнений численними економічними зв'язками і перетином різноманітних інтересів, тому різноманіття міських парків дозволяє залучити їх до вирішення різних суспільно-економічних проблем та інтересів. Узагальнюючи класифікації всіх видів міських парків,

запропонуємо наступну структурно-логічну схему міських парків в структурі озелених територій загального користування (рис. 1.1):

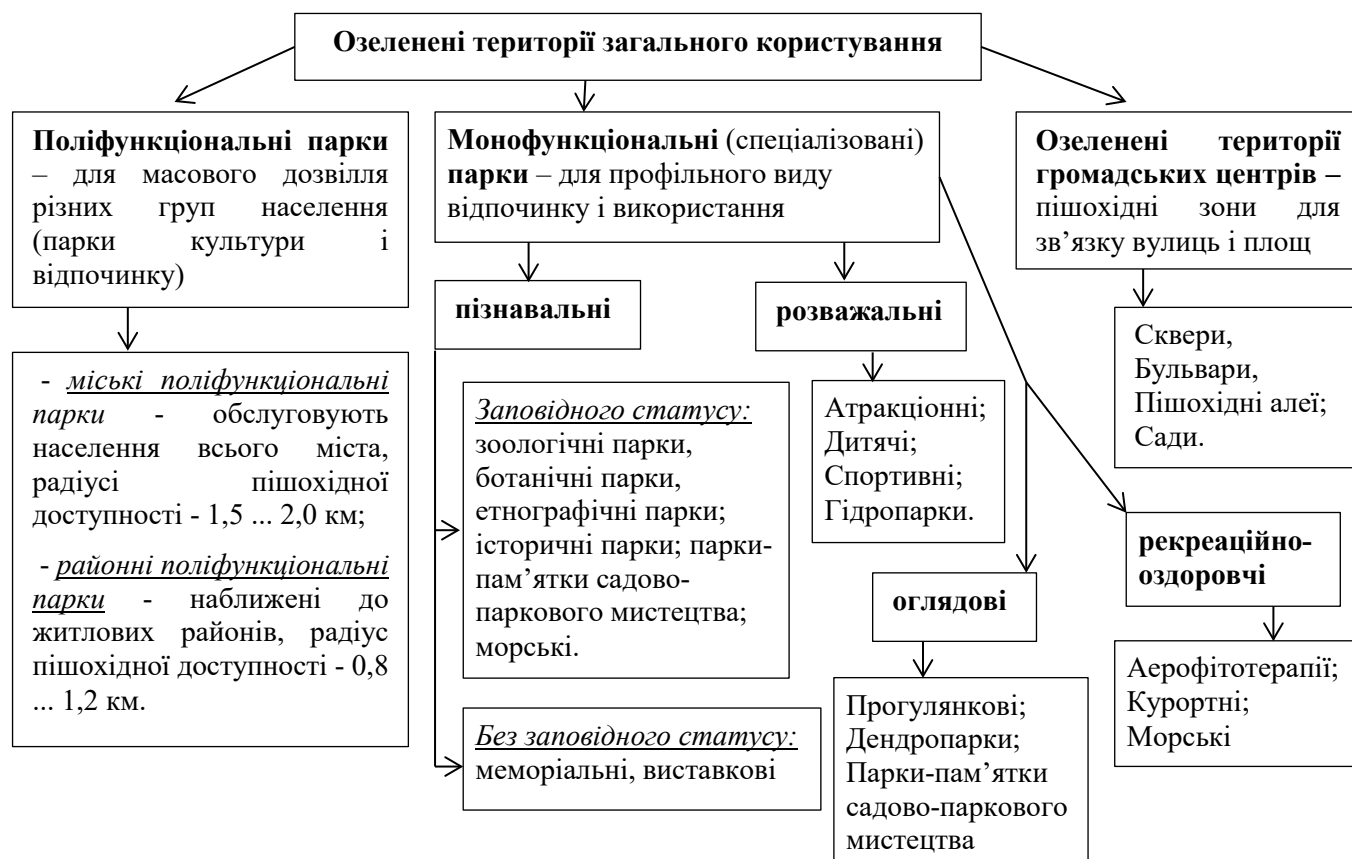

Рис. 1.1 Структурно-логічна схема міських парків в структурі озелених територій загального користування

Джерело: складено автором на основі (Трошкіна & Калашнікова, 2013; Закон України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», 2006)

Видове і функціональне різноманіття парків свідчить, з одного боку, про необхідність індивідуального підходу до їх розвитку, а з іншого про необхідність ідентифікації такого поняття як «економіка паркового простору». Тому нам необхідно проаналізувати популярні визначення «економіки», та визначити дефініцію «парковий простір», економічні відносини в рамках якого нас цікавлять.

Згідно визначення економічного словника (Завадський, Осовська, та Юшкевич, 2006), економіка – це: «1. Сукупність суспільних відносин як у виробничій, так і у невиробничій сферах, тобто економічний базис певного суспільного ладу; 2. Народне господарство певної країни або його галузь; 3. Терміном економіка позначають науки, які вивчають специфіку виробничих

відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва (є. транспорту, є. праці та ін.). Також вони виділяють: економіку виробничої сфери – сукупність галузей економіки, що виробляють матеріальні блага; та економіку невиробничої сфери – сукупність процесів, які характеризують стан і розвиток невиробничої сфери». Згідно визначенню іншого економічного словника (Гончаров, & Кушнір, 2009), «економіка – це: 1. Сукупність суспільно-економічних відносин, які характеризують економічний лад суспільства; 2. Народне господарство країни або його галузь».

Поняття «простір» у філософському словнику (Лук'янець, 2002) представлене як «спосіб співіснування rozmaїтих матеріальних утворень». Простір є філософською категорією, і характеризує спосіб існування матерії, тому вміщує відношення між різними суб'єктами та взаємозв'язки. Поняття «парковий простір» ніде не закріплене, та згідно з результатами нашого аналізу досліджень не розглядається як наукова дефініція. Виходячи з того, що він має протяжність та взаємозв'язки між суб'єктами, які його містять, можемо припустити що парковий простір має певні складові, які взаємодіють один з одним. До його основних компонентів можна віднести: території та матеріальний базис, сукупність взаємовідносин, та управлінську й інституційну системи. Ці компоненти є постійно діючими, та містять економічну, екологічну і соціальну складові. Можна також виділити віддалені фактори, які чинять вплив в меншій мірі і не є обов'язковими, хоча бажані – це міжнародні норми, директиви, конвенції, які стосуються розвитку зелених зон та міст загалом, і світові тенденції та міжнародний досвід. Отже, можемо запропонувати наступне визначення «паркового простору» - це єдина економіко-екологічна та соціальна стратегія об'єднання всіх формальних та неформальних учасників взаємовідносин в рамках розвитку і функціонування парків, а також споживання їх екосистемних послуг.

Узагальнюючи розглянуті визначення поняття «економіка», та на основі запропонованої дефініції «парковий простір», можна запропонувати наступне визначення «економіки паркового простору», яку можна трактувати як організаційно-економічний механізм, який формує взаємовідносини в рамках

паркового простору, і спрямований на розвиток, підтримку та функціонування міських парків та забезпечення їх суспільних та природоохоронних функцій.

На рисунку 1.2 представлено сутність організаційно-економічного механізму економіки паркового простору:

Рис. 1.2 Сутність концепту економіки паркового простору

Джерело: власна розробка автора

Необхідно зазначити, що економіка паркового простору невід’ємна від економіки міста та регіону. Згідно Мельникової М. (2011), основними детермінантами економіки міста є продуктивні сили, економічні відносини та механізм господарювання. При цьому, Томчук О. В. (2018) визначає економіку міста як «складну соціально-економічну систему, що формує сферу функціонування продуктивних сил та економічних відносин, взаємодія між якими характеризує сукупність організаційних форм і видів господарської діяльності». Економіці міст у значній мірі сприяє високий темп процесів урбанізації, що призводить до розвитку

нових економічних зв'язків та збагачення профілю економіки. При цьому, чим більше розмір міста, тим вища продуктивність його економіки (Spence, Annez, and Buskey, 2009). Для сучасних міст характерні певні тенденції, які проявляються у різних куточках світу та мають визначальну роль для їх економічних характеристик. Серед головних тенденцій можна виділити наступні: значна увага на розвиток інфраструктури та озеленення, екологічних якостей міського простору; трансформації підходів до управління містом на інституційному рівні; перенесення виробничих підприємств та промисловості за межі міста; підвищення значення креативного потенціалу (Лойко, Жукова, Сундук, та Швець, 2021). Міста стають більше спрямовані на забезпечення комфортних умов для проживання. У контексті даних тенденцій великого значення набувають міські парки та зелені зони. Їх естетичні та якісні характеристики відіграють роль у становленні «креативного міста» та «креативної економіки», які гуртують творчих особистостей і тим самим підвищують інноваційність та творчий потенціал економіки міста в цілому (Поснова, 2020). З іншого боку, для великих міст характерна поляризація – збільшення економічної та соціальної нерівності. Тому регулююча здатність парків впливати на показники соціального та економічного благополуччя вкрай важливі для економіки міста в цілому. Вважаємо за необхідне визначити зв'язок економіки паркового простору у загальній структурі економіки міста, та її зв'язок з економікою регіону. Економіку міста представляють дві структури: територіальна і галузева, яка в свою чергу поділяється на виробничу та невиробничу сфери. Взаємозв'язок економіки паркового простору з економікою міста та регіону, можна зобразити наступним чином (рис. 1.3):

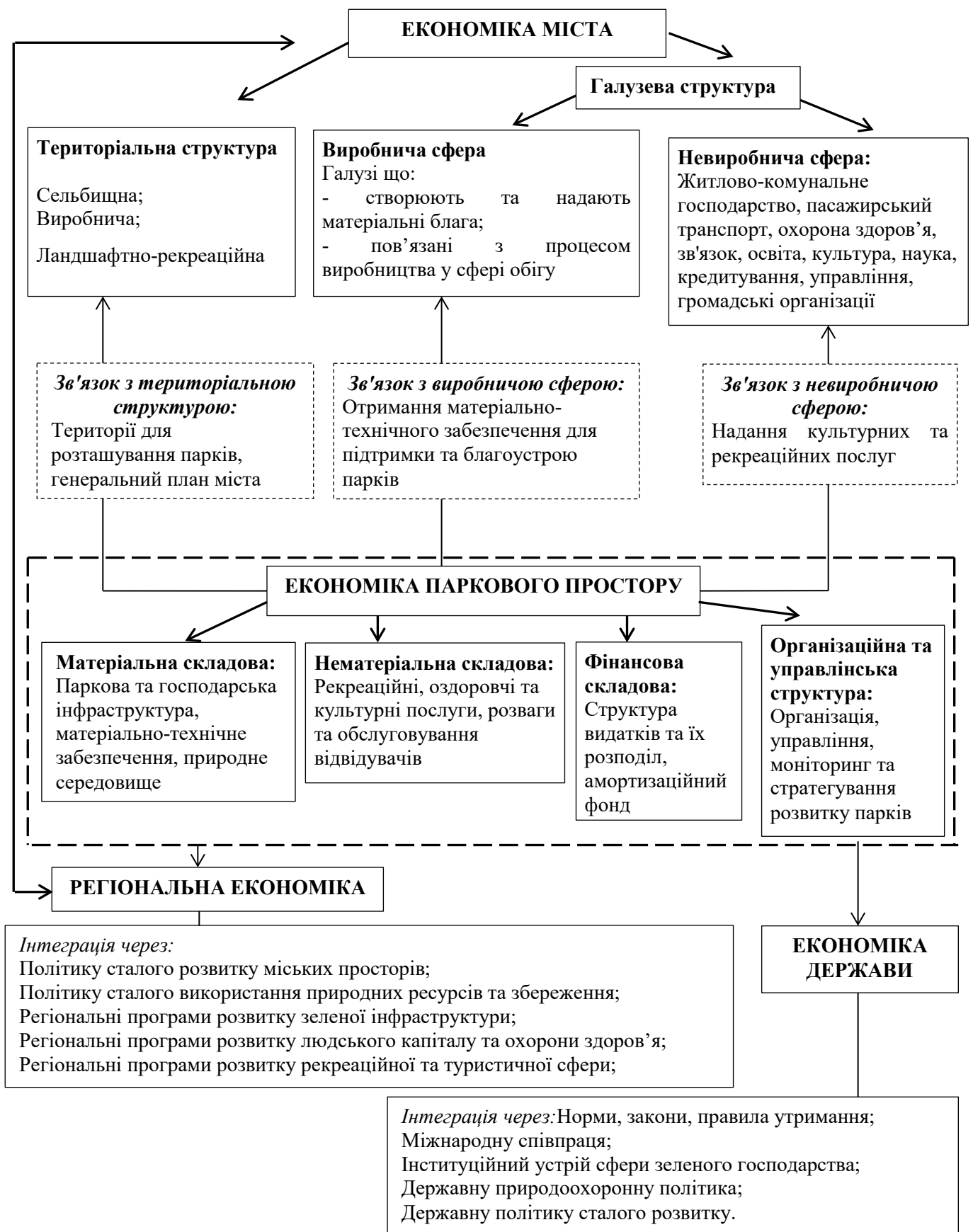

Рис. 1.3 Структурно-логічна схема взаємозв'язку економіки паркового простору з економікою міст, економікою регіону та держави

Джерело: власна розробка автора на основі даних (Герасимчук, & Ніщик, 2011).

Як бачимо з рисунку 1.3, економіка паркового простору має чотири складові, та має зв'язки із галузевою та територіальною структурами економіки міста. Вона органічно пов'язана із територіальним поділом міської території, та використовує продукти виробничої сфери з метою створення нематеріальних благ. Міські парки відіграють місцеву роль у формуванні рекреаційних зелених просторів, тому у більшій мірі пов'язані з економікою міста, ніж регіону або країни. У регіональну та національну економіку вони інтегруються через регіональну / державну політику та програми, у яких беруть участь в розв'язанні природоохоронних, соціальних та економічних задач. Визначаючи такий тісний зв'язок з економікою міста, треба відзначити перенесення загальноміських економічних тенденцій і на більш вузькі сфери, до яких відноситься економіка паркового простору. Одним із найбільш актуальних напрямків розвитку економіки, та міст зокрема, є сталий розвиток, який доречний і по відношенню до міських парків як природних територій з обмеженим природним ресурсом та високим попитом з боку суспільства. Міські парки є цінними точками концентрації та збереження ландшафтів і біорізноманіття на території міста, створюючи умови для існування більшості видів живої природи на території міста (Filazzola, Shrestha, MacIvor and Stanley, 2019; Turo, Spring, Sivakoff, Delgado de la flor and Gardiner, 2021; Parris, Amati, Bekessy, Dagenais, Fryd, Hahs and Williams, 2018). Загалом, місто теж є екосистемою, але такою, де домінує людина (Gopal, Tang, Phillips, Nomack, Pasquarella and Pitts, 2016). Тому суспільна складова, самосвідомість, та розуміння обмеженості природного ресурсу відіграють важливу роль у подальшому розвитку та благополуччі екосистеми міста.

Проблема сталого розвитку міських парків впливає із загальносуспільних та загальноекономічних тенденцій сталого розвитку – концепцій сталого розвитку міст, сталого економічного розвитку країни, сталого суспільства, сталого землекористування, розвитку людського капіталу, та інше. Вперше поняття «сталого розвитку» було представлено у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє», і позначає розвиток, який задовольняє потреби сьогодення і не ставить під загрозу потреби наступних

поколінь у природних ресурсах та якості навколишнього середовища (United Nations, 1992).

Особливу увагу у сучасних дослідженнях заслуговують критерії та компоненти міського простору, які сприяють сталому розвитку міста в цілому (Dizdaroğlu, 2022). У контексті сталого розвитку міст виділяють сталу інфраструктуру, до якої входять міські парки і зелені зони. До всіх типів сталої інфраструктури (житло, центральне опалення, енергопостачання, утилізація відходів, громадський транспорт, міські дороги, водопостачання і водовідведення, технологічне забезпечення, та міський простір), застосовуються наступні принципи сталого розвитку (McCormick & Anderberg, 2012; Ecodia, 2023):

- взаємопов’язаність проєктів і рішень для міста в цілому;
- інклюзивність та соціальна орієнтованість;
- планування на основі підходу «знизу – вгору», що означає прийняття рішень з урахуванням громадської думки та відкритість до громадських пропозицій;
- фінансування на основі інклюзивного та стратегічного підходів.

Згідно доповіді «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з довкілля і розвитку, принципи сталого розвитку у загальному вигляді прописані наступним чином (Regional agency of sustainable development, 1993):

1. Сталий розвиток як центральний керівний принцип організаційно-управлінських структур;
2. Ощадне відношення до наявних глобальних ресурсів та екологічного потенціалу;
3. Стратегія завчасного запобігання екологічним проблемам є найбільш ефективним і економічним засобом досягнення сталого розвитку;
4. Комплексний підхід до питань довкілля та економіки у процесі прийняття рішень у найважливіших цілях політики;
5. Справедливий розподіл затрат на охорону довкілля та економічний розвиток.

Отже ми бачимо, що неможливо забезпечити сталий розвиток для одного типу міської інфраструктури, або сфери суспільних інтересів, у відриві від інших.

Функціонування міста забезпечується впорядкованою роботою трьох основних структур – планувальної, функціональної та соціально-планувальної, які закладаються у генеральних планах міст (Апатенко, 2017). На наш погляд, ключові передумови сталого розвитку міста мають закладатись саме на етапі підготовки генерального плану, у роботі цих трьох складових. На сьогоднішній день планувальна структура часто порушується через вплив різних зацікавлених груп (забудовників та власників земельних ділянок) на органи місцевого самоврядування, через що страждає охорона довкілля та рівномірність розвитку міських територій. Суто економічні інтереси окремих зацікавлених груп часто погіршують функціональну та соціально-планувальну складові, як то: перекриття проходів до морського узбережжя, приватизація рекреаційних територій з їх подальшим знищенням та забудовою, приватизація культурних пам'яток з метою їх подальшого знищення, нерівномірність розвитку транспортного сполучення через домінування інтересів приватних перевізників, та інше. Якщо і надалі в інституційній структурі зберігатиметься вплив обмежених груп на прийняття рішень, які шкодять інтересам пересічних громадян, неможливо забезпечити сталий розвиток міста та зелених зон зокрема. Для сталого розвитку міст важливо виділити пріоритети розвитку для окремих територій, об'єктів озеленення та архітектури, та створити планувальні рішення щодо їх раціонального використання. При створенні пропозицій необхідно враховувати інвестиційні показники земель конкретних міст та фактори їх формування (Нестеренко, & Радзинська, 2017).

Застосовуючи принципи сталого розвитку до міських парків та зелених просторів, варто звернути увагу і на принципи екосистемного підходу. Згідно з офіційно прийнятим тлумаченням на V Конференції сторін Конвенції з біологічного різноманіття 2000 року, екосистемний підхід – це «стратегія комплексного управління земельними, водними і живими ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливих засадах» (Nairobi, 2000). Згідно з тлумаченням Бриндзя О. З., «екосистемний підхід є способом досягнення сталого розвитку на основі забезпечення сталого функціонування життєвих екосистем» (Бриндзя, 2008). За результатами конференції ООН по навколишньому середовищу і

розвитку в 1992 році (Ріо-де-Жанейро), екосистемний підхід прийнятий за основу сталого розвитку на офіційному рівні. У контексті даного положення екосистемного підходу щодо сприяння сталому розвитку вважаємо влучним тлумачення Веклич О. О. щодо «концепту екосистемного підходу в економічній науці з позиції управління», а саме: «як комплексний адаптивний управлінський підхід до збалансування ключових характеристик екосистем і суспільного природокористування для досягнення одночасно сталого господарювання і сталого потенціалу екосистем на основі забезпечення їх відтворювальної здатності до функціонального продукування товарів та послуг з метою забезпечення поточних і майбутніх екологічних та гуманітарних потреб» (Веклич, 2017). Міські парки продукують послуги, тому саме стосовно парків, згідно наданого визначення Веклич О. О., управлінський підхід має бути направлений на сталість потенціалу екосистем щодо продукування їх екосистемних послуг. Мішенін Є. В. та Олійник Н. В. (2010), а також Costanza, R. (1997), вважають, що екосистемні послуги це вигоди, в тому числі економічні, які люди отримують переважно безкоштовно. Тому для їх розвитку та ефективного використання найбільш актуальним вважаємо екосистемний підхід. Обґрунтування екосистемного підходу як одного з інструментів досягнення сталого розвитку обумовлює необхідність виділення соціальних, економічних та екологічних критеріїв (Burkynskyi, B., Andryeyeva, N., Khumarova, N. and Kostetska K., 2021). Це дає можливість розглядати екосистемний підхід до розвитку міських парків у вузькому та широкому значеннях.

У розділі «В» додатку доповіді V Конференції сторін Конвенції з біологічного різноманіття 2000 року, перераховані 12 принципів екосистемного підходу та опорні методичні рекомендації щодо їх застосування (Nairobi, 2000). Для досягнення позитивного ефекту, всі дванадцять принципів мають діяти комплексно, та сприяти сталому розвитку. Пропонуємо наступну інтерпретацію їх виконання для сталого розвитку міських парків (таблиця 1.1):

Таблиця 1.1

Принципи екосистемного підходу згідно V Конференції Сторін Конвенції про охорону біорізноманіття

Принципи екосистемного підходу	Опорні методичні рекомендації	Інтерпретація принципів щодо сталого розвитку міських парків (МП)
1. Завдання управління земельними, водними і живими ресурсами визначаються суспільством	Орієнтація на функціональні взаємозв'язки та процеси в екосистемах	Розвиток МП здійснюється згідно до потреб громадян та потенціалу екосистем. Максимальна участь громад у плануванні зелених просторів.
2. Управління екосистемами має бути, за можливості, максимально децентралізованим;		Наявність компетентних органів влади щодо управління екосистемами парків, та індивідуальний підхід до кожного парку
3. Органи управління екосистемами повинні враховувати вплив своєї діяльності (дійсний або можливий) на суміжні чи будь-які інші екосистеми	Сприяння справедливому користуванню благами	Сприяння покращенню органолептичних параметрів міського простору та суміжних екосистем
4. Визнаючи можливість позитивних результатів управління, необхідно, проте, розуміти функціонування екосистеми та здійснювати управління нею в економічному контексті. Будь-яка програма управління екосистемою має: а) усувати диспропорції в структурі ринку, які негативно впливають на біологічне різноманіття; б) надавати стимули для збереження біорізноманіття та сталого використання; с) за можливості зосереджувати всі витрати й вигоди всередині самої екосистеми;		Побудова стратегій розвитку МП, які сприятимуть інвестиційній привабливості мало розвинутих районів міста, підвищуватимуть імідж міста. Доступність відпочинку у парках для жителів різних районів.
5. Одним із пріоритетних завдань екосистемного підходу є збереження структури і функцій екосистеми з метою підтримання екосистемних послуг	Використання стратегій адаптивного управління екосистемами	Вдосконалення інституційного устрою управління МП згідно основних функціональних груп екосистемних послуг, які їм притаманні – регулюючих, культурних та підтримуючих
6. Управління екосистемами повинно здійснюватися в межах їх природного функціонування		
7. Екосистемний підхід необхідно здійснювати у відповідних просторових і часових масштабах	Здійснення управління за допомогою заходів, спів ставних з питанням, яке вирішується,	Управління за територіальним принципом, та відповідно до актуальних потреб сучасності
8. Цілі управління екосистемою мають бути довготривалими, через мінливість часових параметрів та можливість настання відстрочених наслідків.		Продовження довготривалих заходів та планів щодо розвитку МП у послідовних міських цільових програмах, їх логічний взаємозв'язок та послідовність

9. При управлінні екосистемами необхідно враховувати неминучість змін;	Забезпечення міжвідомчої взаємодії	Гнучкість та адаптивність управлінських структур до змін та потреб розвитку екосистем, як то: зміни клімату, природні процеси.
10. Екосистемний підхід повинен забезпечувати належну рівновагу між збереженням і використанням біорізноманіття та їх інтеграцію		Тяжіння розвитку рекреаційних якостей парків до найбільшого розкриття їх позитивного природного впливу, як то: фітонцидний вплив, осередки тиші, прохолода водойм, зміна вражень через вплив естетичних прийомів
11. Екосистемний підхід повинен враховувати будь-яку інформацію, зокрема наукові дані, знання, нововведення, практику корінних і місцевих громад		Відкритість до запозичення позитивного зарубіжного досвіду розвитку МП, новітніх прийомів підтримки міських природних систем.
12. До реалізації екосистемного підходу мають бути залучені зацікавлені групи суспільства і наукові дисципліни.		Зв'язок органів місцевого самоврядування з громадянами щодо їх потреб, громадські слухання, відкриті голосування за проекти, залучення до проектування та обговорення спеціалістів паркознавців, екологів, біологів.

Джерело: Сформовано автором за даними (Nairobi, 2000).

В контексті застосування даних принципів екосистемного підходу до розвитку міських парків, слід уточнити особливості втілення принципу 2 екосистемного підходу. Як показала практика роботи місцевих органів самоврядування в Україні, міські парки майже не розглядаються у контексті суспільного розвитку та благополуччя, залучення громадян до прийняття рішень, або масштабних програмах щодо економічного та екологічного благополуччя міста. Структура та повноваження управлінських інституцій не сприяють впровадженню більшості принципів екосистемного підходу до розвитку міських парків, тому на сьогоднішній день інституційна система розвитку парків потребує координаційної структури, яка візьме на себе посередницькі функції та сприятиме індивідуальному підходу на місцях щодо розвитку парків. Обґрунтування взаємозв'язку та взаємозалежності сталого розвитку та екосистемного підходу у контексті організаційно-економічного забезпечення МП можна проілюструвати за допомогою структурно-логічної схеми, яка згідно з дослідженнями вітчизняних дослідників (Луців, 2013; Веклич, 2017), демонструє екосистемний підхід у широкому розумінні (рисунок 1.4):

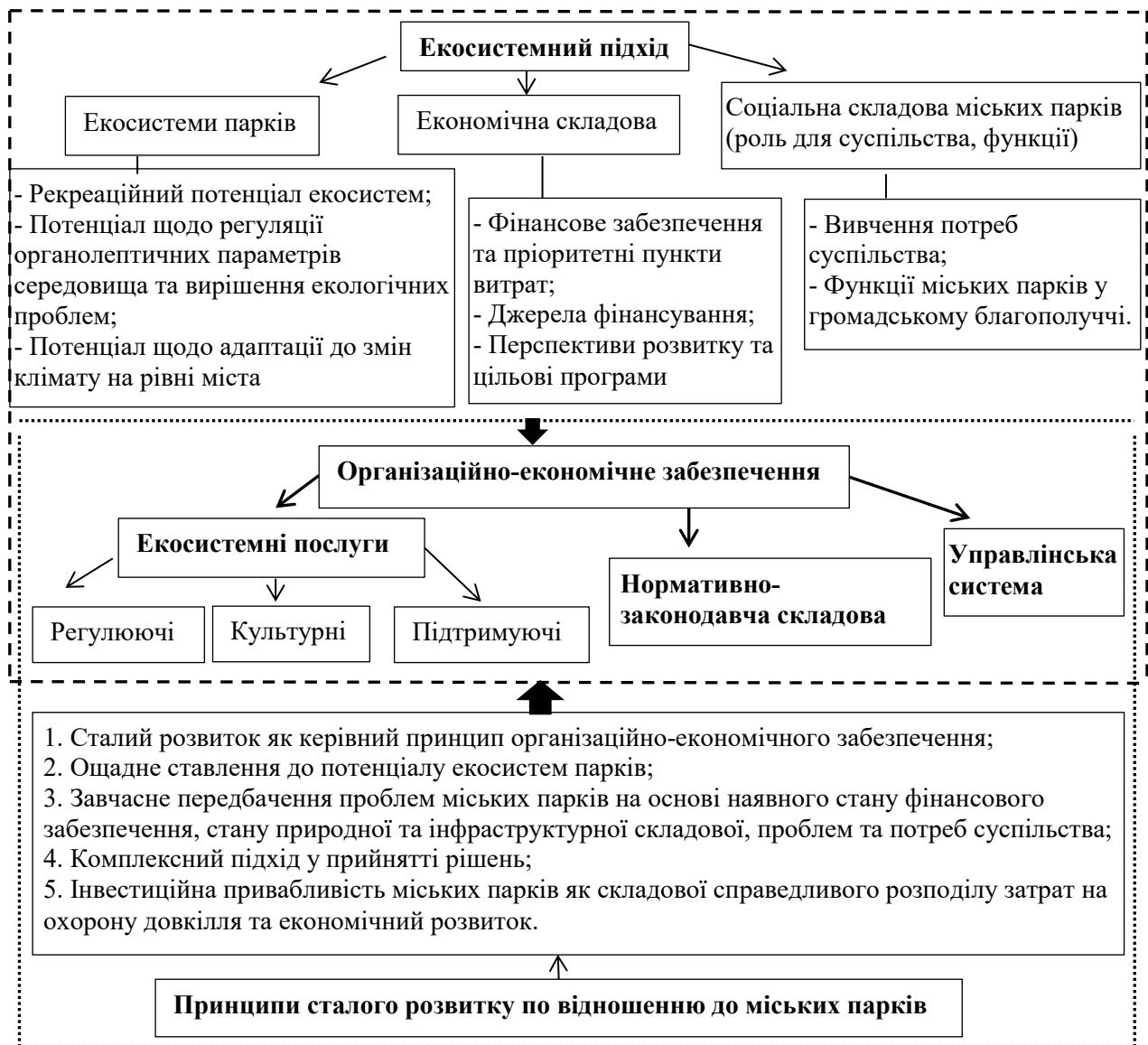

Рис. 1.4. Структурно-логічна схема взаємозв'язку екосистемного підходу та сталого розвитку щодо організації міських парків

Джерело: власна розробка автора

У контексті застосування екосистемного підходу та принципів сталого розвитку до функціонування МП, організаційно-економічне забезпечення має бути спрямоване на гармонізацію можливостей екосистем парків та суспільних потреб щодо їх використання. Дослідження та вдосконалення екосистем парків, а також економічної та соціальної складових, має призводити до прийняття ефективних рішень щодо сталого розвитку міських парків.

В свою чергу, управлінська система у планувальних рішеннях має проявляти розуміння територіальної градації території міста. У містах виділяють три категорії територій – ті що забруднюють (промислові, території автомагістралей та звалищ),

що зазнають забруднень (громадські та житлові території), і ті, що очищують. З екологічної точки зору, міські парки та також сквери, сади та водні простори, відносяться до територій очищенню оздоровлення середовища міста (Смаль, & Дзюбинська, 2010). Для кожного міста характерна своя санітарно-екологічна ситуація, індикаторами якої є антропогенні чинники та природні умови, що сприяють або нівелюють наслідки впливів шкідливих чинників. Тому для розробки ефективних рішень сталого розвитку МП, необхідно забезпечити передумови щодо прояву їх позитивних ефектів на території міста. Отже в організації і підтримці МП необхідно враховувати індивідуальні потреби та особливості міста – його санітарно-екологічної ситуації, а також особливості потреб населення до громадських просторів. Комплексний підхід до організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку парків має передбачати багаторівневу стратегію – на місцевому та регіональному рівнях, які підтримуються державною політикою (таблиця 1.2):

Таблиця 1.2

Комплексний підхід до організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків

Характеристики міста	Заходи організаційно-економічного забезпечення	Рівень територіальної організації
Санітарно-екологічна ситуація	Моніторинг санітарної та екологічної ситуації міста, і побудова стратегій для їх вирішення, заходи щодо адаптації до змін клімату та подолання наслідків природних явищ (як то: регуляція стоку, провітрювання, міського острова тепла), тощо	Місцевий
	Створення програм розбудови екомережі на основі міських парків і скверів	Регіональний
Природні умови і ландшафти	Створення тематичних парків в залежності від особливостей ландшафтів та природних умов – болотних парків, морських парків, створення осередків рідкісної лучно-степової рослинності. Врахування потреб у регуляції мікроклімату.	Місцевий
	Створення програм розбудови екомережі на основі міських парків і скверів	Регіональний
Суспільні потреби	Моніторинг громадської думки, долучення громадян та науковців до обговорень проєктів та прийняття рішень. Створення міських цільових соціальних програм, які реалізуються в тому числі і на території міських парків – освітні програми для школярів, студентів, різного рівня складності, інклюзивність паркового простору	Місцевий

	Формування регіональної програми розвитку міських парків для міст різної категорії – за розміром, за кількістю населення, на основі моніторингових досліджень громадської думки	Регіональний
Економічні потреби та економічні умови	Розвиток тематичних міських парків в залежності від пріоритетних сфер економіки міста. Для курортних приморських міст – морських парків різної направленості (від природоохоронної до оздоровчої та розважальної). Для промислових – екологічних парків зі значними функціями очищення середовища та відновлення самопочуття громадян, та інші.	Місцевий
	Розвиток регіональних програм підтримки туристичної і рекреаційної сфери, покращення економічного благополуччя громад через організацію міських парків різних типів та направленості	Регіональний
Державна політика Сприяння програмам щодо розвитку людського потенціалу через створення сприятливого середовища існування, рівності, вирішення екологічних проблем; забезпечення права на безпечне і чисте природне середовище.		

Джерело : власна розробка автора

Отже можна зазначити, що для сталого розвитку міських парків необхідний комплексний підхід до гармонізації стосунків людина – природа, та викликів зростання темпів урбанізації і попиту на міські зелені простори. Тому необхідно визначити сутність поняття «організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків», яке можна розтлумачити як комплекс нормативно-правових, організаційних, економічних, фінансових та інших заходів, спрямованих на сталий розвиток та використання міських парків та їх складових, та забезпечення гармонійного поєднання їх природоохоронних, суспільних та економічних функцій. Комплекс організаційно-економічних заходів формується під впливом економічних, екологічних та суспільних цінностей, що панують у суспільстві.

Таким чином, можна запропонувати наступну структуру організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків, яка визначає та враховує взаємодію суб'єктів сталого розвитку міських парків, організаційно-економічні важелі регулювання, а також методи та інструменти досягнення сталого розвитку (рисунк 1.5):

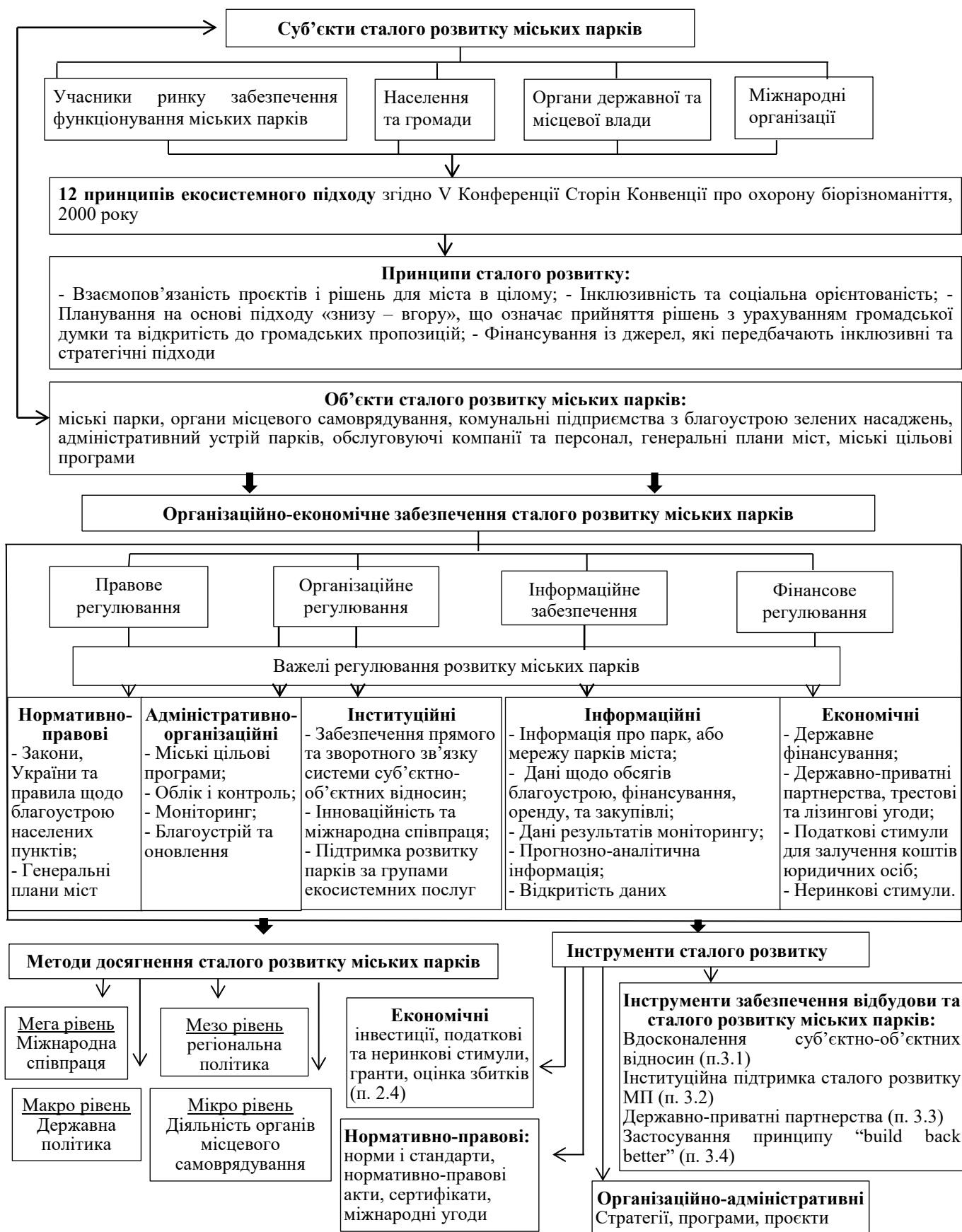

Рис.1.5 – Організаційно-економічне забезпечення сталого розвитку міських парків

Джерело: власна розробка автора

Як бачимо з рисунку 1.5, для гармонійного розвитку міських парків в умовах зростаючої урбанізації, важливо щоб організаційно-економічне забезпечення включало принципи сталого розвитку та екосистемного підходу у всі важелі регулювання. Важливо наголосити на концептуальному зв'язку сталого розвитку та екосистемного підходу, який полягає в наступному: екосистемний підхід визнаний інструментом для досягнення сталого розвитку, тому його принципи є першочерговими у формуванні організаційно-економічного забезпечення розвитку міських парків. Концепція екосистемного підходу спрямована на гармонізацію можливостей екосистем та суспільних потреб, адже розглядає парк як екосистему. Концепція сталого розвитку, в свою чергу, спрямована на задоволення потреб сучасних та майбутніх поколінь, тому потребує основного підґрунтя – розуміння можливостей та потенціалу екосистем. Таким чином, екосистемний підхід забезпечує необхідний базис для втілення принципів сталого розвитку в будь-яку природничу сферу, в тому числі і розвиток міських парків.

1.2 Чинники формування суспільних потреб в екосистемних послугах міських парків

Виходячи з того, що міські парки по своїй суті є екосистемою, яка чинить вплив на середовище міста через екосистемні послуги, вважаємо актуальним визначити основні етапи формування потреб щодо екосистемних послуг в історії парків та попиту на них. Розглянемо популярні визначення екосистемних послуг в сучасній економічній науці (табл. 1.3):

Таблиця 1.3

Визначення поняття «екосистемні послуги» в науці.

Автор, джерело	Визначення
Daily, G. C. (1997)	«Екосистемні послуги – це умови та процеси, за допомогою яких природні екосистеми та види, які їх складають, підтримують та надають можливість людському існуванню. Вони зберігають біологічне різноманіття і виробництво екосистемних благ, таких як продуктивність морів, деревина, паливо з біомаси, натуральні волокна, лікарська сировина, промислова продукція».
Джозеф Алькамо, (2005)	«Екосистемні послуги – це різноманітні і багаточисленні блага, які людина безкоштовно отримує з навколишнього середовища і правильно функціонуючих екосистем».
Boyd, J., and S. Banzhaf (2007)	«Екосистемні послуги – це екологічні компоненти, що безпосередньо споживаються чи використовуються для забезпечення благополуччя людини, але це не вигоди, які людина отримує від екосистем».
Fisher, B., Turner, R. K., та Morling, P. (2009)	«Екосистемні послуги - певне використання екосистем (активне чи пасивне) для створення благополуччя людини».
Мішенін Є. В., Олійник Н. В. (2010)	«Екосистемні послуги - економічні вигоди, які отримують економічні суб'єкти від використання існуючих функцій екосистем, а також є такими, що утворюються в результаті генерування, відновлення, підтримки, регулювання екосистемних процесів, які формуються в результаті цілеспрямованої діяльності тих або інших суб'єктів господарювання різних форм власності та рівнів ієрархічного управління».
Constanza et al., (1997)	«Екосистемні послуги представляють собою вигоди, які люди отримують безпосередньо або опосередковано з екосистемних функцій».

Джерело: складено автором на основі даних (Daily, 1997; Alcamo, 2005; Boyd, & Banzhaf, 2007; Fisher, Turner and Morling, 2009; Мішенін, & Олійник, 2010; Constanza et al., 1997)

Як бачимо, екосистемні послуги парку представлені природною складовою, дослідження якої з точки зору економічних вигід є складною задачею. З наведених визначень поняття екосистемних послуг можна виділити складові, які визначають:

їх *основні компоненти* - природні умови, процеси та компоненти в екосистемах; їх *функції* – надання можливості людському існуванню та збереження біологічного різноманіття; їх *суттєві особливості* – безкоштовне отримання людиною, безпосереднє споживання. Неоднозначне визначення екосистемних послуг запропоновано Fisher, B. та Turner, R. K. (2009), які визначають їх як активне чи пасивне використання екосистем для створення благополуччя людини. З чого можна зробити висновок, що поняття послуги існує при наявності споживача. Тому якщо ми розглядаємо послуги, неодмінно маємо розглядати споживача – які його потреби, споживчі переваги, та потенціал екосистеми у задоволенні його потреб.

На відміну від суто природних екосистем та ландшафтів сільськогосподарського призначення, для міських парків відсутня утилітарна група послуг, яка полягає у видобутку речовини та енергії. Згідно звіту “Millennium Ecosystem Assessment” (2005), підготованому під егідою ООН міжнародним науковим товариством, запропоновано наступну функціональну класифікацію екосистемних послуг, згідно якої ідентифікують такі чотири групи:

- забезпечуючі (provisioning services) – послуги від продукції, яку надають екосистеми;
- регулюючі (regulating services) – послуги регулюючих екосистемних процесів: формування клімату, регуляція людських захворювань та інше;
- культурні (cultural services) – внесок екосистем у збагачення культурних, духовних та естетичних аспектів людського добробуту. Оцінка послуги залежить від того, використовують цю послугу прямо чи опосередковано, а також від наявності попиту на послугу та споживачів, які можуть її оцінити;
- підтримуючі (supporting services) – послуги, які забезпечують основні екосистемні процеси. Нормативна шкала оцінки відсутня через широкий вплив на інші екосистемні послуги, неоднозначних наслідках у їх змінах і тлумаченні. Тому оцінюється їх сучасний біофізичний стан.

Для екосистем парків відсутні забезпечуючі функції, тобто потік речовин та енергії для виробництва продукції відсутній. Економічні вигоди створюються опосередковано – через культурні послуги, регулюючі та підтримуючі, які чинять

сприятливий вплив на середовище міста та створюють умови для організації місць відпочинку та туристичних атракцій на території міста.

Значення парків у житті суспільства трансформувалось під впливом культурних цінностей упродовж всього існування людства. Парки змінювали свій статус від закритих територій заможних представників суспільства до невід'ємного елементу суспільного простору та осередку суспільного життя. Можна з впевненістю сказати одне – у будь-які часи парки були цінністю для суспільства і держави, змінювались лише можливості громадян до споживання екосистемних послуг парків.

На сьогодні в Україні відсутнє чітке розуміння формування попиту на екосистемні послуги та відповідних перспективних напрямків сталого розвитку парків. Тому вважаємо необхідним дослідити закономірності еволюції екосистемних послуг парків та визначити основні фактори, що впливають на актуальні тенденції їх розвитку. Щоб зрозуміти особливості розвитку міських парків, внаслідок якого вони здобули свого сучасного вигляду та статусу громадського рекреаційного простору, варто розглянути розвиток екосистемних послуг парків у проекції історії людства. Важливо враховувати, що садово-паркове мистецтво має в своєму арсеналі одні і ті ж складові, що існували у всі часи: природного походження (дерева, кущі, квіти, трави), архітектурні елементи (скульптури, бесідки, бельведери, фонтани та штучні водойми), та елементи інфраструктури (стежки, алеї, лавки, ліхтарі, об'єкти культурного та розважального забезпечення). При цьому природний елемент – основний, а всі інші лише спрямовані на розкриття і підсилення певних екосистемних послуг, і видозмінюються в залежності від попиту суспільства.

Всі сфери розвитку суспільства – наукові досягнення, мистецтво, суспільні події, релігійні ідеї, - знайшли своє відображення в організаційному забезпеченні композицій парків (Tobey, 1980). Тобто споглядаючи розвиток паркових комплексів та їх видозміни можемо простежити становлення відносин «людина – природа» і відповідно потреб до екосистемних послуг парків. Парк, не дивлячись на перевагу природних елементів, є результатом творчої роботи людини, в якому через

організаційно-економічне забезпечення, виражене в тому числі і в мистецьких прийомах, відображене загальне світобачення суспільства.

Видозміни споживання екосистемних послуг та їх доступність тісно пов'язані з пануючими формами власності парків. Функціональні можливості екосистем перетворюються на послуги коли існує споживач. Разом зі змінами форм власності парків починає змінюватись склад та кількість основних споживачів екосистемних послуг парків, та відповідно актуальні потреби. Вони відображають рівень розвитку продуктивних сил, відносини власності на ресурси. Приватна власність передбачає приналежність засобів виробництва та результату праці юридичним або фізичним особам, які є власниками об'єкту.

Для сучасних міських парків найбільш актуальною є суспільна форма власності, яка може бути державною або колективною. При державній формі власності державі належать абсолютні права щодо розпорядження та управління об'єктами власності. Колективна власність представляє собою форму власності, яка передана державою певному колективу для використання у межах чинного законодавства. На основі аналізу літератури щодо розвитку садово-паркових стилів (Tobey, 1980; Mawson, 1926; Thacker, 1979; Wengel, 1987; Clifford, 1962; Berral, 1966) визначено основні потреби до екосистемних послуг парків, які формувались у різні історичні епохи та за різних форм власності (додаток 2).

Форма власності у відношенні парків матиме вплив як на якість їх організаційно-економічного забезпечення, так і на можливості використання екосистемних послуг. Як можна побачити з додатку 2, значення парків у житті суспільства та потреби щодо їх екосистемних послуг змінювались разом зі зміною форм власності – тобто від кількості і складу відвідувачів (споживачів послуг). Під впливом культурних та світоглядних чинників змінювалось місце парку у житті людини, та відповідно – потреби суспільства до його екосистемних послуг.

Саме у часи становлення капіталізму в суспільстві починаються зрушення, які спричинили відстоювання прав і свобод громадян на відпочинок. Це призвело до попиту населення на культурний відпочинок у зелених зонах, що посприяло доступності міських парків широким верствам населення. Буржуазна революція та

ріст урбанізації, (кінець XVIII та XIX ст.) посприяли виникненню парків нового виду та призначення – міських парків (Tobey, 1980). Дана група включає багато видів парків у межах міста, цілями яких є організація відпочинку громадян, культурних суспільних заходів та простору для спортивних занять містян. Починаючи з середини XIX ст. парк перейшов з категорії витвору мистецтва до елементу громадського простору. Його інфраструктура набула практичності, а використання екосистемних послуг стало більш вибіркоким та різноманітним. Тобто можна сказати, що до середини XIX століття у парках було обмежене для широких мас населення споживання саме культурних екосистемних послуг. Підтримуючі та регулюючі екосистемні послуги чинили свій сприятливий вплив на середовище міст, але тогочасним суспільством не усвідомлювались, тому об'єктом правовідносин виступали саме культурні екосистемні послуги парків.

Збільшення міст сприяло виникненню потреби у виїздах на природу, а відтак – створенню лісопарків за межами міст. Так сформувалась тенденція до створення умов для позаміської (віддаленої) рекреації. Серед відомих лісопарків, що збереглися і по-сьогодні – Булонський ліс (873 га) та Віденський ліс (900 га) у Франції. Перші громадські парки мали яскраво виражену градацію територій за призначенням, яка відповідала новим запитам населення щодо проведення вільного часу та популярності на фізичну активність. Попри значний розвиток інфраструктури, парки були справжнім осередком природного відпочинку для містян. Висока якість надання екосистемних послуг забезпечувалась наступними заходами: великими площами парків; створенням внутрішніх садів – ділянок парку суто ботанічного, наукового призначення; інфраструктурною організацією простору, яка підсилювала групу екосистемних послуг та створювала ділянку цільового призначення (Cowell, 1978).

У XX та на початку XXI ст., ключовим чинником формування середовища парків стала їх екологічна роль для міст і їх громадян. При цьому, видове різноманіття парків зосереджене на культурних потребах суспільства, попиті різних соціальних груп. Проектування парку набуває наукової обґрунтованості та враховує соціально-екологічні аспекти. Згідно з результатами проведеного аналізу літератури

з паркобудування можна виділити ключові фактори впливу на потреби щодо екосистемних послуг парків, які діють з різною мірою у різні часи (таблиця 1.4):

Таблиця 1.4

Фактори впливу на потреби в екосистемних послугах міських парків

Фактор і час його пануючого впливу	Вплив факторів на елементи та структуру простору парків	Потреби до якісних характеристик екосистемних послуг
1. Сталі		
Клімат і рельєф (у всі часи)	Просторове планування, ступінь озеленення, видовий різновид рослин, інфраструктура, відтворення мікрокліматичних параметрів	захист від несприятливих кліматичних факторів, створення сприятливого для даної місцевості мікроклімату
2. Відносно сталі		
Збільшення чисельності міського населення (XXI ст. і до сьогодні)	Розширення цільових територій у зонуванні парків, що супроводжується динамічними змінами інфраструктурного забезпечення простору парку.	Багатопрофільна спеціалізація екосистемних послуг, різноманіття параметрів їх якості
Дефіцит простору для відпочинку у містах (XX ст. і до сьогодні)	Поява розважальної інфраструктури на території парків, розвиток інфраструктурного оснащення та штучних покриттів, тенденція до зменшення площ тихого відпочинку	Багатофункціональність екосистемних послуг, задоволення потреб різноманітних категорій відвідувачів
Високий ступінь урбанізації (XXI ст.)	Зменшення простору парків, поява парків у нетипових умовах – на дахах, під землею, у закритих приміщеннях	Відповідність потребам місцевих жителів та працівників
3. Мінливі		
3.1 Мають вплив у наш час		
Культура та світогляд (у всі часи)	Просторове планування, наявність декоративних елементів та їх зміст, наявність або відсутність зручного простору для інвалідів, розважальна інфраструктура, стиль (пейзажний та регулярний), види парків	Можливість задоволення потреб різних груп громадян (молодь, діти, люди похилого віку); специфічні інфраструктурні вимоги до окремих видів парків
Наука (починаючи з епохи Бароко і до сьогодні)	Різноманіття за цілями створення та використання (ботанічні парки, зоопарки), наявність технічних устаткувань, штучне відтворення нетипових екосистем	Багатство видового різноманіття, збільшення рівня комфорту, створення умов для культивування цінних видів рослин
Естетичні смаки (у всі часи)	Поява елементів декору, виникнення принципів та схем зелених насаджень	Відповідність уявленням ідеального природного простору
Екологічні чинники (XIX ст. XXI ст.)	Перевага пейзажного стилю, планування та експлуатація парків згідно природоохоронних вимог	Посилення природоохоронної функції парку, створення сприятливого природного середовища у місті

Економічні чинники (XX – XXI ст.)	Рівень інфраструктурного забезпечення, його функціональність, видатки, впровадження інноваційних складових в інфраструктуру парків; зменшення площ парків через ціни на землю, або їх створення для підняття престижу районів міста	Опосередкований вплив на економічний добробут місцевих бюджетів, створення привабливих атракцій для інвестицій у туристичну сферу
Соціальні проблеми (XX – XXI ст.)	Поява інфраструктури та послуг соціальної безпеки – камер спостереження, поліцейських патрулів, відкриті і світлі простори території парку	Створення відчуття безпеки на території парку, фізичний та психологічний комфорт
Санітарно-гігієнічні проблеми міст (XIX – XXI ст.)	Збільшення площ парків та поява нових, підбір рослин за їх можливостями створення сприятливих органолептичних якостей середовища.	Сприятливі гігієнічні та санітарні умови на території міста, позитивний вплив на психічний та фізичний стан людини
Суспільний устрій (у всі часи)	Доступність для громадян, форми власності, розміри, інфраструктура для індивідуального або суспільного використання парків	Підкреслення могутності, заможності та смаків власника парку / статус парків як громадського простору
Епідемії (XIX ст. та наш час)	Збільшення числа парків, планування їх ландшафту з метою проведення суспільного відпочинку та культурних заходів. Доступність парків	Покращення санітарно-епідеміологічних умов міста, захист населення від хвороб.
3.2 Що втратили свій вплив		
Завойовницькі походи та мандри (Стародавні часи та середньовіччя)	Збагачення видового складу рослин в парках, поява нових елементів інфраструктури та ідей просторового устрою	Поява елементів екзотики, відтворення атмосфери мандрів
Релігія (античність, середньовіччя, арабські сади)	Символіка елементів парку, просторове планування	Налаштування на філософський настрій та роздуми
Мандри (від стародавніх часів до XIX ст.)	Поява екзотичних рослин як елементу заможності власника, відтворення різних садових стилів та культури країн	Підкреслення могутності власника; створення високих естетичних властивостей

Джерело: власна розробка автора на основі джерел (Tobey, 1980; Mawson, 1926; Thacker, 1979; Wengel, 1987; Clifford, 1962; Berral, 1966; Dixon, & Willis, 1975; Hadfield, 1960; Cowell, 1978; Слатвінська, 2021; Бородин, & Миргородська, 2022).

Як бачимо з таблиці 1.4, всі фактори впливу на формування певних якісних характеристик екосистемних послуг міських парків можна розділити на три категорії: сталі, відносно сталі та мінливі. До **сталих** факторів можна віднести ті, які діють постійно, і в межах століття і більше мають незмінну єдино направлену дію, не змінюють свого значення на протилежне. До них можна віднести клімат і

рельєф, які є ключовим фактором щодо підбору рослинності та пріоритетних прийомів озеленення.

Відносно сталі фактори пов'язані з процесами урбанізації, і мають тенденцію до зміни свого характеру впливу. Їх можна характеризувати як такі, що діють постійно, але їх вплив поступово приводить до появи нових тенденцій в озелененні та інноваційних рішень.

Мінливі фактори характеризуються тим, що вони змінюються під впливом значущих суспільних поглядів або змін. Серед мінливих факторів впливу можна виділити ті, що діють по сьогоднішній день: культура та світогляд, естетичні смаки, наукові досягнення, економічні та екологічні чинники, соціальні проблеми. Вони мінливі за характером свого впливу (естетичні смаки змінюються із плином часу та змінюють естетику і вигляд парків, культура та світогляд сприяють виникненню нових видів розваг та відпочинку у парках, і т.д). Варто детальніше зупинитись на такому факторі впливу на формування потреб до екосистемних послуг парків, як поява епідемій. Епідемія холери, яка панувала у XIX ст. у країнах Європи та в США, змусила переглянути вимоги до санітарії міст. Багато міст зазнали значного перепланування, з'явилися широкі вулиці, бульвари та парки. Завдяки ландшафтному архітектору Фредеріку Ло Олмстеду паркам надавалась особлива увага з точки зору саме органолептичних та гігієнічних властивостей. Парки створювались з метою очищення повітря та надання можливості містянам перебувати у здоровому середовищі. На сьогоднішній день, з приходом пандемії COVID-19, знову порушилися питання санітарної безпеки міського середовища, в яких паркам відведено ключову роль у створенні безпечного суспільного простору. Geng, et al., 2021; Xie, et al., 2020; Ugolini, et al., 2020). Так, фахівці Національної асоціації парків та відпочинку (NRPA), США, наголошують на виключному значенні парків в організації відпочинку під час пандемії, фізичному та психічному відновленні у часи соціального напруження. У липні 2020 року службою NRPA було проведено опитування «Take a Vacation at Your Local Parks», яке показало важливість парків як рекреаційного простору у період пандемії COVID – 19 (NRPA, 2020), результати якого представлено на рисунку 1.6:

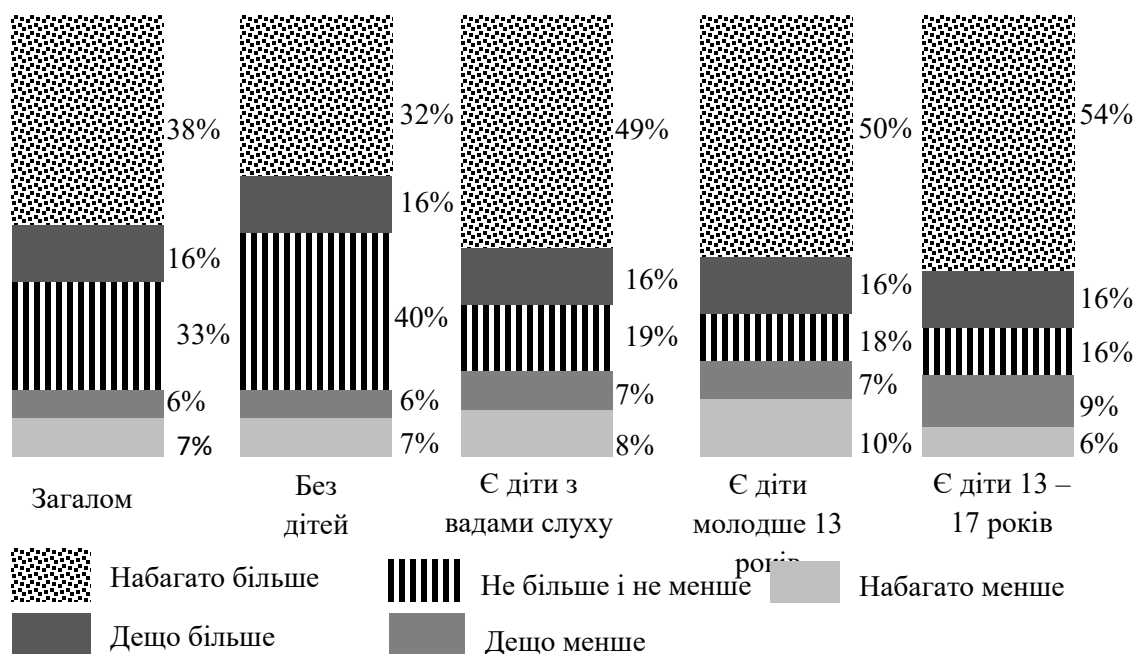

Рис. 1.6. Схильність жителів США проводити час у парках у зв'язку з пандемією COVID–19 (за критерієм наявності дітей)

Джерело: (NRPA, 2020)

Респондентам опитування «*Take a Vacation at Your Local Parks*», результати якого представлені на рисунку 1.6, було поставлене таке запитання: «На скільки більшою чи меншою є ймовірність, що ви оберете місце для відпочинку ближче до місця проживання цього літа, враховуючи останні події? (Мається на увазі пандемія COVID–19)». Загальний результат можна охарактеризувати в такий спосіб:

- Приблизно 54% дорослих американців оберуть місцевий парк для літнього відпочинку під час відпустки;
- Люди з дітьми частіше обирають парк поблизу місця проживання для літнього відпочинку, ніж люди без дітей (66% проти 48%).

Відповідно до вищезазначеного можна сказати, що місцеві парки у США мають великі можливості для сімейного відпочинку, та можуть надати рекреаційні послуги під час пандемії у межах проживання громадян. Тобто міський парк може стати місцем повноцінного та безпечного відпочинку, та навіть замінити довгострокові подорожі з метою рекреації. Цей факт вказує на те, що нові виклики

сьогодення чинять вплив на перспективи подальшого розвитку парків, формують нові вимоги та пріоритети щодо організації їх розвитку.

Існують фактори, які з часом втратили свою актуальність, наприклад, релігія, мандри, суспільний устрій. Але вони залишили свій слід у парках минулих століть, і подарували нам певні елементи паркової інфраструктури. На основі проведеного аналізу впливів, які формують тенденції щодо найбільш актуальної організації простору міських парків, запропонуємо узагальнену модель прийняття рішень щодо благоустрою парків на основі ключових чинників міського середовища (рис. 1.7):

Рис. 1.7. Формалізована схема використання «фільтру» факторів впливу у системі управління міськими парками

Джерело: власна розробка автора

Запропонована на рисунку 1.7 формалізована схема використання «фільтру» факторів впливу у системі управління міськими парками покликана допомогти у втіленні принципів сталого розвитку міських парків. Моніторинг та аналіз тенденцій щодо розвитку парків дозволяє забезпечити задоволення сучасних актуальних потреб, та водночас спонукає до передбачення актуальних трендів у майбутньому. Запровадження даного підходу у всій управлінській структурі парків дозволить значно покращити міські цільові програми з благоустрою парків, та водночас розширити їх можливі позитивні ефекти.

Як бачимо з рисунку 1.7, на сучасному етапі розвитку паркового простору міст можна виділити наступні ключові чинники, що мають найбільший вплив на формування орієнтирів сталого розвитку міських парків: кліматичні умови та рельєф, екологічні, економічні та соціальні проблеми міст, збільшення ступеню урбанізації та чисельності населення міст, дефіцит простору для відпочинку у містах. Серед останніх новітніх факторів, які мають найбільший вплив у сучасному паркобудуванні, можна виділити такі як: екологічні проблеми міст, суспільні проблеми, збільшення міського населення та проблеми охорони здоров'я. Після 24 лютого 2022 року для України актуальним стало питання громадської безпеки, що відповідно згодом позначиться на вимогах до організації громадських просторів, в тому числі парків. Тобто можна сказати, що у сучасному світі розвиток міських парків має соціально орієнтований підхід. Користь міських парків позначається на всіх сферах суспільного життя – економічній, охороні здоров'я, соціальний розвиток, сприятливе навколишнє середовище з точки зору органолептичних параметрів. Даний вектор розвитку міських парків сприяє популяризації певних взаємовідносин між суб'єктами господарювання та споживачами послуг міських парків.

1.3 Аналіз зарубіжного досвіду сталого розвитку міських парків

Аналіз останніх публікацій показує, що наукові проблеми щодо розвитку міських зелених насаджень активно розглядаються зарубіжними колегами у контексті досягнення сталого розвитку міст та суспільства (Md. Badrul & Tareq, 2022; Benton-Short, Keeley, and Rowland, 2017). Міське середовище зазнає активного впливу процесів зміни клімату та зростання темпів урбанізації, через що потребує розумного планування відкритих міських просторів, та надання особливої уваги екосистемним послугам (Wang, & Foley, 2021; Ameen, & Mourshed, 2019). Тому надзвичайно актуальним є вивчення зарубіжного досвіду щодо ефективного використання міських парків та заходів щодо покращення їх управління та розвитку. Доступність даних для вивчення зарубіжного досвіду розвитку парків дуже залежить від рівня відкритості даної інформації, обліку та звітності, які доступні широкому колу громадян. В даному контексті найбільш відкритими виявились дані щодо розвитку парків Нью-Йорку та Лондона, тому устрій їх організаційно-економічного забезпечення розглянемо більш детально у даному розділі.

Для цих двох мегаполісів (Нью-Йорку та Лондона) характерний діаметрально протилежний устрій системи міських парків, але для обох міст розвиток парків іде шляхом сталості та соціально орієнтованого підходу. Для Нью-Йорку, як і США в цілому, характерним є поєднання благоустрою парків і міської рекреації в одній управлінській структурі. За розвиток парків у місті відповідає Департамент парків та відпочинку Нью-Йорку (NYC Parks, 2021). Як бачимо з назви департаменту, функціонування міських парків нерозривно пов'язане з програмами відпочинку населення. Аналіз організаційного забезпечення показав, що станом на 2021 рік, у рамках діяльності департаменту діють 8 напрямків програм на базі міських парків Нью-Йорку, і спрямовані вони як на відпочинок громадян, так і залучення населення до благоустрою парків. Всі 8 напрямків програм можна розділити на 2 типи за основною ціллю: освіта і благоустрій у парках (табл. 1.5) , та оздоровчо-рекреаційні (табл. 1.6).

Напрямки програм освіти і благоустрою у парках Нью-Йорку

Програма	Особливості роботи
1 напрямок - Stewardship Programs (Програми піклування)	
«NYC Parks Stewardship» (Управління парками Нью-Йорку)	Програма створена для залучення громадян до благоустрою парків, та пропонує кожному жителю стати стюардом зелених насаджень. Створюється перелік заходів щодо благоустрою, з яких волонтери можуть обрати найбільш цікавий та важливий на його погляд. Працівники NYC Parks надають волонтерам необхідне навчання та інструменти для роботи. Окремі стюарди можуть навіть отримати ліцензію на подальше залучення громадян та їх навчання.
2 напрямок - Urban Park Rangers (Рейнджери міських парків)¹	
«Alley Pond Park Adventure Course—Team Building Activities» (Пригодницький курс у парку Alley Pond)	Програма створена для формування у громадян навичок роботи у команді, набуття якостей лідерів, розвитку впевненості. Представляє собою пригодницькі заняття у мотузковому парку різних рівнів складності, як фізичної так і розумової. Заняття безкоштовні. На створення даного парку Департамент парків Нью-Йорку отримав 250 000 доларів від Фонду захисту навколишнього середовища штату Нью-Йорк і Управління парків, рекреації та історичної спадщини штату Нью-Йорк, та 120 000 доларів від J.E. and Z.B. Butler Foundation.
«Custom Adventures» (Пригоди користувачів)	Створена для залучення міської молоді до природного середовища через пригодницькі заходи та програми у парках. Є одноденна програма, що підходить для дітей і молоді – вартість від 250 до 1000 доларів в залежності від віку, та програма з ночівлею у кемпінгу – від 500 до 2000 доларів. У програми включаються такі заходи: лучна стрільба, гребля на каное, дослідження природи, рибна ловля, орієнтація з компасом та картою, навички виживання у природі, спостереження птахів, дослідження природних екосистем для дітей молодше 8 років.
«The Natural Classroom» (Клас природознавства)	Програма створена для дослідження природи парків Нью-Йорку, та орієнтована на школярів. Учні дізнаються про рослинність парків міста, який вплив чинять парки, та як вони підтримуються з боку міської влади. Заняття покликані покращити академічну успішність дітей, покращення їх здоров'я, виховання бережного ставлення до природи. У рамках занять можна обрати напрямки програми, які буде розкрито під час відвідування парку, а саме: рослини, міська дика природа, особливості екосистем, геологія, історичні відомості. Можливі як очні заняття у парках, так і віртуальні.
«The Ranger Conservation Corps Internship» (Стажування у корпусі охорони слідопитів)	Програма створена для учнів старших класів, що переймаються проблемами природи. Стажери працюють разом з рейнджерами міських парків над проблемами відновлення природного середовища у парках. Програма розрахована на 8 тижнів, один раз на тиждень по 2,5 годин.
3 напрямок - Media Education Programs (Програми медіа-освіти). Програми навчання роботи з цифровими інструментами для людей будь-якого рівня підготовки. Заняття проводяться у медіа-лабораторіях у центрах відпочинку, для членів NYC Parks Recreation Center.	

Джерело: складено автором на основі даних (NYC Parks, 2021).

Примітка: 1 – Рейнджери міських парків існують з 1979 року, і покликані знайомити містян з природою парків у цікавій формі. Багато роботи проводиться з молоддю, під час якої виховується

відповідальне ставлення до природи, особисті навички орієнтації у природній місцевості. Рейнджери є досвідченими фахівцями у своїх питаннях, і організовують цікаві освітні заняття та корисний відпочинок.

Якщо проаналізувати напрямки програм з таблиці 1.5, можна сказати, що освітні заходи спрямовані на формування відповідального ставлення до зелених зон міста починаючи з дитячого віку. Разом з тим, програми побудовані таким чином, що полегшують засвоєння шкільного матеріалу з природознавства, сприяють формування активного способу життя. Подібні освітні програми є підґрунтям для формування відповідального суспільства та сталого розвитку міських парків на перспективу. Інший напрямок використання парків – це проведення оздоровчих заходів на їх території (таблиця 1.6):

Таблиця 1.6

Оздоровчо-рекреаційні програми парків Нью-Йорку

Програма	Особливості роботи
4 напрямок - Swim Programs (Програми з плавання)	
«Learn To Swim» (Уроки плавання)	Реєстрація у програмі відбувається через безкоштовну лотерею, де кандидати обираються випадковим чином, а решта бажаючих знаходиться у черзі на наступну лотерею. Заняття проходять у критих або закритих басейнах центрів відпочинку ¹ , та є безкоштовними. Програмою передбачено літні уроки плавання для малюків віком від 1 до 5 років, дітей від 6 до 17, та дорослих від 18 років.
«Adaptive Swim» (Адаптивне плавання)	Програма створена для людей з обмеженими можливостями, включає лікувальну фізкультуру в басейні, базові навички плавання. Реєстрація у програмі відбувається через безкоштовну лотерею, курс занять складає 2,5 місяці. Заняття безкоштовні.
«Adult and Senior Water Exercise» (Водні вправи для дорослих та літніх людей)	Програмою передбачені класи для дорослих, та людей похилого віку, в яких проводиться під наглядом інструкторів. Заняття безкоштовні.
«Youth Swim Team» (Молодіжна команда з плавання)	Створена для дітей від 6 до 18 років, та передбачає професійні заняття з тренером, участь у змаганнях. Членство у NYC Parks Recreation Center для дітей до 17 років безкоштовне.
5 напрямок - Youth Sports Programs & Instructional Clinics	
Обрана програма - Girls Flag Football Clinics (Футбольна команда для дівчат)	Створена для дівчат 10 – 17 років, передбачає навчання та змагання з футболу.
Річні спортивні програми	
Бейсбол и софтбол	Навчання для дітей 8 – 14 років
Баскетбол	Для дітей 8 – 17 років
Катання на велосипеді	Безпечне навчання для дітей

Star Track	Безкоштовна програма по велоспорту, спрямована на покращення життя малозабезпечених дітей, побудована на навчанні роботи у команді на принципі велогонки.
Футбол для людей на інвалідному візку	Програма створена як для дітей так і для дорослих
Гольф-центр CityParks Junior	Безкоштовні заняття для дітей з гри у гольф
Вуличний хокей	Безкоштовні консультації по вуличному хокею для молоді. Також надаються поради щодо важливості спортивних занять та здорового харчування
CityParks Tennis	Безкоштовні уроки тенісу для дітей віком від 6 до 16 років, що проходять у десяти парках п'яти районів міста. Заняття наявні для всіх рівнів підготовки, та покликані зробити тенісний спорт доступним.
Field Paralympics Training	Заняття легкою атлетикою у параолімпійському спортивному клубі, та підготовка до змагань
6 напрямок - Shape Up NYC. Безкоштовні заняття фітнесом на свіжому повітрі. Заняття проводять на майданчиках у парках. Для занять не обов'язково бути членом NYC Parks Recreation Center.	
7 напрямок - NYC Parks Resources for Seniors (Ресурси парків Нью-Йорку для літніх людей). Передбачені численні заходи для літніх людей з метою збереження їх здоров'я та соціальної активності. Проводяться як оздоровчі заняття – басейн, фітнес, водний спорт для людей з обмеженими можливостями, так і розважальні заходи – танці, змагання, спілкування.	
8 напрямок - Adaptive Programs	
Adaptive Hubs	Адаптивні бази відпочинку для людей з обмеженими можливостями. Можна дізнатись про всі можливості та програми, передбачені для даної категорії людей.
Adaptive Swim	Програма лікувальної фізкультури в басейні, базові навички плавання та безпеки у воді.
Shape Up NYC	Фітнес для людей з обмеженими можливостями

Джерело: складено автором на основі даних (NYC Parks, 2021).

Примітка: 1 – У Нью-Йорку функціонують міські бази відпочинку, які розташовані рівномірно на території міста з метою зручного доступу населення, і надають безкоштовні послуги спортивних занять, розваг та відпочинку для жителів міста. Єдине, що необхідно – бути жителем Нью-Йорку, та мати членство у NYC Parks Recreation Center. Членство отримується шляхом надання своїх персональних даних та сплати організаційного внеску, що варіює для різних категорій населення:

- Дорослі віком 25 – 61 рік – щорічний внесок 150 \$ США і доступність всіх центрів відпочинку;
- Люди з обмеженими можливостями – 25 \$ на рік і доступність всіх центрів відпочинку;
- Пенсіонери від 62 років - 25 \$ на рік і доступність всіх центрів відпочинку;
- Ветерани - 25 \$ на рік і доступність всіх центрів відпочинку;
- Молодь від 18 до 24 років - 25 \$ на рік і доступність всіх центрів відпочинку;
- Молодь до 18 років – безкоштовне членство і доступність всіх центрів відпочинку;

З таблиці 1.6 можемо побачити, що парки є важливим суспільним простором для організації вільного часу містян, їх оздоровлення, та сприяють активному способу життя. Важливо також підкреслити інклюзивність даних програм – вони орієнтовані на всі прошарки населення та не оминають і людей з особливими потребами. В даному випадку вони сприяють розвитку людського капіталу та сталого суспільства в цілому. Окремо треба зазначити малий організаційний внесок для членства у NYC Parks Recreation Center, що дозволяє зробити професійні заняття спортом доступним для всього населення. Таке піклування про громадян, яке безпосередньо прив'язане до парків, створює сприятливі умови для сталого розвитку не лише парків, але і міського простору. З аналізу програм роботи Департаменту парків та відпочинку Нью-Йорку, можна визначити такі ключові особливості організації міських парків, які сприяють їх сталості та збереженню екосистем:

- Активна популяризація та залучення волонтерів до заходів благоустрою парків, їх матеріальне та інформаційне забезпечення в даній сфері;
- Активне навчання молоді у парках основам природознавства, функціонування екосистем, ролі парків у місті, формування екологічної свідомості на основі заходів у парках;
- Надання можливостей школярам проведення досліджень природи парків, стажування під наглядом фахівців, наявність електронних освітніх програм;
- Наявність спортивних оздоровчих та розважальних програм у парках, спрямованих на покращення фізичного та психічного благополуччя громадян;
- Функціонування парків як рекреаційних та соціальних центрів;
- Наявність програм оздоровлення та соціалізації для вразливих груп населення – дітей низького статку, пенсіонерів, інвалідів, тобто інклюзивність міських парків;
- Спрямовання діяльності парків на різні категорії населення – діти, молодь, дорослі, люди похилого віку;
- Забезпечення діяльності парків фахівцями як з благоустрою, так і організації цікавих спортивних та культурних заходів.

Необхідно відмітити, що зацікавленість сучасного суспільства США у покращенні якості паркового простору та безпосереднє прийняття участі громадянами у фінансуванні парків та активному обговоренні проектів є результатом відповідної політики. Вперше питання розвитку міських парків були порушені у 1992 році на Другій сесії 103 конгресу Національної асоціації парків і рекреацій. Вже на той час, серед пріоритетних питань була і робота з суспільством, створення програм для дітей і підлітків в сфері функціонування парків (Congress, 1994). Взаємозв'язок інституціональної та соціальної складової щодо організаційно-економічного забезпечення парків можна проілюструвати на рисунку 1.8:

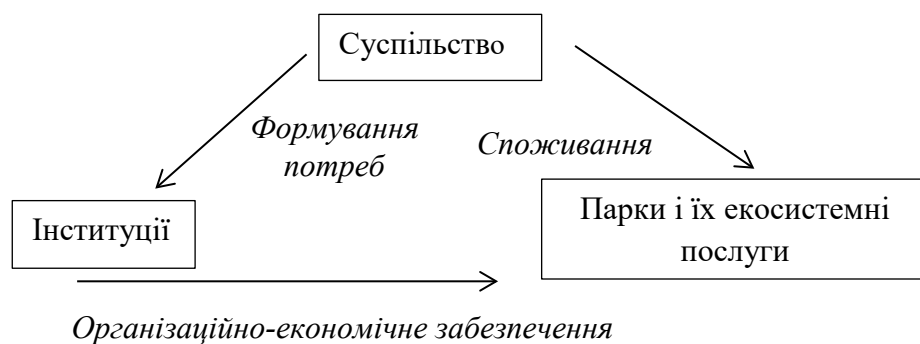

Рис. 1.8 Взаємозв'язок інституціональної та соціальної складової у формуванні організаційно-економічного забезпечення міських парків

Джерело: власна розробка автора

Як бачимо з рисунку 1.8, суспільство в особі місцевої громади може висувати конкретні вимоги до інституцій благоустрою та парків, як об'єктів використання щодо задоволення культурних, оздоровчих та екологічних потреб. В свою чергу інституції управління та благоустрою мають запроваджувати конкретні заходи щодо задоволення цих потреб.

Наступне місто, відоме у світі своїми парками – Лондон. У місті переважають парки пейзажного стилю, і переважно всі вони є національним надбанням минулих століть. Серед управлінських організацій відомою є The Royal Parks, яка опікується парками згідно розділу 22 Акту про землі Корони 1851 року. The Royal Parks є благодійною організацією, на балансі якої вісім парків, що перебувають у власності королівської сім'ї. Парки не належать суспільству, воно лише має право на їх використання з метою відпочинку за умови дотримання природоохоронних

нормативів (The Royal Parks, 1851). Організація розробляє безліч програм (таблиця 1.7) та займається пошуком партнерів для фінансування та надання допомоги у благоустрої.

Таблиця 1.7

Освітні програми у парках Лондона

Програми станом на 2021 р.	Особливості
Для дошкільнят Ціна для класу до 30 дітей: 163\$ за півдня; 300\$ за цілий день	Заняття на свіжому повітрі, адаптовані для дітей наймолодшого віку. Ознайомлення з флорою і фауною парку, допомога у годуванні птахів, висадці насіння, ігри з маскувальним обладнанням для розуміння як ховаються тварини, пошуки схованок тварин, виготовлення годівниці для птахів, образотворчі заняття та рухливі ігри з метою вивчення природи.
Початкова школа Ціна для класу до 30 дітей: 163\$ за півдня; 300\$ за цілий день. Онлайн заняття – 102 \$.	Наукова частина: вивчення класів безхребетних, їх місця існування та роль у природі; вивчення природного середовища через почуття; спостереження життєвих циклів тварин; вивчення середовищ існування та самостійна класифікація місцевих тварин; вивчення життєвих циклів рослин; вивчення життя водойм з лупою та мікроскопом, класифікація живих організмів. Географія: орієнтація по карті і компасу; спостереження погоди, польові методи спостереження погоди; вивчення природних ресурсів та відновлюваних джерел енергії. Міждисциплінарні: розважальний костюмований захід з проведенням спостережень природи та побудови плоту з підручних матеріалів; краєзнавче дослідження з елементами науки у парку Сент-Джеймс та навчання орієнтації по карті. Образотворче мистецтво: вивчення краси зимового дня, пошук візерунків у природних матеріалах, створення колажу землі за допомогою природних матеріалів.
Середня школа Ціна для класу до 30 дітей: 120\$ за півдня; 220\$ за цілий день.	Наука: розвиток навичок класифікації та самостійної ідентифікації організмів п'яти царств у процесі дослідження водойм, луків та збору зразків безхребетних; вивчення у польових умовах навичок адаптації та конкурентних переваг різних організмів; вивчення харчових ланцюгів; навички проведення наукових досліджень, оцінки ризиків. Учні розробляють власні наукові малюнки та посібники з ідентифікації. Географія: вивчення Гайд-парку з використанням ГІС технологій, оцінка внеску парку у стійкість міського середовища; робота з різноманітними картами, компасом та навігацією. Он-лайн заняття: розвиток навичок спікерів; заняття з екології.
Для молоді від 16 років Ціна для класу до 30 учнів: 120\$ за півдня; 220\$ за цілий день	Курси NEA (навички роботи на місцях): програма побудована для підготовки студентів до екзаменів, вивчення якісних і кількісних методів досліджень. Практична екологія та польові роботи: студенти самостійно планують і проводять наукові дослідження які представляють екзаменаційній комісії. Міжнародний бакалаврат: триденний курс для студентів, які вивчають екологічні системи і біологію. Он-лайн заняття: вивчення та вимірювання адсорбції вуглецю у Гайд-парку; віртуальні польові роботи з екології.

Джерело: складено на основі даних (The Royal Parks, 1851).

Як бачимо з таблиці 1.7, парки Лондона пропонують багатий спектр освітніх програм, які тісно суміжні з навчальним планом школярів та студентів. Дані програми є платними, але в той же час передбачають послуги кваліфікованих кураторів, фахівців та забезпечені науковою матеріально-технічною базою. Основною перевагою подібних занять є досвід самостійного проведення невеликих наукових проектів, адаптованих до віку та знань учнів. Дані програми зарекомендували себе серед навчальних закладів, тому користуються попитом. Отримані кошти призначені для подальшої підтримки парків. Попит та зацікавленість суспільства створюють умови для сталості парків – пошуку фінансів, популярності, та збереження їх екосистем.

Слід зазначити, що для кожного з парків розробляється свій план розвитку на 10 років, який переглядається кожні 5 років. Тобто у плануванні організаційно-економічного забезпечення парків переважає індивідуальний підхід, в залежності від особливостей екосистем парку, потреб, ризиків та перспектив.

З особливостей нормативного забезпечення парків треба відзначити традиційність та сталість. Основні правила у діяльності парків прийняті відповідно до Закону 1926 року про Положення про парки, і діють по сьогоднішній день. Не дивлячись на це, парки ідеально адаптовані для потреб сучасного суспільства, включають у свою роботу соціальні аспекти та просвітницьку екологічну роботу. Не дивлячись на класичний підхід до організації парків, їх не оминули новації у вигляді забезпечення цифровими додатками. Для відвідувачів, які мають бажання провести прогулянку в парку на самоті діють цікаві електронні додатки – карти з позначками локацій та історичними довідками, та музичний додаток для спокійних прогулянок у парку.

Як можна побачити на прикладі щодо забезпечення сталого розвитку міських парків двох великих міст, Нью-Йорку і Лондона, їх організаційно-економічне забезпечення відрізняється, але має суттєві спільні риси щодо зв'язку з громадськістю та соціально-орієнтованого підходу. Дані риси відсутні для інституційного устрою паркового господарства в Україні. Тому вважаємо за необхідність вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин сфери інституційного

устрою функціонування міських парків в Україні, які сприятимуть впровадженню принципів сталого розвитку та екосистемного підходу.

Враховуючи той факт, що Україна інтегрується до Європейського простору, актуальним є запозичення позитивного досвіду розвинутих країн в сфері зеленого господарства. В даному контексті особливо важливу роль відіграє політика міжнародного екологічного співробітництва (Купінець, 2016). Тому вкрай важливо працювати над системою відношень, які сприятимуть діалогу та сприйняттю зарубіжного досвіду. Ефективними структурами в управлінні міськими парками та зеленими зонами є Агенції міських парків розвинутих країн, які є багатoproфільними, та виконують посередницькі функції. У їх робочих програмах можна знайти завдання для спеціалістів різних галузей. Але найбільше їх спеціалізація виражена у благоустрої парків та у сфері рекреації, з залученням відповідних фахівців. Для України даний підхід є незвичним, поєднання програм благоустрою, рекреації та навіть економічної ефективності парків для міста, потребують професійної координації і визначення пріоритетів для кожного з об'єктів зеленої інфраструктури.

Згідно з тлумаченнями словників, агентство або агенція має наступні значення (Словник української мови, 1970; Великий тлумачний словник української мови, 2001):

1. Організація, яка виконує доручення інших суб'єктів господарювання;
2. Установа, що може виконувати певні державні, міжнародні, економічні та інші функції.
3. Інформаційні або посередницькі установи

На сьогоднішній день агенції дуже поширені в сучасній економіці. Принципал (юридична або фізична особа) доручає агенту виконання певних дій від свого імені і в своїх інтересах на основі агентського договору. Державні та міжнародні агентства можуть прямо підпорядковуватись організації принципалу. В узагальненому вигляді агенція, або асоціація, є посередником між виробником продукції (послуг) або їх власником і споживачем (клієнтом). В словнику української мови дано вичерпне визначення асоціації (агенції) – це «добровільне об'єднання осіб або організацій для

досягнення спільної господарської, політичної, культурної чи якої-небудь іншої мети; товариство, спілка» (Словник української мови, 1970). У томі I того ж словника агентство визначається як відділення якої-небудь центральної установи або підприємства, а також назва деяких інформаційних або посередницьких установ (Словник української мови, 1970). Діяльність асоціацій прописана у Законі України «Про асоціації органів місцевого самоврядування (Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування», 2009). Згідно закону, «асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання (далі - асоціації) - добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку».

Отже з визначень можна зрозуміти, що агенції (або асоціації) грають посередницьку роль, сприяють кращому координуванню організаційних процесів, та складаються з учасників, які зацікавлені у розвитку певної сфери, і входять в асоціацію добровільно. Розглянемо детальніше роботу агенцій (асоціацій), які відомі ефективною організацією сфери озеленення і рекреації.

Міжнародна організація World Urban Parks, (2022). Спеціалізується на підтримці міських парків та суспільного простору з метою покращення середовища міст, де відбувається активний ріст урбанізації. Діяльність організації спрямована на вирішення тих екологічних, соціальних та економічних проблем, де можуть бути задіяні міські парки. Організація приймає участь у встановленні глобальних стандартів, підтримці заявок на фінансування, відстоювання переваг парків у місті, підвищення кваліфікації для працівників паркового господарства – як на міжнародному, так і на місцевому рівнях. Організація дуже зацікавлена у співпраці з агентствами міських парків різних країн, науково-дослідними інститутами та громадськими організаціями, секторами охорони здоров'я та туризму, та окремими особами.

Серед важливих програм організації можна виділити наступні (World Urban Parks, 2022):

- Аудит парків (створення прототипу бази даних для парків з усього світу);
- Всесвітня академія парків – створена у партнерстві з Інститутом парків і угідь Епплі університету Індіани, та надає професійні он-лайн програми з підвищення кваліфікації спеціалістів парків. По закінченню будь-якого курсу надається відгук фахівців щодо результатів практичних завдань та сертифікат.
- Нагороди – асоціація відзначає значний внесок окремих осіб та організацій у розвиток парків наступними нагородами: індивідуальна нагорода Distinguished Individual Award, премія Emerging Cities Leaders Award для лідерів міст що розвиваються, премія Young Leaders для осіб до 30 років які зробили значний внесок для розвитку парків, Legacy Award – відзнака для колишніх лідерів та організацій які вплинули на розвиток парків.
- Проведення всесвітнього тижня парків – сприяє популяризації парків у світі та долучення громадян до вдосконалення їх місцевих парків.
- World Urban Parks Knowledge Hub (Центр знань) – міжнародна інформаційна платформа для поширення найкращих світових практик в організації парків (принцип берчмаркінгу) та встановлення стандартів.
- Speakers Corner (Куточок спікерів) – надає можливість запросити на конференцію відомих спікерів, які мають значний досвід в організації парків і зробили вагомий внесок в даній сфері.
- Emerging Urban Leaders (Молоді міські лідери) спрямована на вирішення проблеми доступу до природи у міському просторі, та пошуку інноваційних рішень створення комфортних міст майбутнього. Дана ініціатива створена у 2021 році, і поштовхом стала пандемія COVID-19, яка загострила проблеми неефективності міської влади у створенні сприятливого міського простору для громадян.

Національна асоціація «Фонд парків і відпочинку», Японія (Parks and Recreation Foundation, 2022). Діяльність фонду спрямована на підтримку фізичного та психічного здоров'я жителів через заходи збереження природного середовища міст та заходи соціальних потреб. Проводяться дослідження та опитування, пов'язані з парками, відпочинком, та освітніми центрами на свіжому повітрі.

Упродовж 30 років існування організації на замовлення уряду було проведено близько 500 опитувань. Дослідження активно презентуються науковій спільноті. Фонд надає екологічну освіту та сприяє розвитку людських ресурсів та стимулює до використання парків.

Під управлінням фонду знаходиться 13 з 17 національних державних парків Японії, які створюються Міністерством землі, інфраструктури, транспорту та туризму. Фонд парків і відпочинку отримує гранти від урядової організації на наукові дослідження, а саме: Розвиток музейних об'єктів у парках шляхом впровадження музеології (2008-2011), та Дослідження з розробки оптимізаційної моделі для збереження та використання туристичних ресурсів в історичних парках (2012-2013 рр.) Щороку проводиться форум з підвищення кваліфікації для працівників парку з презентаціями передового досвіду. З 2006 року адміністрації парків проходять сертифікацію з метою підвищення їх професійних навичок (Parks and Recreation Foundation, 2022) .

Національна асоціація парків та відпочинку США (NRPA, 2021) – некомерційна організація, яка спрямована на побудову здорового згуртованого суспільства через організацію і підтримку парків. Організація надає професійний розвиток, гранти та програми, можливість досліджень та захист інтересів парків. Була створена у 1995 році на основі об'єднання п'яти організацій: Національної асоціації відпочинку (NRA), Американського інституту керівників парків (AIPE), Американського товариства відпочинку (ARS), Національної конференції з питань Державних парків (NCSP) і Американської асоціації зоологічних парків і акваріумів (філія AIPE).

Асоціація відпочинку та парків Британської Колумбії (BCRPA) – є неприбутковою організацією і грає ключову роль у покращення якості життя громадян Британської Колумбії через розвиток парків та суспільних просторів відпочинку. Згідно річному звіту BCRPA за 2020 рік (BCRPA, 2020), за грантової підтримки було профінансовано наступні заходи: 252 програми щодо створення простору для відпочинку після шкільних занять у 37 містах (190,405 доларів); Зміцнення психічного здоров'я дітей – проведення 6 семінарів для 82 осіб

(2620доларів); Проведення дня сім'ї (139,115 доларів); Створення сенсорних просторів для людей з особливими потребами та інші. Асоціація проводить он-лайн курси, конференції та майстер-класи.

Згідно з даними річного звіту, фінансове положення BCRPA за 2020 рік має наступний вигляд: основний дохід складається з грантових надходжень (32.7%), членських внесків (7.5%), адміністративні збори (18.6%), реєстраційні внески (21.4%), федеральне фінансування протидії COVID-19 (11.9%). Основні видатки асоціації складаються з: витрат на заробітну плату та пільги - 43.6%; надання грантової допомоги - 23.5%; персональна програма - 8%, оренда приміщень - 7,4%.

Канадська асоціація відпочинку та парків (CPRA) - національна організація, діяльність якої спрямована на реалізацію всього потенціалу парків і місць відпочинку як основного внеску в здоров'я та активність громади. Дана асоціація є некомерційною організацією, та за кошти уряду Канади сприяє втіленню наступних суспільних програм (CPRA ACPL, 2020):

CPRA Youth Employment Experience (Стратегія зайнятості для молоді) – програма надає пряму фінансову підтримку через 100% субсидій на заробітну плату місцевим органам влади для пропозиції місць роботи молоді у парках та закладах відпочинку. Особлива увага приділяється практичним навичкам роботи у парках, отриманню досвіду та нових знань. Через доручення у паркову сферу нових працівників з'являються додаткові можливості втілення нових проєктів.

CPRA Green Jobs Initiative (Просування зелених пріоритетів Канади через молодь) – через субсидії на заробітну плату до 50 % місцевим органам влади та організаціям надається фінансова підтримка 700 робочих місць для молоді в сфері збереження природи, відпочинку та культури.

Gender Equity in Recreational Sport (Гендерна рівність у розважальному спорті) – сприяє розвитку жінок у спорті та його доступності для різних вікових категорій. Впродовж 2019 – 2022 років передбачалось надання грантової підтримки жіночих спортивних програм на суми від 2500 доларів до 15 000 доларів.

В асоціації CPRA діє рамкова програма, яка направлена на втілення наступних пріоритетних цілей: активне життя, інклюзивність, об'єднання громад і природа, рекреаційна діяльність, підтримка навколишнього середовища (CPRA ACPL, 2020).

Організації: Зареєстрована благодійна організація «Recreation in Aotearoa» у Новій Зеландії. Активно проводить щорічні заходи для підтримки і розвитку контактів організацій, що опікуються парками, забезпечення навичок для підтримки високих рекреаційних якостей паркового середовища. Зокрема проводяться конференції, спрямовані на обмін досвідом фахівців зі сфери зеленого господарства. Так на 2023 рік заплановано 3 конференції, та Тиждень парків – 2023. Членство в агенції передбачено як для фізичних осіб, так і для юридичних осіб. Агенція має власний журнал Parks & Lesiure, призначений для представників різних професій, які беруть участь у благоустрої парків (Recreation Aotearoa, 2020).

Отже розглянувши досвід роботи зарубіжних асоціацій міських парків, стає зрозумілим, на скільки є високим їх рівень використання корисного потенціалу міських парків у порівнянні з Україною. Як вже зазначалось, сучасні тенденції розвитку парків мають соціально орієнтований підхід. В той же час спостерігається тенденція щодо підвищення значення екосистем парків, їх функцій та властивостей, що свідчить про зміни поглядів та уявлень щодо організації парків під впливом принципів екосистемного підходу. Виявлення актуальних тенденцій розвитку зелених просторів та слідування їм, вимагає професіоналізму та відповідної кваліфікації управлінських структур. Дані навички та вміння активно розвиваються саме в розглянутих вище Асоціаціях, якими вони діляться зі всіма зацікавленими в розвитку парків організаціями.

1.4 Нормативно-правові засади втілення принципів сталості у функціонування та розвиток міських парків

Вітчизняні науковці у своїх дослідженнях в останні роки підіймають проблему управління оздоровленням та рекреацією в міських агломераціях (Шевченко, Петрушенко, Буркинський, Хумарова, & Опанасюк, 2020). Важливим компонентом у побудові ефективних підходів є міські парки, які є осередком рекреаційних екосистемних послуг на території міст. З метою ефективного втілення принципів сталого розвитку та екосистемного підходу в організації міських парків, необхідно виділити ряд міжнародних документів, які мають слугувати орієнтиром у формуванні державної політики щодо сфери паркового господарства, а саме (Дейнега, 2018):

- Декларація конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) – екосистемний підхід визнаний як основа сталого розвитку;
- Рішення V/6, прийняте на 5-й конференції сторін Конвенції про біологічне різноманіття (Найробі, 2000) – розкрито зміст принципу екосистемного підходу, та закріплено, що екосистемний підхід забезпечує стале використання природними ресурсами на справедливій основі;
- Рішення VII/12 Конференції сторін Конвенції про біологічне різноманіття (Аддіс-Абеба, 2003) – закріплює принципи та інструменти щодо використання компонентів біорізноманіття в контексті забезпечення їх стійкості;
- Підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку «Майбутнє якого ми хочемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012) – зазначає про зобов'язання держав використання екосистемного підходу відповідно до норм міжнародного права.
- Всесвітня стратегія охорони природи (ВСОП), прийнята в 1980 р. – містить першу згадку про стійкий розвиток;
- «Турбота про планету Земля — Стратегія стійкого життя» - другий документ ВСОП (1991) – зазначає необхідність збереження живої природи і її різноманіття;

- Доповідь «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з довкілля і розвитку (1987) – надано офіційне визначення поняття сталого розвитку;
- Порядок денного на XXI століття (Ріо-де-Жанейро, 1992 рік) – офіційне проголошення ідей сталого розвитку та його цілей;
- Рішення, прийняті на Міжнародній конференції з фінансування розвитку (Мексика, 2002) – запропоновано інструменти для досягнення цілей сталого розвитку, а саме: розвиток соціальної інфраструктури, податкові важелі, грошова політика та інші інструменти;
- Європейський зелений курс, затверджений у форматі Комюніке та Дорожньої карти – визначає напрямки розвитку різних елементів міст, в тому числі і зелених просторів. Дана програма націлена на кліматичну нейтральність Європи до 2050 р.;
- Нова програма розвитку міст (New Urban Agenda), схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 23 грудня 2016 року у Кіто – прагне посилити прямо пропорційний зв'язок між урбанізацією і сталим розвитком, підкреслює увагу на зв'язку між довкіллям та урбанізацією, міському плануванні, забезпеченні базових потреб всіх жителів міста;
- Гетеборзька стратегія сталого розвитку Європи (Гетеборг, 2001 р.) – спрямована на відповідальне управління природними ресурсами, запровадження нешкідливих видів транспорту, адаптацію до змін клімату, ліквідацію негативних впливів на здоров'я населення;
- Лісабонська Стратегія (Лісабон, 2005) – спрямована на створення умов щодо залучення громадян, стале виробництво та споживання.

Що стосується нормативно-правового регулювання в Україні, то на сьогоднішній день існує ряд законів, норм та підзаконних актів, що регулюють управління зеленими насадженнями. Серед документів загальнодержавного значення можна виділити наступні:

1. ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій», – регламентує рівень озеленення різних озелених територій, нормує максимально допустиму кількість відвідувачів озелених територій, а також позаміські озеленені території;

2. Закон України «Про благоустрій у населених пунктах», від 2005 – регламентує комплекс робіт з інженерного захисту населених пунктів, та господарського забезпечення заходів щодо озеленення територій міст і їх благоустрою;

3. Правила утримання зелених насаджень у містах та інших населених пунктах України від 10.04.2006 (На виконання Закону України «Про благоустрій населених пунктів») – регламентує правові засади озеленення міст;

4. Правила утримання житлових будинків та прибудинкових територій, від 17.05.2005 – регламентують правила утримання зелених насаджень в межах прибудинкових територій;

5. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 1992 року – визначає такі об'єкти серед природних територій, як: дендропарки, ботанічні сади, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Регламентує правові та організаційні засади щодо їх функціонування;

6. Типові правила благоустрою території населеного пункту, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, від 27.11.2017 – регламентують порядок здійснення благоустрою; визначають межі утримання територій, прилеглих до території підприємств, установ та організацій; вимоги до санітарного очищення територій та інше;

7. Постанова КМ України № 559 «Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів», від 8 квітня 1999 року – регламентує такси оцінки збитків для зелених зон від їх пошкодження та неправильного використання.

Також, серед важливих документів у питаннях організації зелених насаджень варто виділити генеральні плани міст України, які приймаються міськими радами та містять дані про фактичні площі насаджень у місті та їх заплановані зміни, а також міські цільові програми благоустрою територій громадського користування.

На думку вітчизняного вченого Е. В. Позняка (2013), кандидата юридичних наук, в природоохоронному законодавстві України варто запровадити принципи екосистемності, серед яких він виділяє наступні:

- забезпечення і підтримка екологічної підтримки та рівноваги;
- системність щодо регулювання екологічних відносин;
- комплексність у використанні та збереженні природних ресурсів та гармонізація відносин суспільства і природи;
- відновлення цінності природи і всіх її елементів;
- екосистемність у регулюванні екологічних відносин.

На думку вченого, елементи принципу екосистемності закладені у Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища". Ми вважаємо за необхідне впровадити принципи екосистемності і в сфері діяльності міських парків. За спостереженнями Е. Позняка, принцип екосистемності відображається у природоохоронному законодавстві для «об'єктів комплексної еколого-правової охорони – природно-заповідного фонду, курортів, рекреаційних зон і територій, водно-болотних угідь міжнародного значення, природних та антропогенно змінених ландшафтів тощо» (Позняк, 2013). Згідно з нашими спостереженням, ці принципи відсутні у міських цільових програмах які стосуються міських парків та зелених зон загального користування. Розвиток зелених зон регламентується з позиції норм містобудування та комунального господарства. При цьому, як було раніше сказано, згідно Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України від 2006 року (Верховна рада України, 2006), за функціональним призначенням розрізняють близько 14 видів парків: «парки культури і відпочинку, районні, спортивні, дитячі, дендрологічні, історичні, національні, меморіальні, етнографічні парки-музеї, історичні, виставкові, зоологічні, аерофітотерапії тощо».

Регуляцію природоохоронних та оздоровчих властивостей того чи іншого виду парку можна здійснювати з використанням принципів екосистемного підходу. Згідно розділу 3, Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України «До об'єктів благоустрою у сфері зеленого господарства населених пунктів належать: парки, парки культури та відпочинку, парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва, гідропарки, лугопарки, лісопарки, буферні парки, районні сади; дендрологічні парки, національні, меморіальні та інші; сквери; міські ліси; зони рекреації; зелені насадження в охоронних та санітарно-захисних зонах, зони

особливого використання земель; прибережні зелені насадження; зелені насадження прибудинкової території» (Верховна рада України, 2006). Тобто різноманіття парків та інших зелених зон має передбачати і відповідні програми щодо соціального розвитку та оздоровлення, як ми вже бачили на прикладі парків Нью-Йорку та Лондона у попередньому розділі. На сьогоднішній день регламентуються лише правила утримання, роботи з благоустрою, озеленення та охорони зелених насаджень даних зелених зон. На державному рівні не існує програм та нормативних актів щодо соціально орієнтованого розвитку міських зелених зон та їх сталого розвитку, і це перша прогалина в інституційному устрої.

Наступною прогалиною діючих нормативних документів є відсутність законодавчо визначених нормативів озеленення міст та поселень України, що можна вважати передумовою недостатності цільових програм благоустрою на місцевому рівні. Відомо, що у 2015 році було подано проекту Закону України "Про зелені насадження міст та інших населених пунктів", згідно з яким пропонується встановити нормативи: 25 м² на одну людину для міст, і 20 м² на людину для сільських поселень. Даний розмір нормативів обґрунтовано радянськими вимогами, згідно з яким для великих промислових міст даний норматив становив 24 м². На сьогоднішній день даний показник, за твердженням авторів законопроекту, актуальний у зв'язку зі значною кількістю автомобілів у містах (Пояснювальна записка, 2015). Але поки що даний законопроект не є чинним, тому будемо орієнтуватись на міжнародні нормативи.

Згідно з рекомендаціям Всесвітньої організації охорони здоров'я (World Health Organization, 2012), необхідний норматив зелених насаджень коливається від 9 м² зелених насаджень на людину до ідеального значення 50 м² на душу населення. Ці показники корелюються з такими стандартами як: сталий розвиток міст, основні показники здоров'я, справедливість, адаптивність до змін клімату та інші (Russo, & Cirella, 2018). Одні з найбільш озелених міст світу мають наступні показники: Відень – 51% території і 120 м² на людину; Любляна (Словенія) – 560 м² на людину; Сінгапур – 66 м² на людину. Міста із вкрай недостатнім озелененням: Стамбул – 6,4

м² на людину, Токіо - 3 м² на людину, Буенос-Айрес – 1,9 м² на людину (Bagherian, 2023).

На сьогодні існують дослідження щодо забезпечення зеленими насадженнями малих міст України, які свідчать про нестачу насаджень та щільну забудову (Зібцева, 2015). З метою розуміння рівня озеленення великих міст в Україні, проведемо розрахунки показників забезпеченості зеленими насадженнями на мешканця та у відсотках до площі, для міст обласних центрів (таблиця 1.8):

Таблиця 1.8

Зелені насадження міст України

Місто	Площа міста (км ²)*	Чисельність населення*	Площа зелених насаджень (км ²)	м ² на мешканця	Відсоток зелених насаджень від площі міста, (%)
Тернопіль	86	225004	9,9	44	11,5
Чернігів	79	282747	6,91	24,4	8,7
Одеса	186,90	1010537	6,8	6,7	3,6
Івано-Франківськ	83	238196	12,4	52	14,9
Харків	350	1421125	34,94	24,6	10
Рівне	64	243873	1,5	6,2	2,3
Дніпро	409,7	968502	3,287	3,4	0,8
Суми	95	256474	6,24	24,3	6,6
Луцьк	42	215986	2,4	10,85	5,7
Херсон	65,2	279131	15,357	55	23,4
Кропивницький	115	219676	30,17	137,3	26,2
Вінниця	113	369739	36,39	98,4	32,2
Черкаси	75	269836	20,97	77,7	28
Хмельницький	93	274452	19,86	72,4	21
Ужгород	60	115449	5,41	47	9
Запоріжжя	334	710052	24,6	34,6	7,4
Житомир	65	261624	1,74**	6,7	2,7
Львів	149	717273	44,19	61,6	30
Чернівці	153	264298	23,65	89,5	15,5
Полтава	112	279593	15,15	54,2	13,5
Луганськ	286	397677	-	-	-
Донецьк	358	901645	-	-	-
Миколаїв	259,8	480 080	-	-	-
Сімферополь (АРК)	107	-	-	-	-
Київ	839,2	2952301	565	191,4	67,3
Усереднені показники				53,4	25,7

Джерело: складено автором на основі даних Міста України за площею, 2022; Мінфін, 2022

Примітки: * дані щодо площ та кількості населення міст України станом на початок 2022 року

** Зелені насадження загального користування та спеціального призначення.

Як можна побачити з таблиці 1.8, показники забезпеченості зеленими насадженнями загального користування по містах дуже різняться. Середній показник для країни на душу населення становить 53,4 м², що згідно з вимогами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) навіть перевищує максимальний ідеальний показник. В той же час, для таких великих міст як: Житомир, Дніпро, Одеса та Рівне показники озеленення вкрай недостатні. Найгірший показник озеленення для м. Дніпро – всього 3,4 м² на людину або 0,8% від площі міста. Найвищі показники у м. Київ – 191,4 м² на людину, та Кропивницькому - 137,3 м² на людину. Дані розбіжності свідчать про неврегульованість розвитку зелених насаджень загального користування, і суцільну залежність від стратегій місцевого рівня. Високим показникам забезпеченості міст України зеленими насадженнями сприяє природне багатство країни на ліси, які наприклад у західній Україні залишають включення на території міст та у приміських зонах. Отже більшість міст України є сприятливими для проживання, і мають високий потенціал для соціально орієнтованого та сталого розвитку зеленого господарства. Однією із прогалин також є низька якість статистичних даних, а саме – складність пошуку даних щодо зелених насаджень для міст обласних центрів, цільових програм щодо озеленення, розбіжності по доступності даних по містах, а також повна відсутність інформації для малих міст.

У контексті дисертаційного дослідження акцент зроблено на причорноморське місто Одеса, отже дослідимо інституційний устрій щодо розвитку зелених зон. Згідно аналізу Інвестиційного паспорту міста Одеси за 2021 рік, можна відмітити що зелені зони не входять до популярних напрямків інвестицій. В той час як розрахунки у таблиці 1.9 свідчать про необхідність збільшення забезпеченості зеленими насадженнями. Міська інвестиційна політика спрямована на (Офіційний сайт міста Одеса, 2023а):

- Розвиток економічного співробітництва шляхом поширення інформації про соціально-економічний та культурний потенціал міста;
- Сприяння впровадженню енергозберігаючих технологій у виробництві продукції;

- Створення умов для формування і розвитку кластерів (транспортного, туристичного, швейного, з переробки сільськогосподарської продукції, медіа та ІТ сфер);
- Формування інфраструктури підтримки підприємництва, ресурсне та інформаційне забезпечення суб'єктів підприємництва;
- Реалізація (співфінансування) проектів міжнародної технічної допомоги з питань розвитку та підтримки підприємницької діяльності;
- Сприяння залученню інвестицій до підприємств міста та посилення їх інвестиційно-інноваційної спрямованості. Створення привабливого інвестиційного клімату.

Виходячи з обсягів фінансування можна зробити висновок про значимість обраної сфери для міста або регіону. Фінансової інформації конкретно по паркам на сьогодні не існує, перш за все тому що вони не розглядаються окремо від інших об'єктів зеленого господарства громадського значення. Тому вихідною інформацією для нас слугують дані щодо обсягів фінансування зелених насаджень на території міста Одеси. Серед чинних програм благоустрою, які мають положення щодо догляду зелених насаджень, можна виділити Міську цільову програму благоустрою м. Одеси на 2022 – 2026 роки, яка фінансується з коштів бюджету Одеської міської територіальної громади у розмірі 3 870 301,7 тис. грн., на весь період виконання програми (Офіційний сайт міста Одеса, 2023b). Згідно програми, «Функції з розвитку та збереження зелених насаджень покладено на Комунальне підприємство «Міськзелентрест». До відомості підприємства належить 16 парків (загальною площею 317,02 га), 79 скверів (загальною площею 107,47 га), 7 бульварів (загальною площею 19,32 га) та 122 об'єкти зеленої зони: роздільні смуги, трикутники, розворотні кільця (загальною площею 135,93 га). На території, що обслуговується, росте біля 167 тис. дерев та біля 133 тис. кущів.» У програмі не прописані суми видатків на підтримку озелених територій, а до об'єктів благоустрою, окрім зелених насаджень, також входять: об'єкти дорожнього господарства; енергопостачання; зовнішнє освітлення; розміщення зовнішньої реклами; території кладовищ; елементи вуличної торгівлі. Інформацію щодо фінансування можна

знайти у звіті про виконання попередньої програми. Згідно звіту про виконання Міської цільової програми благоустрою м. Одеси на 2018 – 2021 роки, з загального фінансування програми 2 473 581,0 тис.грн на розвиток та збереження зелених насаджень було передбачено (таблиця 1.9):

Таблиця 1.9

Видатки на розвиток та збереження зелених насаджень, виконані згідно Міської цільової програми благоустрою м. Одеси на 2018 – 2021 роки

Перелік заходів програми	Строк виконання заходу	Обсяг фінансування (передбачений), тис. грн.	Бюджетні призначення з урахуванням змін, тис. грн.	Фактично виконано, тис. грн.	Касові видатки (освоєно), тис. грн.
Утримання та відновлення зелених насаджень та об'єктів благоустрою міста, що знаходяться на балансі КП «Міськзелентрест»	2021	90 375,1	90 375,1	90 332,6	90 332,6
Розробка проектів та капітальний ремонт об'єктів благоустрою міста	2021	9 740,0	7 603,0	7 601,4	7 601,4
Технічне переоснащення КП «Міськзелентрест» шляхом придбання предметів та матеріалів довгострокового користування, спецтехніки, механізмів, засобів малої механізації, обладнання тощо	2021	16 975,4	16 838,6	16 725,0	16 725,0
Поновлення зелених насаджень	2021	7 481,9	7 480,5	7 480,5	7 480,5
Загальне фінансування Міської цільової програми	2 473 581,0 тис.грн				
Всього за напрямом діяльності	2021	124 572,4	122 297,2	122 139,5	122 139,5
Відсоткове співвідношення до загального бюджету програми		5%	4,9%	4,9%	4,9%

Джерело: на основі даних (Офіційний сайт міста Одеса, 2023с).

Як бачимо з таблиці 1.9, видатки на утримання зелених насаджень надзвичайно малі, лише 5% від загального фінансування програми. Крім того, всі роботи по утриманню зелених насаджень були виконані впродовж 2021 року – останній рік дії цільової програми, що може свідчити про залишковий принцип у фінансуванні зелених насаджень та відсутність поетапного комплексного бачення їх розвитку. Отже можемо стверджувати про необхідність вдосконалення Міської цільової програми благоустрою м. Одеси, або створення альтернативної, яка включатиме перспективу розвитку міських зелених просторів.

Для порівняння, у м. Львів згідно з даними Комплексної екологічної програми на 2017-2022 роки, за 2021 рік була проведена реконструкція зелених об'єктів на суму лише 17 430 000 грн., що значно нижче у порівнянні з Одесою. На 2022 рік були заплановані роботи щодо розробки схеми локальної екомережі, які призупинились через запровадження воєнного стану (Львівська міська рада, 2023).

У Тернополі існує дві цільові програми, які стосуються розвитку зелених зон:

- Програма розвитку парків на 2022 – 2024 роки, прийнята рішенням міської ради від 14.11.2022, №8/п19/12, спрямована на розвиток парків у контексті «підвищення зацікавленості користуванням розважальними спорудами та закладами культури, які знаходяться на території Парків», бюджет програми складає 181 150,0 тис.грн. (Офіційний сайт міста Тернопіль, 2023 а);

- Програма охорони навколишнього природного середовища Тернопільської міської територіальної громади на 2020-2023 роки, яка передбачає заходи з інвентаризації зелених насаджень. Бюджет складає 285 129,1 тис.грн. (Офіційний сайт міста Тернопіль, 2023 б).

Як бачимо, бюджет цих програм теж незначний, але у Тернопільській міській територіальній громаді налічується лише 5 парків, загальною площею 127 га, діяльність яких у більшій мірі спрямована на відпочинок населення. Природоохоронні функції виконує природно-заповідний фонд, який на території міста налічує 12 об'єктів загальною площею 725,35 га, що становить 12,39% території Тернополя.

У місті Чернігові на сьогоднішній день є чинною Програма поліпшення екологічного стану міста Чернігова на 2021 – 2025 роки (в галузі житлово-комунального господарства). Бюджет на заходи озеленення складає 356,52 тис. грн. (Офіційний сайт міста Чернігів, 2023 а). Варто підкреслити економічне значення розбудови зеленої інфраструктури саме для Чернігова. Відомо, що в 2019 році існував проєкт щодо реконструкції Центрального парку Чернігова, з метою його перетворення на містоутворюючий об'єкт, залучення туристів та пожвавлення місцевого бізнесу. Інформація щодо його втілення відсутня, але створення рекреаційного та культурного об'єкту має стратегічне значення для економіки

Чернігова. Місто зазнає економічного піднесення за умови залучення туристів, підвищення популярності регіону (Офіційний сайт міста Чернігів, 2023b).

В серпні 2021 року Чернігівським КП «Зеленбуд» було представлено Проєкт програми розвитку озеленення міста Чернігова на 2021-2025 роки, який передбачає впровадження сучасних практик озеленення і догляду, створення електронного реєстру дерев, створення нових бульварів та скверів. Програма є найкращим варіантом з можливих для сфери озеленення міста. Станом на 2021 рік втілення проєкту потребувало більше 2,5 млрд. гривень, що було завищеною сумою і на той час. Передбачалось, що в першу чергу втілюватимуть найактуальніші складові даного проєкту (Вернігорова, 2022).

Порівнявши дані щодо цільових програм благоустрою, можна зазначити, що на сьогодні на державному рівні відсутні фінансові стратегії щодо розвитку зелених насаджень в Україні, в залежності від їх місцевих умов, потреб, та природного потенціалу. Ефективність та спроможність цільових програм залежить від ряду місцевих факторів: компетентності органів місцевого самоврядування; можливостей місцевого бюджету; рівня корупційної складової в управлінських структурах; початкового рівня розвитку природного потенціалу міста (адже програми спрямовані переважно на підтримку існуючих зелених насаджень).

Кожне місто обирає свою стратегію щодо розвитку зелених насаджень, але не завжди вона виявляється ефективною, про що свідчать низькі частки озелених територій у місті, або неефективне фінансування, коли більшість видатків іде на оплату праці. До того ж, цільові програми різних міст досить різняться за ідеєю та цілями, тому вважаємо за необхідне зазначити відсутність або слабкість горизонтального зв'язку в сфері розвитку парків, який надавав би можливість ділитись досвідом між схожими за діяльністю управлінськими та організаційними структурами. Наприклад ефективні горизонтальні зв'язки існують в даній сфері у розвинутих країнах, коли організовуються спільні конференції, вебінари, навчання, для працівників різних структурних підрозділів сфери озеленення та паркового господарства на рівні країни. На противагу слабким горизонтальним зв'язкам, спостерігається чітка вертикальна структура управління парковим господарством,

але спрямована вона переважно з гори до низу, та організована переважно у формі наказів, норм та правил.

Можемо сказати, що і вертикальна і горизонтальна організаційно-управлінські структури сфери міських парків потребують вдосконалень. У вертикальній структурі необхідно розвивати зворотній зв'язок, щоб забезпечити ефективну взаємодію між вищими та нижчими організаційно-управлінськими структурами. Слабкі горизонтальні зв'язки в свою чергу не дозволяють розвивати сферу озеленення та міських парків на рівні міської агломерації – на рівні взаємодії громад.

Беручи до уваги достатній рівень озеленення міст України згідно з таблицею 1.9, варто зазначити ще одну прогалину інституційного устрою. На сьогоднішній день організація паркового господарства не включає стратегії впровадження директив щодо охорони природи та адаптації до кліматичних змін. При цьому, дана сфера володіє значним потенціалом у втіленні природоохоронних норм для інтеграції України в ЄС, по яким Україна значно відстає у виконанні вимог Угоди про асоціацію. Світовий досвід показує що міські парки мають потенціал стратегії щодо адаптації міського середовища до змін клімату, а також збереження біорізноманіття та екосистем (Вернігорова, 2023). Перспективи щодо розвитку екомережі на території міста ми побачили лише у Комплексній екологічній програмі на 2017-2022 роки для міста Львів.

Визначивши основні прогалини інституційного середовища можемо висунути припущення про наявність «інституційних пасток» у сфері розвитку та благоустрою зелених насаджень, які значно знижують якість та потенціал міських парків, та заважають їх сталому розвитку. Поняття «інституційна пастка» означає стійку неефективну норму, яка самопідтримується (Гражевська, & Заваженко, 2019). Серед основних чинників виникнення «інституційних пасток», які характерні для сфери зеленого господарства можна відзначити наступні: відсутність довгострокової стратегії інституційних змін, корупцію, недостатність і вузько направленість державних структур даної сфери. На рисунку 1.9 представлено схему інституційних

пасток в системі організаційно-економічного устрою сфери зеленого господарства України:

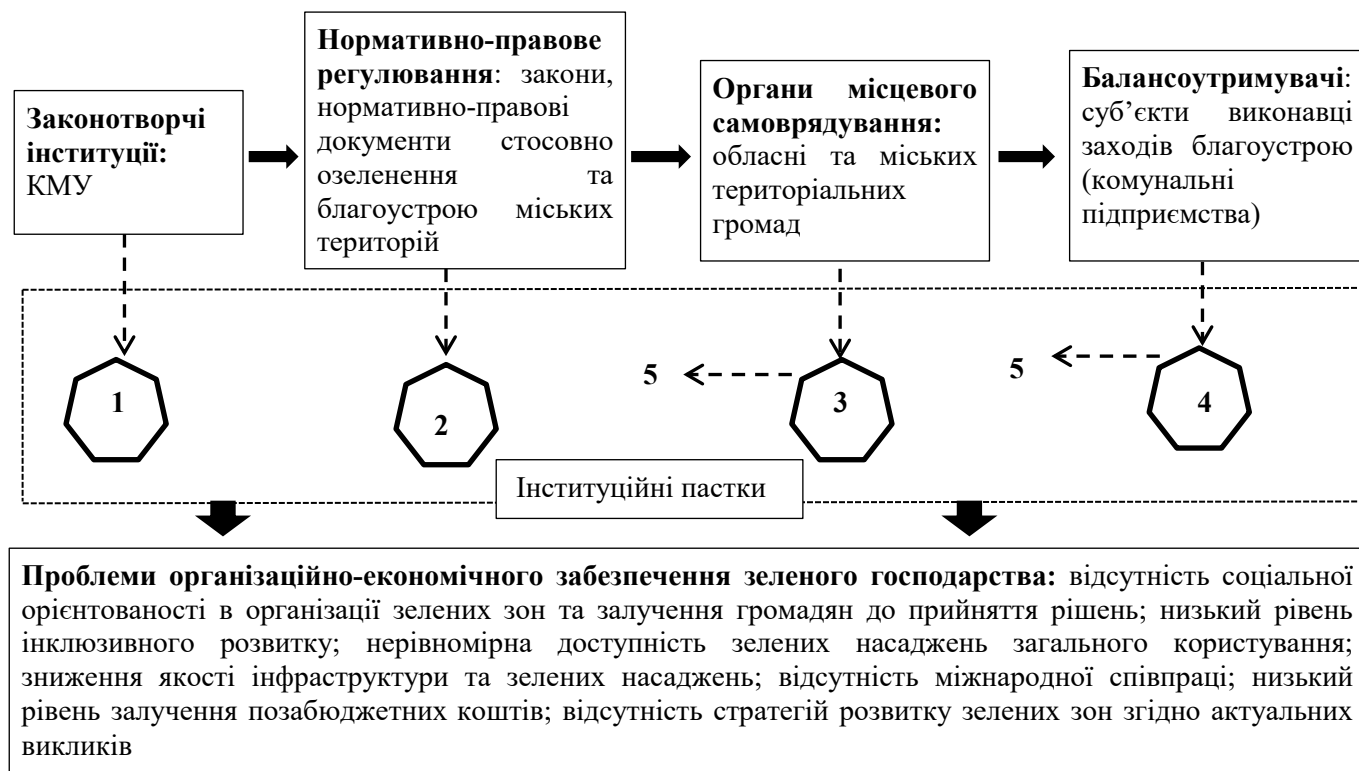

Рис 1.9. Структурно-логічна схема «інституційних пасток» в структурі організаційно-економічного устрою сфери зеленого господарства України

Джерело: власна розробка автора

На рисунку 1.8 позначено наступні групи інституційних пасток сфери зеленого господарства України:

- 1 – відсутність інноваційного погляду на потенціал зелених територій;
- 2 – застарілі схеми фінансування; відсутність законодавчо визначених нормативів озеленення міст; відсутність положень щодо сприяння стратегій адаптації до змін клімату, сталого розвитку та екосистемного підходу; відсутність положень щодо виконання природоохоронних Директив ЄС; відсутність положень щодо зв'язку з громадськістю; відсутність положень щодо соціально орієнтованого розвитку зелених зон; відсутності можливості передплати та довгострокових контрактів у межах бюджетного фінансування; високий ступінь формалізації всіх кроків щодо розвитку та благоустрою міських парків, та відповідно низька гнучкість міських цільових програм;

3 – недостатня прозорість статистичної звітності та доступності даних щодо розвитку та фінансування зелених насаджень; відсутність порівняльного аналізу щодо розвитку зелених насаджень по містах; відсутність даних щодо розвитку зелених зон малих міст та поселень міського типу; відсутності довгострокових програм та планів розвитку зелених зон на 10–20 років; вибір міською владою компаній, які надають найдешевші послуги; відсутність незалежної експертної комісії, яка б надала оцінку роботи компанії з зеленого благоустрою, та оцінку роботи чиновників, відповідальних за проект; відсутність діалогу між владою і суспільством щодо проведених робіт і їх якості;

4 - недостатня прозорість статистичної звітності та доступності даних; неефективний менеджмент

5 - відсутність можливостей впливу на прийняття рішень вищих інститутів, відсутність або слабкість горизонтальних зв'язків різних структурних підрозділів розвитку парків на рівні агломерації, регіону та держави.

Розглянувши стан інституційного середовища можна узагальнити наступні прогалини, які заважають сталому розвитку міських парків:

1. Відсутність принципів екосистемності, екосистемного підходу та сталого розвитку у нормативно-правовій сфері щодо регулювання розвитку та діяльності міських парків;

2. Відсутність законодавчо визначених нормативів озеленення міст та поселень України, що призводить до недостатності міських цільових програм благоустрою та розвитку зелених зон;

3. Недостатність статистичних та облікових даних щодо функціонування та розвитку міських парків;

4. Низька інвестиційна привабливість міських парків як наслідок місцевої та державної політики, відсутність державної фінансової стратегії розвитку зелених зон;

5. Відсутність стратегій щодо адаптації до змін клімату та до вимог Угоди про асоціацію України в ЄС.

6. Слабкі горизонтальні зв'язки в організаційно-управлінській структурі розвитку міських парків та однобічно спрямовані вертикальні зв'язки.

Існує два шляхи виходу з «інституційної пастки» - еволюційний та революційний. Еволюційний є більш м'яким і займає більше часу. Революційний передбачає перегляд неефективних норм та інституційне реформування. В умовах інтеграції України та ЄС актуальним є вибір революційного шляху, який передбачатиме новий підхід до розвитку та утримання зелених насаджень. Вдосконалення інституційного устрою має передбачати його перетворення у більш відкриту та гнучку систему, пов'язану з різними сферами благополуччя суспільства, але у контексті розвитку зелених насаджень. На наш погляд, подолання інституційних пасток лежить у площині реформування державного управління та комунального господарства. Реформи мають носити дійсний характер і бути спрямовані на розвиток стосунків держави та бізнесу, держави та громадянськості, переорієнтацію на більш глибоке розуміння екосистем міських парків та їх прихованих можливостей для користі суспільства і довкілля. Формування інституційної пастки відбувається з певної причини, яка спонукає до закріплення неефективних норм поведінки. Тому важливо викорінити чинники, які сприяють привабливості та вигоді неефективних норм. І дані чинники можуть знаходитись поза межами економічних чинників, а наприклад в сфері неформальних інститутів, що призводить до формування певної культури, поглядів та цінностей.

Складність адаптації нових норм у реформуванні інституційної сфери часто виникає через невідповідність вже існуючих неформальних норм і правил новим змінам у формальних інститутах. На відміну від України, для європейських міст існує двоступенева система планування, яка забезпечує окрім формальних документів розвитку міст і неформальні, які спрямовані на залучення громадян до співпраці, координації та контролю дій органів влади (Громадський простір, 2019). Більш гнучка система краще пристосована до викликів та адаптації до вирішення нових задач, а високий ступінь залучення громадян до розвитку міст попереджає неефективні дії влади, тим самим зменшуючи вірогідність виникнення інституційних пасток. На наш погляд, успіх запровадження реформ для подолання

інституційних пасток в сфері розвитку міських парків залежить від комплексного підходу з боку держави до роботи з формальними та неформальними інститутами. Процес подолання інституційних пасток у вигляді послідовних кроків описано та проілюстровано у роботі Колісник Г. М. (2016), який пропонуємо адаптувати для сталого розвитку міських парків (рисунок 1.10):

Рис. 1.10 Формалізована модель адаптації нової норми на формальному і неформальному рівнях

Джерело: вдосконалено на основі (Колісник, 2016; Стрижак, 2016)

Неформальні інститути часто мають протиріччя з формальними і знаходяться в опозиції. При цьому, відносини та взаємодії неформальних та формальних правил визначають ефективність останніх (Стрижак, 2016). Тому на наш погляд, важливо зменшити протиріччя формальних та неформальних інститутів через вдосконалення організаційної структури управління та розвитку парків, яка включає значний обсяг роботи з населенням, вивченням його потреб та долучення до прийняття проектних

рішень. Є сенс за прикладом інших країн запровадити двоступеневу систему планування парків і в Україні – на формальному і неформальному рівнях. Це допоможе задіяти населення у виборі найбільш прийнятних планів розвитку, а також включити інтереси та потреби населення при розробці міських цільових програм благоустрою. На сьогоднішній день в Україні вже сформувались важливі передумови щодо посилення ролі неформальних інститутів у прийнятті рішень щодо розвитку проєктів з урахуванням громадської думки. Існує електронний сервіс «Громадський бюджет», який дозволяє ініціювати проєкт від будь-якого мешканця, а жителям громади проголосувати за нього. Фінансуються проєкти з місцевих бюджетів. У таблиці 1.10 наведено перелік проєктів стосовно розвитку зелених зон міст обласних центрів, за які проходить голосування станом на листопад 2023 року:

Таблиця 1.10

Проекти від громадян щодо благоустрою зелених зон станом на листопад 2023 року

Місто	Кількість проєктів щодо розвитку зелених зон	Загальний обсяг фінансування	Примітки
Вінниця	6	4 795 399	
Кропивницький	-	-	Проекти відсутні
Луцьк	-	-	Проекти стосуються лише підтримки сил оборони
Житомир	1	18 000 000	
Миколаїв	-	-	Останні проєкти датуються 2021 роком
Полтава	-	-	Останні проєкти датуються 2021 роком
Тернопіль	4	8 000 000	Пов'язані зі створенням публічного простору у зелених зонах
Рівне	-	-	Проекти відсутні
Ужгород	-	-	Останні проєкти датуються 2021 роком
Хмельницький	-	-	Останні проєкти датуються 2021 роком

Джерело: складено на основі даних (Громадський бюджет, 2023)

Як бачимо з таблиці 1.10, не по всіх містах є інформація щодо наявних проєктів, і у більшості представлених в таблиці міст останні проєкти датуються 2021 роком. Така низька активність щодо ініціювання громадських проєктів стосується не лише зелених насаджень, що свідчить про загальну знижену активність громадянського суспільства. Інформація представлена і по малим містам та селищам, що представляє інтерес для подальших досліджень. На даному етапі

можна переконатись, що робота неформальних інститутів потребує подальшого розвитку у контексті залучення громадян та забезпечення їх інформацією, підвищення їх відчуття відповідальності та вартості їх голосу.

Одним із важливих чинників сталого розвитку міських парків є міжнародна співпраця з організаціями, які сприяють розвитку міських зелених зон у різних країнах світу. В Україні даний досвід недостатньо розвинений, через що втрачаються можливості щодо запозичення найкращого досвіду та просування міст України на міжнародному рівні. Наприклад World Urban Parks кожні два роки проводить конкурс зелених міст світу, де будь-яке місто може представити свої інноваційні рішення щодо заходів озеленення. Наступний такий конкурс буде у 2024 році (AIPH World Green City Awards 2024). Відомо, що станом на 2022 рік подано близько 60 заявок із 40 міст, які представляють 28 країн на всіх 7 континентах, подані заявки оцінює міжнародна технічна комісія з передовими знаннями про зелене місто. Цей міжнародний конкурс допомагає просувати своє місто на міжнародному рівні, показує його солідарність із глобальним рухом за зелені міста та сталого розвитку міських просторів. Узявши участь, міста отримають шанс опублікувати свої ініціативи на веб-сайті AIPH та інтегрувати їх у бібліотеку тематичних досліджень, пов'язану з рекомендаціями AIPH 2020 Green City, виграти сертифікат нагороди та кубок, а також отримати глобальне визнання та можливості профілювання через AIPH та медіа-канали партнерів і спонсорів World Green City Awards (World Urban Parks, 2023).

На авторську думку, виникненню інституційних пасток також сприяє недостатній розвиток інституційної системи щодо міжнародного досвіду та співпраці. Здорова конкуренція міст у сфері озеленення сприяє втіленню новітніх підходів до управління, організації та ціннісних орієнтирів. Тому необхідне комплексне реформування системи зеленого устрою, яке передбачає появу нових взаємозв'язків та співпраці, а також орієнтації на глобальні тенденції щодо розвитку комфортних міст.

2 РОЗДІЛ – МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПАРКІВ

2.1 Обґрунтування варіантів організаційно-економічного забезпечення функціонування міських парків відповідно до сценаріїв їх сталого розвитку

Міські парки є важливою архітектурною складовою міста та ядром її екологічної системи (Здетовецька, & Начичко, 2016). Сталий розвиток міських парків нерозривно пов'язаний із стратегією розвитку міста в цілому. Вітчизняні дослідники Н. В. Павліха та М. В. Войчук (2018) визначають чотири ключові передумови сталого розвитку міст: економічні, екологічні, інституційні та соціальні. На нашу думку, визначені передумови актуальні і щодо сталого розвитку міських парків, з тією різницею, що додається чинник організаційного забезпечення.

Також міський парк необхідно розглядати як природний капітал. Буркинський Б.В. та Горячук В.Ф. (2013) пропонують розглядати природний капітал як: «частину природних ресурсів, яка перебуває у власності економічних одиниць країни і використовуються з метою створення доданої вартості», та «як тотожне поняттю природні ресурси», виділяючи активну та пасивну частину. Міські парки перебувають у власності економічних одиниць (комунальні підприємства, державні установи), та створюють передумови для надання культурних та рекреаційних послуг населенню. Екосистемні послуги, які генерує парк безкоштовні, і їх складно оцінити у вартісному вимірі. Вони впливають на економічну сферу опосередковано – створюючи сприятливі умови для перебування людей, що спонукає тяжіння сельбищної забудови та іншої інфраструктури до безпосередньої близькості до парку, формуючи привабливість району. Суттєвим чинником підвищення популярності парків, а відтак і інтенсивності економічних зв'язків навколо їх природного ресурсу, є рівень благоустрою та інфраструктурного забезпечення.

Парк, як частина громадського простору неодмінно підлягає догляду. Збалансований благоустрій вимагає не лише підтримки та оздоровлення зелених насаджень, але і своєчасного оновлення інфраструктури. Крім того, як показує

зарубіжна практика, благоустрій парку має відповідати потребам суспільства, які з часом змінюються, а отже має залишатись і місце для інновацій.

Комплексне бачення проблеми вдосконалення організаційно-економічного забезпечення міських парків як об'єктів суспільного й екологічного добробуту можна представити у вигляді двовірної концептуальної моделі. Дана модель представляє авторське бачення поєднання напрямків впровадження інновацій та компонентів організаційно-економічного забезпечення (Vernihorova, 2021a). На вісі ОХ представимо основні напрямки впровадження інновацій, а на вісі ОУ – організаційно економічне забезпечення, комбінації яких надають повне уявлення про необхідні вдосконалення та інновації (рис. 2.1):

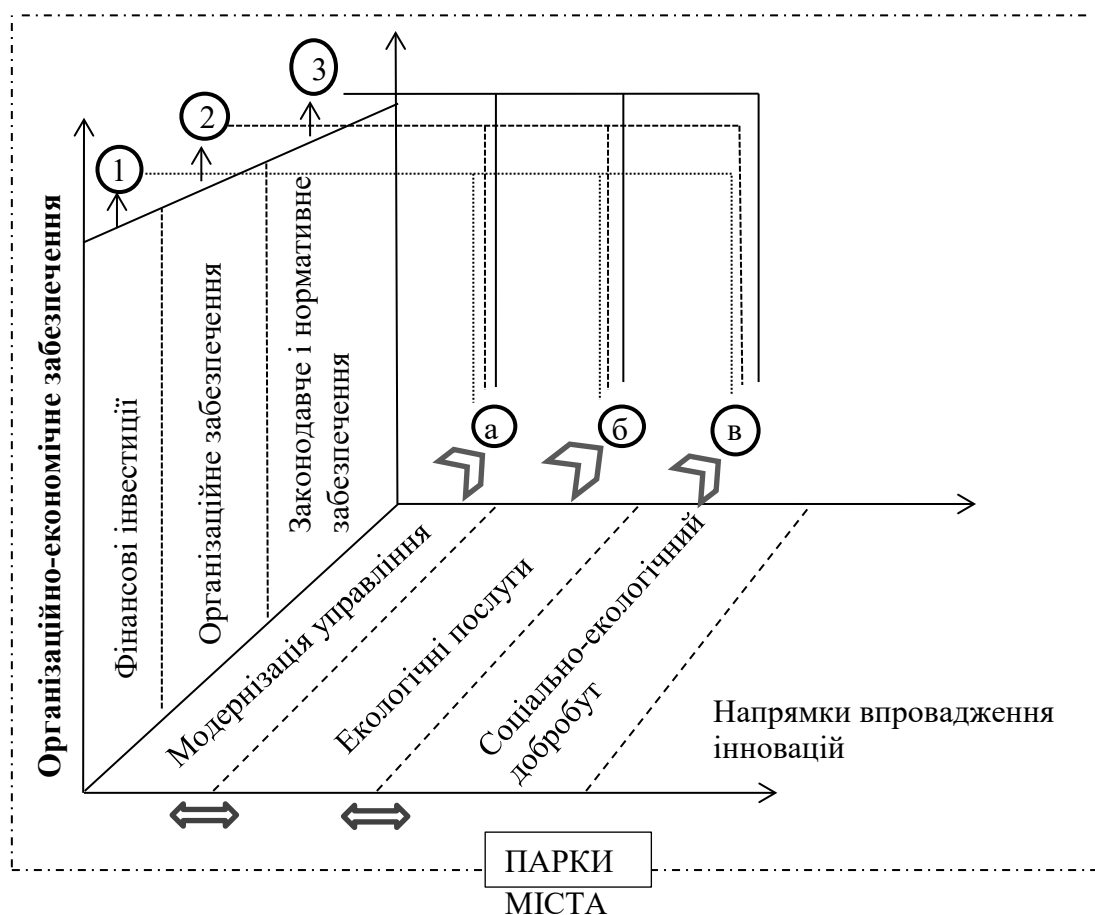

Рис. 2.1. Двовірна концептуальна модель розвитку організаційно-економічного забезпечення міських парків

Джерело: власна розробка автора, представлено у статті (Vernihorova, 2021 a).

Як бачимо з рисунку 2.1, у двовірній концептуальній моделі розвитку міських парків як природного капіталу можна представити комбінації організаційно-

економічного забезпечення та напрямків впровадження інноваційних рішень, які визначають індивідуальні профілі збалансованого розвитку міських парків, а саме:

- 1а – фінансове забезпечення модернізації системи управління та утримання парків згідно принципам сталого розвитку та екосистемного підходу;
- 1б – фінансова підтримка, спрямована на збереження та розвиток екосистем парків та їх послуг;
- 1в – фінансова підтримка парків з метою підвищення соціального та екологічного благополуччя;
- 2а – організаційне забезпечення розвитку нової системи благоустрою та управління міськими парками;
- 2б – організаційне забезпечення екосистемних послуг міських парків на основі екосистемного підходу;
- 2в – організаційне забезпечення у парках культурних заходів соціального спрямування – оздоровлення, соціалізації, освіти та рекреації;
- 3а – законодавча підтримка вдосконалення системи інституційного забезпечення міських парків;
- 3б – законодавча і нормативна підтримка груп екосистемних послуг парків, законодавче забезпечення положень щодо їхньої охорони і розвитку;
- 3в – законодавча підтримка та розвиток програм діяльності міських парків щодо підвищення соціального та екологічного добробуту населення.

Економічне забезпечення парків має відбуватись з позиції їх ролі та значимості у системі міста, а саме: як важливої складової суспільного простору міст, та значення їх природного капіталу. Поняття «природний капітал» найбільше пов'язано із поняттям «природно-ресурсний потенціал». Згідно класифікації І. Бобуха (2010), природний капітал, або природно-ресурсний потенціал можна класифікувати за характером участі у виробничому процесі: який включається до складу готової продукції і втрачає споживчу вартість; який можна ідентифікувати як основні засоби виробництва; який характеризується як екологічна місткість довкілля. Парки, за І. Бобухом (2010), відносяться до природно-ресурсного

потенціалу рекреаційних відновлюваних ресурсів. Під природним капіталом він пропонує розуміти «сукупність природних ресурсів, які перебувають у власності економічних одиниць даної країни і використовуються з метою створення доданої вартості та/або отримання прибутку або інших економічних вигод» (Бобух, 2010).

З точки зору доданої вартості, парк, як природний капітал, повинен мати достатній рівень догляду та інфраструктурного забезпечення. На відміну від лісу, лісосмуг, санітарно-захисних зон та насаджень, що вирости самосівом, парки мають невід'ємний елемент – інфраструктурне забезпечення. Парк є важливою частиною громадського простору міста та згідно з ДБН Б.2.2-12:2019 (п. 8.2.1), належить до територій загального користування: «до озелених територій загального користування населених пунктів відносяться багатофункціональні та спеціалізовані парки, сади, сквери, бульвари, міські лісопарки, озеленені ділянки набережних та пляжів, ботанічні сади та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та інші природні і штучно створені ландшафтні об'єкти» (Державні будівельні норми України, 2019). А згідно зі статтею 13, 14 та 28 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» (2005), парк, як частка громадського простору, підлягає обов'язковому благоустрою та підтримці інфраструктури. Згідно з цим, сфера благоустрою міських зелених насаджень є окремою гілкою національного господарства. Відсутність забезпечення доглядом та підтримки інфраструктури неодмінно матиме негативні наслідки – екологічні, соціальні та економічні. Так, наявність у місті парків із розвинутою інфраструктурою підвищує вартість житла біля них до 40 %. Відсутність благоустрою й наявність маргінальних елементів у парках створює зворотний ефект. Тому капіталізація за рахунок парків залежить від рівня інфраструктурної складової (PRAGMATIKA, 2019).

Поєднання інфраструктурної складової та маси зелених насаджень, що являють собою парк, можна проілюструвати у вигляді балансової кривої (рис. 2.2), що наглядно показує важливість дотримання балансу та зміну видового різноманіття парків залежно від їх співвідношення. Парк є природним капіталом, але неодмінно повинен мати інфраструктурне забезпечення та догляд (Vernihorova, 2021 b).

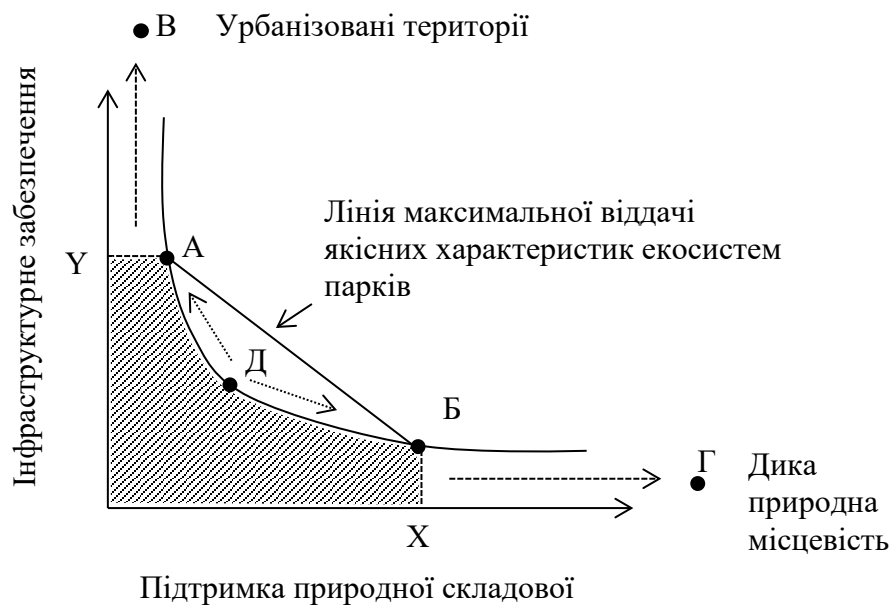

Рис. 2.2. Схематичне зображення балансу природної та інфраструктурної складової міських парків

Джерело: складено автором, представлено у статті (Vernihorova, 2021 b).

Проаналізуємо рисунок 2.2. Надмірне розростання насаджень та відсутність інфраструктури (точка Г) зменшує можливість використання паркової території. Надмірно розвинена інфраструктура (кафе, атракціони, дитячі майданчики та розважальні комплекси) на території парку здатна порушити комфортне перебування та рекреаційний вплив природної складової. Такий парк стає більш схожий на звичні громадські місця (точка В). Потреби до співвідношення природної складової та інфраструктурного забезпечення конкретного парку витікають з його виду. Поліфункціональні парки, до яких відносяться парки культури та відпочинку позначимо точкою Д. Вони покликані задовольняти потреби найбільш широких верств населення та неодмінно виконувати рекреаційну функцію. Відрізок на кривій АБ, що позначено стрілкою від Д до А, позначає спеціалізовані парки, для яких інфраструктура грає вирішальну роль у їх спеціалізації (спортивні, дитячі, виставкові, аквапарки). Відрізок, що відмічено стрілкою від Д до Б, позначає спеціалізовані парки природоохоронного значення, що тяжіють до переваги природничої складової (лісопарки, ботанічні сади, національні природні парки).

У звітності про стан сфери зеленого господарства Міністерства розвитку громад та територій України (2021а), наявна інформація щодо зелених насаджень загального користування (Міністерство розвитку громад та територій України, 2021 b; 2021 c; 2021 d; 2021 e; 2021 f; 2021 g). Будемо вважати, що однією з передумов сталого розвитку парків є забезпечення зелених насаджень загального користування доглядом відносно до їх загальної площі (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

Зміна показника забезпеченості доглядом зелених насаджень загального користування по областях, 2014 – 2019 (%).

Області	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька	59	59	59	60	70	70,2
Волинська	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Дніпропетровська	71	<u>100</u>	<u>100</u>	79	<u>81</u>	<u>80,7</u>
Донецька	50	49	49	48	48	48
Житомирська	62	62	62	62	62	62,2
Закарпатська	86	81	<u>96</u>	90	<u>90</u>	<u>90</u>
Запорізька	36	40	41,5	42	37	40,6
Івано-Франківська	56	56	74	74	71	77,1
Київська	64	64	64	64	-	63,6
Кіровоградська	40	40	40,9	41	41	41,3
Луганська	-	79	-	77	74	77,7
Львівська	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Миколаївська	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Одеська	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	71	75	50,1
Полтавська	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Рівненська	<u>86</u>	<u>86</u>	<u>89,8</u>	<u>90</u>	<u>91</u>	<u>90</u>
Сумська	50	50	84	51	51	50,6
Тернопільська	<u>96</u>	<u>96</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Харківська	81	81	81	<u>81</u>	<u>81</u>	<u>100</u>
Херсонська	72	72	86	90	<u>100</u>	77,7
Хмельницька	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	85	<u>100</u>	<u>100</u>
Черкаська	51	51	51	53	54	54,7
Чернівецька	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Чернігівська	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	11	11	11,3
м. Київ	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Всього по Україні	69	77,3	78,8	65	65	65,5

Примітка: числа жирним курсивом – позначають найменші річні значення по забезпеченню доглядом зелених насаджень загального призначення, а підкресленим курсивом – найбільші.

Джерело: складено автором на основі звітності «Зелене господарство» Міністерства розвитку громад та територій України: (Міністерство розвитку громад та територій України, 2021 b; 2021 c; 2021 d; 2021 e; 2021 f; 2021 g).

Як бачимо з таблиці 2.1, найвищі показники забезпечення доглядом зелених насаджень загального призначення упродовж 2014 – 2019 рр. маємо в наступних областях: Волинській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Тернопільській, Чернівецькій, та місто Київ – стовідсоткове забезпечення. Досить високі показники у Рівненській та Харківській областях. Найнижчі річні показники мають Запорізька та Кіровоградська області – у межах 40 %. Стійку тенденцію до зниження догляду зелених насаджень спостерігаємо у двох областях – Одеській та Чернігівській. Одеський регіон упродовж 2014 – 2016 рр. мав стовідсоткове забезпечення зелених насаджень доглядом, починаючи із 2017 року спостерігаємо зниження до 50,1% (станом на 2019 р.). У Чернігівській області так само – упродовж 2014 – 2016 рр. стовідсоткове забезпечення, а з 2017 – різке падіння до 11%.

Розглянемо проблему забезпечення доглядом зелених насаджень загального призначення у Чернігівській області більш детально. Згідно Звіту по «Програмі розвитку та збереження зелених насаджень населених пунктів Чернігівської області на 2013 – 2017 роки» (Чернігівська ОДА, 2021) за підсумками 2017 року, фінансування заходів створення та підтримки зелених насаджень здійснюється за рахунок трьох основних джерел. Так, згідно звіту, у 2017 році планувалось виділити 26400,14 тис. грн., в тому числі за рахунок:

- державного бюджету – 2000,0 тис. грн. (не виділялись);
- бюджетів органів місцевого самоврядування – 14901,1 тис. грн.;
- інших джерел фінансування – 9499,04 тис. гривень.

Врешті решт сума проведених видатків склала 14964,3 тис. грн., замість запланованих 26400,14 тис. грн. Відхилення від фінансування, передбаченого програмою складає 11435,8 тис. гривень. Тобто ми бачимо, що заплановані видатки з державного бюджету не виконувались зовсім. Як бачимо з таблиці 2.1, починаючи саме з 2017 року рівень забезпеченості зелених насаджень доглядом у Чернігівській області впав до 11%. Можна припустити, що основна частка фінансування була за рахунок місцевого бюджету, та частково – за рахунок інших джерел. Дана практика найбільш поширена. Тому при складанні програм створення та підтримки зелених насаджень загального користування, необхідно забезпечити надійні джерела

фінансування, шукати зацікавлених партнерів. Отже актуальним є аналіз стану фінансового забезпечення зелених насаджень загального призначення (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Структура витрат на утримання зелених насаджень загального призначення у 2019 році по областях

Адміністративно-територіальний поділ	Витрати на утримання зелених насаджень загального користування, тис.грн.					
	всього	у тому числі:				
		матеріальні витрати, (%)	витрати на оплату праці, (%)	відрахування на соціальні заходи, (%)	амортизація, (%)	інші операційні витрати, (%)
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька	32431,378	35%	42%	8%	3%	11%
Волинська	5744,6	28%	47%	10%	1%	14%
Дніпропетровська	129771,37	14%	27%	8%	3%	48%
Донецька	157782,524	16%	52%	11%	1%	19%
Житомирська	21974,8	27%	51%	13%	3%	6%
Закарпатська	28888,4	55%	26%	17%	1%	1%
Запорізька	92410,55	22%	53%	11%	4%	9%
Івано-Франківська	26559	25%	53%	11%	2%	9%
Київська	14530,32	18%	46%	21%	8%	8%
Кіровоградська	34939,4	37%	45%	9%	2%	7%
Луганська	8445,1	39%	38%	8%	2%	13%
Львівська	52141,5	16%	42%	12%	4%	26%
Миколаївська	32321,95	23%	51%	17%	1%	7%
Одеська	74965,8	9%	74%	15%	0%	2%
Полтавська	25564	20%	50%	11%	3%	15%
Рівненська	30077,68	17%	58%	12%	7%	7%
Сумська	28843,2	49%	14%	12%	17%	8%
Тернопільська	7521,922	33%	52%	5%	3%	6%
Харківська	223701,63	26%	36%	8%	8%	22%
Херсонська	26100	41%	46%	7%	0%	5%
Хмельницька	37101,74	19%	57%	13%	7%	4%
Черкаська	23866,5	54%	32%	7%	0%	7%
Чернівецька	9948,4	30%	55%	14%	0%	0%
Чернігівська	22786,1	26%	39%	7%	3%	25%
м. Київ	0	0	0	0	0	0
Всього по Україні	1148417,864	24%	44%	10%	4%	18%

Джерело складено автором на основі звітності «Зелене господарство» Міністерства розвитку громад та територій України: (Міністерство розвитку громад та територій України, 2021 b; 2021 c; 2021 d; 2021 e; 2021 f; 2021 g), та представлено у статті (Vernihorova, N., 2021b).

Як бачимо з таблиці 2.2, станом на 2019 рік більшість видатків на утримання зелених насаджень, окрім Дніпропетровської, Закарпатської, Луганської, Сумської та Черкаської областей, ідуть на оплату праці. На другому місці ідуть матеріальні витрати, тобто безпосередньо інфраструктурне забезпечення та заходи щодо підтримки зелених зон. Лише у Київській та Одеській областях, видатки на матеріальне забезпечення стоять на третьому місці – після соціальних заходів. Причому в Одеській області ситуація з розподілом фінансового забезпечення виглядає найгірше. Витрати на оплату праці складають 74% від загального фінансування утримання зелених насаджень, далі ідуть відрахування на соціальні заходи – 15%, і матеріальне забезпечення складає лише 9%.

Для розвитку будь-якого економічного об'єкту важливою є наявність позичкового капіталу. До нього відносять грошові заощадження населення, тимчасово вільні кошти держави, кошти підприємств та організацій. Дані щодо обсягів залучення цих коштів до сфери зеленого господарства відсутні. Що стосується витрат на амортизацію, бачимо, що в Одеській, Херсонській, Черкаській та Чернівецькій областях вони настільки низькі, що не мають відсоткового значення (0%). Це може бути свідченням низького рівня технічного озброєння відповідної діяльності з догляду за парками, або інший варіант – це також може бути свідченням того, що основні фонди нові і ще не зносились. Високий відсоток витрат на амортизацію по відношенню до інших статей витрат спостерігаємо у Сумській області (17%).

Програми містобудування та розвитку зеленого господарства мають включати можливості співпраці з комерційними організаціями зі створення зелених насаджень. Наявність великої кількості суб'єктів зеленого благоустрою створює здорову конкуренцію, а відтак – сприяє найкращим рішенням та проєктів парків. Але така співпраця має включати інтереси даних організацій. Крім того, ВООЗ розглядає створення зелених зон міст як інвестиції у соціальну сферу (зелені зони як важливий елемент суспільного простору), та в охорону здоров'я (створення умов для фізичного та психічного благополуччя). Згідно звіту за 2016 рік (Urban green

spaces and health, 2016), деградація зелених зон у місті корелює із загостреннями хронічних захворювань, сприяє хронічному стресу, зменшенню фізичної активності.

Розглянемо загальну тенденцію по Україні у зеленому господарстві з 2015 по 2019 роки. Для аналізу зміни і співставлення різних показників забезпечення зеленими насадженнями, використовуємо метод економіко-математичного моделювання, а саме – індексний метод. Результати представлено в таблиці 2.3, та опубліковані в авторській статті (Vernihorova, 2021 b).

Таблиця 2.3

Аналіз змін показників забезпечення зеленими насадженнями за допомогою індексного методу (2015 – 2019 рр.).

Роки	Загальна площа насаджень (тис.га)	I 1	Насадження уражені фіто захворюваннями (тис.м ²)	I 2	Насадження загального користування (тис.га)	I 3	Парки культури та відпочинку (тис.га)	I 4	Гідропарки, лісопарки, лугопарки (тис.га)	I 5
2015	457	-	219	-	117	-	15	-	19	-
2016	443	0,97	215	0,982	117	1	14,3	0,953	19,1	1,005
2017	494	1,115	197,5	0,919	138,7	1,185	17	1,189	29,8	1,497
2018	479,3	0,97	190,5	0,96	134	0,966	18,1	1,065	29,9	1,003
2019	403,4	0,842	213,3	1,11	135,7	1,017	18,2	1,006	29,9	1
Середня зміна індексу (I сер)		0,97		0,99		1,04		1,05		1,11

де I 1 – річні індекси зміни загальних площ зелених насаджень для 2015,.....2019 років;

I 2 - річні індекси зміни насаджень, уражених фіто захворюваннями для 2015,....2019 років;

I 3 – річні індекси зміни площ зелених насаджень загального користування для 2015,....2019 років;

I 4 – річні індекси зміни площі парків культури та відпочинку для 2015,....2019 років;

I 5 – річні індекси зміни площ гідропарків, лісопарків та лугопарків для 2015,....2019 років.

Джерело: розраховано автором на основі даних звітності «Зелене господарство» Міністерства розвитку громад та територій України: (Міністерство розвитку громад та територій України, 2021 b; 2021 c; 2021 d; 2021 e; 2021 f; 2021 g), та представлено у статті (Vernihorova, N., 2021b).

Як бачимо з таблиці 2.3, останні п'ять років спостерігається незначна тенденція до збільшення площ зелених насаджень загального користування,

зокрема, парків культури та відпочинку, гідропарків, лісопарків та лугопарків. Водночас є незначне зниження загальної площі зелених насаджень.

В сфері зеленого благоустрою, основними напрямками фінансування має бути утримання зелених насаджень та інфраструктурне оснащення територій озеленення загального користування. Як видно з таблиці 2.2, в регіонах України структура видатків в сфері озеленення дуже різниться. Далеко не завжди основна частка фінансування іде на утримання зелених насаджень. Тим не менше, зміни у фінансовому забезпеченні, насамперед, позначаються саме на якості благоустрою та інфраструктурного забезпечення. Тому надалі співставимо отримані індекси забезпечення зеленими насадженнями з індексами зміни їх фінансового забезпечення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз змін показників фінансового забезпечення зелених насаджень загального користування за допомогою індексного методу (2015 – 2019 рр.)

Роки	Видатки на утримання зелених насаджень загального користування (млн.грн)	I 6	Кредиторська заборгованість підприємств по утриманню зелених насаджень (млн.грн)	I 7	Дебіторська заборгованість підприємств (млн.грн)	I 8
2015	395	-	22,4	-	12,8	-
2016	536	1,357	33,2	1,48	14,2	1,109
2017	995	1,856	29,2	0,88	22,9	1,61
2018	934	0,94	63,7	2,18	29,7	1,297
2019	1148,4	1,23	74,3	1,166	36,9	1,242
Середня зміна індексу (I сер)		1,31		1,35		1,3

I 6 – річні індекси зміни видатків на утримання зелених насаджень загального користування для 2015,....2019 років;

I 7 – річні індекси зміни кредиторської заборгованості підприємств по утриманню зелених насаджень для 2015,....2019 років;

I 8 – річні індекси зміни дебіторської заборгованості підприємств по утриманню зелених насаджень для 2015,....2019 років;

Джерело: розраховано автором на основі даних звітності «Зелене господарство» Міністерства розвитку громад та територій України: (Міністерство розвитку громад та територій України, 2021 b; 2021 c; 2021 d; 2021 e; 2021 f; 2021 g), та представлено у статті (Vernihorova, N., 2021b).

З таблиці 2.4 бачимо, що за період 2015–2019 роки, в сфері утримання зелених насаджень загального користування спостерігаються наступні тенденції: збільшення видатків на утримання зелених насаджень, збільшення кредиторської та дебіторської заборгованості. Розкриттю природоохоронного та економічного потенціалу екосистемних послуг парків заважає нестача фінансування у цій сфері. Тому актуальним є запровадження альтернативних шляхів фінансового забезпечення парків та його стимулів.

Аналіз фінансового стану зеленого господарства в Україні та стану його благоустрою показав, що на сьогодні в Україні недостатній стан звітності щодо забезпечення та функціонування міських парків. Сучасний рівень фінансування та організаційного забезпечення часто не відповідає потребам суспільства. Проблема криється в наступному:

- у недоцільному перерозподілі коштів, та недостатньому фінансуванні.
- невідповідність організаційно-економічного забезпечення реальним потребам об'єктів озеленення;
- надзвичайно низький рівень залучення приватного сектору у сферу благоустрою зелених насаджень, переважне фінансування за рахунок державного та місцевого бюджетів.

З метою вирішення проблем організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків і побудови стратегій їх фінансування, необхідний методичний підхід щодо моніторингу стану системи. І ключовою вимогою є його доступність і легкість застосування для працівників сфери зеленого благоустрою. Тому вважаємо, що підвищення ефективності майбутніх рішень щодо благоустрою парків тісно пов'язане з можливістю визначення стану основних характеристик паркового простору, які вказують на сценарій розвитку парку. Тому можна запропонувати основні сценарії розвитку парків, які ми вважаємо актуальними в залежності від їх характеристик (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Сценарії організаційно-економічного забезпечення функціонування міських парків

Характеристики паркового простору	Сценарії			
	Оптимістичний	Оптимістично-реалістичний	Песимістично-реалістичний	Песимістичний
1. Джерела фінансування	Бюджетне та позабюджетне фінансування, кошти меценатів, організацій	Фінансування з бюджету у повному обсязі згідно потреб парку	Фінансування з бюджету покриває більшу частину основних потреб парку	Фінансування з бюджету покриває меншу частину основних потреб парку і характеризується як дефіцитне
2. Організація благоустрою парку	Залучення комунальних та приватних підприємств зеленого благоустрою на основі здорової конкуренції щодо якості послуг	Залучення до благоустрою комунальних підприємств, які фінансуються у повному обсязі, а також ряду підприємств які здатні надати якісні послуги	Залучення комунальних та приватних підприємств благоустрою на основі конкуренції щодо найнижчої вартості послуг	Відсутність робіт по благоустрою
3. Інфраструктура	Задовольняє потреби різних категорій громадян, відповідає останнім тенденціям сфери паркової індустрії	Орієнтація на потреби різних категорій рекреантів, але з перевагою на окремі групи (молодь, діти, і т.п.)	Орієнтація на потреби різних категорій рекреантів, але з недостатнім інфраструктурним забезпеченням та територіальним плануванням	Відсутність інфраструктури або її застарілість
4. Інклюзивність	Безпечне перебування у парку для осіб з обмеженими можливостями по всій його території та без потреби допомоги сторонніх осіб	Облаштування окремих ділянок парку для людей з особливими потребами та маршрутів пересування до них	Наявність окремих обладнаних ділянок парку, але відсутність маршрутів пересування. Необхідність сторонньої допомоги	Відсутність інфраструктури для людей з обмеженими можливостями, або її обмежена функціональність
5. Культурологічне значення парку	Парк відноситься до пам'яток природи та / або культури, або має заповідне значення	Парк має локальні пам'ятки культури та архітектури, та забезпечує значний спектр культурних послуг	Парк має локальні пам'ятки культури та архітектури, які потребують ремонту або благоустрою.	Через відсутність благоустрою парк є осередком для соціально неблагополучних осіб та несе небезпеку для відвідувачів, через що його оминають громадяни

Продовження таблиці 2.5

6.Рівень збереження культурологічних та природних пам'яток	Всі об'єкти архітектури та пам'ятки природи відреставровані та мають інформаційні табло	Всі пам'ятки природи та об'єкти архітектури потребують незначного відновлення	Всі пам'ятки природи та об'єкти архітектури потребують капітального відновлення	Пам'ятки пошкоджені вандалами та значний час знаходяться поза увагою місцевих органів влади
7.Естетичне багатство ландшафту	Наявність у відмінному стані елементів паркової архітектури, водойм, зелених насаджень. Присутність естетичних локацій та продуманих перспектив	У парку відсутня складна паркова архітектура, але парк чистий та доглянутий	Наявні естетичні локації потребують ремонту та благоустрою	Парк перебуває у занепаді, та переважно оминається пересічними громадянами
8.Економічне значення парку для міста	Парк відомий за межами країни, та популярний серед місцевих жителів та туристів	Парк відомий за межами міста, та популярний серед внутрішніх туристів	Парк має велике значення для місцевої громади	Парк не користується популярністю через відсутність благоустрою
9.Значення для економічного благополуччя населення	Забезпечення робочими місцями як у самому парку, так і поза ним у прилеглих закладах. Підвищення вартості прилеглого життя	Парк пожвавлює економічну і соціальну активність району та популярний і серед жителів прилеглих районів.	Парк популярний серед місцевих жителів, але суттєво не впливає на економічне зростання.	Через аварійний стан та присутність маргінальних елементів парк оминається жителями. Не додає популярності району.

Джерело: власна розробка автора

Орієнтуючись на сценарії, що представлені в таблиці 2.5, можна визначити прогалини (слабкі сторони) в організаційно-економічному забезпеченні парку, що привертатиме увагу для покращення саме цих груп характеристик. Таким чином можна сприяти гармонійному розвитку всіх складових парку.

Як бачимо з таблиці 2.5, більшість критеріїв, які ми запропонували, не розглядаються місцевими органами самоврядування під час заходів моніторингу і розвитку зелених насаджень. Можна зрозуміти, що для сучасних інституцій управління в Україні, і для суспільства в тому числі, залишається недостатнім уявлення про внесок екосистем у забезпечення добробуту суспільства, та обсяг

споживання цих корисних благ. Тому для сфери зеленого господарства не застосовуються принципи сталого розвитку та екосистемного підходу, а міські парки розглядають не як природний капітал, а як об'єкти комунального господарства. По-перше подібні дослідження в Україні проводяться переважно щодо лісових екосистем, і відомі вузькому колу суспільства, і по-друге, науковий інтерес часто оминає міські парки. Тому з метою уявлення цінності зелених насаджень, проведемо оцінку забезпеченості населення міста киснем за рахунок міських зелених насаджень. Дана оцінка покаже потенціал насаджень у задоволенні міських жителів у кисні, та подальших рішень щодо збільшення площ зелених зон. За константу приймемо дані, представлені у роботі Кучерявого В. А., (1984), а саме:

- середня норма споживання кисню на 1 людину становить 400 кг на рік;
- 0,1 – 0,3 га міських насаджень продукують 400 кг/рік кисню.

Спочатку визначається норма продукції кисню зеленими насадженнями міста в залежності від кількості населення (формула 2.1):

$$Q(O_2)_1 = N \times 400, (\text{л/рік}) \quad (2.1)$$

Де N – кількість міських жителів.

Визначимо необхідний об'єм продукції кисню на день виходячи з заданої кількості міського населення (формула 2.2):

$$Q(O_2)_2 = Q(O_2)_1 / 365, (\text{л/день}) \quad (2.2)$$

де $365 = \text{const}$ – кількість днів у році.

Визначимо необхідну площу зелених насаджень міста, які забезпечать необхідний об'єм кисню $Q(O_2)_1$ та $Q(O_2)_2$, якщо нам відомо, що необхідну норму кисню для однієї людини забезпечують 0,1 – 0,3 га насаджень, та відома кількість населення міста:

$$S = N \times 0,1, (\text{га}) \quad (2.3)$$

$$S = N \times 0,3, (\text{га}) \quad (2.4)$$

Дана оцінка дозволяє оцінити необхідний об'єм забезпечення міст киснем за рахунок місцевих зелених насаджень, та визначити потреби населення у споживанні кисню. Треба враховувати, що значний внесок у забезпеченні кисневого балансу міста справляють приміські ліси, але щільна забудова, яка не враховує розу вітрів

значно погіршує провітрювання території. Тому для великих міст важливими є місцеві насадження та паркові масиви. Особливо актуальною оцінка забезпечення міського населення киснем є для міст, розташованих у степовій та посушливій зоні. Особливо актуальним є створення як міських парків, так і приміських лісопаркових масивів. Результати розрахунків норм продукції кисню для міст України та необхідної площі зелених насаджень представлено у таблиці 2.6:

Таблиця 2.6

Обґрунтовані площі зелених насаджень для забезпечення норм продукції кисню відповідно до кількості населення міст України

Міста обласні центри	Кількість населення (N) ¹	Норма продукції кисню Q (O ₂) ₁ (літрів/рік) ²	Норма продукції кисню Q (O ₂) ₂ (літрів/день) ³	Площа насаджень при нормі 0,1 га/людину S _(0,1) (га)	Площа насаджень при нормі 0,3 га/людину S _(0,3) (га)	Наявна площа насаджень S (га)	Перевищення екологічного сліду за O ₂ над площами зелених зон L(O ₂)(рази)
Київ	2 967 360	1,186944 е ⁹	3 251 901,37	296 736	890 208	7608,0	39 - 117
Вінниця	370 707	148 282 800	406 254,247	37 070,7	111 212,1	3639	10 - 30
Луцьк	217 315	86 926 000	238 153,425	21 731,5	65 194,5	135	161 - 483
Дніпро	990 724	396 289 600	1 085 724,93	99 072,4	297 217,2	328,7	301 - 906
Донецьк	908 456	363 382 400	995 568,219	90 845,6	272 536,8	-	-
Житомир	264 318	105 727 200	289 663,562	26 431,8	79 295,4	-	-
Ужгород	115 512	46 204 800	126 588,493	11 551,2	34 653,6	541	21 - 64
Запоріжжя	731 922	292 768 800	802 106,301	73 192,2	219 576,6	1693,59 ⁴	43 - 129
Івано-Франківськ	237 686	95 074 400	260 477,808	23 768,6	71 305,8	1239,67	19 - 57
Кропивницький	233 820	93 528 000	256 241,096	23 382	70 146	3016,64	8 - 23
Луганськ	401 297	160 518 800	439 777,534	40 129,7	120 389,1	-	-
Львів	724 314	289 725 600	793 768,767	72 431,4	217 294,2	4419	16 - 49
Миколаїв	480 080	192 032 000	526 115,068	48 008	144 024	-	-
Одеса	1 017 699	407 079 600	1 115 286,58	101 769,9	305 309,7	-	-
Полтава	286 649	114 659 600	314 135,89	28 664,9	85 994,7	1515	19 - 57
Рівне	246 003	98 401 200	269 592,325	24 600,3	73 800,9	148,95	165 - 495
Суми	262 119	104 847 600	287 253,699	26 211,9	78 635,7	2000	13 - 39
Тернопіль	223 462	89 384 800	244 889,863	22 346,2	67 038,6	999,73	22 - 67
Харків	1 443 207	577 282 800	1 581 596,71	144 320,7	432 962,1	3494	41 - 124
Херсон	286 958	114 783 200	314 474,521	28 695,8	86 087,4	1535,7	18 - 56
Хмельницький	273 713	109 485 200	299 959,452	27 371,3	82 113,9	1986,28	14 - 41
Черкаси	274 762	109 904 800	301 109,041	27 476,2	82 428,6	2097	13 - 39
Чернівці	267 060	106 824 000	292 668,493	26 706	80 118	-	-
Чернігів	286 899	114 759 600	314 409,863	28 689,9	86 069,7	357,9	80 - 223

Джерело: розраховано автором на основі даних (Державна служба статистики України, 2020).

Примітки:

1 – чисельність населення на 1 січня 2020 року згідно оцінкам Державної служби статистики України

2 – норма продукції кисню у місті за умови що одна людина за рік споживає 400 літрів кисню

3 – норма потреб кисню у місті на один день за умови заданої кількості населення

4 – разом з площею острова Хортиця

Як бачимо з таблиці 2.6, знаючи кількість населення міст, можна наближено визначити необхідний об'єм кисню для його потреб. Слід зазначити, що у розрахунки не входять такі витрати кисню, як спалення під час процесів горіння, поглинання кисню рослинами у нічний час, сезонне коливання продукції кисню рослинами, та відмінності фотосинтезуючих можливостей рослин. Тому визначені нормативні площі зелених насаджень, що забезпечують міста киснем будемо вважати приблизними. Як показало співвідношення нормативних (розрахункових) площ зелених насаджень, які забезпечують необхідні об'єми кисню у місті, з реальними площами міських зелених насаджень, їх обсяги значно відрізняються. У всіх випадках розрахунків по кожному з розглянутих міст, нормативні площі значно перевищують реальні. Дану розбіжність можна пояснити тим, що переважна кількість забезпечуючих послуг екосистем надходить з поза меж міста. Тобто «екологічний слід» за киснем значно перевищує площі міських зелених насаджень. Знаючи нормативні площі зелених насаджень $S_{(0,1)}$ та $S_{(0,3)}$, які здатні забезпечити киснем задану кількість міського населення (N), можна скласти наступний вираз, який показує перевищення екологічного сліду за киснем наявних площ міських зелених зон (складено автором):

$$L(O_2) = (S_{(0,1)} / S) < (S_{(0,3)} / S) \text{ (разів)} \quad (2.5)$$

Наведені у таблиці 2.6 розрахунки наглядно показують, у скільки разів реальні потреби у кисні перевищують можливості міських зелених зон, що лише підтверджує цінність лісів та позаміських природних екосистем для людства, а міських екосистем для формування сприятливого мікроклімату. Крім того, у містах висока концентрація населення на одиницю площі, тому забезпечити населення киснем лише за рахунок міських насаджень неможливо. Дані розрахунки підтверджують актуальність застосування принципів сталого розвитку та екосистемного підходу не лише для позаміських лісів, але і для міських парків.

Отже роль зелених зон міст заключається переважно у можливості підтримувати мікрокліматичні параметри середовища та протидії негативним явищам – тепловому ефекту, запиленню, сухості повітря, концентрації позитивних йонів. Тому застосування принципів сталого розвитку та екосистемного підходу

важливе саме у контексті адаптації до змін клімату та зменшення проявів несприятливих природних умов у містах. З іншого боку парки є громадським простором, тому вкрай важливим є соціально орієнтований підхід в їх організаційно-економічній структурі – з точки зору їх органолептичного та оздоровчого впливу, та формування простору для соціальних контактів і взаємодій.

2.2 Визначення споживчих потреб у послугах, що надаються міськими парками в Україні

В контексті сталого розвитку міст, суспільства в цілому, та міських парків зокрема, особливої актуальності набувають дослідження, які пов'язані з попитом суспільства стосовно парків. Як свідчать останні дослідження, що побудовані на опитуванні міських жителів у різних країнах, міський ландшафт може виступати інструментом досягнення сталого розвитку через його вплив на добробут людини (Moosavi, Jafari and Davatgar, 2018; Dai, Zhang, Chen, Gong and Hou, 2019). Міські зелені насадження сприяють покращенню складових соціального спектру, а саме: фізичне та психологічне благополуччя, естетичного сприйняття навколишнього середовища та відпочинку соціальній взаємодії, освіті та життєздатності громад (Kothencz, Kolcsár, Cabrera-Barona and Szilassi, 2017; Mukherjee & Takara, 2018; Jabbar, Yusoff, and Shafie, 2022). Окремим важливим напрямком розвитку міських парків є їх доступність для різних груп населення (Onose, Iojă, Niță, Vânău, and Popa, 2020; Scopelliti, Carrus, Adinolfi, Suarez, Colangelo, Laforteza, and Panno, 2016; Nugroho, 2021).

В Україні, на рівні методичних рекомендацій вже розпочинається процес сприяння участі громадськості у прийнятті рішень. Доказом цього є «Методичні рекомендації з проведення онлайн опитувань громадськості при плануванні громадських просторів», розроблені у рамках проекту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні» у 2020 році (Петренко-Лисак & Чорногуб, 2020). Проект покликаний впровадити стандарти громадської участі щодо вдосконалення міських просторів, підвищення компетенції представників влади у проведенні соціологічних досліджень. В той же час, як

вважають автори методичних рекомендацій, результати опитування громадян не дають сформульованої спільної думки, а результати он-лайн опитувань не є репрезентативними. Інтернет-анкети корисні в аналізі ситуації у парковому господарстві та виконують роль орієнтирів. Опитування дають можливість визначитись з пріоритетними запитами та потребами громадян, та попередити виникнення конфліктів інтересів.

Втім, опитування громадян, (які не є експертами у благоустрої парків, а є лише користувачами), також мають свої переваги. За свідченням Куллера, в контексті розуміння відносин людини і природного середовища, важливою є точка зору користувачів (Kuller, 1991) оскільки існують певні відмінності у баченні потреб серед користувачів та експертів (Maraja, Noack and Tscharntke, 2017). Тому при плануванні парків актуальним є розуміння потреб різних груп відвідувачів, з метою актуальних пропозицій щодо їх функціонування (Shijie, Jiaming, Xiao, & Dai, 2022).

Для нас було важливим визначення хоча б приблизних вподобань саме громадян – користувачів парків. Тому метою дослідження даного розділу є визначення рекреаційних, екологічних, та інших потреб населення, як основних пріоритетних напрямків інституціональної підтримки інклюзивного розвитку міських парків. Для узагальнення розуміння щодо можливості задоволення всіх потреб, нами було запозичено поняття споживчого потенціалу, яке означає наявність можливостей для споживання продукції (Путренко, 2006). У контексті даного дослідження, споживчим продуктом виступають екосистемні послуги міських парків. Основними завданнями дослідження є: проведення соціологічного дослідження щодо задоволення населення міськими парками; проведення аналізу отриманих результатів; надання авторського висновку щодо відповідності потреб суспільства і пропозицій сучасних міських парків в Україні; пропозиція методики оцінювання організаційного забезпечення міських парків на основі проведення соціологічних опитувань. Подібні опитування стосовно міських парків проводились вітчизняними колегами у 2018 та 2021 році, і показали важливість для респондентів комфорту паркового простору, можливість само ідентифікації та тематичне

спрямування парків (Oleksichenko & Gatalska, 2018; Oleksichenko, Gatalska and Kolenkina, 2021).

Опитування жителів України щодо їхніх вподобань у сфері розвитку міських парків було проведене нами впродовж першого півріччя 2021 року на базі Google-форм, а результати оприлюднено у статтях автора Vernihorova, N., 2021a; Вернігорова, 2022 б) Анкету було розповсюджено через мережу Фейсбук на сторінки вишів, громадських та екологічних організацій та еко-активістів. В опитуванні могли взяти участь всі бажаючі, адже анкета розрахована на звичайного відвідувача парків. Ознайомитись з анкетою можна у додатку 3.

Треба відзначити, що за період проведення опитувань (лютий – травень 2021) було зібрано лише 320 анкет відповідей. Щодо географічних меж, респонденти були з усіх куточків України, але більшість анкет було отримано з таких міст:

- найзначніші за розміром міста - Київ (38), Одеса (29);
- крупні міста - Львів (26);
- малі міста - Селидове (72) та Українськ (45) Донецької області.

Як бачимо, охочих взяти участь в опитуванні було небагато, що можна пояснити відсутністю подібних практик опитувань у сфері паркового благоустрою України, з подальшим впровадженням інноваційних рішень на основі потреб громадян. До того ж даний показник можна характеризувати як досить низький ступінь рівень громадянської активності при прийнятті рішень щодо благоустрою територій міст, тому не очікуючи відповідних реакцій з боку установ та організацій, громадяни втрачають інтерес до подібних обговорень. Розвиток зацікавленості громадян до уасті опитуваннях та обговореннях щодо розвитку громадських просторів має заохочуватись з боку управлінських інституцій. Перш за все – має значення відкритість до діалогу, сприйняття громадської думки, що має виражатись у конкретних напрямках міських цільових програм та рішень По-друге – необхідна реакція влади у вигляді втілення конкретних проєктів. Питання щодо інституційного вдосконалення буде розглянуто у подальших розділах.

Всього в анкеті 13 питань, які стосуються задоволення громадян їхніми місцевими парками, побажань щодо їхнього вдосконалення та актуального розвитку.

Питання можна розділити на чотири блоки:

- 1 блок – питання про необхідність парків;
- 2 блок – питання про споживацький потенціал парків;
- 3 блок – про споживацькі вподобання споживачів екосистемних послуг парків;
- 4 блок – об'єктивна інформація про респондентів.

Отже, наведемо нижче результати опитування (рисунки 2.3):

1. На питання, чи важливі парки у вашому місті, можна побачити наступний розподіл:

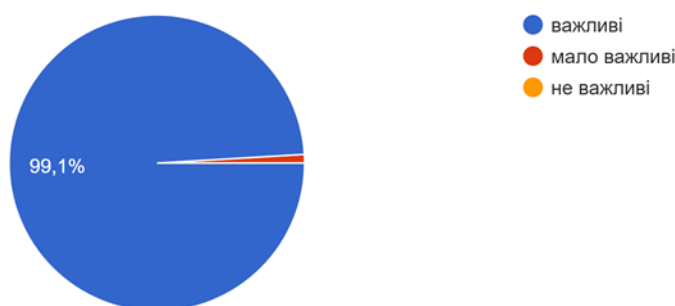

Рис. 2.3. Думка респондентів щодо важливості парків у місті

Джерело: складено автором

Як бачимо, парки у місті відносяться до об'єктів високої важливості. Це можна пояснити тим, що окрім екологічних функцій вони виконують роль громадського простору. Причому, їх можна характеризувати як найбільш сприятливий та бажаний суспільний простір міста, який має потенціал у задоволенні таких популярних запитів суспільства, як: проведення вільного часу, та перебування у природному середовищі. Потреба у проведенні вільного часу на свіжому повітрі та задоволення особистих потреб у поєднанні зі спілкуванням з природою на території міст можливе лише за умови облаштування спеціальних місць (парків, скверів, садів). Робочий час містян проходить переважно у закритих приміщеннях, тому природне середовище повинне задовольняти потреби у рекреації та відпочинку.

2. Як часто ви відвідуєте парки (рисунок 2.4):

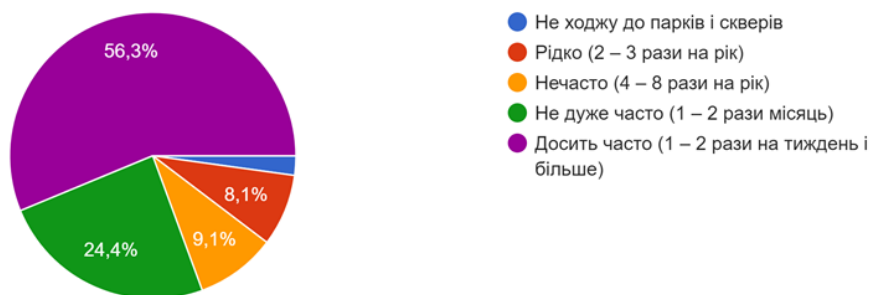

Рис. 2.4 Частота відвідування парків жителів України

Джерело: складено автором

Як бачимо, більше половини респондентів досить часто відвідує парки. При тому, близько 24,4 % відвідують парки лише 1 – 2 рази на місяць, що є досить низьким показником, особливо якщо враховувати, попереднє запитання, що показало високу значимість парків у місті. Також, 17,2 % відвідують парки від 2 до 8 разів на рік. Дані показники, з врахуванням результатів попереднього запитання можна трактувати наступним чином: наявність та доступність парків (пропозиція) не відповідає попиту та потребам суспільства.

Для розуміння ролі парків у житті містян, ми вирішили дізнатись, як зміниться життя респондентів зі збільшенням площ парків у містах їх проживання. Результат відповідей на дане питання можна побачити нижче:

Рис. 2.5. Збільшення площ парків та зміни у житті респондентів

Джерело: складено автором

Як бачимо з рисунку 2.5, значна частка містян (52,2%) зможе більше часу проводити на свіжому повітрі. З економічної точки зору треба розуміти, що проведення часу поза місцем проживання чи роботи, це можливість долучитись до тих чи інших економічних відносин та соціального життя. Значна частка респондентів (40,3%) також зазначила, що покращиться якість відпочинку внаслідок

створення нових парків. Даний факт вказує на те, що парки, а саме їх природна складова є перспективними для розвитку відпочинкової галузі. Лише 4% респондентів пов'язують парки зі стимулом займатись спортом, це можна пов'язати з низьким розвитком спортивних та оздоровчих програм у діяльності парків, як наприклад у Нью-Йорку (розділ 1.3 дисертації). Тобто на сьогодні відпочинок у парках не має організаційного забезпечення, за допомогою якого можна запропонувати громадянам ті чи інші заходи оздоровлення.

Далі розглянемо споживацький потенціал парків. Щоб найбільш широко розглянути суттєві причини, з яких містяни не відвідують парків, або бувають там рідко, у наступному запитанні респонденти могли обрати будь-яку кількість відповідей.

4. Якщо ви рідко відвідуєте парки, або не відвідуєте їх зовсім, то з якої причини? (рисунок 2.6):

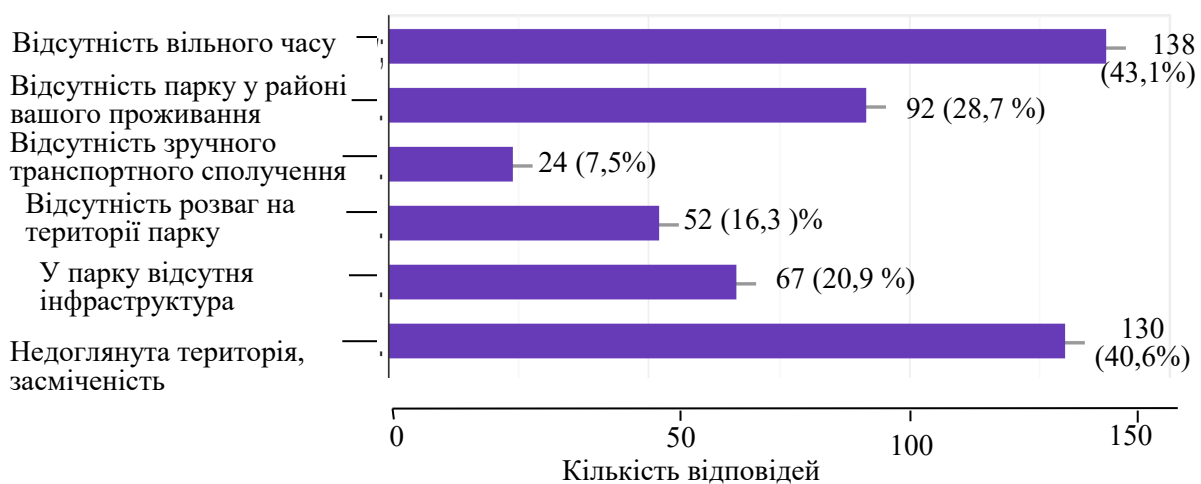

Рис. 2.6. Основні причини зниження відвідування парків у місті

Джерело: складено автором

Як бачимо з рисунку 2.6, основними факторами до зменшення відвідувачів у парках є відсутність вільного часу та недоглянута засмічена територія. Дані фактори набрали найбільшу кількість голосів, і дають можливість визначити найбільш пріоритетні напрямки підвищення використання парків містянами, а саме: розташування парків поблизу місць проживання та роботи громадян, та підвищення рівня благоустрою парків.

Такий фактор як відсутність вільного часу, вимагає планувальних рішень щодо розташування парків до місць постійного перебування людей. Тому окрім розвитку парків сельбищних районів міста, що актуально для респондентів що обрали «відсутність парків в районі проживання» (28,7 %), актуальним є створення парків у ділових та промислових районах. Даний напрямок відкриває шляхи до створення найбільш різноманітних варіантів парків – на дахах, невеликих скверів відпочинку при фірмах, закритих зелених зон спокійного відпочинку. Треба відзначити, що дані парки при належному інфраструктурному забезпеченні можуть стати популярним місцем для переговорів та зустрічей. Звичайно вони можуть бути закриті для всіх охочих, але допоможуть у вирішенні проблем робітників у подоланні стресу та перевтоми. В даному випадку можна запропонувати парки «обідньої перерви», які матимуть свої характеристики та оформлення в залежності від виду діяльності робітників, та їх робочих потреб.

Також актуальним є часткове перенесення ділових зустрічей та освітньо-наукових лекцій до міських парків. Дана пропозиція передбачає інфраструктурне забезпечення ділянки парку для проведення зустрічей (стілець, проектор для презентацій, комп'ютер, критий навіс від сонця), яке перебуває на балансі парку і видається у використання за символічну плату.

5. У наступному запитанні респондентам запропоновано оцінити задоволення потреб людей з обмеженими можливостями на території парків (рисунк 2.7):

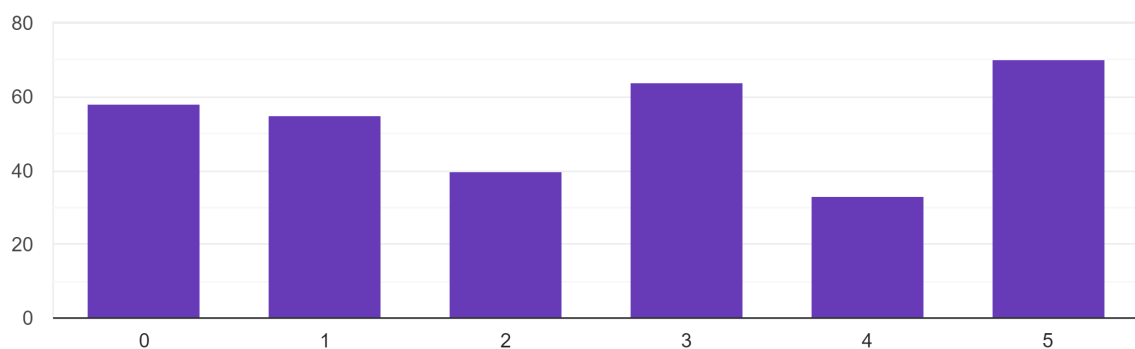

Рис. 2.7. Відповідність простору парків відвідувачам з особливими потребами

Джерело: складено автором

де по вісі ОХ – бальна оцінка, а по вісі ОУ – кількість відповідей;

«5» - повністю згоден; «4» - згоден; «3» - сумніваюсь; «2» - незгоден; «1» - категорично незгоден; «0» - важко відповісти.

Як бачимо з рисунку 2.7, думки респондентів щодо відповідності потребам людей з обмеженими можливостями значно різняться. З одного боку, найвищу кількість балів набрала 5-ти бальна оцінка, з іншого, на другому місті оцінка 1 – «категорично незгоден», та 0 – «важко відповісти». Це можна пояснити по-перше різноманітним рівнем забезпечення парків, в одному і тому ж місті можна зустріти парки як високого так і низького рівня інфраструктурного забезпечення. З іншого боку, треба враховувати, що респонденти з різних міст України, та оцінюють переважно ті парки якими користуються найчастіше. Тобто дане запитання висвітлює точку зору респондентів локально – на рівні міста його проживання або навіть групи окремих парків, що доступні респонденту. Загалом результат відповідей на дане запитання можна розцінювати як 50 % на 50 %. Це означає, що на рівні держави відсутні програми інклюзивності міських парків, та стандартів щодо їх використання особам з обмеженими можливостями. Являючись частиною громадського простору, через недостатність інфраструктурного оснащення парки часто не відповідають потребам вразливих громадян. Розвинену інфраструктуру можна спостерігати переважно у парках, які представляють туристичний інтерес для міста.

Третій блок запитань стосується споживацьких вподобань відвідувачів. Ціллю даного блоку є визначення перспективних напрямків розвитку парків, визначення бажаних та небажаних елементів середовища парків.

На запитання «з якою ціллю ви відвідуєте парки» респонденти надали наступні відповіді (рисунок 2.8):

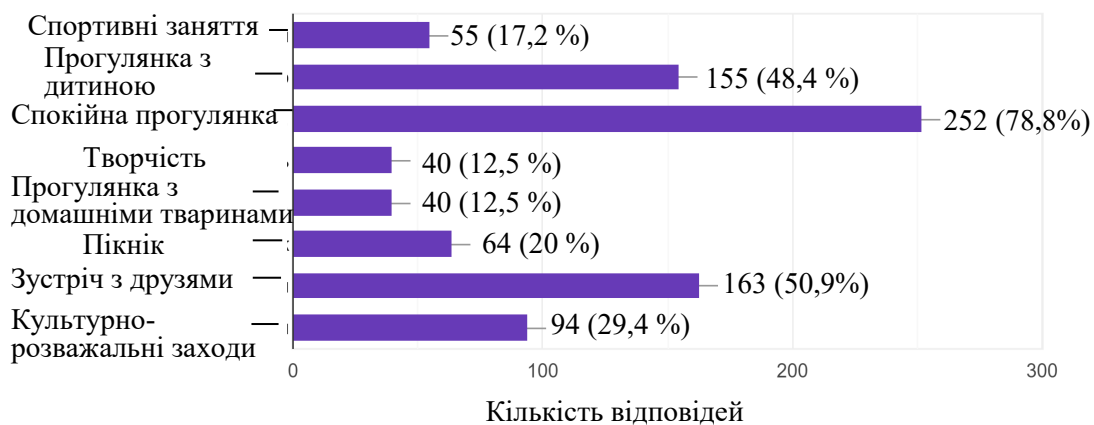

Рис. 2.8. Цілі відвідування парків респондентами

Джерело: складено автором

При відповіді на дане запитання ми надали можливість обрати будь-яку кількість відповідей, адже у відвідувача парку найчастіше є декілька пріоритетних цілей. Як бачимо з рисунку 2.8, найбільш розповсюдженими потребами при відвідуванні парків є спокійна прогулянка (78,8 % респондентів), на другому місці – зустріч з друзями (50,9%) та прогулянка з дитиною (48,4 %). Культурно-розважальні заходи набрали лише 29,4 %, отже облаштування парків для розважальних заходів не є пріоритетним з точки зору відвідувачів, пріоритетним є саме спокійний сімейний відпочинок. За даними результатами можна рекомендувати облаштування парків зі створенням усамітнених куточків відпочинку (бесідок, лавок, майданчиків, галявин) та мережі алей з затінком.

Можна рекомендувати стимулювання спортивної та творчої активності у парках, які набрали досить малий відсоток відповідей (17,2 та 12,5% відповідно). Спортивні заняття та творчість є саме тими видами діяльності, що відновлюють психічне здоров'я після стресів та фізичні показники здоров'я. Малу популярність даних напрямків можна пояснити відсутністю соціальних та оздоровчих програм у діяльності парків, які могли б популяризувати здоровий спосіб життя та творчий розвиток особистості.

Далі розглянемо якісні показники парків, що викликають найбільш сприятливі враження (рисунок 2.9):

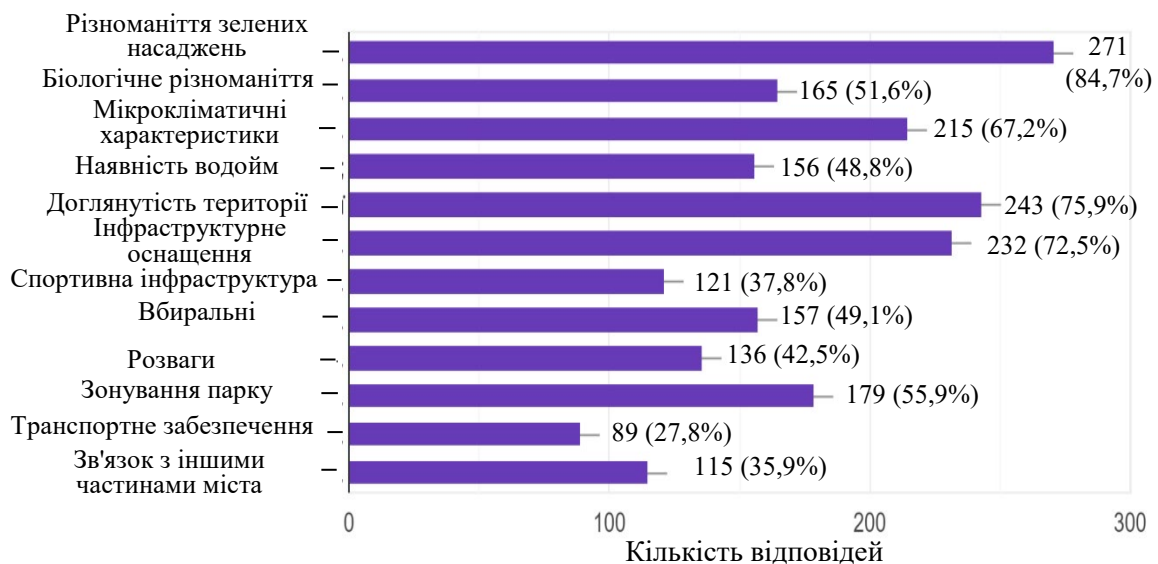

Рис. 2.9 Потенціал парків у створенні сприятливих вражень

Джерело: складено автором

Варіанти відповідей у зазначеному запитанні розділено на три складові, що характеризують основні якісні характеристик середовища парку, а саме:

- якість природної складової (різноманіття зелених насаджень, біологічне різноманіття, мікрокліматичні характеристики, наявність водойм);
- якість інфраструктури (доглянутість території, інфраструктурне оснащення, спортивна інфраструктура, наявність вбиралень та наявність розваг);
- архітектурно-планувальні рішення (зонування парку, транспортне забезпечення, зв'язок різних частин міста).

Як бачимо, серед варіантів, що характеризують якість природної складової, найбільш важливими є різноманіття зелених насаджень (84,7%) та мікрокліматичні параметри середовища парків (67,2%). Тобто це саме ті основні характеристики екосистем парків, які найбільш важливі для відвідувачів.

Стосовно характеристики інфраструктурного забезпечення, згідно результатів анкетування, найважливішими є доглянутість території (75,9%) та інфраструктурне забезпечення парків (лавки, баки для сміття, освітлення) – 72,5%. Важливою є наявність вбиралень - близько для 49,1% респондентів.

Що стосується архітектурно-планувальних рішень, то найбільш актуальним для відвідувачів є зонування парків (55,9%). Але ми ще хочемо підкреслити такий

фактор, як наявність парку у районі або можливість обрати парк для відпочинку у межах одного району. Згідно з дослідженням, деякі парки і сквери можуть отримувати перевагу через відсутність інших рекреаційних зелених об'єктів у безпосередній близькості. Крім того, важливо щоб середовище парку мало різноманітні фактори привабливості – тобто воно має задовольняти різноманітні потреби відвідувачів. І чим більшою кількістю привабливих рис воно володіє, тим вищі шанси залучити більше відвідувачів і в різні часи доби (Мельничук, 2014).

У даному запитанні можна було обрати будь-яку кількість відповідей. Таким чином, ми встановили, що у створенні сприятливого враження у середовищі парку є підтримка природної складової, яка сприяє покращенню мікрокліматичних параметрів. Інфраструктурне забезпечення та архітектурно-планувальні рішення, виходячи з відповідей респондентів, покликані створювати комфортні умови для споживання екосистемних послуг та задоволення різноманітних потреб населення.

Далі розглянемо основні якісні характеристики, що створюють дискомфорт при відвідуванні парків (рисунок 2.10):

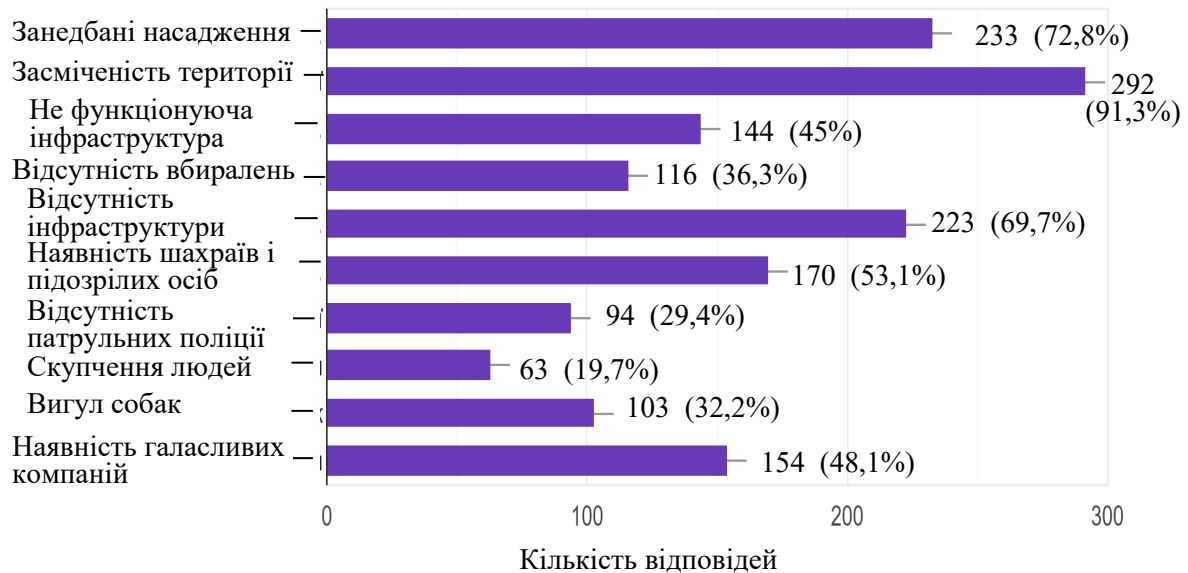

Рис. 2.10. Основні фактори, що створюють дискомфорт під час відвідування парків

Джерело: складено автором

У даному запитанні варіанти відповідей розділено на наступні чотири групи: показники неестетичності (занедбані зелені насадження, засміченість території, не

функціонуюча інфраструктура); показники фізичного дискомфорту (відсутність вбиралень, відсутність інфраструктури); показники небезпеки (наявність шахраїв або підозрілих осіб, відсутність патрульних поліції); психологічного дискомфорту (скупчення людей, вигул собак, наявність галасливих компаній).

Серед показників неестетичності найбільшу кількість балів набрали засміченість території (91,3%), та занедбані зелені насадження (72,8%). Найсуттєвішим фактором фізичного дискомфорту є відсутність інфраструктури парку (баки для сміття, ремонт алей, освітлення, лавки для сидіння) – 69,7%. Суттєвим фактором небезпеки, на погляд респондентів, є наявність шахраїв та підозрілих осіб на території парку (53,1%). Головним показником психологічного дискомфорту є наявність галасливих компаній – 48,1%, що свідчить про необхідність розвитку культури відпочинку у парках.

Якщо розглядати відповіді респондентів за приналежністю до вище зазначених груп, можна побачити, що найбільший дискомфорт створюють показники неестетичності, що включають якісні показники стану зелених насаджень та господарську забезпеченість парків. На другому місці показники фізичного дискомфорту, що переважно представлені інфраструктурним оснащення парків для безперешкодного користування екосистемними послугами. І на третьому місці ідуть показники небезпеки та психологічного дискомфорту. Тобто можемо знову ж зазначити, що першочергове значення для відвідувачів має якість природної складової та можливість безперешкодного споживання екосистемних послуг через відповідне інфраструктурне забезпечення.

Далі розглянемо, якими є переважні напрямки для розвитку парків з позиції респондентів. Було задано наступне запитання – «яким є парк Вашої мрії?» та запропоновано 4 варіанти. Результати наступні (рисунок 2.11):

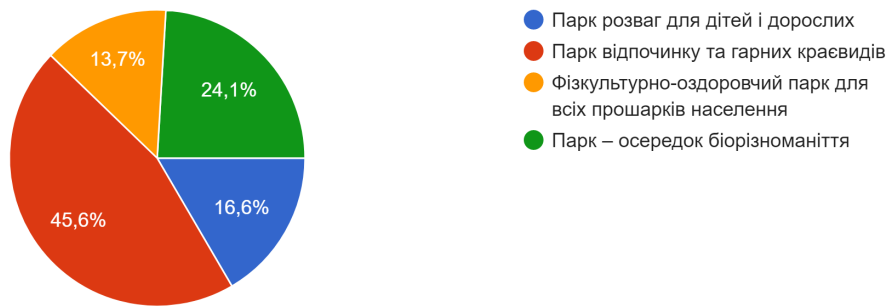

Рис. 2.11. Перспективні напрямки розвитку парків з погляду респондентів.

Джерело: складено автором

Запропоновані варіанти висвітлюють такі основні ідеї: парки для розваг, природні парки, та парки активного відпочинку та оздоровлення. Як бачимо, більшість респондентів (45,6%) обрали «парки відпочинку та гарних краєвидів», на другому місці (24,1%) – «парк – осередок біорізноманіття». Саме ці два напрямки ідейно відображають природні парки. Отже можна з впевненістю сказати, що найбільш бажаними та популярними для відвідувачів є парки з розвинутою природною складовою, пріоритет надається саме якості екосистемних послуг, а не обслуговуючій чи розважальній складовій. Створення подібних парків найбільше сприяє відпочинку населення, а отже позитивно вплине на розвиток міського та районного економічного простору саме через залучення великої кількості відвідувачів. Прилеглі заклади матимуть більше попиту серед відвідувачів, а житлові райони матимуть більшу цінність.

Далі розглянемо блок запитань об'єктивної інформації про респондентів. Що стосуються вікових категорій опитаних, можемо побачити їх розподіл на діаграмі нижче (рисунок 2.12):

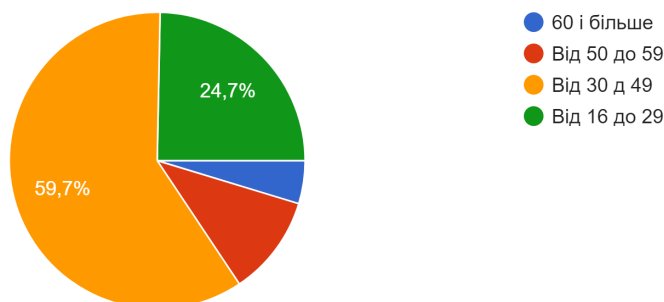

Рис. 2.12 Розподіл респондентів за віковими категоріями

Джерело: складено автором

Як бачимо, основну частку респондентів складають активні категорії населення: віком від 30 до 49 років (59,7%), та віком 16 – 29 років (24,7%). Ми дізнались позицію активної частки населення, та можемо визначити перспективні шляхи розвитку парків з точки зору потреб громадян, які найбільше залучені до соціальних та економічних процесів. Відтак, пропозиції щодо паркового благоустрою матимуть значення і для економічного розвитку міст.

Далі розглянемо градацію респондентів за статтю (рисунок 2.13):

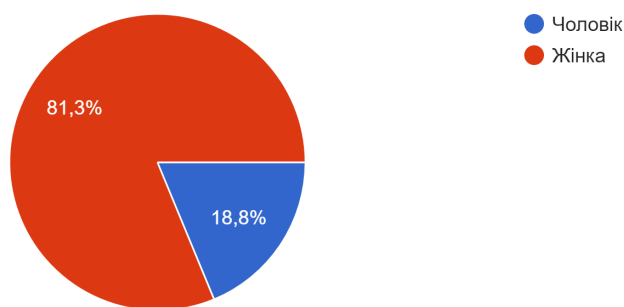

Рис. 2.13. Розподіл респондентів за статтю

Джерело: складено автором

Як бачимо з рисунку 2.13, жінок, що прийняли участь в опитуванні значно більше – 81,3% проти 18,8% чоловіків. Дані показники можуть бути результатом більш активної громадської позиції жінок. З іншого боку, жінки є більш зацікавленими у відпочинку, комфортних прогулянках з дітьми, та естетичних якостях середовища. Також можна припустити, що відпочинок у парках є більш популярним серед жіночого населення. Тому виходячи з даного припущення можна запропонувати наступні шляхи вдосконалення паркового середовища: покращення естетичної та комфортної складової організаційного забезпечення парків, створення естетичних осередків на території парків (фото зон, мальовничих ландшафтів, розаріїв, квіткових галявин), створення територій, привабливих для чоловіків (переважно спортивні майданчики).

Виходячи з проведеного опитування, можна зробити наступні висновки для країни в цілому. Майже 100% населення вважають парки важливими об'єктами міського простору, але при цьому 24,4% відвідують парки 1 – 2 рази на місяць, а 17,2% - від 2 до 8 разів на рік. Тобто потреби у доступності парків для 41,6%

населення не задовольняються. Більшість респондентів зазначили, що збільшення площ парків та їх доступності стане стимулом проводити більше часу на свіжому повітрі. Даний факт вказує на можливість залучення більшої частки населення до соціальних подій та економічних зв'язків.

Як основний фактор зниження доступності респондентів до міських парків було відмічено брак вільного часу. Отже необхідне планування парків в залежності від розміщення основної маси населення та місць постійного перебування – робота, місце проживання, добові міграції.

Щодо відповідності парків потребам громадян з особливими потребами, відповіді дуже різняться, що вказує на кардинальну відмінність у забезпеченні окремих парків. Це є наслідком відсутності єдиної стратегії розвитку паркового простору відповідно до потреб вразливих груп населення. Тому окрім звичного інфраструктурного забезпечення (відремонтовані алеї, освітлення, лавки), необхідно організувати програму мінімального інфраструктурного забезпечення парків для потреб громадян з особливими потребами.

Серед перерахованих в анкеті видів відпочинку, пріоритетним для громадян виявився спокійний відпочинок та прогулянки. В той же час, для більш ефективного функціонування парків як об'єктів громадського простору, необхідне створення соціальних та оздоровчих програм в рамках функціонування паркових об'єктів.

Найбільш привабливими для респондентів напрямками розвитку міських парків виявились: парки відпочинку і гарних краєвидів та парки біологічного різноманіття. Тому актуальним є приурочення парків до збереження природних ландшафтів, сприятливі для створення рослинних угруповань. Інфраструктура, за результатами опитування, повинна забезпечувати комфортне і безперешкодне використання екосистемних послуг парків.

Як вже було сказано, кількість зібраних відповідей анкетування (320) замала, щоб робити остаточні висновки. Тому з метою логічного завершення дослідження, автор робить акцент не на самих результатах, а методиці опитувань, як інструменту оцінювання міських парків. Запропонована методика ґрунтується на присвоєнні балів, які надаються в залежності від процентного значення представлених варіантів

відповідей. Для кожного бального показника надається тлумачення щодо значимості параметру для відвідувачів. Тобто оцінка соціально орієнтована, та призначена для визначення ряду важливих параметрів розвитку паркового середовища, які потребують особливої уваги.

Сенс оцінки полягає у наглядному представленні отриманих результатів опитувань щодо визначення ступеню значення тих чи інших параметрів оцінки. Ідея використання балів або позначок (ключів) для означення параметрів за ступенем їх значимості запозичена з підходу швидкої оцінки екосистемних послуг водно-болотних угідь (RAWES), який представлено у науковій доповіді Рубеля О.Є., Жихаревої. А.А., та Резніченко Н.М. (2018). Представимо нижче основні значення запропонованої бальної оцінки в залежності від відсоткового значення параметра серед всіх варіантів відповідей:

0 – 10 – зовсім не є важливим / варіант неактуальний (1 бал)

11 – 30 – не є основним (2 бали)

31 – 50 – має деяке значення, слід звернути увагу (3 бали)

51 – 70 – є актуальним (4 бали)

71 – 90 – має високе значення (5 балів)

91 – 100 – має першочергове значення (6 балів)

Найбільші кількості відповідей респондентів було отримано з таких міст України, як: Київ (38), Одеса (29), Львів (26), Селидове (72) та Українськ (45). Тому є сенс зробити аналіз відповідей респондентів, враховуючих категорію даних міст за розміром (найзначніші, крупні і малі).

При проведенні аналізу щодо важливості тих чи інших показників, запропонованих в анкеті, згрупуємо питання у дві таблиці, одна з яких характеризує споживацький потенціал парків (табл. 2.7), а інша – споживацькі вподобання громадян по відношенню до парків (табл. 2.8).

Таблиця 2.7

Показники відвідування та споживацький потенціал парків Києва, Одеси, Львова, Селидове та Українськ.

Питання та критерії оцінки	Відсоткові показники та експертні оцінки по містах									
	Київ		Одеса		Львів		Селидове		Українськ	
	%	оцінка	%	оцінка	%	оцінка	%	оцінка	%	оцінка
1. Частота відвідування міських парків										
Не ходжу до парків	0	1	0	1	0	1	1	1	13	2
Рідко (2-3 р. / рік)	2	1	7	1	0	1	12	2	3	1
Нечасто (4-8 р. / рік)	10	1	11	2	4	1	11	2	9	1
Не дуже часто (1 - 2 р. / місяць)	23	2	24	2	19	2	15	2	17	2
Досить часто (1-2 р. / тиждень)	65	4	58	4	77	5	61	4	58	4
2. Цілі відвідування міських парків										
Спортивні заняття	31	3	17	2	19	2	21	2	13	2
Прогулянка з дитиною	29	2	38	3	42	3	43	3	73	5
Спокійна прогулянка	97	6	97	6	77	5	33	3	55	4
творчість	16	2	7	1	30	2	0	1	9	1
Прогулянка з домашніми тваринами	13	2	7	1	15	2	0	1	11	2
Пікнік	39	3	24	2	30	2	0	1	6	1
Зустріч з друзями	63	4	48	3	65	4	1	1	44	3
Культурно-розважальні заходи	16	2	41	3	50	3	4	1	13	2
3. Фактори зниження відвідування міських парків										
Відсутність вільного часу	52	4	65	4	42	3	33	3	15	2
Відсутність парку в районі проживання	42	3	27	2	30	2	10	1	53	4
Відсутність транспортного сполучення	16	2	20	2	8	1	0	1	4	1
Відсутність розваг	3	1	0	1	0	1	32	3	31	3
Відсутня інфраструктура	3	1	3	1	8	1	27	2	37	3
Недоглянуті парки	31	3	20	2	4	1	65	4	66	4
4. Як зміниться життя громадян зі збільшенням площ парків у містах										
Не зміниться	3	1	0	1	4	1	1	1	9	1
Буду більше часу проводити на свіжому повітрі	55	4	55	4	61	4	54	4	58	4
Почну займатись спортом	5	1	4	1	4	1	0	1	4	1
Покращиться якість відпочинку	39	3	41	3	35	3	46	3	31	3

Джерело: власна розробка автора на основі самостійного дослідження

З аналізу відповідей по таблиці 2.7 можна зробити наступні висновки:

– Серед представлених міст, найбільш відвідуваними є парки Львова. Це може свідчити про більш-меншу доступність парків міста для громадян, а також прийнятний рівень їх підтримки. Тривожним сигналом для паркового господарства та інфраструктури міста в цілому є наявність такого факту, коли парки зовсім не відвідуються, що можемо спостерігати у місті Українськ. Даний факт свідчить по-перше про територіальну недоступність парків, а по-друге тісно пов'язаний з рівнем інфраструктури. Недоглянуті та покинуті парки нерідко стають небезпечними місцями для поодиноких відвідувачів, тому просто оминаються громадянами.

– Основними цілями відвідування є спокійні прогулянки, особливо даний варіант відповіді пріоритетний серед респондентів найзначніших за розміром та крупних міст – Києва, Одеси та Львова. Це можна пояснити тим, що для респондентів найбільш важливими є природні рекреаційні функції простору парків, як засіб відпочинку від напруженого повсякденного життя. За сумарною бальною оцінкою найвищу кількість балів набрали: спокійні прогулянки (24), прогулянки з дитиною (16), та зустрічі з друзями (15). Це вказує на рекреаційно-соціальне значення парків, отже їх організація має забезпечувати високі рекреаційні якості за соціальними групами та групами інтересів;

– Для найзначніших та крупних міст (Київ, Одеса, Львів) основними факторами зниження відвідуваності парків є відсутність вільного часу та відсутність парків у районі проживання. Це приводить до висновку, що необхідне вдосконалення генпланів міст з точки зору доступності зелених зон. Для ділових центрів міст є доречним створення парків обідньої перерви для працюючого населення, можливість тимчасового облаштування парків для проведення ділових зустрічей, конференцій, переговорів, семінарів. Для районів сельбищної забудови актуальним є створення парків у 10 хвилинах пішої ходи, дана практика вже популярна у США

– Для малих міст Українськ і Селидове основними факторами зниження відвіданості парків переважно є недоглянутість території та відсутність інфраструктури. Це ще раз вказує на те, що парки малих міст мають надзвичайно низький рівень благоустрою, щоб задовольнити потреби відвідувачів у сприятливих

враженнях та рекреації; Найвищі суми балів по всім містам отримали наступні фактори зниження відвідуваності: відсутність вільного часу (16), недоглянутість території парку (14), відсутність парку в районі проживання (12);

– Серед суттєвих змін, які можуть бути спричинені збільшенням кількості парків слід виділити покращення якості відпочинку громадян (15 балів у сумі), а також збільшення часу їхнього перебування на свіжому повітрі (20 балів).

Далі розглянемо споживацькі вподобання громадян, на основі аналізу яких можна виділити пріоритетні напрямки розвитку міських парків. На основі аналізу оцінки різних складових якості паркового середовища (природна, інфраструктурна та організаційна), а також характеристик психоемоційного комфорту можна визначити стан сучасних проблем парків зазначених міст. Оцінка споживацьких вподобань наведена у таблиці 2.8:

Таблиця 2.8

Споживацькі вподобання громадян щодо парків Києва, Одеси, Львова, Селидове та Українська.

Питання та критерії оцінки	Відсоткові показники та експертні оцінки по містах									
	Київ		Одеса		Львів		Селидове		Українськ	
	%	оцінка	%	оцінка	%	оцінка	%	оцінка	%	оцінка
1. Фактори, що викликають сприятливі враження у міських парках										
5.1 Якість природної складової										
Багато зелених насаджень	92	6	90	5	96	6	83	5	84	5
Біологічне різноманіття	75	5	48	3	85	5	27	2	40	3
Мікрокліматичні характеристики	81	5	79	5	77	5	57	4	49	3
Наявність водойм	55	4	48	3	61	4	40	3	29	2
5.2 Якість інфраструктури										
Доглянутість	60	4	82	5	73	5	70	4	73	5
Наявність інфраструктури	60	4	90	5	69	4	69	4	62	4
Спортивне оснащення	18	2	41	3	27	2	55	4	35	3
Наявність вбиральні	42	3	59	4	54	4	41	3	40	3
Розваги	16	2	31	3	30	2	51	4	51	4
5.3 Архітектурно-планувальні рішення										
Зонування парку	50	3	62	4	61	4	57	4	73	5

Транспортне сполучення	29	2	45	3	35	3	19	2	9	1
Зв'язок з різними частинами міста через мережу парків	37	3	34	3	69	4	30	2	11	2
2. Фактори, що створюють дискомфорт у міських парках										
6.1 Неестетичність										
Занедбані насадження	47	3	72	5	54	4	90	5	93	6
Засміченість	100	6	100	6	88	5	91	6	93	6
Не функціонуюча інфраструктура	31	3	41	3	35	3	46	3	55	4
6.2 Фізичний дискомфорт										
Відсутність вбиралень	23	2	27	2	23	2	47	3	44	3
Відсутність інфраструктури	63	4	79	5	65	4	75	5	73	5
6.3 Показники небезпеки										
Наявність шахраїв	65	4	62	4	58	4	46	3	51	4
Відсутність патрульних	21	2	24	2	27	2	43	3	31	3
6.4 Психологічний дискомфорт										
Скупчення людей	29	2	24	2	35	3	11	2	11	2
Вигул собак	23	2	27	2	27	2	36	3	33	3
Галасливі компанії	71	5	41	3	58	4	32	3	37	3
3. Парк вашої мрії										
Парк розваг для дітей і дорослих	3	1	0	1	0	1	30	2	44	3
Парк відпочинку і гарних краєвидів	54	4	80	5	50	3	43	3	24	2
Фізкультурно-оздоровчий	5	1	3	1	8	1	14	2	22	2
Парк - осередок біорізноманіття	38	3	17	2	42	3	13	2	10	1

Джерело: власна розробка автора на основі самостійного дослідження

Характеризуючи фактори, що сприяють позитивним враженням, найбільш вагомими можна визначити наступні: у природній складовій – багатство зелених насаджень (27 балів) і мікрокліматичні характеристики парків (22 бали); в інфраструктурній складовій – доглянутість території і наявність необхідної інфраструктури (по 21 балу); серед архітектурно-планувальних рішень найбільш вагомим є раціональне зонування парку (20 балів). Серед факторів, що

характеризують дискомфорт, можна виділити наступні: показники неестетичності – засміченість (29 балів), та занедбані насадження (23 бали); показники фізичного дискомфорту – відсутність інфраструктури (23 бали); показники небезпеки – відсутність патрульних на території парку (19 балів); показники психологічного дискомфорту – галасливі компанії (18 балів). З аналізу оцінки у таблиці 2.8 можна зробити узагальнені результати, а саме:

- У відповідях з усіх міст є спільна особливість – респонденти надають велике значення природній складовій як ключовому фактору сприятливих вражень, і водночас відмічають якість інфраструктури. Серед архітектурно-планувальних рішень найбільше значення має зонування парків;

- Серед факторів, що спричиняють дискомфорт у міських парках, слід виділити засміченість, поганий стан самих насаджень, відсутність інфраструктури, та небезпеки на території парку;

- Для найзначніших та крупних міст, таких як Київ, Одеса та Львів найбільш бажаними є парки відпочинку і гарних краєвидів (54 – 80% респондентів), та парки біологічного різноманіття (Київ та Львів). За парки розваг проголосувало лише 3% киян, а в Одесі та Львові вони не набрали жодного голосу, що є досить показово. У великих містах достатньо розвинуті заклади розваг, тому для містян привабливими є парки які надають можливість усамітнитись на природі і відпочити від тиску урбанізації;

- Для малих міст (Селидове та Українськ) актуальними є парки відпочинку та гарних краєвидів (43 – 24% відповідно), та парки розваг для дітей та дорослих (30 – 44%). Згідно результатам відкритих відповідей, у даних містах окрім потреби відпочинку на природі, залишаються незадоволені потреби в активному суспільному відпочинку у вигляді розваг, рекреаційних та спортивних заходів.

Представлена методика оцінки стану та актуальних перспектив парків на основі соціологічних опитувань є універсальною, тому що може бути використана для будь-якої анкети. Анкети можна формувати в залежності від актуальності вирішення тих чи інших проблем щодо паркового благоустрою.

Доречним буде представити результати відповідей відкритих запитань, які дають респондентам можливість висловити особисті думки, важливі з погляду користувачів парків кожного з розглянутих міст. У відкритих відповідях можна виявити проблеми парків та актуальні потреби щодо їх розвитку на думку містян.

Так, жителі Львова більше тяжіють до природних парків з розвинутою природною складовою, інфраструктура вбачається лише як підтримка комфорту перебування. З аналізу відкритих питань можна відібрати ідеї респондентів, які були б надзвичайно актуальні для вдосконалення парків Львова: створення міксбордерів, які б створювали естетичні природні локації; покращення безпеки громадян у парках; створення окремих газонів для відпочинку; ландшафтне оформлення парків близьке до природного стилю, яке сприяє відпочинку та спокою; поєднання парків у зелену мережу з обладнанням велодоріжок та прогулянкових маршрутів; створення міжрайонних зелених переходів, що стимулюватиме до піших прогулянок.

Що стосується міста Києва, не дивлячись на його визнання як зеленої столиці, відповіді респондентів розкрили ряд проблем, які потребують вирішення: збільшення доступності парків у межах проживання, забезпечення безпеки у парках – наявність патрулів поліції та відеокамер, виділення заповідних ділянок у парках для збереження біорізноманіття, вирішення проблеми дефіциту фінансування, розробка вимог культури відвідування парків, забезпечення повноцінними парками мікрорайонів міста не залежно від наявності скверів, вирішення питань незаконної забудови парків, дотримання правил посадок дерев та квітів.

Для Одеси, на думку респондентів, актуальним буде впровадження наступних заходів збереження і підтримки парків: збільшення кількості парків, підвищення якості прибирання та догляду, впровадження соціальної реклами щодо збереження парків, проєктування нових мікрорайонів з обов'язковою парковою зоною, заборона на законодавчому рівні скорочення існуючих парків, доступність парків у місцях проживання, підвищення культури відпочинку у парках.

Для міст Селидове та Українськ можна виділити схожі проблеми, а саме: мала кількість парків та суспільних просторів відпочинку, недостатнє інфраструктурне оснащення та низький рівень догляду територій, необхідність зонування парків з

метою забезпечення інтересів всіх категорій відвідувачів, незадоволеність потреб населення як в спокійному відпочинку так і в культурних суспільних заходах, вирішення проблеми вандалізму у парках, залучення населення до проблем парків, відновлення наявної інфраструктури парків – атракціонів, літніх театрів, фонтанів, освітлення та інше, кращий догляд зелених насаджень.

2.3 Аналіз інклюзивності міських парків на основі картування та моніторингу громадської думки, на прикладі Одеси

Аналізуючи доступність міських жителів до парків та зелених зон, розглянемо їх як екосистемний актив. Екосистемні активи здебільшого розглядаються в контексті природних ресурсів, які мають значення для виробництва продукції. В той же час, багатство природного потенціалу природних територій дозволяє розглядати екосистемні активи і для природних територій загального громадського використання. Міські парки та сквери теж мають свої екосистемні активи, які приносять суспільству вигоди через формування екосистемних послуг, особливо через рекреаційні послуги. Стан організаційно-економічного забезпечення використання екосистемних активів слід розглядати по-перше, через аналіз міських програм, які спрямовані на розвиток та якість існуючих екосистемних активів парків. По-друге, важливою характеристикою організаційного забезпечення міських парків та скверів є рівень доступності громадян до рекреаційних послуг громадських зелених зон. Адже організаційно-економічне забезпечення використання екосистемних активів міських парків має бути спрямоване саме на забезпеченість містян якісними зеленими просторами.

Перш за все варто розглянути поняття екосистемних активів. Згідно словнику економічних термінів, активи – це «власність фізичних та юридичних осіб у вигляді рухомого й нерухомого майна, землі, лісових угідь, запасів корисних копалин, інших цінностей, які мають грошову вартість і використовуються їх власниками для виплати своїх зобов'язань іншим фізичним чи юридичним особам» (Словник економічних термінів, 2023).

Згідно з трактуванням відділом статистики ООН “Treatment of ecosystems assets in urban areas” (2019 p.), екосистемні активи визначаються як природні запаси, котрі забезпечують потік екосистемних послуг (United Nations Statistics Division, 2019). Близьке визначення надають М. В. Ільїна і Ю. Б. Шпильова (2021). Згідно з їх тлумаченням, «екосистемний актив – це сукупність природних ресурсів території, де розмір (обсяг, запас), стан, спосіб та доступність використання ресурсів за певних умов може забезпечити поточні та потенційні соціально-економічні й екологічні вигоди людині (громаді)» (Ільїна & Шпильова, 2021).

С. М. Белінська під екосистемними активами розуміє «просторові території, що містять поєднання біотичних і абіотичних компонентів та інших характеристик, що функціонують разом в єдиній екологічній системі» (Белінська, 2020). Розуміється, що саме екосистемні активи створюють екосистемні послуги і відповідні вигоди. Тому Белінською С. М. пропонується здійснювати контроль використання цього природного капіталу через облік екосистемних активів на рівні суб’єктів господарювання. Згідно з іншим, офіційно затвердженим визначенням відділу статистики ООН, «екосистемні активи – це специфічні просторово обмежені та суміжні екосистеми конкретного типу, що включають усі притаманні біотичні та абіотичні компоненти, необхідні їм для функціонування та надання екосистемних послуг» (Wang, Soulard and Obst, 2019).

Екосистеми парків та зелених зон міст мають місцеве значення у формуванні добробуту населення, і виконують функції громадських просторів. Крім того, екосистемні активи за змістом мають дуальну природу, тобто представляють одночасно природні активи та економічні активи (Веклич, 2020). Тому стосовно екосистемних активів міських зелених просторів доречно використовувати поняття «екосистемні активи територіальних громад», запропоноване О. О. Веклич, і яке означає «сукупність нагромаджених і функціонуючих природних активів, що надають екосистемні послуги та мають грошову вартість, створюючи матеріальну й нематеріальну вигоду територіальній громаді як суб’єкту природокористування внаслідок права власності на них протягом деякого періоду часу» (Веклич, 2020).

Згідно статті 1, чинного Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада - це «жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», 1997). В Одеській області офіційно визначено 37 територіальних громад, з поміж яких виділено Одеську територіальну громаду з адміністративним центром місто Одеса (Кабінет Міністрів України, 2020).

Виходячи з аналізу підходів до визначення поняття «екосистемні активи», можемо зазначити, що розглядаючи міський парк, екосистемним активом можемо визначити зелені насадження і сам ландшафт парку, який вміщує всі біотичні та абіотичні компоненти. В контексті тематики дослідження можемо запропонувати наступне визначення *екосистемних активів міських парків* – це сукупність природних компонентів парку та ландшафту, які надають екосистемні послуги для місцевих жителів та міста в цілому, і мають грошову вартість, створюючи матеріальні та нематеріальні вигоди на місцевому рівні. Схематично можна представити зв'язок екосистемних активів та міських парків та їх екосистемних послуг наступним чином (рисунок 2.14):

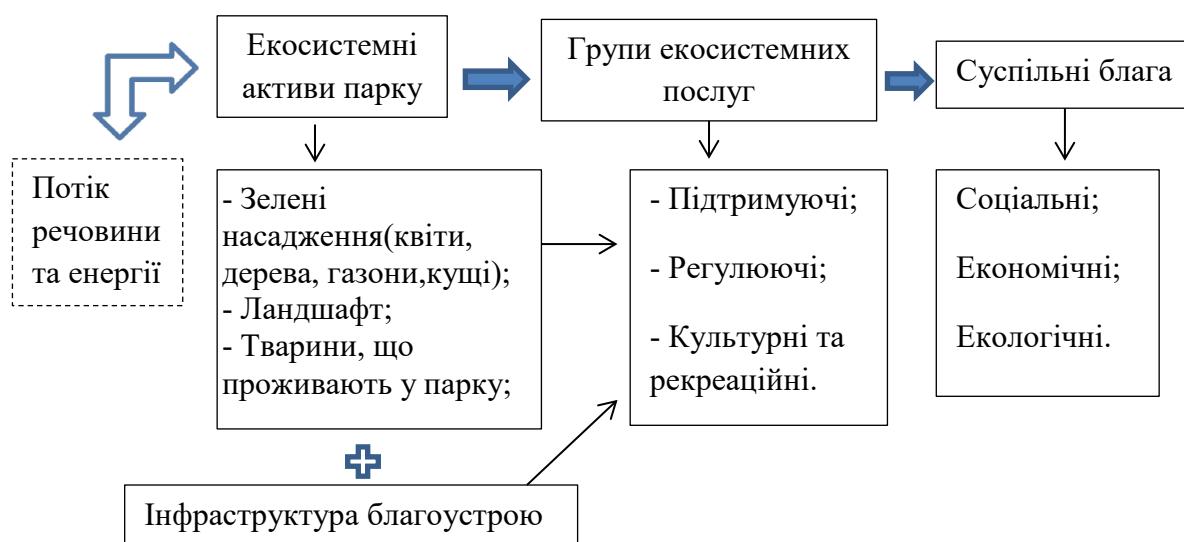

Рис. 2.14 Взаємозв'язок екосистемних активів, екосистемних послуг парків, та суспільних благ

Джерело: власна розробка автора

Для досягнення цілей сталого розвитку міст та місцевих громад необхідне комплексне використання всіх видів місцевих ресурсів, в тому числі екосистемних активів та екосистемних послуг (Патока, 2021). Вітчизняні дослідники пропонують детермінанти забезпечення спроможності територіальних громад, які виникають завдяки екосистемним активам (Веклич, Бойко, Колмакова та Патока, 2022; Данькевич, 2021; Petrushenko, 2020), а саме:

- нарощення доходності місцевих бюджетів;
- активізація проведення природоохоронних заходів для одержання бажаних вигод від екосистемних послуг;
- зростання привабливості територій (інвестиційної, міграційної, інфраструктурної, рекреаційної, культурологічної тощо);
- започаткування розвитку ринку місцевих екосистемних послуг;
- зміцнення місцевої економіки та підвищення добробуту домогосподарств;
- підвищення якості життя і здоров'я місцевих жителів;
- підтримка культурної самобутності та духовного добробуту;
- передумови розвитку креативної індустрії та сфери послуг на основі потенціалу природних ресурсів.

Як вже було зазначено, міські парки з їх рекреаційним потенціалом та природними ресурсами є екосистемним активом місцевих громад. Тому у контексті цілей сталого розвитку міст, вони потребують вдосконалення їх організаційно-економічного забезпечення. Виходячи з того, що міські парки мають місцеве значення, вважаємо доцільним розглянути забезпеченість екосистемними активами міських парків Одеської територіальної громади. Варто приділити увагу як кількісним даним, так видовій класифікації зелених зон, адже не всі зелені зони міст призначені для рекреаційного використання. В Одесі існує чотири адміністративні райони: Київський, Хаджибейський, Приморський та Пересипський. У поданих Додатках 4, 5, 6 та 7 представлена інформація щодо забезпечення районів міста Одеси зеленими зонами, їх функціонального призначення та установ, відповідальних за утримання, та розрахунки загальних площ зелених насаджень по районам. Віднесення зелених насаджень по районах міста у наведених додатках

було проведено автором за допомогою аналізу карт Google Maps, даними КП «Міськзелентрест», та даних енциклопедії Вікіпедії щодо переліку вулиць районів міста. У таблиці 2.9 надано узагальнену інформацію щодо забезпечення районів Одеси зеленими зонами за додатками 4, 5, 6 та 7.

Таблиця 2.9

Забезпечення зеленими зонами районів Одеської територіальної громади (станом на 2022 рік)

Район	Площа га	Кількість населення тис. осіб	Площа зелених насаджень разом, га	% від всієї площі	Забезпеченість зеленими насадженнями на 1000 осіб, га	Площа зелених насаджень рекреаційного значення, га	Забезпеченість зеленими насадженнями рекреаційного значення на 1000 осіб, га
Київський	4770	256,58	164,1182	3,4	0,64 га або 6,4 м ² на людину	71,1472	0,28 га або 2,8 м ² на людину
Хаджибейський	8970	242,9	154,0601	1,7	0,63 га або 6,3 м ² на людину	124,3689	0,5 га або 5 м ² на людину
Приморський	2420	259	230,5662	9,5	0,89 га або 8,9 м ² на людину	221,9601	0,9 га або 9 м ² на людину
Пересипський	2530	263	134,0278	5,3	0,5 га або 5 м ² на людину	100,1659	0,38 га або 3,8 м ² на людину
Всього	18690 га, або 186,90 км ²	1 021 480	682,7723	3,7	0,0007 га або 0,007 м ² на людину	517,6421 (2,8%)	0,0005 га або 0,005 м ² на людину

Джерело: розрахунки автора за даними (Міськзелентрест Одеса, 2023; Вулиці Одеси, 2023; Офіційний сайт міста Одеса, 2023d; 2023e; 2023f; 2023g).

Як бачимо з таблиці 2.9, забезпеченість населення районів рекреаційними зеленими зонами є недостатнім, і коливається від 2,8 м² на людину у Київському районі, до 3,8 м² на людину у Пересипському районі. З загальною площею зелених зон забезпеченість районів варіюється за наступними показниками: від 5 м² на людину у Пересипському, до 8,9 м² на людину у Приморському. Згідно встановленим ВООЗ нормативам озеленення міст, площа зелених територій має складати 50 м² на людину (World Health Organization, 2021). Згідно ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій», площа озелених рекреаційних територій у межах населених пунктів має становити (ДБН Б.2.2-12:2018):

Загального користування – 7 -17 м²/ на людину;

Житлових районів і мікрорайонів – 6 – 8 м²/ на людину.

Несприятливими за умовами озеленення вважаються міста, де рослинність займає менше ніж 10% площі міста, сприятливими для життя – 40-60%. Норма зелених насаджень загального користування для великих міст – 21 м² на одну людину або 2,1 гектара на 1000 чоловік. У більшості випадків (приблизно більше 95 %), догляд за зеленими насадженнями здійснює КП "Міськзелентрест". Утримання всіх зелених територій відбувається згідно Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10 квітня 2006 року № 105, незалежно від видів озелених територій та їх функціонального призначення. Виходячи з даних таблиці 1 та додатків 4, 5, 6, 7, можемо сказати, що заходи організаційно-економічного забезпечення мають бути спрямовані на покращення якісних характеристик екосистемних активів - збільшення загальної площі зелених насаджень (особливо загального громадського використання рекреаційного призначення), покращення стану озелених територій, зонування територій, а також вдосконалення системи обліку зелених насаджень.

З метою найкращого візуального представлення значного об'єму інформації щодо забезпечення зеленими насадженнями Одеси та їх доступності для громадян, в якості методу дослідження було обрано картування, або *mapping*, що в перекладі з Кембриджського словника означає «діяльність або процес створення малюнка чи діаграми, яка щось представляє» (Cambridge Dictionary, 2023). Про важливість обліку рекреаційних активів наголошується у роботі вітчизняних науковців (Shevchenko, Petrushenko, Burkynskyi, Khumarova and Kodzhebash, 2020), де в якості важливих орієнтирів виділяється безпека, комфорт, якість та ефективність їх використання. Міські парки також відносяться до рекреаційних активів, але в умовах високого ступеня урбанізації важливим критерієм також є їх доступність. Так, під час проведення дослідження виявились складнощі з пошуком облікової інформації, а саме: відсутні дані обліку зелених насаджень по районах Одеси. Крім того, було виявлено, що не по всіх зелених зонах Одеси є інформація щодо площ, стану та відомостей про балансоутримувачів. Так, у Приморському районі Одеси площа зелених насаджень найбільша серед всіх районів міста. Згідно обліку зелених

насаджень КП «Міськзелентрест», даний район має найкраще забезпечення зелених насаджень доглядом. З метою розуміння повноти облікової інформації щодо зелених насаджень, було проведено порівняльний аналіз мапи зелених насаджень Приморського і частково сусіднього Хаджибейського районів за даними КП «Міськзелентрест», та даних Google Maps (рисунок 2.15):

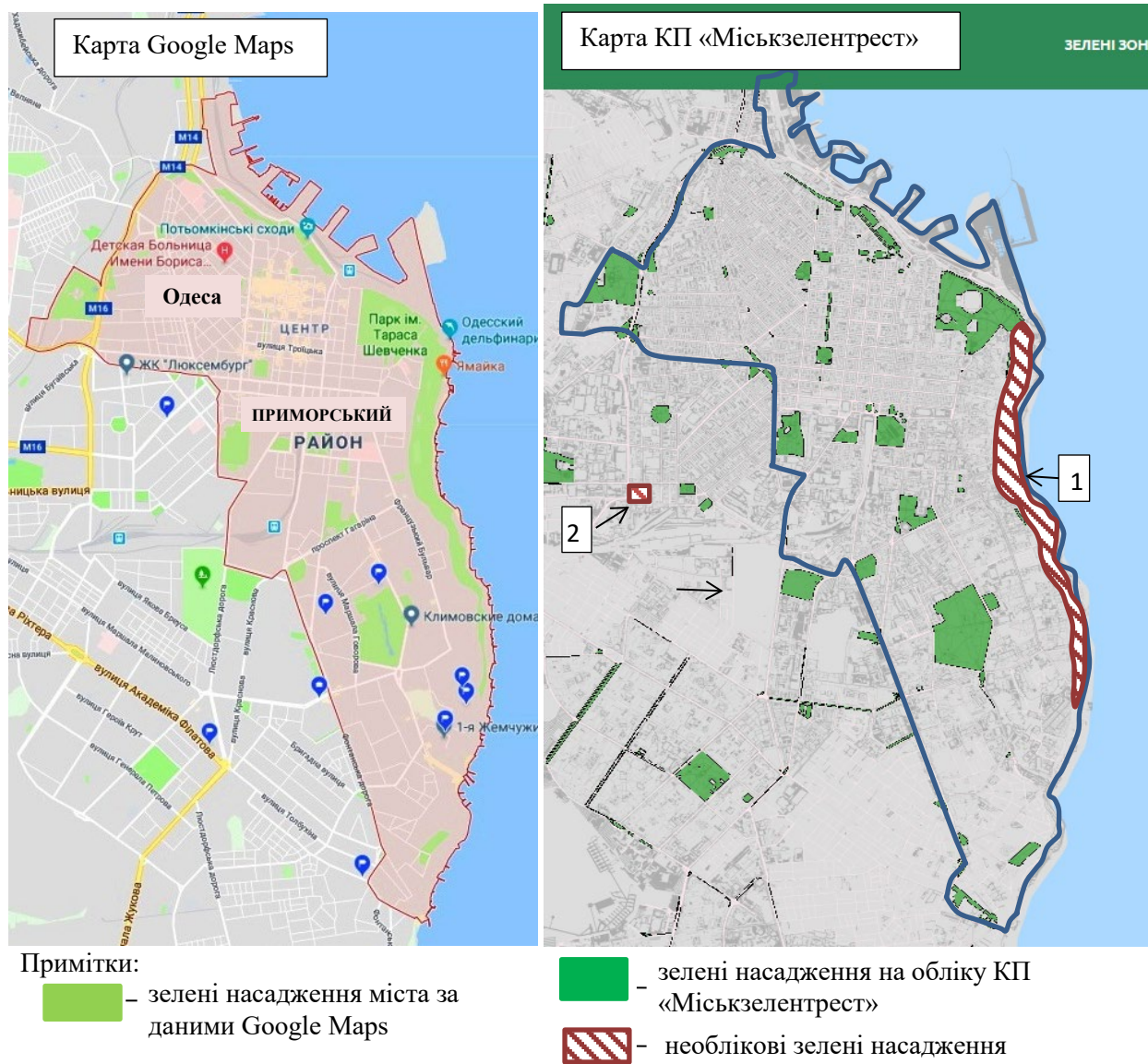

Рис. 2.15. Порівняльний аналіз мапи облікових зелених насаджень КП «Міськзелентрест», та даних Google Maps.

Джерело: (Міськзелентрест Одеса, 2023; Google My Maps, 2023).

Як бачимо з рисунку 2.15, не всі наявні зелені насадження міста мають облік, а також отримують догляд з боку спеціалізованого підприємства. Серед позначених не облікових зелених насаджень наступні:

1 – зелена зона на схилах біля моря, від парку ім. Тараса Шевченка до житлового комплексу Aston Hall у Приморському районі;

2 – Сквер Героя Гамова у Хаджибейському районі.

У розділі 2 Наказу N 386 від 22.11.2006, Про затвердження Методичних рекомендацій щодо обліку зелених насаджень у населених пунктах України, облік зелених насаджень проводиться з метою: «створення інформаційної бази для організації раціонального використання озелених територій; використання даних обліку для розроблення органами місцевого самоврядування програм, заходів розвитку зелених зон населених пунктів;.....» (Верховна рада України, 2006 б). Відсутність даних обліку зелених зон по районах міста може свідчити про відсутність програм озеленення розвитку парків і зелених зон з боку районних адміністрацій. Згідно аналізу звітів районних адміністрацій міста Одеси за 2022 рік, можемо сказати, що було проведено значний об'єм робіт у сфері соціальної політики, вирішення проблем комунального господарства та облаштування пунктів незламності і захисту переселенців (Офіційний сайт міста Одеса, 2023h; 2023i; 2023j; 2023k). Що стосується відомостей про розвиток зелених зон, то у Звіті Пересипської районної адміністрації є дані щодо виконання п.6.1. «Утримання та благоустрій територій загального користування територіальної громади міста Одеси», Міської цільової програми благоустрою міста Одеси на 2022-2026 роки, Департаменту міського господарства Одеської міської ради (Офіційний сайт міста Одеса, 2021), в рамках якої у 2022 році укладено три договори з ТОВ «КК «Суворовський» щодо надання послуг з утримання і благоустрою територій загального користування територіальної громади міста Одеси у Суворовському районі. У 2022 році на виконання програми витрачено 11512,5 тис. грн бюджетних коштів.

Що стосується звіту Хаджибейської районної адміністрації, у 2022 році проведена висадка 1175 кущів на вулицях і в скверах району, 80 дерев по вул. Косовського, сквер Олексіївський та лісопарк аеропорту, скопування газонів та посіву трави на площі 6,42 га. Роботи проведено КП «Міськзелентрест».

У Приморському районі згідно Звіту проводились заходи контролю щодо дотримання суб'єктами господарювання Правил благоустрою території міста Одеси, в тому числі скверів та парків. Роботи з благоустрою за 2022 рік включали укладання тротуарної плитки, облаштування квіткових клумб, встановлення малих архітектурних форм.

Отже, аналізуючи звіти, можемо помітити відсутність стратегій розвитку зелених зон на районному рівні, виконання заходів благоустрою та розвитку зелених зон відбувається в рамках Міської цільової програми благоустрою міста Одеси на 2022-2026 роки. З метою підвищення ефективності виконання положень програми, рекомендуємо по-перше створити систему обліку зелених зон по районах міста, а по-друге складати річні плани розвитку зелених зон, які відповідатимуть положенням Міської цільової програми благоустрою міста Одеси на 2022-2026 роки. Облік зелених зон на районному рівні стане підставою для вдосконалення програм розвитку зелених зон Одеси, дозволивши виокремити локальні проблеми та потреби, а також надасть змогу пропонувати районні програми озеленення, стверджуючи їх на рівні міста. Це дозволить збільшити кількість таких програм, та сконцентруватися на локальних проблемах районів.

Отже на сьогоднішній день благоустрій зелених насаджень відбувається згідно з Міською цільовою програмою благоустрою м. Одеси на 2022 – 2026 роки, Департаменту міського господарства Одеської міської ради.

Протягом дії попередньої Міської цільової програми благоустрою м. Одеси на 2018-2021 роки було здійснено:

- висаджено більш 6,8 тис. дерев та 26,5 тис. кущів та 1,7 млн. квітів
- посіяно 68,2 тис. м² газону
- видалено 6,2 тис. дерев та 3,6 тис. гілок
- омолоджено та обрізано 27,7 тис. дерев та 130,9 тис. кущів
- викорчувано 1,6 тис. пнів.

Наступним логічним пунктом пропозицій є введення системи обліку доступності районних зелених зон. Це сприятиме розвитку зелених зон згідно до рекреаційної місткості об'єктів озеленення. У розвинутих країнах популярними є

програми щодо забезпечення доступності парків, скверів та міських садів у межах 10-ти хвилин пішої ходи (Kaufmann, T., and all., 2023). Даний підхід дозволяє створювати більш комфортні та соціально спрямовані зелені простори. Як свідчать дослідження, доступність зелених просторів міста пов'язана із покращенням психічного та фізичного здоров'я, а також розвитком соціального капіталу (Nieuwenhuijsen, Khreis and Dadvand, 2017).

До того ж, Організація Об'єднаних Націй включає доступність зелених міських просторів до Цілі 11 Сталого розвитку, а саме – «забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів» (United Nations, 2015). Згідно Указу президента України, наша держава підтримує проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року (Верховна рада України, 2019). Тому вважаємо необхідним впровадження нових орієнтирів у забезпеченні зелених зон міст. Одним із них є доступність громадських зелених просторів. Дослідження щодо доступності зелених зон для жителів Одеси не проводились. Для наглядного представлення аналізу доступності парків та скверів міста проведемо візуалізацію територій що мають піший доступ до зелених зон та «дефіцитних» територій за допомогою методу картографування. Картографічний метод є зручним для наукового опису та візуалізації моделей досліджуваних явищ. У нашому дослідженні основними засобами картографічного методу стали: візуальний аналіз (розташування зелених зон на території міста Одеси і їх види), та картометричні дослідження (вимірювання відстаней від парків та скверів в еквіваленті 10 хвилин пішої ходи).

Беручи до уваги, що у масштабі цілої карти Одеси важко візуалізувати відстані у 10 хвилинах пішої ходи та зобразити малі сквери, побудуємо мапи для районів міста. Стан доступності парків та скверів Приморського і Хаджибейського районів представлено на рисунку 2.16:

Рис. 2.16. Межі доступності парків та скверів у 10 хвилинах пішої ходи, у Приморському та Хаджибейському районах Одеси.

Джерело: складено автором на основі даних (Міськзелентрест Одеса, 2023; Google My Maps, 2023; Вулиці Одеси, 2023).

Примітка: — виділено зони навколо парків і скверів, з межами доступності до 10 хвилин пішої ходи;

— виділено дефіцитні території щодо пішої доступності до парків та скверів.

Представлені на рисунку 2.16 межі доступності міських парків Одеси, були побудовані за допомогою даних карти Google Maps, як це проводилось у дослідженні OECD. На карті Google Maps довільним чином було обрано по 5 точок навколо кожного парку (додаток 4), які знаходяться на відстані 10 хвилин пішої ходи. Ми поєднали ці точки у зони 10-хвилинної доступності шляхом екстраполяції. Представлені межі можуть мати погрішність, адже на продемонстрованій карті не видно точних адрес. З рисунку 2.16 можемо бачити, що у межах пішої доступності найбільш забезпеченим є Приморський район. У деяких випадках виділені межі пішої доступності сусідніх зелених зон можуть накладатись, що надає жителям мікрорайонів у виборі зеленої зони для відпочинку. В той же час, у Хаджибейському районі спостерігаємо перевагу дефіцитності територій щодо пішої доступності до зелених зон рекреації.

З господарського погляду, рекреаційні райони поділяються на два типи. В одному з них рекреаційне господарство домінує над усіма іншими галузями. Такі райони можна назвати рекреаційно переважальними. Однак у багатьох рекреаційних районах у структурі валового внутрішнього продукту рекреація і туризм є важливою, але не переважаючою складовою. Такі райони називаються рекреаційно недостатніми. З рисунку 3 можна сказати, що не беручи до уваги морський пляжний відпочинок, території розміщення загальноміських парків відпочинку є фактором рекреаційної переваги Приморського району, у порівнянні із сусіднім, Хаджибейським районом.

Київський район переважно складається з сельбищних зон, тому для нього актуальні зелені рекреаційні зони для різних категорій населення. Стан доступності парків та скверів у Київському районі Одеси представлено на рисунку 2.17:

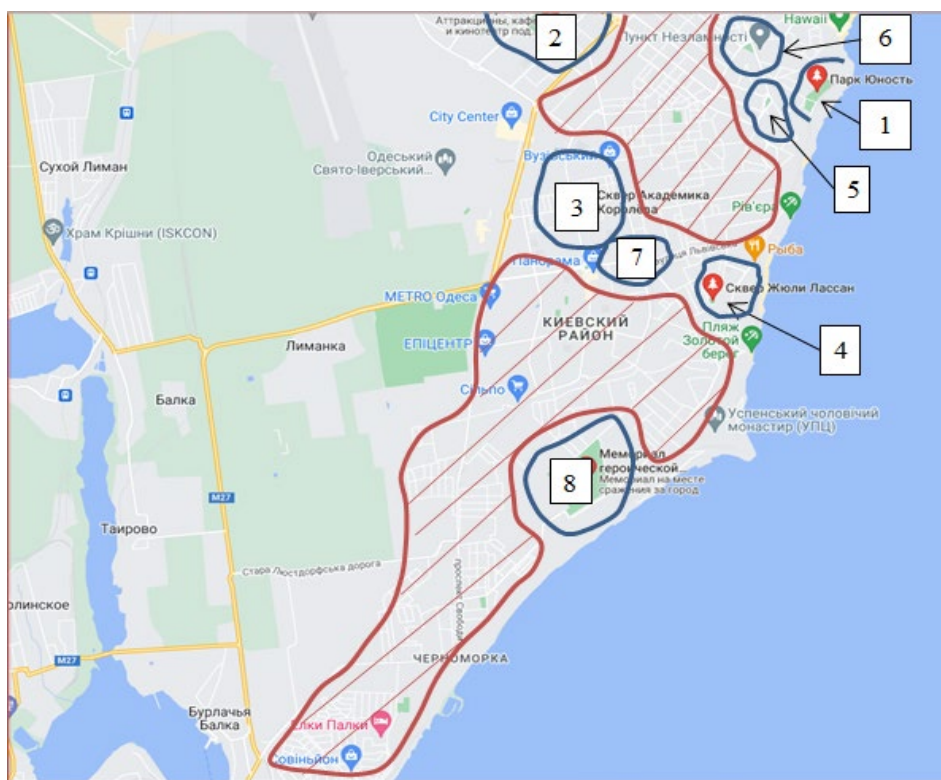

Рис. 2.17 Межі доступності парків та скверів у 10 хвиликах пішої ходи, у Київському районі Одеси.

Джерело: складено автором на основі даних (Міськзелентрест Одеса, 2023; Google My Maps, 2023; Вулиці Одеси, 2023).

Примітка: - зони навколо парків і скверів, з межами доступності до 10 хвилин пішої ходи;

— - виділено дефіцитні території щодо пішої доступності до парків та скверів.

Як можемо побачити з рисунку 2.17, Київський район має лише 2 парки – це Меморіал героїчної оборони Одеси 411 батареї, який у більшій мірі має історичне значення, ніж рекреаційне, та парк ім. Максима Горького, який відноситься у більшій мірі до Хаджибейського району, ніж Київського. У пішій доступності для громадян є лише невелике число скверів, які точно не можуть задовольнити рекреаційні потреби всього району. Загалом, весь Київський район можна характеризувати як дефіцитний щодо забезпечення доступними зеленими зонами для більшості громадян. Можна зробити висновок, що для Київського району актуальним є вдосконалення міських програм озеленення з урахуванням цілей щодо створення нових зелених зон у «дефіцитних» частинах району.

Аналогічно розглянемо доступність парків та скверів у Пересипському районі Одеси (рисунок 2.18):

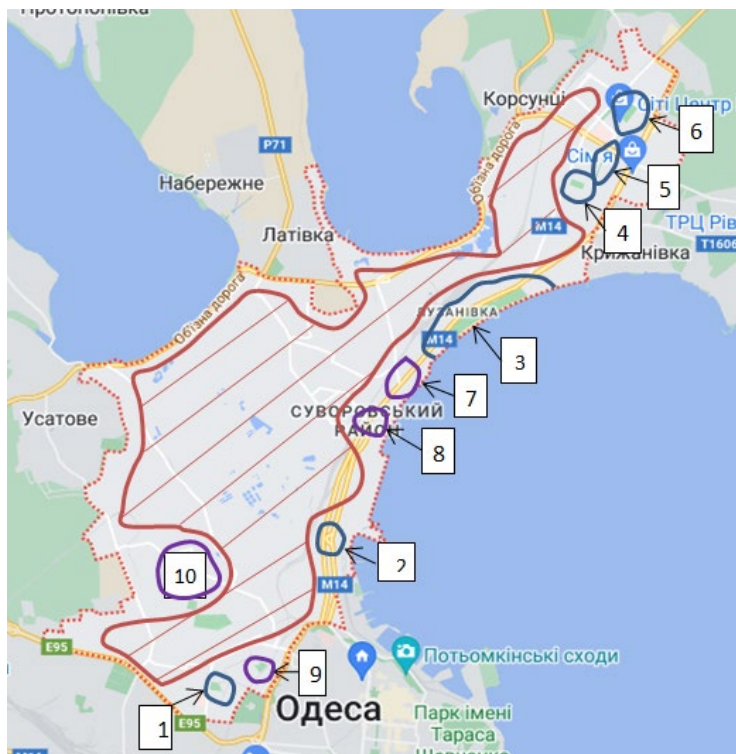

Рис. 2.18. Межі доступності парків та скверів у 10 хвилинах пішої ходи, у Пересипському районі Одеси.

Джерело: складено автором на основі даних (Міськзелентрест Одеса, 2023; Google My Maps, 2023; Вулиці Одеси, 2023).

Примітка: — - зони навколо парків і скверів, з межами доступності до 10 хвилин пішої ходи;

- - виділено дефіцитні території щодо пішої доступності до парків та скверів.
- - виділено зони навколо парків і скверів згідно з мапою КП «Міськзелентрест»

Як бачимо з рисунку 2.18, майже весь Пересипський район можна характеризувати як «дефіцитний», щодо доступності зелених рекреаційних зон для громадян. Можна зробити висновок, що для Пересипського району також є актуальним вдосконалення міських програм озеленення з урахуванням цілей щодо створення нових зелених зон у «дефіцитних» частинах району.

Представлені мапи щодо меж пішої доступності міських парків чітко ілюструють прогалини щодо розвитку парків і скверів у місті Одеса. Проведемо обґрунтування екосистемних активів міських парків як інвестиційного ресурсу.

Згідно даним Форуму допомоги міським паркам (CITY PARKS FORUM), який проходив у рамках брифінгу American Planning Association, міські парки є перспективними об'єктами для інвестицій у місцевих громадах (Briefing papers, 2023). Міські парки як екосистемний актив чинять позитивний вплив на економічну сферу міста, а саме:

- мають позитивний вплив на підвищення вартості нерухомості;
- позитивний вплив на збільшення прибутків муніципалітетів;
- сприяють утворенню соціального простору для пенсіонерів, подолання самотності;
- приваблюють працівників інтелектуальної сфери та творчих професій жити і працювати у близькості до парків через пропозиції активного і різноманітного відпочинку;
- конкурентна перевага житлового фонду з доступними парками на ринку нерухомості.

Вивчаючи дані щодо впливу міських парків на вартість житла у безпосередній близькості (переважно дослідження США), можемо констатувати стійку і незмінну тенденцію конкурентних переваг даного житла на ринку нерухомості. Проектуванням перших громадських парків займався відомий ландшафтний архітектор Фредерік Ло Олмстед. На створення Центрального парку Нью-Йорку було витрачено 13 млн. доларів. Для обґрунтування економічної значущості парків він дослідив вартість житла біля Центрального парку з 1856 по 1873 рік, і виявив збільшення вартості нерухомості на 209 мільйонів доларів за 17 років.

У місті Чаттануга штату Теннессі, у 1980 з метою подолання соціальних негативних явищ та покращення якості середовища було створено низку парків та скверів, що сприяло збільшенню вартості майна більш ніж на 11 мільйонів доларів (збільшення на 127 %). Створення Олімпійського парку в Атланті сприяло зростанню вартості житла зі 115 до 250 доларів за квадратний фут (Briefing papers, 2023; Crompton, 2001; Longino, 1995; MacKay, 2000).

Що стосується міста Одеси, то станом на червень 2023 року середня вартість житла по районах міста становить (Вартість квартир в Одесі, 2023):

Приморський район - 48 038 грн/м²

Київський район - 35 815 грн/м²

Пересипський район - 27 951 грн/м²

Хаджибейський район - 32 162 грн/м²

Можемо помітити певну кореляцію між рівнем середньої вартості житла по районах та доступністю зелених насаджень (рисунок 2.19):

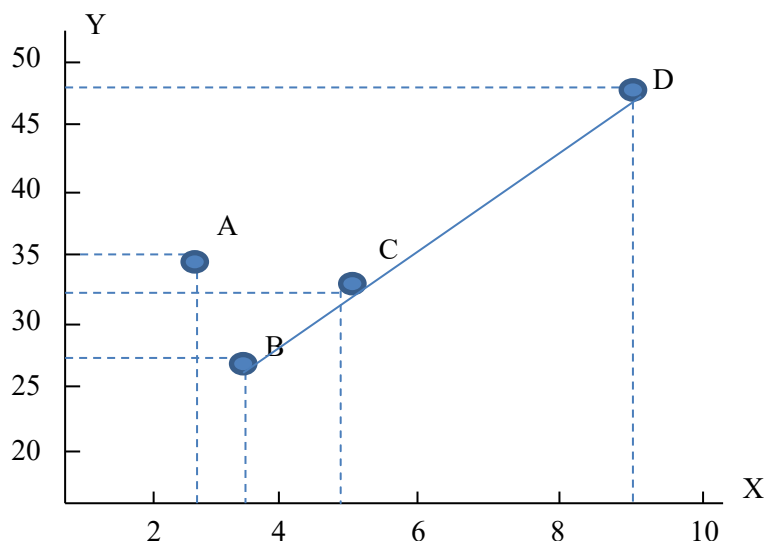

Рис. 2.19. Кореляція між забезпеченістю районів рекреаційними зеленими насадженнями (м² на людину) і вартості житла (грн/м²)

Джерело: складено автором

Примітка: по вісі X – забезпеченість районів Одеси рекреаційними насадженнями м²/людину;

По вісі Y – середня вартість житла по районах Одеської міської територіальної громади (грн/м²);

A – Київський район; B – Пересипський район;

C – Хаджибейський район; D – Приморський район.

Можна побачити що кореляція спостерігається лише по трьом районам, крім Київського. Всі райони міста Одеси мають вихід до моря, і середня вартість житла за м² відрізняється майже у два рази у порівнянні з найбільш насиченим зеленими зонами Приморським районом. В той же час, даний фактор серед інших чинників, які впливають на рівень вартості житла в Одесі не можна назвати суттєвим або домінуючим. Серед інших чинників можна виділити: розташування біля історичної центральної частини міста та близькість до моря.

Похідним результатом підвищення вартості житла є підвищення надходжень до бюджету за рахунок підвищення податку на майно у житлових районах з найкращим озелененням (Briefing papers, 2023; Crompton, 2001; Longino, 1995; MacKay, 2000).

Згідно з даними досліджень Г. М. Шевченко, природні ресурси розділяються на активи та пасиви, де під природними активами розуміються «природні ресурси, в результаті залучення яких в економічну діяльність одержується вигода внаслідок збільшення чистих грошових потоків, як від їх прямого використання, так і від надання екосистемних послуг» (Шевченко, 2021). Тобто міські парки підпадають під визначення природних, або екосистемних активів в обох випадках – при прямому залученні в економічну діяльність, так і просто продукуючи екосистемні послуги. Але через специфіку їх діяльності найбільша економічна ефективність досягається при забезпеченні якості групи культурних екосистемних послуг, до якої входять: рекреація, відпочинок, освітня та просвітницька діяльність, враження, натхнення та відчуття місця.

В останні роки в сфері суспільного та економічного розвитку з'явилося поняття інклюзії, яка передбачає залученість всіх верств населення у соціальні та економічні аспекти життя. Роль зелених насаджень, парків та місцевих лісів у фізичному та психічному благополуччі населення розглянуто у роботі, яка проводилась в Австрійському Дослідницькому Центрі Лісів у співпраці з Віденським Медичним університетом та Університетом природних ресурсів та науки про життя (Відень). Результати досліджень свідчать про важливість співпраці сектору лісового господарства з установами охорони здоров'я та реабілітації,

місцевими урядовими структурами. Навіть просте перебування на територіях зелених насаджень значно покращує показники фізичного здоров'я, таких як: активність імунних клітин, зниження рівня кортизолу в слині (показник відповіді на стрес), зниження кров'яного тиску і частоти пульсу. Опитування респондентів, яке проводилось в рамках досліджень свідчить про полегшення соціальної інтеграції на території об'єктів озеленення. На даній підставі можна зауважити, що об'єкти зеленого простору міст потребують більш уважного вивчення не лише в рамках інклюзивного природокористування, але і досягнення соціо-економічних аспектів інклюзивного підходу в сучасній економіці (Cervinka, et al., 2014). Наприклад, Всесвітня організація охорони здоров'я вважає, що одними з можливих факторів загострення соціально-економічної нерівності стосовно здоров'я населення, є фактори навколишнього середовища (World Health Organization, 2016). Жителі районів з низьким рівнем доходу рідше використовують екосистемні послуги міських парків та мають менший доступ до них. Що в свою чергу, відображається на параметрах їх фізичного та психологічного благополуччя (Astell-Burt, et al., 2014; Jones, Hillsdon and Coombes, 2009).

Актуальність створення інклюзивного природокористування полягає в тому, що нерівні можливості у доступі до екосистемних послуг призводить до підвищення благополуччя невеликих прошарків населення за рахунок інших. Під благополуччям розуміється не лише матеріальний статок, але і можливість використання послуг екосистем, відчуття їх позитивного впливу на здоров'я, доступність до проживання у сприятливому середовищі. Згідно дослідженню (Cervinka et al. 2014), чуттєвий досвід від навколишнього середовища полегшує соціальну інтеграцію, оскільки вона є основою для обміну досвідом незалежно від індивідуальних навичок та можливостей. Для людей, які потребують допомоги в їх повсякденному житті через інвалідність, є важливим сприйняття і почуття єдності з навколишнім середовищем через сенсорні почуття. Завдяки різноманітності структури парки міст, (як і ліси в австрійському дослідженні) пропонують найбільш різноманітний склад сенсорних показників. Є два основні ефекти, за допомогою яких зелені зони сприяють інтеграції людей в суспільство: по-перше,

вони відвідуються багатьма різними суспільними групами і таким чином служать локусом для соціальної взаємодії і особистих можливостей змінити світосприйняття; по-друге, зелені зони пропонують сильний символічний характер, вони здатні викликати емоції і спогади і вони віддзеркалюють цінності суспільства.

Можна сказати, що впровадження інклюзивності в природокористуванні має відповідати принципам пріоритетності. Тобто визначаються найбільш пріоритетні для споживачів аспекти природокористування, на які спостерігається найвищий попит, найменша пропозиція з боку екосистеми, і які мають першочергове значення для життя людей.

Для розуміння основних якісних характеристик парків, що привертають увагу відвідувачів, автором розглянуто основні характеристики найпопулярніших парків Одеси – дендропарку Перемоги та парк культури і відпочинку ім. Т. Г. Шевченка (табл. 2.10). Дані характеристики складено на основі відгуків відвідувачів, а дослідження представлено у статті автора (Вернігорова Н. В., 2021).

Таблиця 2.10

Оцінка якості екосистемних послуг парків Перемоги та ім. Т. Г. Шевченка згідно з відгуками за період 2014 – 2020 рр.

Критерій якості		Характеристики	Кількість відгуків	Бальна оцінка	Додатковий критерій	Коефіцієнт вагомості	Зважена оцінка
Безпека	Звичайні	Бажані					
		Інфраструктурний благоустрій території (баки для сміття, освітлення, ремонт алей, вбиральня)	6	3	комфорт	0,042	0,126
		Небажані					
		Низька якість безпеки інфраструктури	4	2	–	0,022	0,044
		Вигул собак по всій території парку	3	2	комфорт, враження	0,062	0,124
		Багато шахраїв	1	3	комфорт, враження	0,062	0,186
		Погане освітлення в нічний час	1	3	комфорт, враження	0,062	0,186
		Оцінка за критерієм «безпека»	15	16		0,25	0,666
Комфорт	Специфічні	Бажані					
		Вихід на пляж з території парку	17	3	враження	0,046	0,138
		Інфраструктура активного відпочинку (скейтпарк, прокат велосипедів, вело доріжки)	14	3	враження	0,046	0,138

Продовження таблиці 2.10

Комфорт	Звичайні	Наявність закладів харчування доступних для відвідувачів парку	10	2	враження	0,046	0,092
		Багато дерев та захист від спеки, тіністі алеї	15	3	враження	0,046	0,138
		Зонування парку за видами відпочинку з відповідним інфраструктурним забезпеченням	8	2	безпека, враження	0,066	0,132
		Оцінка за критерієм «комфорт»	64	13		0,25	0,638
		Оцінка за двома критеріями	79	29		0,50	1,304
Враження	Специфічні	Бажані					
		Вид на море з території парку, морське повітря / розташування поблизу моря	32	3	—	0,026	0,078
		Атракціони на території парку	16	2	—	0,026	0,052
	Звичайні	Доглянута територія	21	2	комфорт, безпека	0,078	0,156
		Великий розмір території парку	30	3	комфорт	0,052	0,156
		Приємні прогулянки	13	2	—	0,026	0,052
		Наявність місць та алеї для спокійного відпочинку / Затишок	11	1	комфорт	0,052	0,052
		Різноманіття розваг та відпочинку для дітей і дорослих	10	1	комфорт	0,052	0,052
		Біологічне різноманіття	8	1	—	0,026	0,026
		Небажані					
		Вибірковий благоустрій території парку	9	3	комфорт, безпека	0,078	0,234
		Засміченість території	4	3	комфорт, безпека	0,078	0,234
		Оцінка за критерієм «враження»	154	21		0,50	1,092
		Комплексний показник якості	233	50		1,00	2,396

Джерело: складено автором з урахуванням даних (Tripadvisor, 2021).

З таблиці 2.10 можна побачити, що основні характерні якості парків, що привернули на себе найбільшу увагу відвідувачів, з точки зору класичних характеристик простору парків можна поділити на *специфічні* та *звичайні*.

Специфічні не є обов'язковими з точки зору архітектури та нормативів створення парків. Але водночас вони можуть стати характерною ознакою, яка виділяє парк серед інших та робить його унікальним. Для парку ім. Т. Г. Шевченка — це розташування біля моря, вихід на пляж, та наявність розважального комплексу. Додаткові природні атракції здатні додати парку колориту, створити додатковий

фактор зміни вражень, привернути більшу кількість відвідувачів, особливо якщо через парк проходять важливі маршрути (вихід на пляж та трасу Здоров'я).

Наявність туристично-розважального комплексу, на території парку культури та відпочинку ім. Т. Г. Шевченка, віднесено відвідувачами до позитивних характеристик. Відповідна розважальна територія має велику площу з можливістю тематичного зонування в залежності від категорій відвідувачів (діти, молодь, особи похилого віку, особи з обмеженими фізичними можливостями).

До *звичайних* характеристик можна віднести наступні: прояв суспільного інтересу до парків, як об'єктів «спокійного» відпочинку та прогулянок на відкритому повітрі; спілкування з природою, її споглядання. Крім важливого природного компоненту, позитивні враження підкріплюються відповідною інфраструктурою (місця для відпочинку, відремонтовані алеї, освітлення) та ступенем доглянутості території. В той же час, додаткові атракції для дітей, високий рівень безпеки інфраструктури та доступні місця харчування і обслуговування здатні значно підвищити якість отриманих вражень від екосистемних послуг. Інфраструктура задоволення первинних потреб (харчування, безпека) дозволяє відвідувачам якнайдовше і в комфортному стані отримувати позитивні враження від природного середовища.

Проаналізувавши набір *небажаних* характеристик, можна сказати, що якість вражень від екосистемних послуг парків можуть знизити такі явища як вибірковий благоустрій – особливо чергування облагороджених територій з надто покинутими. Причому чим більша різниця в інфраструктурному забезпеченні різних ділянок одного парку, тим більший перепад вражень відвідувачів від позитивних до негативних. Дана ситуація чітко простежується у парку Шевченка – через значну площу території облагородження відбувається частково. Тому відгуки відвідувачів різняться від позитивних до вкрай негативних.

Також розглянуті характеристики можна класифікувати за критеріями *безпеки*, *комфарту* та *враження*. Характеристики «Безпеки» в більшості випадків включають в себе характеристики якості інфраструктури. З проведеного аналізу можна виявити, що небезпеки на території парку можуть мати: *технічний характер* – якість та

безпека інфраструктури, атракціонів та устаткування; *біологічний* – наявність небезпечних видів (в даному випадку вигул без відповідної безпеки небезпечних порід собак), сюди ж можна віднести біологічне забруднення екскрементами, наявність отруйних рослин; *суспільний характер* – наявність шахраїв та кримінальних елементів.

Група характеристик, віднесених до «Комфорту» відображають якість обслуговуючої інфраструктури, організації простору парку, та можливості швидкого доступу до різноманітних інфраструктурних та екосистемних послуг.

Група характеристик «Враження» має наступні ключові моменти:

- наявність яскраво виражених природних елементів у поєднанні з інфраструктурним забезпеченням;
- інфраструктура та архітектурні форми посідають другорядне значення, і покликані для найкращого розкриття рекреаційних можливостей середовища парку;
- найважливішим елементом вражень від парку є можливість споглядання природи та спокійного відпочинку;
- наявність додаткових розваг та засобів урізноманітнення вражень.

Можна зробити висновок, що необхідною складовою забезпечення якості простору парків є їх зонування з відповідним інфраструктурним забезпеченням. Домінувати має природний компонент, а інфраструктура покликана для розкриття найширших можливостей для рекреації. Висока якість екосистемних послуг парків залежить від комплексу складових:

- природнича – зелені насадження, різноманіття видів флори і фауни, наявність водойм та цінних природних об'єктів;
- інфраструктурна – рівень забезпечення компонентами паркового середовища, якість обладнань та комфортність перебування в парку;
- соціальна – наявність обслуговуючого персоналу, патрулювання парку поліцією, камер спостереження, рівень культури відвідувачів.

Окремого підходу щодо інклюзивності потребують парки заповідного статусу, до яких у межах міст відносяться ботанічні сади, зоопарки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (таблиця 2.11):

Таблиця 2.11

Інклюзивне природокористування у парках заповідного статусу

Вимоги щодо забезпечення інклюзивності	Механізми забезпечення якості	
	Інституційні	Адміністративні
1. Націленість на збереження природи	Внесення змін до нормативно-правових актів України	Нагляд за збереженням всіх умов суворого заповідання і норм перебування на території ПЗФ
2. Гармонізація суворості заповідності з відкритістю і доступністю до спілкування природою	- Розробка нормативно-правового механізму протидії надмірної інклюзії	- Інформування населення про вразливість екосистем і їх роль в підтримці життя на планеті; - Мотивація відвідувачів до відповідального ставлення до природи; - Стимулювання до участі в природоохоронних заходах
3. Націленість на максимально можливі економічні і соціальні ефекти при раціональному використанні ресурсів	Оптимізація освітніх і рекреаційно-туристичних програм на території ПЗФ з вибором найбільш екологічно збалансованого варіанту реалізації	Співпраця з МОЗ, Міносвіти і науки, Мінекономрозвитку та іншими зацікавленими організаціями щодо формування контингенту осіб з визначенням норм та лімітів щодо участі у освітніх і рекреаційно-туристичних програм на території ПЗФ
4. Ресурсна забезпеченість ПЗФ і інфраструктура	Визначення перспективних для використання природно-ресурсного потенціалу ПЗФ форм інфраструктурного забезпечення	Моніторинг навантаження на ресурси ПЗФ та координація інфраструктурного забезпечення
5. Цілісне та збалансоване управління ПЗФ	Єдине управління об'єктами елементами його діяльності	ПЗФ з повним зв'язком між окремими
6. Реалістичність, відповідність потреб існуючим можливостям природних об'єктів	Забезпечення сталого розвитку інклюзивності в об'єктах ПЗФ	Врахування всіх можливостей реалізації соціальних і економічних аспектів діяльності в поєднанні з екологічними нормами заповідання
7. Інтегруюча, консолідуюча функція діяльності в ПЗФ щодо соціалізації, зокрема вразливих верств населення	Розробка державних та регіональних цільових програм щодо розвитку людини і природи, та збереження стану і якості середовища ПЗФ	Залучення співробітників ПЗФ та інших зацікавлених сторін до розробки інклюзивних цільових програм.

Джерело: складено автором (Humarova & Vernihorova, 2019).

Таким чином, визначені нами напрями формування інклюзивності на природно-заповідних територіях свідчать, що доступність цих територій не може бути

абсолютною, та має враховувати їх заповідний статус на всіх етапах управління, забезпечення та функціонування.

Розміщення будь-якого виду парку потрібно пов'язати з його функціями. Окремо від національних природних парків та заповідників і заказників, що включають акваторії морів, варто створювати біологічні, геологічні, кліматичні та наукові морські парки. В межах міста – історичні, культурні, кліматичні. Що стосується розважальних парків – їх краще **не** прив'язувати до цінних природних та рекреаційних територій. Розважальні парки більше приваблюють сервісом, а не екосистемними послугами. На базі цінних екосистем доцільно створити парки, що сприяють їх збереженню і найкращому розкриттю природоохоронного потенціалу.

Загалом, впровадження інклюзивного підходу дозволяє значно розширити цілі використання парків, які можна розділити на декілька груп (складено автором (Вернігорова, 2019 а):

- *соціально-економічні і політичні цілі* (формування відповідальної екологічної позиції; орієнтація та спрямування суспільства до сталого розвитку; залучення спонсорів і благодійних організацій для втілення задач та цілей інклюзії в парках; соціалізація та інтеграція незахищених верств населення, етнічних меншин, переселенців);

- *інформаційно-комунікативні цілі* (залучення уваги суспільства до екологічних проблем та природоохоронних заходів; проведення цікавих навчальних та просвітницьких програм і мультимедійних моделей про розвиток екосистем);

- *освітньо-наукові цілі* (учбові практики та заняття для учнів і студентів природничих дисциплін; створення відкритого освітньо-наукового простору; можливість використання парків в рамках інклюзивної освіти);

- *рекреаційно-оздоровчі цілі* (розробка реабілітаційних програм на базі лікувально-оздоровчих парків, зокрема – для людей з фізичними і психічними вадами; організація зон медитації та відпочинку);

- *економічні цілі* (підвищення привабливості районів міста, створення привабливих для туристів атракцій).

2.4 Розробка методичного підходу до оцінювання збитків, завданих міським паркам унаслідок російської війни проти України

З метою відновлення постраждалих міст у контексті підвищення їх комфорту, окрема увага має приділятися і міським паркам. Відтворення громадських просторів дозволяє забезпечити соціальну активність містян та культурний розвиток суспільства. На сьогоднішній день досить складно знайти інформацію щодо постраждалих парків внаслідок мілітаристського впливу, екосистем зеленої інфраструктури і їхні наслідки для міста. Перш за все це пов'язано зі значними руйнуваннями та увагою до критичної інфраструктури, до якої не відносяться парки. І по-друге, не існує конкретних методик розрахунку збитків міським паркам через непередбачувані ситуації. Але відновлення парків матиме значний внесок у сприянні комфорту і якості міського середовища зруйнованих міст. З метою прийняття найбільш ефективних рішень щодо відновлення парків, актуальною є розробка методик оцінки збитків парків внаслідок військових подій.

Оцінка збитків міських парків у контексті їх повоєнної відбудови та сталого розвитку має носити комплексний характер, адже парк – це і ядро екологічної системи міста, і важлива частина суспільного простору. Окрім принципів сталого розвитку, для парків актуальні принципи екосистемного підходу. В концепті екосистемного підходу разом з розвитком та збереженням екосистем приділяється увага соціальній та економічній складовій сталого розвитку (Дейнега, 2018). Тому при оцінці збитків міським паркам важливо враховувати всі аспекти функціонування парку, які зазнали втрат. В останніх публікаціях зарубіжних колег оцінка міських парків проводиться за наступними характеристиками: оцінка просторового розподілу парків у місті (за зручністю, різноманітністю, переповненістю і якістю обслуговування) (Zhang, et al., 2021), рівномірність доступності між різними соціальними групами (Puay, & Rosita, 2017; Yiyi Huang, et al., 2022; Xin, Ying & Xiaodong, 2021) та оцінка використання і соціального значення міських парків (Campbell et al., 2016). Натомість відсутні дослідження, які б оцінювали збитки міських парків внаслідок непередбачуваних екстремальних подій, до яких

відносяться і військові дії на території міст. Тому ми у контексті розробки методичних підходів щодо оцінки збитків міських парків у повоєнній відбудові міст України та сталого розвитку будемо спиратись на існуюче в Україні нормативно-законодавче підґрунтя.

Запропоновані методичні положення враховують розуміння того, що значення міських парків полягає у забезпеченні сприятливих органолептичних та екологічних умов у середовищі міста, їхньому позитивному впливу на психічне та фізичне здоров'я населення, збереження біорізноманіття на території міст, підвищенні рекреаційної та туристичної привабливості міст, а відповідно і підвищенні інвестицій що пов'язані з об'єктами громадського простору та сферою обслуговування. Міські парки сучасних міст мають складний зв'язок з суспільним благополуччям, сприяють соціальним контактам, впливають на спосіб життя, у певній мірі сприяють економічним зв'язкам. Тому втрата чи пошкодження парків внаслідок військових дій призводить до збитків комунальних підприємств, та впливає на комфорт і популярність громадського простору і прилеглих закладів.

Аналіз нормативної бази показав, що актуальним є використання двох постанов Кабінету Міністрів України - № 559 «Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів», від 8 квітня 1999 року (Верховна Рада України, 1999) та частково – постанови № 175 «Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру», від 15 лютого 2002 року (Верховна Рада України, 2002а). Обчислення збитків за постановою № 559 надає можливість з економічної точки зору оцінити збитки завдані екосистемі парків, тому її можна рекомендувати при проведенні моніторингу зелених зон після звільнення та розмінування територій. Але постанова КМ № 559 не містить готової методики оцінки, а лише дає можливість оцінити обсяг збитків від певних видів порушень озелених територій. Крім того, саме для умов військового часу необхідне доповнення постанови наступними таксами збитків, які пов'язані із наслідками мілітаристського впливу, а саме:

- такси на ліквідацію наслідків ракетних обстрілів (на ліквідацію ракетних уламків, нерозірваних ракет, пошкодження ґрунтового покриву внаслідок падіння і розірвання ракети);

- такси на заподіяння шкоди від обстрілів різними типами снарядів (види ракет, снаряди артилерійських обстрілів, танкові снаряди);

- такси заподіяння шкоди від втрати відвідувачів парків (за кількістю міських жителів, які покинули місто; та за кількістю днів безперервних обстрілів).

Для оцінки збитків міських парків можна застосувати методики, що викладені у двох пунктах Постанови КМ України № 175: пункту 8 - «Розрахунок збитків від знищення або погіршення якості рекреаційних зон» та пункту 9 - «Розрахунок збитків від втрат природно-заповідного фонду», адже на території міст є парки як суто рекреаційного, так і природоохоронного значення. Але в той же час відсутні методичні підходи, які б давали можливість оцінити збитки інфраструктурної складової, фінансової, господарської та навіть соціальної, та давали змогу провести порівняльний аналіз пошкоджень між різними парками. Основною вимогою до превентивної оцінки збитків, як ми вважаємо, має бути доступність та зрозумілість у застосуванні.

З метою розуміння, які методики можна застосувати до тих чи інших видів парків, з'ясуємо їх законодавчу приналежність до категорій зелених зон. Так, згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 1992 року, до штучних об'єктів заповідного фонду (які характерні для міст) відносяться наступні види парків: «ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва» (Верховна Рада України, 1992). Також згідно статті 7 закону зазначається, що «на землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням» (Верховна Рада України, 1992). Тому можна сказати, що збитки парків заповідного значення будуть значно більшими в економічному та екологічному планах.

Тепер визначимо, які парки відносяться до рекреаційних зон за законодавством. Згідно Постанові КМУ № 175 (Верховна Рада України, 2002), збитки для рекреаційних зон, завдаються таким складовим об'єктам: природним ресурсам рекреаційних зон, рекреаційним ресурсам антропогенного походження та сюди ж можна додати об'єкти господарського обслуговування і логістики. До природних ресурсів рекреаційних зон, відносяться ділянки суші та водні акваторії, на яких розміщуються установи для лікування, відпочинку та туризму. До ресурсів антропогенного походження належать об'єкти культурної спадщини, до яких (згідно Законом України «Про охорону культурної спадщини» від 2000 року), відносяться «об'єкти садово-паркового мистецтва - поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами» (Верховна Рада України, 2000). Також, відповідно до статті 51 Земельного кодексу України, до земель рекреаційного призначення відносяться «земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів» (Верховна Рада України, 2002b).

На основі проведеного аналізу нормативної бази можна зазначити, що на території міст, до парків заповідного призначення відносяться: ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Для оцінки їх втрат буде актуальною методика розрахунку збитків від втрат природно-заповідного фонду (розділ 9 Постанови КМУ № 175). До парків рекреаційного призначення відносяться всі парки міст і населених пунктів, в тому числі парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, які мають і заповідне значення в тому числі. Оцінку їх збитків актуально проводити за методикою розрахунку збитків від знищення або погіршення якості рекреаційних зон (розділ 8 Постанови КМУ № 175). Але слід зауважити, що всі парки заповідного статусу на території міст мають і рекреаційне значення, тому для них також є актуальною методика оцінки з розділу 8, особливо якщо на їх території або на їх периферії є рекреаційні ресурси антропогенного походження (споруди, комплекси, визначні місця). Методики розрахунків представлено у таблиці 2.12.

Можливі методики розрахунку збитків парків за постановою КМУ № 175

Особливості розрахунків методик оцінки збитків	
<i>Розрахунок збитків від знищення або погіршення якості рекреаційних зон</i>	
1.	Розрахунок збитків від наслідків НС для одного об'єкта рекреаційної зони: $P_{\text{рек}} = T \times \Pi \quad (2.6)$ де Т - термін, необхідний для відновлення рекреаційної зони; Π - прибуток у цілому від діяльності установи за одиницю розрахункового терміну на одному об'єкті рекреаційної зони.
2.	Загальні збитки $P_{\text{рек}}$ від наслідків НС у рекреаційному центрі (що використовує ресурси природного та антропогенного походження): $m P_{\text{рек}} = S \sum_{i=1}^n (P_{\text{п}} + P_{\text{с}}), \quad i=1 \quad (2.7)$ де $\sum_{i=1}^n$ - збитки об'єкта рекреаційної зони внаслідок НС; і - кількість об'єктів рекреаційної зони; $P_{\text{п}}$ - витрати на відновлення ресурсів природного походження; $P_{\text{с}}$ - витрати на відновлення ресурсів антропогенного походження.
<i>Розрахунок збитків від втрат природно-заповідного фонду</i>	
1.	Загальні економічні втрати об'єкта природно-заповідного фонду від наслідків НС ($P_{\text{пзф}}$): $P_{\text{пзф}} = \Pi_3 + P_3, \quad (2.8)$ де $P_{\text{пзф}}$ - загальні економічні втрати об'єкта природно-заповідного фонду від наслідків НС; Π_3 - сума витрат на відновлення природного стану об'єкта природно-заповідного фонду; P_3 - недоотримані надходження від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності установи природно-заповідного фонду.
2.	Витрати на відновлення природного стану об'єкта природно-заповідного фонду (Π_3): $k \Pi_3 = A_{\text{п}} + A_{\text{нс}} + S I, \quad i=1 \quad (2.9)$ де $A_{\text{п}}$ - витрати на експертизу екологічної та ландшафтної структури об'єкта природно-заповідного фонду; $A_{\text{нс}}$ - витрати на експертизу змін стану біогеоценозів об'єкта природно-заповідного фонду, що постраждав внаслідок НС; I - розмір збитків, заподіяних і-му біогеоценозу внаслідок НС; k - кількість типів біогеоценозів.
3.	Втрати природно-заповідного фонду від недоотримання надходжень внаслідок НС від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності (P_3) розраховуються щодо кожної установи за сумою різниці економічного ефекту до і після НС: $m P_3 = S (Q_j - Q_j'), \quad j=1 \quad (2.10)$ де Q_j - прибуток j-ї установи природно-заповідного фонду до НС; Q_j' - прибуток j-ї установи природно-заповідного фонду після НС.

Джерело: (Верховна Рада України, 2002а).

Методики оцінки з таблиці 2.12 актуальні у випадку класичних природно-заповідних (ботанічні сади) або рекреаційних об'єктів. Міські парки районного значення, сквери та міські сади мають переважно культурне та рекреаційне значення, але мають певні особливості. Перша з них (і найголовніша) – парки міст є громадським простором, безкоштовним у використанні, тому неможливо оцінити їхні збитки через втрату відвідувачів. Тому доречним є оцінювати збитки підприємств зеленого господарства, на утриманні яких знаходяться парки. За

відсутності єдиного комплексного підходу до оцінки збитків міських парків, у даних методичних положеннях пропонуємо комбінацію методичних підходів, які в комплексному застосуванні дадуть можливість оцінити розмір шкоди за різними характеристиками і складовими паркового простору. Оцінка збитків для кожного парку має індивідуальний характер, і потребує очного моніторингу стану природної складової та інфраструктури. Перелік використаних методів, які пропонуємо на різних етапах оцінки надано у таблиці 2.13:

Таблиця 2.13

Запропоновані оцінки і методи

Запропоновані оцінки	Методи		
	Експертний	Екологічної оцінки	Економічної оцінки
Бальної оцінки стану міських парків у місцях проведення бойових дій	+		
Оцінка втрат матеріальних складових паркової екосистеми та інфраструктури через їхнє знищення, пошкодження, відсутність можливостей догляду за парком, неможливість використання екосистемних послуг в культурних, рекреаційних та природоохоронних цілях	+	+	+
Збитки фінансово-економічній складовій паркового господарства			+
Оцінка витрат на відновлення порушених екосистем та інфраструктури парків до попереднього стану	+	+	+

Джерело: складено автором

Актуальність розробки методичних положень щодо визначення розмірів збитків, заподіяних паркам внаслідок збройної агресії російської федерації, а також стягнення репарацій з боку росії, впливає з наступних положень міжнародних документів:

1. Відповідно до Європейської ландшафтної конвенції (Флорентійської конвенції) від 20.10.2000 р., що стосується регулюванню та плануванню ландшафтів, «Ландшафти є важливою складовою якості життя людини. Вони є ключовим елементом добробуту людини і суспільства, а також сприяють формуванню місцевих культур і є основним компонентом європейської природної та культурної спадщини» (Європейська ландшафтна конвенція, 2000).

2. Згідно з нормами «Звичаєвого міжнародного гуманітарного права» (Норма 43), основні «принципи ведення воєнних дій стосуються і навколишнього природного середовища, а саме: ніщо у природному середовищі не може бути об'єктом нападу, окрім випадків, коли це є військовою ціллю; руйнування будь-якої частини навколишнього природного середовища забороняється, крім випадків, коли цього вимагає нагальна військова необхідність».

Згідно з Нормою 44, «під час використання тих чи інших методів та засобів ведення воєнних дій слід брати до уваги вимоги захисту та збереження навколишнього природного середовища. Під час проведення воєнних операцій слід вживати всіх практично можливих запобіжних заходів для уникнення та у будь-якому разі мінімізації випадкової шкоди навколишньому природному середовищу» (Звичаєве міжнародне гуманітарне право, 2005).

3. Згідно до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження чи мають не вибірккову дію (Протокол III), від 1980 р. «забороняється перетворювати ліси або інші види рослинного покриву на об'єкт нападу із застосуванням запальної зброї, за винятком випадків, коли такі природні елементи використовуються для того, щоб укрити, сховати або замаскувати комбатантів або інші військові об'єкти, або коли самі є військовими об'єктами» (Верховна рада України, 2004).

4. Згідно Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. «війна не є підставою для автоматичного припинення дії договорів, у тому числі природоохоронних, сторонами яких учасники збройного конфлікту стали в мирний час». Свого часу між Україною і росією були укладені двосторонні угоди щодо охорони навколишнього середовища, які стосуються зокрема і парків: Угода між Урядом України і Урядом РФ про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища 1995 р., Угода про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та РФ 2010 р. (Блага, та інші, 2017). Згідно Проекту статей про вплив збройних конфліктів на договори 2011 р. Комісії міжнародного права ООН,

договори з міжнародної охорони навколишнього середовища продовжують діяти під час збройного конфлікту (Блага, та інші, 2017; United Nations, 2011).

У запропонованих методичних положеннях визначення розмірів збитків, заподіяних паркам внаслідок збройної агресії російської федерації, завданих Україні, пропонуємо враховувати такі наслідки військових дій:

- бомбардувань та обстрілів;
- пожежі та загорання
- пересування важкої техніки та особового складу;
- забруднення паливно-мастильними речовинами;
- тіл загиблих людей і тварин;
- накопичення залишків військової техніки, боєприпасів;
- відсутності можливостей догляду і благоустрою парку;
- руйнування та пошкодження інфраструктури парку – інженерно-технічних споруд та інструментів і техніки (службовий автопарк, інструменти, господарські приміщення, адміністративні будівлі та техніка), та інфраструктури благоустрою (алеї, освітлення, лавки, урни, спортивні майданчики та інші рукотворні об'єкти паркової архітектури);
- неможливість використання екосистемних послуг для рекреаційної і культурної діяльності та забезпечення сприятливих природних умов міського простору.

У контексті методичних положень пропонуємо використання таких термінів щодо шкоди та збитків від втрат чи пошкодження міських парків та об'єктів в їх межах, завданих Україні внаслідок збройної агресії:

- збитки – прямі та непрямі втрати, витрати та не отримані доходи внаслідок воєнної агресії, заподіяні парковим об'єктам, комунальним підприємствам що ними опікуються, та місцевому бюджету;

- втрати – вартість втрачених або пошкоджених паркових територій та об'єктів в їх межах або вартість екосистемних послуг парку та інфраструктури;

- витрати на ліквідацію наслідків ведення воєнних дій – гасіння пожеж, прибирання пошкоджених дерев та зруйнованої інфраструктури, очищення ґрунтів та водних об'єктів від сміття, утилізацію пошкодженої техніки і боєприпасів; витрати, пов'язані з розмінуванням; рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій; облаштування та утримання інженерно-технічних споруд, паркової інфраструктури, поновлення та ремонт інструментів і робочої техніки;

- упущена вигода – втрати через неможливість здійснювати господарську діяльність з благоустрою, забезпечення рекреаційних якостей середовища парків, втрата відвідувачів, розірвані ділові зв'язки та супутні види діяльності.

Оцінка передбачає урахування ступеня завданої шкоди: повна втрата паркового об'єкту; повне знищення паркової екосистеми та повне знищення паркової інфраструктури; пошкодження інфраструктури та погіршення стану паркової екосистеми; відтермінування використання парку у культурних і рекреаційних цілях.

Методичні положення визначення збитків передбачають урахування таких складових:

- 1) бальна оцінка стану міських парків у місцях проведення бойових дій
- 2) оцінку втрат матеріальних складових паркової екосистеми та інфраструктури через їхнє знищення, пошкодження, відсутність можливостей догляду за парком, неможливість використання екосистемних послуг в культурних, рекреаційних та природоохоронних цілях;
- 3) оцінка збитків парків від знищення або погіршення їх рекреаційних якостей
- 4) оцінка витрат на відновлення порушених екосистем та інфраструктури парків до попереднього стану

Організаційні витрати на оцінювання збитку міським паркам і зеленим зонам, які мають бути відшкодовані, включають: оцінка збитків інфраструктури та майна; оцінка збитків природному простору парку: зелені насадження, водойми, ландшафт, ґрунтовий покрив; оплата роботи спеціалістів, які проводять оцінку;

Способи оцінки:

- на основі існуючої вартісної оцінки згідно пункту 8 - «Розрахунок збитків від знищення або погіршення якості рекреаційних зон» Постанови КМ України № 175 «Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру», від 15 лютого 2002 року Верховна Рада України. (2002а);
- на основі розмірів такс, що затверджені Постановою КМ України № 559 «Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів», від 8 квітня 1999 року Верховна Рада України. (1999);
- на основі техніко-економічних розрахунків витрат на відновлення пошкоджених або знищених міських парків, а також роботи спеціалістів, які проводять облік та оцінку пошкоджень;
- на основі поєднання кількох підходів до вартісних оцінок за групами екосистемних послуг парку.

Методичні положення варто застосовувати для обґрунтування претензій суб'єктам збройної агресії щодо відшкодування збитків, заподіяних міським паркам, для звернення до суду з відповідними позовами та притягнення їх до відповідальності. Вбачаємо наступні джерела даних для розрахунку шкоди та збитків від втрат чи пошкодження міських парків, завданих Україні внаслідок збройної агресії:

- результати польових досліджень, проведені комісією, у складі якої передбачаються працівники парків, працівники комунальних підприємств з озеленення, та службовцями з місцевих органів самоврядування, у безпосередньому підпорядкуванні яких знаходяться парки;
- результати обстежень незалежних комісій.

Збір доказової бази передбачає польові дослідження, проведення лабораторних досліджень, моніторингу зелених зон, фото та відео фіксацію, експертних висновків та підготовку документації. Методичні положення передбачають використання первинних даних для формування статистики втрат. Безпосередньо проведення розрахунків доцільно покласти на профільні інститути НАНУ, зокрема ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку

НАН України», та ДУ «Інститут еволюційної екології НАН України». Розмір шкоди визначається для парків, які знаходяться на територіях, що зазнали активних бойових дій (артилерійського та ракетного обстрілу), окупації. Ідентифікація видів ушкоджень паркам під час військових дій, запропоновано у таблиці 2.14:

Таблиця 2.14

Види ушкоджень міських парків, які потребують оцінки та відшкодування

<i>Руйнування та пошкодження парків і зелених зон</i>
<i>1. Збиток ландшафту паркової території через неправомірне використання парку</i>
– шкода через розведення багаття; – шкода від складування будь-яких матеріалів; – шкода через копання траншей і ям; – шкода через влаштування автостоянок; – шкода через заїзд і проїзд транспортних засобів (спеціального важкого транспорту, техніки на гусеничному ходу); – шкода від влаштування сміттєзвалищ; – шкода від випалювання рослинності.
<i>2. Збитки через заподіяння шкоди природній складовій парків і зелених зон</i>
– шкода внаслідок випалювання рослинності; – загальна кількість всіх пошкоджених дерев; – кількість пошкоджених дерев певного діаметру; – кількість пошкоджених кущів; – кількість пошкоджених газонів; – кількість пошкоджених квітників;
<i>3. Збитки інфраструктурі парків</i>
<i>3.1 Інфраструктура суспільного використання (власність парку)</i>
– пошкодження алеї та доріг; – пошкодження лавок, урн, системи освітлення; – пошкодження спортивних майданчиків.
<i>3.2 Інфраструктура адміністративного використання та обслуговування парку (власність парку)</i>
– пошкодження адміністративних будівель; – пошкодження техніки та інструментів.
<i>3.3 Інфраструктура платних послуг (власність орендарів)</i>
– пошкодження інфраструктури розваг – атракціони (стаціонарні), пересувні об'єкти розваг і відпочинку (нестационарні).
<i>4. Збитки, завдані екосистемним активам (ландшафт з зеленими насадженнями та водоймами якщо вони є)</i>
– вартість культурних екосистемних послуг (оздоровлення і відпочинок населення, місця культурних суспільних заходів); – вартість підтримуючих екосистемних послуг (насичення повітря киснем, шумозахисні властивості, іонізація, місця зосередження біорізноманіття, поглинання азоту); – вартість регулюючих екосистемних послуг (регулювання мікроклімату та органолептичних якостей міського простору).
<i>5. Витрати на оцінювання збитку</i>
Витрати на послуги експертів та оцінки збитків працівниками парку.

Джерело: складено автором

Оцінці розміру шкоди передують наочні дослідження міських парків на наявність пошкоджень у парках внаслідок військових дій, та характеру цих пошкоджень – інфраструктури, зелених насаджень, або технічного оснащення.

Для розуміння рівня погіршення стану та якості парків проводиться превентивна бальна оцінка стану міських парків, за результатами якої визначаються цілі майбутніх відновлювальних робіт (таблиця 2.15). Найбільш простим методом оцінки стану парків у повоєнний період може стати бальна оцінка, яка базується на даних огляду місцевості. Вона дозволяє виділити найбільш постраждали складові господарства паркового об'єкту, на яких необхідно зосередити увагу, а також скласти рейтинг найбільш постраждалих парків.

Таблиця 2.15

Бальна оцінка стану міських парків у місцях проведення бойових дій

Категорії оцінки	Бали			
	4	3	2	1
<i>Фінансові потреби</i>	На рівні довоєнного часу, згідно затверджених програм розвитку зелених насаджень	Фінансування на рівні затверджених програм озеленення, та додатково – подолання наслідків незначних руйнувань	Потребує коштів на капітальну реконструкцію інфраструктури та зелених насаджень	Потребує фінансування на рівні створення нового парку з подібними параметрами, та коштів на подолання небезпек і наслідків бойових дій
<i>Стан інфраструктури</i>	Інфраструктура не пошкоджено	Незначні уламкові пошкодження, поодинокі руйнування що підлягають ремонту	Значні пошкодження господарських будівель та інфраструктури благоустрою і відпочинку, які підлягають реконструкції	Зруйновано господарські приміщення, інвентар та інфраструктуру благоустрою і відпочинку, які не підлягають реконструкції
<i>Зелені насадження</i>	Насадження не постраждали	Поодинокі пошкодження рослин, газонів, поодинокі сліди влучення ракет та сліди техніки на ґрунтовому покриві; рослини здатні до відновлення	До 50% рослин зазнали пошкоджень від куль та уламків; пошкодження ґрунтового покриву по всій території парку внаслідок проїзду важкої техніки	Більше 50% рослин знищено, або зазнали пошкоджень; пошкодження ґрунтового покриву по всій території парку внаслідок проведення бойових дій

Безпека території	Територія безпечна для відвідання	Територія придатна для відвідання, але поодинокі ділянки потребують ремонту	Інфраструктура непридатна для використання та потребує капітальної реконструкції	Заміновані ділянки парку, наявність воєнної техніки та снарядів, інфраструктура та насадження в аварійному стані
Придатність для виконання рекреаційних функцій	Парк придатний для відпочинку	Рекреаційні якості збережені, необхідний ремонт поодиноких об'єктів в інфраструктурі	Рекреаційні якості порушено, але уціліли рослинні угруповання; інфраструктура потребує ремонту	Парк втратив рекреаційні якості через знищення інфраструктури та насаджень, небезпечні ділянки та втрати естетичних характеристик

Джерело: власна розробка автора

Наступним етапом є визначення збитків матеріальної складової. Оцінка збитків парків і зелених зон міст має певні особливості – парки міст є громадським простором, безкоштовним у використанні, тому неможливо оцінити їхні збитки через втрату відвідувачів. Тому доречним є оцінювати збитки на відновлення порушених екосистем та інфраструктури до первісного стану.

Показник збитків зеленим насадженням виражає обсяг втрат, яких зазнала зелена інфраструктура парку через: пошкодження або знищення дерев, чагарників, газонів і квітників. Розраховується за формулою (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559 (Верховна Рада України, 1999)):

$$Z_{\phi} = \sum_{i=1}^n (N_d \times T_d) + \sum (N_k \times T_k) + (N_r \times T_r) + (N_{\text{квіт}} \times T_{\text{квіт}}), \quad (2.11)$$

де n – загальна кількість всіх пошкоджених ;

N_d – кількість пошкоджених дерев певного діаметру;

T_d – такса заподіяної шкоди деревним насадженням за діаметрами стовбура, (у Постанові);

N_k – кількість пошкоджених кущів;

T_k – такса шкоди за кожен кущ квітучого, вічнозеленого хвойного чагарнику та троянд, або за кожний кущ чагарнику, висадженого в огорожі та бордюрі, в залежності від його знищення або пошкодження (у Постанові №559) ;

N_r – кількість пошкоджених газонів;

T_{Γ} – такса шкоди для газонів, (партерних, звичайних та лугових, за їх знищенням або пошкодженням), (у Постанові №559);

$N_{\text{квіт}}$ – кількість пошкоджених квітників;

$T_{\text{квіт}}$ – такса шкоди для квітників, за 1 кущ або 1 цибулину, (у Постанові № 559).

Під час воєнних дій та боїв може відбуватись неправомірне використання територій парків та зелених зон, які призводять до заподіяння різної шкоди внаслідок використання транспорту, воєнної техніки, та розміщення військових сил на території парку. Збиток ландшафту паркової території через неправомірне використання парку розраховується за видами порушень, які можна зустріти у парках, які постраждали під час воєнних дій (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$Z_{\text{л}} = P_{\text{б}} + P_{\text{с}} + P_{\text{т}} + P_{\text{а}} + P_{\text{р}} + P_{\text{смїт.}} + P_{\text{вр.}} \text{ (грн./м}^2\text{)}, \quad (2.12)$$

де $P_{\text{б}}$ – шкода через розведення багаття;

$P_{\text{с}}$ – шкода від складування будь-яких матеріалів;

$P_{\text{т}}$ – шкода через копання траншей і ям;

$P_{\text{а}}$ – шкода через влаштування автостоянок;

$P_{\text{р}}$ – шкода через заїзд і проїзд транспортних засобів (спеціального важкого транспорту, техніки на гусеничному ході);

$P_{\text{смїт.}}$ – шкода від влаштування сміттєзвалищ;

$P_{\text{вр.}}$ – шкода від випалювання рослинності.

Обсяги заподіяної шкоди за кожним видом порушення, розраховуються за наступними формулами, з використанням такс для обчислення розміру шкоди з Постанови КМУ № 559.

Розрахунок шкоди від розведення багаття на території парків, скверів, та інших зелених зон має вигляд (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$P_{\text{б}} = S_{\text{б}} \times T_{\text{б}}, \text{ (грн./м}^2\text{)}, \quad (2.13)$$

Де $S_{\text{б}}$ – загальна площа ділянок парку, зайнятих багаттям, (м²);

$T_{\text{б}} = \text{const} = 50 \text{ грн/м}^2$ – такса шкоди від розведення багаття.

Шкода від складування будь-яких матеріалів на території парків, скверів, та інших зелених зон розраховується за формулою, (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$\Pi_c = S_c \times T_c, (\text{грн./м}^2), \quad (2.14)$$

Де S_c – загальна площа ділянки парку, зайнята незаконним складуванням будь-яких матеріалів, (м^2);

$T_c = \text{const} = 38 \text{ грн./м}^2$ – такса шкоди від складуванням будь-яких матеріалів на території парків, скверів, та інших зелених зон.

Розмір заподіяної шкоди, спричиненої копанням траншей і ям у парках та інших зелених зонах, розраховується за формулою, (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$\Pi_T = S_T \times T_T, (\text{грн./м}^2), \quad (2.15)$$

де S_T – загальна площа території парку, зайнята траншеями і ямами, (м^2);

$T_T = \text{const} = 75 (\text{грн./м}^2)$ – такса розміру шкоди, заподіяної копанням траншей і ям.

Розмір шкоди, заподіяної паркам і зеленим насадженням через розташування на їх території автостоянок розраховується за формулою, (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$\Pi_a = S_a \times T_a, (\text{грн./м}^2), \quad (2.16)$$

Де S_a – загальна площа парку, на якій влаштовано стоянку транспортних засобів, (м^2);

$T_a = \text{const} = 25 (\text{грн./м}^2)$ – такса розміру шкоди, спричиненої через розташування транспортних засобів на території парків і зелених зон.

Розмір шкоди через заїзд або проїзд транспортних засобів на території парку та інших зелених зон, розраховується за формулою, (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$\Pi_p = (N_{p_a} \times T_a) + (N_{p_b} \times T_b) + (N_{p_r} \times T_r), \quad (2.17)$$

Де N_{p_a} – кількість одиниць автобусів та вантажних автомобілів, що здійснили заїзд на територію парку;

$T_a = \text{const} = 125$ грн./одиночку транспортного засобу – такса розміру шкоди при заїзді автобусів та вантажних автомобілів на територію парку;

Np_b – кількість одиниць спеціальної важкої транспортної техніки, що здійснили заїзд на територію парку;

$T_b = \text{const} = 150$ грн./одиночку транспортного засобу – такса розміру шкоди при заїзді спеціальної важкої транспортної техніки на територію парку;

Np_r – кількість одиниць техніки на гусеничному ході, що здійснили заїзд на територію парку;

$T_r = \text{const} = 200$ грн./одиночку транспортного засобу – такса розміру шкоди при заїзді гусеничної техніки на території парку.

Розмір шкоди від влаштування сміттєзвалищ на території парків і зелених зон визначається за формулою (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$P_{\text{смт}} = S_{\text{смт}} \times T_{\text{смт}} \text{ (грн./м}^2\text{)}, \quad (2.18)$$

Де $S_{\text{смт}}$ – загальна площа ділянок парку, на яких виявлено сміттєзвалища, (м²);

$T_{\text{смт}} = \text{const} = 75$ грн./м², - такса розміру шкоди, заподіяної внаслідок засмічення територій парків та зелених насаджень.

Розмір шкоди, спричиненої внаслідок випалювання рослинності розраховується за формулою, (складено автором за даними такс розмірів шкоди постанови № 559):

$$P_{\text{вр}} = S_{\text{вр}} \times T_{\text{вр}} \text{ (грн./м}^2\text{)}, \quad (2.19)$$

Де $S_{\text{вр}}$ – загальна площа ділянок парку, на яких спостерігається випалена рослинність, (м²);

$T_{\text{вр}} = \text{const} = 50$ грн./м², - такса розміру шкоди за випалювання рослинності на території парків та інших зелених зон.

Що стосується витрат на відновлення інфраструктури (P_c), то підхід має бути індивідуальним для кожного парку. Обсяг збитків можна оцінити за вартістю пошкоджених об'єктів інфраструктури та їхніх ремонтних робіт:

$$P_c = \sum_{i=1}^n (V_i + V_p), \text{ (тис. грн.)}, \quad (2.20)$$

Де V_i – вартість пошкодженої інфраструктури;

V_p – вартість ремонтних робіт;

n – кількість одиниць пошкоджених елементів інфраструктури.

Під час воєнних дій шкоди зазнають не лише екосистеми парків, але і фінансово-економічна складова садово-паркового господарства. Порушуються ланцюги взаємодії підприємств благоустрою, балансоутримувачів парків, закладів та підприємств обслуговування відвідувачів, та самих відвідувачів з культурними послугами міських парків.

Втрати паркового господарства від недоотримання надходжень внаслідок мілітаристського впливу пропонуємо розглядати як загальну суму втрат парків міста (втрати організацій балансоутримувачів громадських парків, втрат ботанічних садів та зоопарків) та втрат організацій сфери обслуговування зелених насаджень. Пропонуємо розраховувати втрати садово-паркового господарства міста від недоотримання надходжень за наступною формулою (складено автором):

$$M = \sum_{n=1}^i (\sum P_{\text{м.п.}} + \sum P_6 + \sum_3) + \sum P_{\text{благ.}}, \text{ (тис. грн.)}, \quad (2.21)$$

Де n – усі парки міста (міські парки культури та відпочинку, районні та місцеві парки і сквери, дендропарки, ботанічні сади та зоопарки, міські сади);

$\sum P_{\text{м.п.}}$ – сума втрат всіх міських парків загального призначення (міські парки культури та відпочинку, районні та місцеві парки і сквери, дендропарки, міські сади);

$\sum P_6$ – сума втрат всіх ботанічних садів міста;

$\sum_3$ – сума втрат зоопарків міста;

$\sum P_{\text{благ}}$ – сума втрат підприємств благоустрою.

Загальна формула розрахунку збитків від недоотримання надходжень для кожного парку та підприємств благоустрою виглядає наступним чином (складено автором):

$$P = K_i - K_j, \text{ (тис.грн.)}, \quad (2.22)$$

Де K_i – прибуток парку до воєнних подій;

K_j – прибуток парку після воєнних подій.

У проєкті методики, яка запропонована Л. М. Черчик (2022), в якості методів оцінки витрат на відновлення порушених екосистем лісів запропоновані

розрахунковий та нормативний методи. Дані підходи актуальні і для оцінки витрат на відновлення порушених екосистем парків, адже для них також характерні всі властивості екосистем зелених масивів. Але крім того, оцінці підлягає і порушення інфраструктури, яка визначає якісні параметри паркового простору для відвідувачів. Тому можна запропонувати наступний набір оцінок витрат на відновлення екосистем та інфраструктури парків (таблиця 2.16):

Таблиця 2.16

Оцінка капітальних витрат на відновлення порушених екосистем та інфраструктури парків

Показники	Ціна, такса, грн.	К-сть	Сума, грн
Витрати на відновлення зелених насаджень (дерев і кущів поштучно)			
Витрати на очищення земель від наслідків обстрілів (уламки та продукти горіння ракет), проїзду та стоянок військової техніки, га			
Ліквідація стихійних захоронень тіл людей і тварин (вартість ексгумації та перезахоронення)			
Витрати на відновлення порушених газонів, клумб, га (згідно кошторису саджанців, матеріалів та вартості робіт)			
Витрати на розмінування*, га			
Витрати на відновлення розбитих алей, доріжок з асфальтним та плиточним покриттям, га			
Витрати на відновлення об'єктів паркової інфраструктури (лавок, ліхтарів, урн), шт.			
Витрати на відновлення штучних водойм та гідротехнічних споруд (вартість матеріалів і робіт)			
Витрати на відновлення зруйнованих адміністративних будівель (вартість матеріалів і робіт)			
Витрати на ремонт або покупку обладнання для обслуговування паркової території (машини, інструменти, знаряддя), шт.			

Джерело: складено автором за прикладом (Черчик, 2022).

*за даними Асоціації саперів, станом на березень 2023 року розмінування квадратного метра землі може коштувати 3-4 дол. (Економічна правда, 2023).

Запропоновані методичні положення щодо оцінки збитків міським паркам внаслідок військової агресії російської федерації проти України представляють комплексний підхід до оцінки, і враховують всі можливі аспекти нанесеної шкоди зеленим зонам і парковому господарству. В умовах відсутності в сфері нормативного забезпечення готових методик до оцінки збитків паркам, вважаємо

доцільним взяти запропоновані методичні положення за основу до формування комплексної методики, яка дозволить оцінити збитки з метою їх подальших відшкодувань державою агресором.

При відновленні міст України парки слід розглядати як природні активи, які є запорукою конкурентоспроможності і привабливості міського середовища (Shevchenko, et al., 2020). Тому попри важку ситуацію в Україні з руйнуванням інфраструктури, варто не забувати і про відновлення та розвиток природного простору міст. Відтворення парків має бути органічно включене до загальних програм відновлення міст. Одним із перших кроків до відтворення парків є впровадження методичних підходів до оцінки, які можуть надати інформацію про економічний та екологічний стан паркових об'єктів. Запропонований авторський методичний підхід розрахунків дозволяє оцінити збитки парків за наступними критеріями: природничий (витрати на відновлення природного стану біоценозу, що включає окремі розрахунки збитків фітоценозам та ландшафтам парків, збитки від випалювання рослин); рекреаційний (збитки для рекреаційних якостей парку), та економічний (збитки через скорочення надходжень фінансів, збитки для інфраструктури парку). Запропоновані розрахунки оцінки збитків парків внаслідок воєнних дій, можуть допомогти у приведенні видимої і невидимої шкоди у вартісний вигляд. Вартісна оцінка збитків дає можливість визначити найбільш пріоритетні складові паркового середовища, які потребують відновлення, а також конкретизує запити на фінансову допомогу щодо відновлення парків.

Запропонована бальна оцінка корисна при оглядовому аналізі пошкоджень парків, та здатна зорієнтувати заходи організаційно-економічного забезпечення відповідно до рейтингу найбільш постраждалих парків, а також відповідно до найбільш постраждалих складових паркового простору.

3 РОЗДІЛ – ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДБУДОВИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПАРКІВ

3.1 Пропозиції щодо вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин в сфері паркового благоустрою на засадах сталості та інклюзивності

Серед основних задач паркового благоустрою має бути не лише їх розвиток як об'єктів архітектури, але і їхній розвиток як суспільного простору, формування культури паркового відпочинку, пошук додаткових джерел фінансування, що передбачає вдосконалення якості та змістовності взаємозв'язків між суб'єктами господарювання на всіх ланках. Враховуючи актуальність післявоєнної відбудови міст України та їх подальшої конкурентоспроможності, зміст даних зв'язків має ґрунтуватись на засадах сталості та інклюзивності. Виходячи з того, що міський парк по своїй суті є відкритою екосистемою, яка активно взаємодіє з різними параметрами міського простору та суспільного середовища, - для міських парків є актуальним застосування екологічного менеджменту у їх управлінській структурі та на всіх ланках взаємодій. До принципів екологічного менеджменту відносяться наступні (Мартиненко. & Машкаров, 2019):

- орієнтація на економічну мотивацію;
- пріоритетність екологічних питань та відповідальність за наслідки;
- своєчасне реагування на виникнення проблеми.

Тобто можемо помітити, що дотримання принципів екологічного менеджменту потребує вдосконалення вертикальних та горизонтальних взаємозв'язків між суб'єктами управління, господарювання та благоустрою, підвищення ступеню взаємного реагування між різними ланками. Саме тому виникає необхідність запозичення вдалого міжнародного досвіду функціонування суб'єктно-об'єктних відносин у зеленому господарстві.

Враховуючи успішний зарубіжний досвід функціонування міських парків, який ми розглядали у пункті 1.3, проілюструємо сучасну модель суб'єктно-об'єктних відносин в сфері міських парків (рис. 3.1):

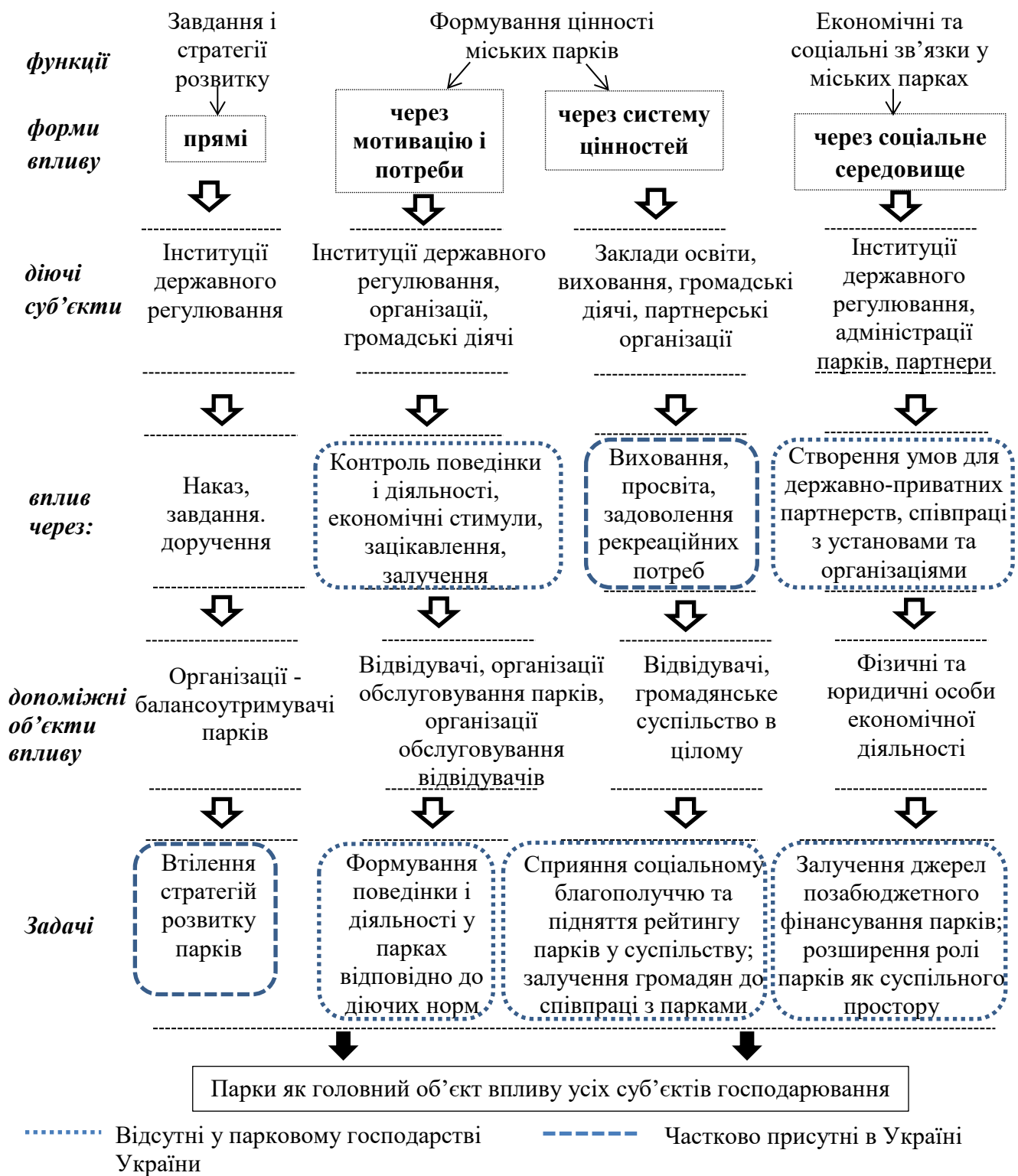

Рис. 3.1. Формалізована модель суб'єктно-об'єктних відносин сфери паркового господарства та суспільних інституцій на основі зарубіжного досвіду

Джерело: власна розробка автора

На рисунку 3.1 представлено основні складові суб'єктно-об'єктних відносин у парковому господарстві на основі досвіду його функціонування у розвинених

країнах. Структурні складові, які не характерні для паркового господарства України виділені пунктирними лініями. Взаємодія суб'єктів паркового благоустрою відбувається переважно через накази, завдання та доручення щодо установа утримання та розвитку парків, а також задоволення рекреаційних потреб по відношенню до громадян (які згідно пункту 1 статті 12, Закону України Про благоустрій населених пунктів, також є суб'єктами благоустрою). В той же час, відсутні такі форми взаємодії як: контроль поведінки при відвіданні парків, залучення та зацікавлення громадян, співпраця з метою створення державно-приватних партнерств у парковому господарстві, та відповідні стимули економічного зацікавлення. Цінність міських парків в Україні формується переважно через задоволення рекреаційних потреб, але у їхній діяльності парків відсутні такі ціннісні складові як виховання та просвіта громадян. Тому ми вважаємо, що однією з важливих ланок суб'єктно-об'єктних відносин сфери паркового господарства є громадськість, яка може проявляти себе і як споживача екосистемних послуг міських парків, так і як активного учасника сфери розвитку парків.

Задачі щодо стратегій розвитку парків в Україні вирішуються на місцевому рівні, але загальнодержавні стратегії відсутні. Суб'єктно-об'єктні відносини даної сфери потребують суттєвих вдосконалень. Як можна побачити з рисунку 3.1, в Україні досить низький розвиток взаємодії інституцій державного регулювання з громадськістю. Більшість форм впливу через мотивацію, систему цінностей та соціальне середовище для сфери розвитку МП не характерні.

На думку П. І. Гамана (2011), ефективність державного управління у значній мірі залежить від зворотних зв'язків суб'єктів та об'єктів господарської діяльності. Він вважає, що від об'єкта господарської діяльності має надходити інформація щодо: адекватності управлінських рішень, наявних позитивних змін у суспільстві, ступеню довіри до суб'єктів управління та наявного потенціалу подальшого розвитку об'єкта. Слідуючи даному принципу запропонуємо вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин в сфері паркового благоустрою (рисунок 3.2):

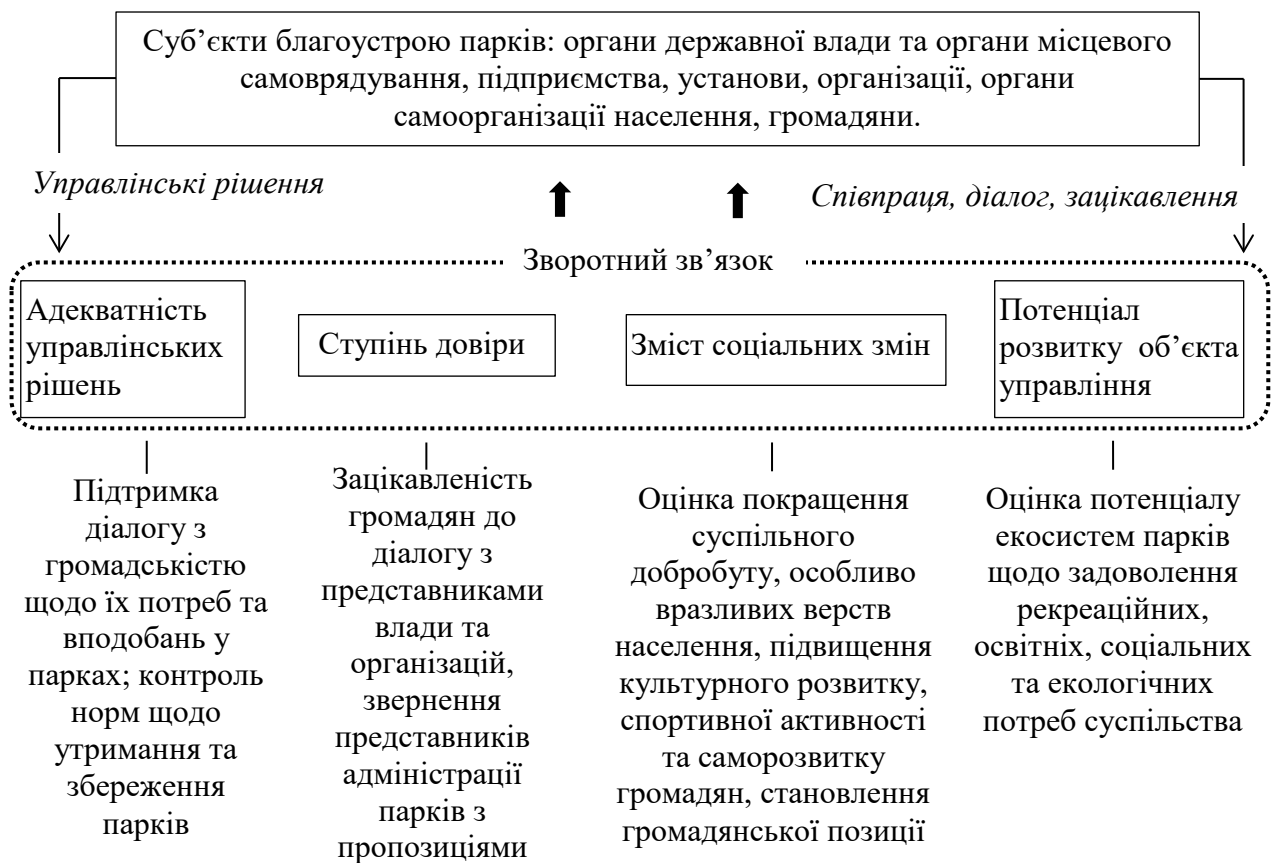

Рис. 3.2. Схема вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин в сфері паркового благоустрою

Джерело: власна розробка автора

Як видно з рисунку 3.2, ми пропонуємо вдосконалення відносин суб'єктів господарської діяльності не лише щодо технічних питань заходів благоустрою, але і щодо розвитку парків як комфортного суспільного простору. У даній системі важлива не лише злагоджена співпраця суб'єктів управління, але і побудова довіри та діалогів з боку суспільства та паркових об'єктів.

З метою вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин сфери розвитку міських парків, та посилаючись на багатий зарубіжний досвід, вважаємо актуальним запропонувати створення Національної агенції міських парків України. Запропонована структура має охоплювати широке коло питань, пов'язаних як з розвитком парків, так і суспільного благополуччя через розвиток зелених зон, та бути активним учасником взаємозв'язків суб'єктів та об'єктів паркового господарства. Актуальність даної Агенції впливає з поліфункціонального характеру сучасних міських парків, їх широкого охоплення економічних,

природоохоронних і соціальних питань суспільного добробуту. Зарубіжні дослідники у своїй роботі також наголошують про важливість створення Агенцій у побудові взаємозв'язків між державами у конкретних областях господарства (Ugolini, Sanesi, Steidle and Pearlmutter, 2018). Часто місцева влада не володіє достатніми знаннями та вміннями для створення найбільш суспільно сприятливого розвитку міських парків. У сучасному світі ці компетенції мають включати навички формування нових форм екологічної політики та планувальних процесів, які сприяють озелененню міста. Тому фундаментальну роль у співпраці відіграють Асоціації, або Агенції, які сприяють співпраці різних зацікавлених груп, пошуку спільних рішень та збагаченню досвідом. Міжнародний вимір Агенцій дозволяє не лише налагодити обмін досвідом на рівні держав, але і в полі науково-дослідних установ та управлінських інституцій (McPhearson et al., 2016). До того ж, в сфері природокористування, а особливо рекреаційного, часто виникають протиріччя та конфлікти інтересів, які в контексті забезпечення стійкого розвитку потребують навичок їх вирішення (Шевченко & Петрушенко, 2019; Петрушенко, 2012).

Крім того, у сучасному світі є можливості делегації інтересів парків на різних рівнях – від місцевого, до державного, що передбачає розробку проєктів різних рівнів значущості. Для співпраці відкриті наступні профільні Асоціації: Національна асоціація «Фонд парків і відпочинку» (Park and Recreation Foundation), Японія; Національна асоціація парків та відпочинку (NRPA), США; Асоціація відпочинку та парків Британської Колумбії (BCRPA); Канадська асоціація відпочинку та парків (CPRA); благодійна організація «Recreation in Aotearoa» у Новій Зеландії, співпраця з якими надає можливості поглибити міжнародні зв'язки, та підвищити престижність роботи у сфері зеленого благоустрою – через спільні навчання, тренінги, конференції. Загальну концепцію діяльності запропонованої Національної агенції міських парків України проілюстровано на рисунку 3.3.

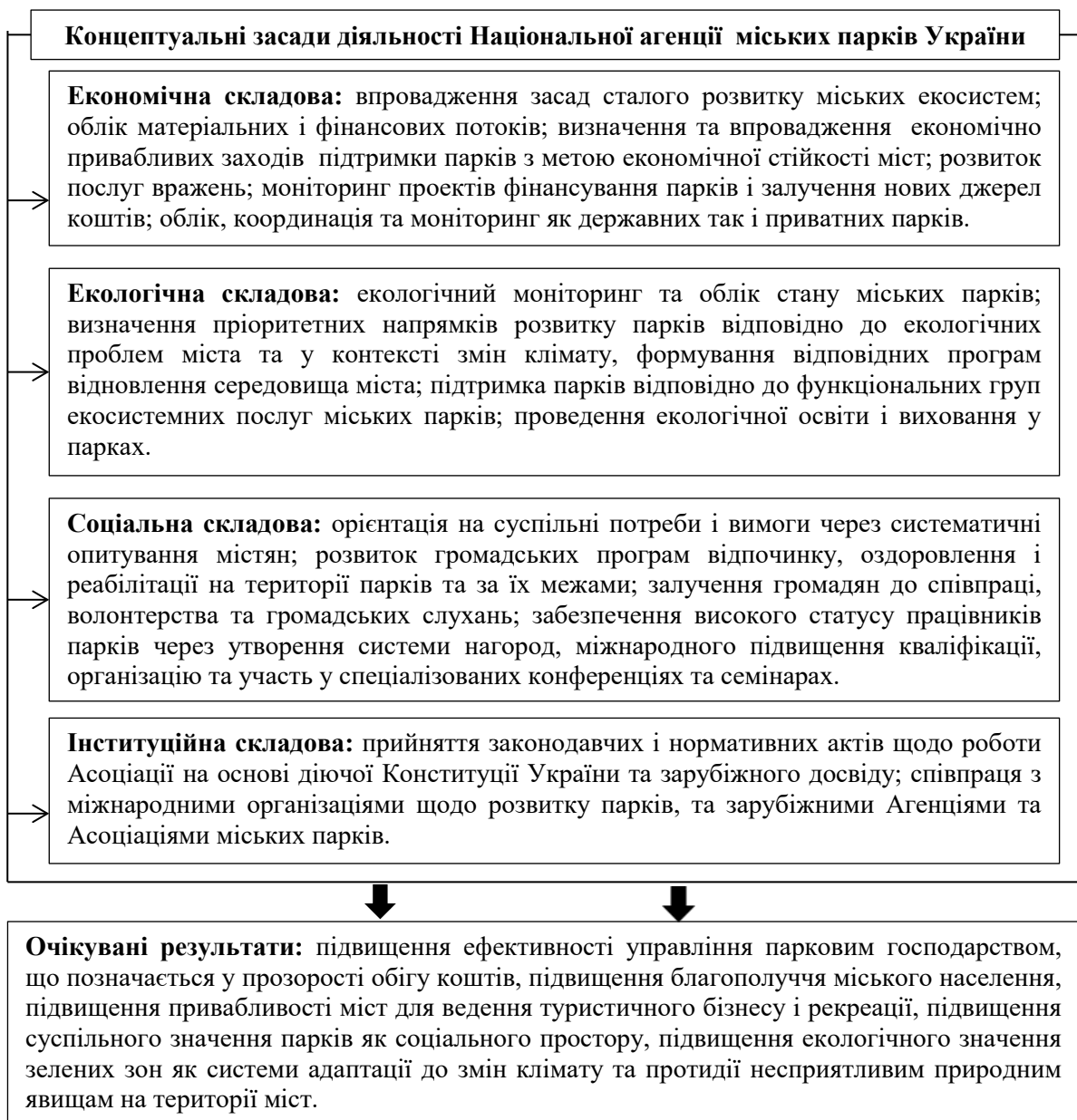

Рис. 3.3. Основні концептуальні засади діяльності Національної агенції міських парків України

Джерело: складено автором

З аналізу зарубіжного досвіду (розділ 1.3), стає зрозуміло що Агенції виконують посередницьку функцію, при цьому беруть на себе повноваження, які не входять до компетенції муніципалітетів, тим самим, покращуючи суб'єктно-об'єктні відносини. Створення Національної агенції парків України дозволить винести на державний рівень актуальні питання озеленення місцевого рівня, які можуть перейти у регіональні тенденції щодо природокористування та організації громадських місць відпочинку. Наприклад створення коштовних приморських парків рекреаційного призначення неможливо втілити за кошти місцевих громад

селищного типу, але в той же час економічні ефекти від даних парків отримає регіон в цілому. Основну ідею щодо місця Національної агенції парків України в системі налагодження нових зв'язків між парками, державою та зарубіжними інституціями наведено на рисунку 3.4:

Рис. 3.4. Формалізована модель функціонування Національної агенції міських парків України

Джерело: складено автором

У співпраці з державними інститутами управління, безпосередньо парками та відвідувачами, а також з зарубіжними Асоціаціями, Національна агенція міських парків України втілить наступні функції щодо вдосконалення організаційно-економічного забезпечення зеленого господарства України:

- візьме на себе координацію розвитку зеленого господарства в Україні;
- дотримання та формування стандартів озеленення для різних груп міст;
- делегацію і представлення інтересів громад та окремих парків на регіональному, державному та міжнародному рівнях;
- забезпечить діалог з відвідувачами через проведення соціологічних опитувань;
- налагодить співпрацю із вже існуючими зарубіжними Асоціаціями парків з метою перейняття позитивного досвіду розвитку сприятливих зелених просторів міст України;

– запровадження стандартів професійних вимог до працівників парків, організація курсів підвищення кваліфікації, кар’єрного росту.

Для розуміння роботи запропонованої Національної агенції міських парків України, наведемо структуровану схему її відділів і їх основної діяльності (рисунк 3.5):

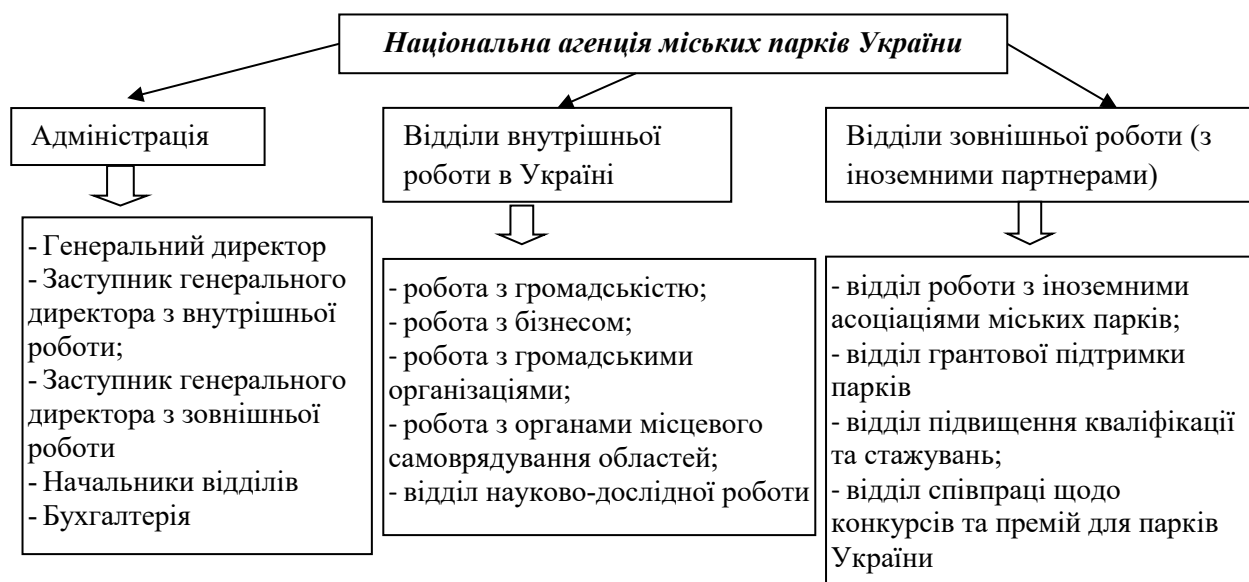

Рис. 3.5. Організаційна структура Національної агенції міських парків України

Джерело: пропозиція автора

Як бачимо з рисунку 3.5, організаційна структура запропонованої Агенції передбачає роботу з зеленим господарством України на різних рівнях – місцевому, регіональному, державному та міжнародному. Дана структура діяльності Агенції спрямована на розкриття можливостей для парків, громад та міст з метою створення комфортних міських просторів. Крім того, передбачається створення умов для кар’єрних можливості для працівників сфери озеленення, ландшафтного та садово-паркового мистецтва. В умовах воєнного стану в Україні та у період післявоєнної відбудови основні ресурси держави будуть спрямовані на відновлення критичної інфраструктури та найбільш постраждалих регіонів. Тому в даних умовах діяльність Національної агенції міських парків України сприятиме вирішенню питань комфорту міського простору, його органолептичних параметрів, розвитку здорових умов для соціального життя і відпочинку. Успіх у міжнародній діяльності та співпраці можна передбачити завдяки відкритості європейського простору для

України і пропозицій допомоги. Задачею даної Агенції є віднаходження корисних пропозицій для зеленого господарства України, координування і спрямування допомоги на розвиток суспільно корисних проєктів в сфері озеленення. Потенціал соціальної користі парків і зелених зон дуже великий. Як доказ, можна навести приклади проєктів: лікувальний сад «Накадія» (Денмарк), «Здорові парки, здорові люди» (Австралія), «Рекреаційні ліси» (Корея), а також соціальну складову організації діяльності парку у Нью-Йорку (Cervinka, et al., 2014; NYC Parks, 2021).

План реалізації проєкту щодо створення Національної агенції міських парків України може містити декілька етапів. На першому етапі головним завданням є ініціація створення Агенції від державних інституцій влади – це може бути Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, або Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерство розвитку громад та територій України. До складу Агенції можуть входити представники громадських організацій, державних установ, еко-активісти, юридичні та фізичні особи, які зацікавлені у розвитку міських парків в контексті суспільного добробуту. Наступний етап – визначення основної місії Агенції, основних завдань, та відповідно набір фахівців згідно з потребами діяльності. На сьогоднішній день вважаємо що потрібні фахівці паркознавці, екологи, юристи, фахівці з міжнародної діяльності, ботаніки, фахівці з ландшафтної архітектури і дизайну, фахівці соціологічного напрямку – для проведення соціологічних опитувань і планування дружніх для людей просторів.

На наш погляд, діяльність даної Агенції має ґрунтуватись на визначених перспективних напрямках для кожного регіону України, та навіть окремих міст. Наприклад, для міста Чернігова створення поліфункціонального парку з високим рекреаційним потенціалом має не лише природоохоронне, але в більшій мірі економічне значення (Вернігорова, 2022 а). Для Одеси створення міських парків актуальне у соціальному плані та покращення органолептичних якостей міського простору. В той же час, для малих прибережних поселень Одеського регіону значне економічне та природоохоронне значення матиме організація приморських, або морських парків, які мають свою специфіку у функціонуванні та напрямках

діяльності (Вернігорова, 2022 с). Для великих і значних міст актуальними є проблеми територіальної доступності парків, в той час як для малих міст та поселень міського типу – взагалі проблеми щодо наявності зелених зон та їх придатність для відпочинку.

У короткострокових результатах роботи Національної агенції міських парків України передбачаємо: реформування розвитку парків міс України, поява державних стратегій та цілей їхнього залучення до сприяння суспільного добробуту, виникнення здорової конкуренції на всіх ланках організаційно-економічного забезпечення паркового господарства, приток коштів. До довгострокових результатів можна віднести покращення соціального та екологічного мікроклімату міст, оздоровлення міських просторів, підвищення економічної значущості та ефективності зелених просторів на міському рівні, та навіть регіональному.

Перспективи подальших досліджень полягають у розвитку інституційних засад діяльності міських парків в рамках європейської інтеграції та післявоєнного відновлення України. Досвід діяльності зарубіжних Асоціацій та Агенцій показав, що їх діяльність відрізняється відповідно до місцевих потреб та переваг у кожній країні. Для України важливо побудувати свою, актуальну у рамках відновлення держави, стратегію розвитку сприятливих зелених зон міст, які підвищать їх стійкість та конкурентоспроможність.

Запропоновані у попередньому розділі державно-приватні партнерства в сфері розвитку паркового господарства найбільш доцільно координувати у єдиній структурі, яка матиме відповідних фахівців з юридичними та природничими компетенціями. Такі послуги також може надавати Національна асоціація міських парків. Запропонована Агенція виконує функцію дорадчого органу, а також посередницьку роль у делегуванні інтересів парків на різних рівнях. Тому вона у своїй діяльності концентрує компетенції що мають бути властиві для формальних інститутів (розуміння сутності всіх груп екосистемних послуг та вміння роботи з ними на різних рівнях нормативної, правової, організаційної та навіть громадської діяльності), а також для неформальних інститутів (пріоритетність громадських інтересів, прав природи, естетики міста, потреб майбутніх поколінь). Ґрунтуючись

на даних цінностях Агенція може проводити зустрічі приватних партнерів, громадськості та представників муніципальної влади для спільних обговорень та корегування інтересів у бік вище зазначених орієнтирів. На рисунку 3.6 запропоновано структурно-логічну схему діяльності Національної агенції міських парків у контексті регулювання ДПП:

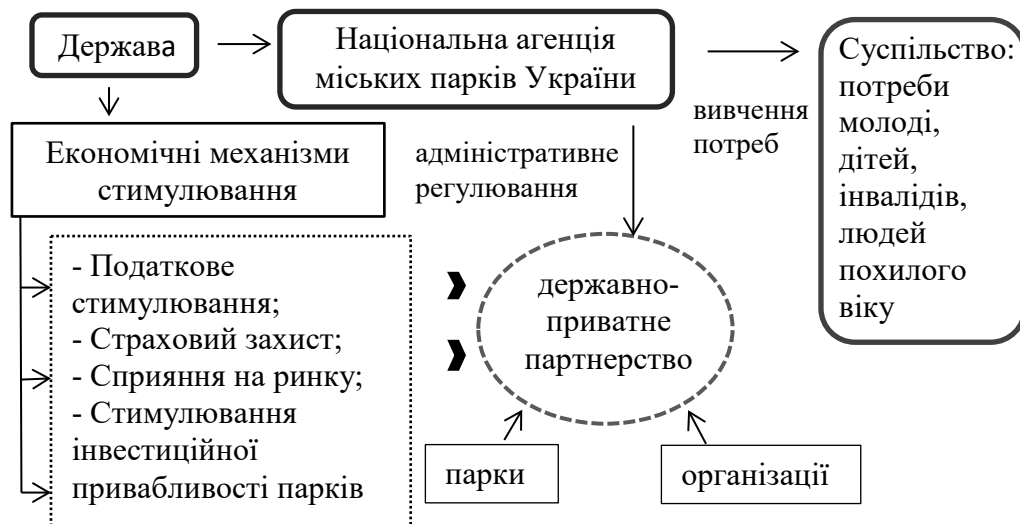

Рис. 3.6 Структурно-логічна схема діяльності Національної агенції міських парків у контексті регулювання державно-приватних партнерств

Джерело: пропозиція автора

В свою чергу, ефективність діяльності Агенції у великій мірі залежить від вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин. Ефективність функціонування даної Асоціації у значній мірі залежить від подолання неефективних норм, які існують у сфері розвитку міських парків, та підготовки нормативно-правової сфери до взаємодії держави, бізнесу та громадськості.

3.2 Розробка напрямів інституціональної підтримки функціонування та сталого розвитку міських парків

Для екосистемного підходу характерне сприйняття об'єктів правового регулювання як частини природного середовища, тобто їх безпосередньої участі у формуванні взаємозв'язків людини та природи, та характеру цих зв'язків. Вітчизняний вчений Е. В. Позняк (2013) закликає здійснювати використання природних ресурсів на основі принципу екосистемності. На сьогодні відсутні дослідження щодо інституційної підтримки екосистем в залежності від їх функціональних груп. Якщо ми у своїй економічній діяльності бажаємо досягти економічних ефектів у процесі підтримки та покращення функцій екосистем, нам необхідно знати які саме ефекти є бажаними і які екосистемні функції за них відповідають. Тому в даному розділі автором запропоновано напрямки інституціональної підтримки міських парків відповідно до функціональних груп екосистемних послуг, яка детально представлена в авторській статті (Vernihorova, 2021 c). На думку вітчизняних вчених (Прус & Демченко, 2018), в умовах сучасної української держави інституційне середовище є неповним, та потребує розвитку у відповідності з вимогами сучасності. Дане твердження є справедливим і щодо сфери благоустрою міських парків.

Інституціональні фактори відіграють значну роль у функціонуванні економіки, розподілі доходів і ресурсів, а також визначають ефективність економіки та її конкурентоспроможність (Прус & Демченко, 2018; Холод, 2009). Тому можна припустити, що ефективність паркових територій у соціальному, економічному та екологічному відношенні у певній мірі залежить від системи інституціональної підтримки в даній сфері.

З урахуванням того, що міські парки є багатофункціональними територіями, від них очікується задоволення екологічних та соціальних потреб міста. На сьогоднішній день найбільш розвинена та соціально орієнтовна система благоустрою парків представлена у США. На думку Mitchell Silver, який сім років перебував на посаді у Департаменті парків та відпочинку Нью-Йорка, парки є

осередком міста, та без якісного простору міських парків неможливо створити якісного міського простору в цілому. За роки роботи він дійшов висновку, що парки є головним осередком всіх соціальних контактів та об'єднують різноманітні групи населення (Vitisia Paynich, 2021). Міські парки є зеленою інфраструктурою міста, яка тісно пов'язана з екосистемними послугами та виконує безліч функцій для підтримки сприятливого навколишнього середовища, а також соціальних та економічних функцій (Cherchuk & Khumarova, 2023). Тому, з метою підвищення якості задоволення всіх зазначених потреб, актуальною є розробка організаційних та інституційних рішень відповідно до функціональної класифікації екосистемних послуг. До того ж, не треба забувати, що сучасний міський парк є обов'язковим елементом суспільного простору, місцем, де у процесі відпочинку перетинаються різні суспільні групи за своїми інтересами та потребами.

Концептуальні положення проходять на межі економіки та екології. Можна сказати, що зазвичай екосистемні послуги розглядаються як «пропозиція від природи», «ресурс», «сприятливі природні умови для економічного розвитку». Але в той же час, цей ресурс не є нескінченним, та потребує підтримки з боку держави та суспільства.

Актуальність підтримки груп екосистемних послуг міських парків полягає у необхідності збільшення ефективності використання зелених просторів в умовах підвищення попиту на міську рекреацію та підвищення процесів урбанізації. Вирішення проблеми обмеженості природного ресурсу екосистем на території міст сприятиме сталому розвитку не лише міського зеленого господарства, але і міста в цілому, адже міські парки тісно пов'язані рекреацією населення, інвестиційною привабливістю районів міста та адаптацією міського простору до змін клімату. Таким чином, вирішуючи проблему сталого розвитку міських парків, ми сприяємо вирішенню питань сталості та стійкості і в інших суспільно важливих сферах.

Інфраструктура міст та їх планувальна організація здебільшого націлена на ведення ефективної економічної діяльності, що передбачає: переміщення людей та зв'язок з інфраструктурою (транзитні території – вулиці, проспекти, бульвари, дороги, автомагістралі), розміщення закладів суспільного обслуговування,

виробництва та ін. (території розміщення суб'єктів економічної діяльності – вулиці, площі), та території селітебного призначення. Парки частіше знаходяться поза межами інтересів економічного розвитку та інвесторів. Але в той же час вони виступають єдиним елементом міського простору, здатним задовольнити потреби у рекреації. Міський парк це перш за все екосистема, тому ми вважаємо, що вирішення проблеми сталого розвитку парку починається з організаційного забезпечення його здорового функціонування як екосистеми. Суспільство отримує корисний вплив міських парків у вигляді послуг. Тому розробку інституціональних напрямків сталого розвитку варто починати з усвідомлення функціональних груп екосистемних послуг, які надає парк, та їх ролі для міського середовища і суспільства. У контексті сталого розвитку важливим є впровадження екологічної відповідальності на різних рівнях інституційного устрою (Bobkova, et al. 2020). Ми можемо додати, що для міських парків важливо також вдосконалювати адміністративне регулювання відповідно до групи екосистемних послуг. У роботі вітчизняних науковців наголошується на необхідності розробки регіональних заходів щодо розвитку зеленої інфраструктури екосистемних послуг (Andryeyeva, Nezdoyminov and Martyniuk, 2018). Тому ми вважаємо, що необхідно розробляти заходи інституційної підтримки сталого розвитку міських парків на місцевому, регіональному та державному рівнях, а також за групами екосистемних послуг парків. Серед пропозицій вітчизняних вчених актуальною вважаємо ідею створення екосистемного підприємництва у сфері природокористування, яке автори (Мішенін & Дегтярь, 2015) інтерпретують як «інноваційне підприємництво, пов'язане з відтворенням та реалізацією соціально-екологічних функцій у формі відтворення та використання екосистемної продукції та послуг, а також збереженням біорізноманіття і відповідає принципам екосистемного управління природно-ресурсним потенціалом». Як бачимо, екосистемний підхід до управління природно-ресурсним потенціалом вже є предметом дослідження відомих науковців. Однак даний підхід не розглядається у контексті управління міськими парками та їх організаційно-економічного забезпечення. В умовах підвищення актуальності

сталого розвитку міського простору вважаємо за необхідне запровадити екосистемний підхід і в управлінні та організаційно-економічному забезпеченні.

Для міських парків, як вже зазначалось, характерні три групи екосистемних послуг - регулюючі, культурні та підтримуючі. Послуги забезпечення є суто утилітарними, і не властиві паркам. Хоча на даний час вітчизняними науковцями проводяться дослідження щодо перспектив отримання біоелектрики в паркових екосистемах, а це вже рівень забезпечуючих послуг (Русин, Медведєв та Патлатюк, 2020). Як виявилось, парковим екосистемам характерна стабільна генерація біоелектрики у весняно-осінній період. Тому ми можемо припустити, що природний потенціал міських парків вивчений недостатньо, тому економічні відносини будуються переважно навколо групи культурних екосистемних послуг. Інша низка схожих досліджень проводилася в лісових екосистемах, болотних угідь та рисових полів, які також показали потенціал у продукції біоелектрики (Wetser et al., 2015; Dai, Wang, Chow and Conner, 2015; Ueoka, Sese, Sue, Kouzuma and Watanabe, 2016). Отже для екосистем міських парків характерні всі властивості та можливості екосистем поза межами міст, і у віддаленій перспективі група забезпечуючих екосистемних послуг у міських парках матиме перспективи розвитку.

Згідно пропозицій вітчизняних науковців (Cherchyk, & Khumarova, 2023), управління зеленою інфраструктурою має бути складовою частиною муніципального управління, або його окремим напрямком. Ми можемо додати – оскільки парк є екосистемою, та надає екосистемним послуги, для кожної з зазначених груп послуг, варто запропонувати напрямки інституціональної підтримки, які спрямовані на той чи інший елемент екосистеми, який генерує певні екосистемні послуги. Отже для кожної групи екосистемних послуг запропонуємо свій організаційно-економічний інструментарій підтримки сталого розвитку міських парків. Для регулюючих екосистемних послуг міських парків основні напрямки підтримки наглядно представлено на рисунку 3.7:

Рис. 3.7. Інструментарій організаційно-економічної підтримки регулюючих екосистемних послуг міських парків

Джерело: складено автором на основі аналізу (Young-Jae, Lee, and Jun-Hyun, 2018; Morsy, Goodall, Shatnawi, and Meadows, 2016; Pennino, McDonald, & Jaffe, 2016)

Як бачимо з рисунку 3.7, для групи регулюючих екосистемних послуг міських парків можна виділити інструментарій організаційно-економічної підтримки міських парків у контексті таких напрямів:

- Адміністративне регулювання щодо захисту рослин, спрямоване на захист рослин та біоценозів. Метою даного напрямку є створення сприятливих умов для рослин, тому в межах даних заходів необхідний підбір насаджень з огляду на їх стійкість, потреби до умов існування, а також створення симбіотичних угруповань;

- Адміністративне регулювання щодо контролю санітарії, спрямоване на якісний та видовий склад зелених насаджень. Метою даного напрямку підтримки є створення сприятливих умов для існування людини за допомогою зелених насаджень, оздоровлення середовища міста, зменшення розповсюджених груп людських захворювань. Важливим є виключення шкідливих для здоров'я людини рослин, таких як амброзія, тополі чоловічої статі та ін. Згідно дослідженню вітчизняних та зарубіжних авторів (Hongyue & Koblianska, 2022), показники аспектів здоров'я є важливою складовою сталого розвитку міста. Тому можемо вважати підтримку оздоровчих властивостей зелених просторів одним із заходів досягнення сталого розвитку міст;

- Адміністративне регулювання щодо геологічної безпеки, спрямоване на створення безпечного геологічного середовища у місті. Метою даного напрямку підтримки є сприяння озелененню вразливих районів міста, підбір рослин з відповідними якостями. Прикладом подібної підтримки екосистемних послуг є створення болотних парків на території міст. Наприклад парк «Атлантика де Лас Льямас» у місті Сантандер (Іспанія) (Зублевич, 2019) або Гонконгський водно-болотний парк, у північній частині Тін-Шуй-Вай (Гонконгський водно-болотний парк, 2021), які були спроектовані з метою збереження водно-болотних екосистем та створення зони екологічного пом'якшення.

Тобто об'єктом впливу для даного інструментарію підтримки регулюючих екосистемних послуг виступають зелені насадження парків. Можна помітити, що регуляція екосистемних послуг одного і того парку може мати різне цільове значення.

Далі розглянемо інструментарій організаційно-економічної підтримки культурних екосистемних послуг міських парків (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Інструментарій організаційно-економічної підтримки культурних екосистемних послуг міських парків

Джерело: складено автором на основі аналізу (Young-Jae et al., 2018; Morsy et al., 2016; Pennino et al., 2016)

Популяризація та розвиток культурної групи екосистемних послуг має позитивний ефект як для якості життя громадян, так і для стабільності притоку капіталу у громаду. Крім того, вона відіграє значення у розвитку екологічної свідомості громадян, чим також сприяють сталому розвитку міста. Як бачимо з рисунку 3.8, інструментарій організаційно-економічної підтримки культурних екосистемних послуг включає:

- Адміністративне регулювання щодо соціального спрямування, призначене для створення сприятливого середовища відпочинку людей. Функціонування парку має бути організоване з позиції статусу території як громадського простору, та включати спеціально розроблені соціальні програми, в залежності від виду та спеціалізації парку. Об'єктом впливу з боку органів державного регулювання виступають зелені насадження, але їх якісні особливості розглядаються з позиції користі для суспільства. Даний напрямок включає потреби та безпеку для здоров'я людини, а також можливості втілення соціально корисних заходів.

- Адміністративне регулювання щодо культурного розвитку, спрямоване на підтримку культурних цінностей парків. Інструментарій організаційно-економічного забезпечення спрямований на підтримку тих якостей, що впливають на людину через враження чи натхнення. Тому об'єктом впливу виступають одиниці зелених насаджень з точки зору їх історичного та культурного значення, а також архітектурні комплекси та об'єкти.

Як бачимо, значимість підтримки інфраструктурного забезпечення присутня саме на рівні підтримки культурних екосистемних послуг парків. На сьогоднішній день у міських парках України майже відсутні постійно діючі соціальні програми, тим паче вони не прописані у документах щодо благоустрою парків та міських цільових програмах. Економічні відносини у системі рекреаційного землекористування потребують екологізації, що детально досліджено у роботі вітчизняних колег (Булишева & Андрєєва, 2018).

Основою для збереження та розвитку культурних та регулюючих екосистемних послуг є інституціональне регулювання підтримуючих екосистемних послуг (рис. 3.9).

Рис. 3.9. Інструментарій організаційно-економічної підтримки та регулювання підтримуючих екосистемних послуг міських парків.

Джерело: складено автором на основі аналізу (Young-Jae et al., 2018; Morsy et al., 2016; Pennino et al., 2016))

З рисунку 3.9 бачимо, що для групи підтримуючих екосистемних послуг міських парків можна виділити інструментарій організаційно-економічної підтримки міських парків у контексті таких напрямів:

- Адміністрування та забезпечення біоценозів, спрямовані на підтримку ґрунтових біоценозів через підбір зелених насаджень, особливо трав'яного покриву. Даний напрямок повинен включати програми захисту ґрунтів, адже як відомо, на території міст степової зони України можуть знаходитись чорноземи високої якості. Тому створення парків має приурочуватись до територій з цінними ландшафтами та наявністю груп цінних біоценозів.

- Адміністрування та захист рослин, спрямовані на підтримку зелених насаджень, з метою покращення таких функцій як: продукція кисню, вплив на якість повітря, шумозахисні властивості. Передбачають заходи щодо покращення здоров'я зелених насаджень та захист від шкідників.

- Адміністрування та регуляція тваринного світу, спрямовані на створення у парках умов для існування птахів, білок, їжаків. Важливим є як забезпечення безпеки тварин, так і безпеки людей. Паркові території мають включати групи зелених насаджень, що знаходяться у віддаленості від місць відпочинку людей, або навіть поза межами досяжності. Наприклад, групи дерев у колі низьких кущів надають можливості до гніздування та інших форм існування. В той же час, у парках повинні бути відсутні бродячі тварини, а популяції білок та їжаків повинні бути під наглядом фахівцями на ознаки сказу та інших небезпечних хвороб.

Можна побачити, що кожна з груп екосистемних послуг міських парків вимагає різних напрямків підтримки з боку інституціонального забезпечення. Об'єкт впливу залишається майже незмінним – зелені насадження та біоценози парків, але адміністративні рішення щодо розвитку парку можуть набувати різних сенсів, і відповідно давати різні ефекти. Через багатофункціональність територій міських парків, підхід до їх інституційного регулювання та підтримки має бути багатограним, та спрямованим до покращення прояву їх якостей. На рисунку 3.10 можемо навести узагальнюючі принципи дії державного регулювання в контексті покращення екосистемних послуг парків для їх подальшого сталого розвитку.

Рис. 3.10. Принципи дії інституціонального регулювання відповідно до груп екосистемних послуг міських парків

Джерело: складено автором

Отже можна побачити, що сталий розвиток міських парків забезпечуються в першу чергу такими адміністративними напрямками як: захист екосистем та соціальне спрямування програм діяльності парків. Багаті можливості пропозиції екосистемних послуг паркі є передумовою до втілення різноманітних програм рекреації, реабілітації та соціальних заходів. В Україні майже відсутні обидва напрямки стосовно міських парків. Тому можемо побачити, як погане розуміння напрямків якісного забезпечення парків та відсутність їх соціально орієнтованого програмного забезпечення призводить до якісного збіднення екосистемних послуг.

Розробка програм озеленення має орієнтуватись на соціальний попит та бути спрямована на комплексне покращення якості груп екосистемних послуг. Проведення соціологічних опитувань покликане допомогти у розробці пріоритетних напрямків розвитку парків при створенні програм їх розвитку та експлуатації. Результати анкетування, представлені у попередньому розділі, вказують, що найбільш сприятливі враження на відвідувачів парків у всіх містах України справляє

природна складова. Інфраструктура повинна забезпечувати комфортне і безпечне споживання послуг парків, і що важливо, не переважати над природною складовою.

Міські програми благоустрою та експлуатації парків можна якісно вдосконалити, якщо запровадити диверсифікацію інституціональної підтримки за групами екосистемних послуг. На рисунку 3.11 надано загальну формалізовану схему взаємозв'язку інституцій, що забезпечують діяльність парків за групами екосистемних послуг, представлену у статті автора (Vernihorova, 2021 a):

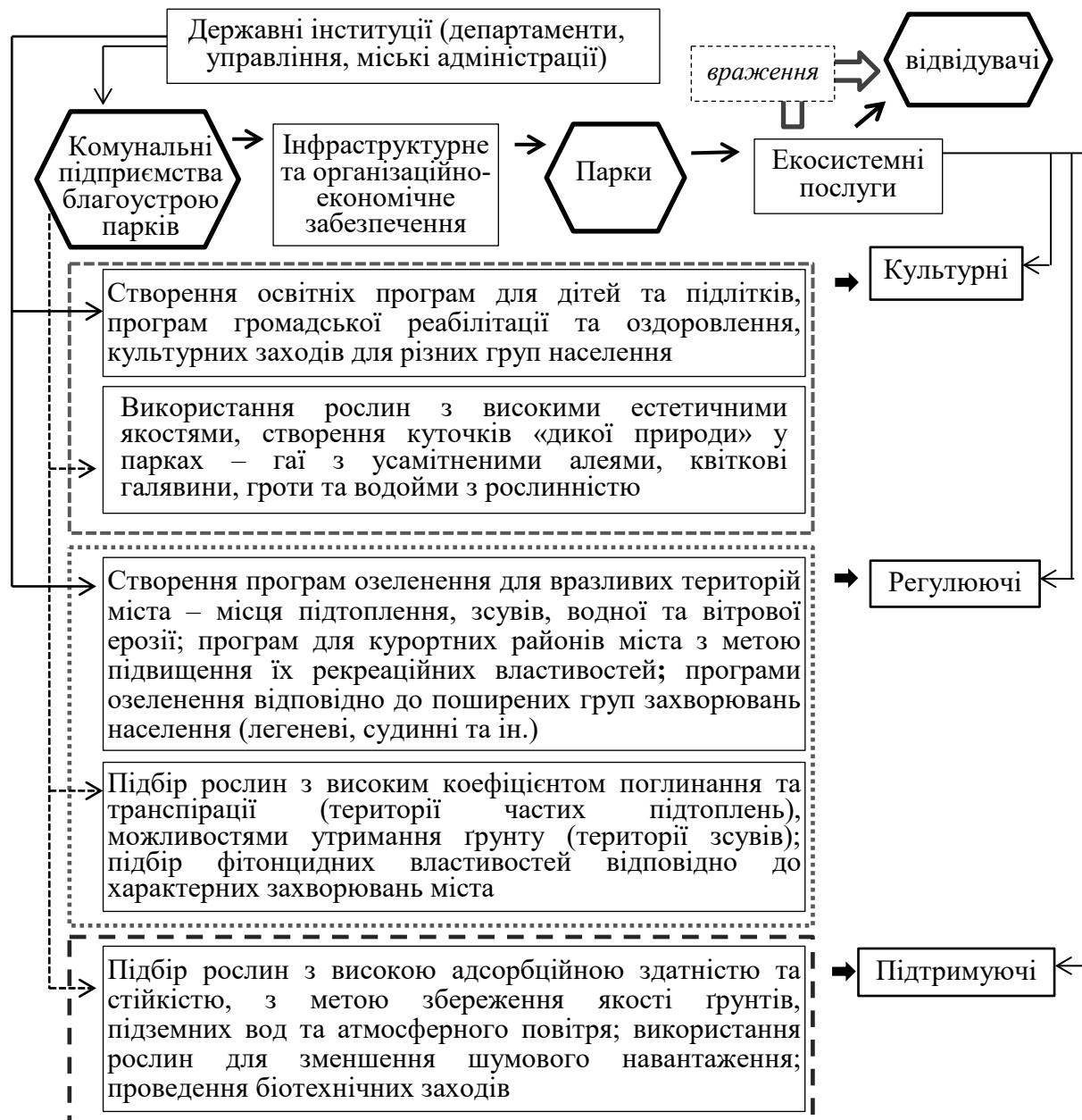

Рис. 3.11. Формалізована схема взаємозв'язку інституцій, що забезпечують діяльність парків

Джерело: власна розробка автора

Як бачимо з рисунку 3.11, програми функціонування парків можуть мати багатий соціальний, рекреаційний і природоохоронний спектри послуг. Екосистеми міських парків надають широкий спектр культурних послуг. Саме у контексті споживання та правовідносин особливе місце займають культурні екосистемні послуги, оскільки вони є найважливішими для міських жителів (Giedych & Makasymiuk, 2017; Jennings, Larson and Yun, 2016). Так, досвід парків Нью-Йорку (NYC Parks, 2021) показує можливості використання парків у межах освітніх програм. Популярними є програми для школярів, які передбачають проведення уроків природознавства на території парків; екологічну та краєзнавчу просвіту, адаптовані для дітей та підлітків; уроки виживання у природних умовах, кемпінги. Всі програми проводяться фахівцями і доносяться у максимально цікавій формі з живими прикладами. Інший популярний напрям – це реабілітаційні програми, відповідно до яких проходять заняття фітнесом і танцями всіх рівнів складності на відкритих просторах парку. Дуже розповсюдженими є спортивні секції для дітей, зокрема із вразливих прошарків населення. Зазначені програми рівномірно охоплюють всі парки міста для зручності містян і проходять під наглядом фахівців. Окремо треба підкреслити спільну співпрацю парків з центрами відпочинку, які надають можливість спортивних занять та плавання в закритому приміщенні для холодної пори року. Крім того, парки у містах є важливим місцем соціального життя, на їхній території проводять такі події: заходи для людей літнього віку, перегляд фільмів на свіжому повітрі, споглядання птахів з фахівцем, екскурсії у парках, що включають цікаві історичні та екологічні відомості (NYC Parks, 2021). Для України також є актуальним розвиток культурних екосистемних послуг парків, що потребує не лише впровадження відповідних програм, але і створення нових площ парків.

З метою посилення «регулюючих» екосистемних послуг парків та їхніх екологічних функцій передбачається їхнє проєктування на вразливих територіях з відповідним набором рослин (для місць підтоплень, дії вітрової ерозії, зсувів). Прикладом приурочення проєктів парків для вразливих територій є болотні парки, які крім вирішення проблеми стають популярним місцем для відвідувачів.

Властивості рослин можна використовувати і для покращення органолептичних параметрів міського простору та протидії поширеним захворюванням міського населення. Для курортних районів міста доречними є насадження що підсилюють рекреаційні якості парків, зокрема це можуть бути лавандові галявини, ялівцеві та соснові гаї, створення насаджень буркуну. Прикладом використання рослинного простору для лікування є такі діючі проєкти як: лікуючий сад Накадія («Nacadia») у Данії, «Здорові парки здорові люди» (Австралія), «Рекреаційні ліси» (Корея) (Cervinka et al., 2014).

З метою посилення «підтримуючих» екосистемних послуг парків актуальним є проведення біотехнічних заходів, які передбачають організаційну діяльність з метою забезпечення умов та підтримки життя тваринного світу у парках. Такі заходи включають:

- Створення насаджень кущів для гніздування та укриття птахів, плодово-ягідних кущів та ґрунтопокривних рослин для їхнього забезпечення їжею;
- Створення штучних місць гніздування та укриття птахів, житла для білок;
- Створення водойм, які є осередком біорізноманіття у міській екосистемі;
- Гуманні методи боротьби з бродячими тваринами (особливо собаки), які можуть представляти небезпеку як мілким тваринам, так і людині, та часто стають стресогенним чинником для боязливих відпочиваючих;
- Створення інформаційних табло для відвідувачів щодо правил підкормки білок та різних видів птахів;
- Створення декоративно-квіткових насаджень з метою підтримання популяції диких бджіл, адже, як показали дослідження (Радченко & Гончар, 2019) у парках Києва виявлено приблизно 100 популяцій диких бджіл, 80% з яких є наземні, і три види занесені до Червоної книги України.

Рекомендації щодо підтримки груп екосистемних послуг парків, представлені на рисунку 3.5, можуть бути використані відповідними інституціями при розробці програм благоустрою парків, проектуванні нових парків, створенні соціально-орієнтованих та екологічних програм на територіях міст. На сьогоднішній день існує ряд досліджень, в яких наголошується на необхідності використання парків в якості

освітнього простору (Siti & Ruli, 2020; Acar, 2014; Marafa, Tsang, Watts, and Yuan, 2018) та інші, що лише підтверджує актуальність даної пропозиції.

В якості висновку можна зазначити, що основною передумовою організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків є комплексна підтримка їх екосистем, як основного ресурсу до створення послуг. До того ж, має бути розуміння щодо впливу груп екосистем на соціальне, екологічне та економічне середовище міста, для розробки оптимальної стратегії розвитку парків з бажаним ефектом. На сьогоднішній день у системі благоустрою парків відсутні конкретні рішення щодо підтримки екосистеми в цілому, або цільової підтримки конкретної групи екосистемних послуг. Саме тому відсутнє чітке розуміння якості міських парків та шляхів до її досягнення. Тому, можна надати наступні рекомендації на інституційному рівні організації розвитку парків:

- диверсифікація адміністративного регулювання та організаційно-економічного забезпечення парків відповідно до груп екосистемних послуг;
- розширення співпраці установ та організацій, на балансі яких знаходяться парки, з фахівцями ботаніками, екологами та геологами щодо створення парків на вразливих територіях;
- створення програми озеленення відповідно до проблем міст: санітарних, геологічних, кліматичних та специфіки захворювань місцевих жителів;
- створення парків відповідно до соціальних, екологічних та економічних потреб міста;
- ініціювати створення Агенції міських парків України для координації найбільш сприятливих проєктів озеленення міст.

3.3 Розробка пропозицій щодо вибору форм державно-приватного партнерства в сфері сталого розвитку міських парків

Покращення фінансової підтримки тісно пов'язане з загальною інвестиційною політикою держави (Plastun, Yelnikova, Shelyuk, Vorontsova and Artemenko, 2020). Сучасні парки в світі функціонують і розвиваються як поліфункціональні заклади. Їх економічна ефективність визначається кількістю відвідувань. Тому розвиток парків направлений на створення комфортних умов та задоволення потреб більшості населення (Petrova, 2005). Інвестування парків має здійснюватись згідно принципів відповідального інвестування, що детально розглянуто у роботі вітчизняних колег (Petrushenko, Shevchenko, Vernydub, Kravchenko and Ovcharova, 2021). У рекомендаціях ВООЗ по утриманню зелених насаджень вагомим фактором фінансової підтримки зелених зон вбачаються партнерські відносини з місцевими підприємствами та організаціями. З огляду на цей факт, можна запропонувати залучення коштів юридичних осіб, наприклад, за допомогою укладання угод природоохоронного тресту та земельного або заповідного сервітуту з зацікавленими особами, державно-приватного партнерства. До того ж, однією з цілей створення державно-приватних партнерств є залучення додаткових коштів до малоприбуткових галузей, до яких і відноситься паркове господарство.

Всі з перелічених видів угод мають свої особливості. Використання природоохоронного тресту є привабливим як для розвитку парків, так і для власників землі. Кошти в рамках природоохоронного тресту спрямовані на заходи охорони екосистеми, а від власників вимагається відмова від забудови та інших несприятливих видів діяльності. Власнику землі така угода дозволяє отримати податкові пільги. Фінансування за допомогою заповідних сервітутів – дає змогу залучити інвесторів для збереження цінних природних парків, а інвесторам, зі свого боку, отримати пільгову знижку. За підрахунками, природоохоронні партнерства у межах заповідного сервітуту упродовж 2005–2015 років підвищили збереження земель на 175 % (Фінансова енциклопедія, 2021).

Що стосується нормативно-правового забезпечення, то державно-приватні партнерства в Україні регулюються рядом законодавчих та нормативних актів, які представлені у додатку 9. Активне впровадження державно-приватних партнерств у природоохоронній діяльності почалось з 2000-х років, але здебільшого вони направлені на розвиток використання альтернативних джерел енергії. Основна вигода від впровадження державно-приватних партнерств «є створення організаційного та фінансового потенціалу для подальшого відновлення та збереження екосистем, а також забезпечення їх сталого використання» (Павлюк & Дегтярь, 2012). У сучасному світі існує підхід, коли від державно-приватного партнерства отримують всі учасники, а також суспільство. Учасники угоди мають сприяти вигоді широкої спільноти, просуваючи при цьому власні ідеї (Robert & Holland, 2012). До того ж, одне з останніх досліджень показує, що впровадження державно-приватних партнерств є одним з інструментів досягнення сталого розвитку (Pinz, Roudyani and Thaler, 2021).

Державно-приватне партнерство трактується з одного боку, як система відносин держави і бізнесу, а з іншого, як спільні проекти державних органів та приватних компаній. Н. Г. Дутко виділяє характерні риси державно-приватного партнерства, серед яких: розподіл між державою та приватним партнером ризиків, інвестицій, відповідальності та винагороди, що зазначено у договірному порядку (Дутко, 2020). Слід звернути увагу на спорідненість понять державно-приватне партнерство і публічно-приватне партнерство. Світова практика більше тяжіє до другого варіанту, адже публічно-приватне партнерство є більш широким у розумінні сфери співробітництва, що дозволяє залучити не лише державний і приватний сектор, але і громадські організації, та інших зацікавлених осіб (Хвесик, Бистряков, & Клиновий, 2020). На сьогодні такі партнерства в сфері охорони навколишнього середовища поширені у США та Канаді, у житлово-комунальному господарстві – в Італії. Загалом, найбільш популярними напрямками організації державно-приватних партнерств в центральній Європі виявились: сфера інфраструктурного забезпечення (Buryk, 2021), а також з метою впровадження культурних, освітніх та спортивних програм. (McQuaid & Scherrer, 2008). Тому можемо припустити, що у контексті

розвитку міських парків, найбільш ефективними будуть державно-приватні партнерства, які спираються на групу культурних екосистемних послуг міських парків.

Що стосується досвіду України, то сьогодні поширеною формою публічно-приватного партнерства є концесія (Baldych, Hrynychuk, Khodko, Chorniy and Glibishchuk, 2020). Конкретно у сфері розвитку парків, на наш погляд концесія є найбільш вигідною для суспільства та держави. Дана модель застосовується при ініціації державою будівництва чи реконструкції об'єктів, тому поширена у сфері охорони здоров'я, освіти та транспортних мереж. Ми вважаємо, що увага до неї незаслужена оминала у сфері розвитку міських парків різних видів призначення, особливо рекреаційно-оздоровчих. Міські парки з якісним оснащенням інфраструктурою потребують значних дотацій, тому актуально залучати до їх створення партнерів у рамках концесійних угод. На сьогодні відомі дослідження щодо впровадження державно-приватного партнерства в сфері землеустрою та землекористування в Україні (Tretiak, et al., 2020). У сфері паркового господарства відомим є залучення приватного партнера до фінансування гідропарку у Києві в рамках проекту «Місто спорту».

Угоди державно-приватних партнерств отримали нову актуальність у контексті післявоєнної відбудови України. Вже зараз розглядаються перспективні напрямки укладання даних угод, їх можливості та перепони, що стоять на шляху їх популяризації. Однією з них є довга тривалість бюрократичних процедур, що знижує зацікавленість потенційних партнерів і призводить до необхідності вдосконалення законодавства сфери державно-приватних партнерств. (Українська правда, 2022). Для розуміння основних принципів застосування партнерських угод у сфері паркового господарства, інтерпретуємо основні види ДПП, які найбільш актуальні в контексті розвитку міських парків (таблиця 3.1):

Таблиця 3.1

Актуальні форми державно-приватних партнерств у сфері паркового господарства

Вид договору ДПП	Сутність	Приклад можливого застосування у сфері розвитку парків
Концесія	Договір, на основі якого концесіонеру на платній та строковій основі надається право створити об'єкт концесії чи суттєво поліпшити його та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) з метою задоволення громадських потреб	Поліпшення концесіонером умов міського парку та проведення платних спортивних занять на визначеній частині території (з облаштуванням відкритого майданчика). Або створення реабілітаційного та оздоровчого парку, який надає платні і безоплатні послуги, і при цьому залишається у державній власності.
Фінансовий лізинг, оренда	Вид договору, за яким лізингодавець за плату і на певний строк передає лізингодержувачу у користування майно. Предметом договору може бути неспоживча річ, і не можуть бути земельні ділянки та природні об'єкти, майнові комплекси.	Якщо парк має відкритий павільйон, то його можна використовувати як громадський простір для проведення бізнес-зустрічей, лекцій, поетичних вечорів та інше. Для перспектив укладання даних угод парк може придбати у власність проектор, динаміки, та інше технічне оснащення, які можна надавати у користування в рамках угоди
Договір про спільну діяльність	Передбачає спільну діяльність без створення юридичної особи з метою досягнення спільних цілей, які не суперечать закону.	Даний договір актуальний для залучення осіб, які мають бажання покращувати міські парки, приймати участь у формуванні стратегій їх розвитку – громадські організації, місцеві жителі, громади, благодійні організації. Актуальний у відношенні відновлення покинутих та застарілих парків.

Джерело: складено автором на основі (Міністерство Юстиції, 2023).

Державно-приватне партнерство є одним із механізмів модернізації економіки, що особливо важливо у період відбудови України та її інтеграції у європейський економічний простір. Для рівномірного розвитку всіх сфер економіки та суспільства важливо долучити партнерські угоди до сфери озеленення, яка до війни фінансувалась за залишковим принципом, а в період відбудови не матиме пріоритетного значення для держави. При цьому, залишається її пріоритетне значення для комфорту міського простору.

Окрім розвитку ДПП у сфері господарства міських парків, важливо формувати зв'язки з іноземними колегами та партнерами, які не лише нададуть цінний управлінський та організаційний досвід, але і сприятимуть у фінансовій підтримці. Представимо для наочності можливі джерела фінансування у таблиці 3.2:

Можливі джерела та стимули позабюджетного фінансування парків в залежності від їх категорій

Категорії парків	Можливі джерела фінансування та стимули
Загальнодержавного значення: національні природні парки (НПП) та штучно створені природні об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.	Всесвітній фонд дикої природи (WWF). Фінансування ООН в рамках програми «Збереження історичних, культурних, архітектурних і природних пам'яток». У відношенні цінних паркових об'єктів можливе залучення фінансування через заповідні сервітути.
Регіонального значення – регіональні ландшафтні парки.	
Місцевого значення: <i>Поліфункціональні</i> - парки культури та відпочинку; <i>Спеціалізовані</i> - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дитячі, спортивні, виставкові, меморіальні, гідропарки, лугопарки, лісопарки, буферні парки.	Фінансування міжнародного рівня можна отримати в ООН, в рамках програми «Заохочення прав інвалідів» - для створення інклюзивних парків. На місцевому рівні залучити додаткові кошти можна з використанням: – земельного тресту, особливо природоохоронного; – заповідного сервітуту; – публічне приватне партнерство; – грантової підтримки

Джерело: запропоновано автором на основі (Верховна Рада України, 1992; 2006а; Фінансова енциклопедія, 2021).

Розглянемо більш детально можливості позабюджетного фінансування парків. Міжнародна підтримка у фінансуванні паркових об'єктів спрямована на збереження природи та цінних історико-культурних об'єктів. Головними джерелами міжнародного фінансування виступає ООН та Всесвітній фонд дикої природи (WWF). На сьогоднішній день в Україні підтримку WWF отримують наступні парки: Карпатський НПП, «Синевір», Верховинський НПП, Вижницький НПП, Яворівський НПП, створено Ужанський НПП та надається його подальша підтримка (WWF, 2021).

У зарубіжній практиці є навіть випадки фінансування міських парків з коштів Європейського бюджету, наприклад німецького парку Кромлау. Ремонтні роботи унікального мосту Ракотцбрюкке, укріплення дна водойми, та заміна пішохідних покриттів коштували 4,2 млн. євро. Парк знаходиться у власності місцевого муніципалітету, а кошти надійшли з федерального, місцевого та європейського

бюджетів. Тому, за прикладом Європейських країн можна отримувати фінансування ООН, наприклад, в рамках програми «Збереження історичних, культурних, архітектурних і природних пам'яток».

Як показав досвід гідропарку у Києві, парку Ракотцбрюкке у Німеччині, залучення партнерів відбувається для фінансової підтримки інфраструктури парків. Але нашу зацікавленість складають можливості державних приватних партнерств у захисті зелених насаджень парків та їх підтримки. В той же час, організаційно-економічне забезпечення парків має відповідати потребам та інтересам суспільства. О.Ю. Попова та Л.О. Трубіна пропонують основні принципи державно-приватних партнерств в Україні, за якими вони мають функціонувати у сфері інфраструктурних послуг, а саме: «інтеграція державного та приватного секторів; розподіл ризиків; зобов'язання щодо підтримки, передбачуваності та прозорості витрат; зосередженість на послугах; інноваційність; оптимізація використання активів; пошук додаткового фінансування; звітність» (Попова & Трубіна, 2018).

У контексті трестових угод, сервітутів та публічних-приватних партнерств, важливим є вибір зацікавлених осіб, з якими можна скласти угоду. Світова тенденція показує, що наприкінці ХХ ст. парки перетворились на соціально-педагогічні комплекси (Парк як соціально-педагогічний комплекс, 2021). Тому логічним було б підтримати такий напрямок і для парків України, адже тенденції в організації суспільного простору зумовлені попитом суспільства. Тому під час укладання угод земельних сервітутів та трестів, укладання публічно-приватного партнерства бажано виділяти коло можливих претендентів на ці угоди. Ми пропонуємо розділити контексти укладання даних угод за чотирма напрямками:

Освітньо-науковий. Угода укладається з закладами культури та освіти, виховання, спортивні та творчі гуртки. Ідея полягає у використанні частки паркової території для освітніх, культурних та творчих заходів, але без пошкодження зелених насаджень та зведення будов. У цьому випадку освітні програми втілюються не лише у межах приміщень відповідних організацій, але й можуть проводитись у природному середовищі на свіжому повітрі. Необхідно зазначити, що більшість закладів освіти також комунальної власності

Рекреаційно-оздоровчий. Наприклад, можливість професійно займатись спортом у спеціально обладнаному літньому павільйоні стане привабливою нагодою з користю провести час на свіжому повітрі. Це гарна можливість як залучення відвідувачів до відповідних закладів, так і стимулювання створення парків у різних районах міста через підвищення їх економічної ефективності. В даному контексті вкрай корисними стануть оздоровчі та реабілітаційні парки, які враховують потреби людей з обмеженими можливостями.

Естетично-атрактивний. Розширення паркової мережі міста за рахунок створення районних парків особливо актуальним виглядає у контексті прогнозів зарубіжних науковців. У майбутньому популярність отримають багатофункціональні парки змішаного типу, які матимуть (Petrova, 2005): прогулянкову зону; зонування за тематичною ознакою; можливості комерційної рекреації; втілення творчих видів дозвілля. Тому в даному контексті державно-приватне партнерство створюється з метою підвищення естетичних якостей парку та підвищення їх атрактивного значення для міста.

Природоохоронний. За даним напрямком партнери підбираються у контексті розвитку регулюючих та підтримуючих груп екосистемних послуг. Наприклад такі партнерства актуальні для підтримки парків на схилах біля морських узбережжя, зі складним природним ландшафтом, або у контексті створення парків на заболочених місцевостях.

Важливо зазначити, що угода може бути укладена за декількома напрямками одразу. Вони не є формальними, але визначають коло основних інтересів, в рамках яких планується розвиток міського парку. У розділі 3.1 було запропоновано напрямки інституційної підтримки за групами екосистемних послуг. Ми пропонуємо також враховувати групи екосистемних послуг, які будуть розвиватись, при укладанні державно-приватних партнерств в сфері міських парків. На рисунку 3.12 запропоновано наше бачення принципів створення державно-приватних партнерств:

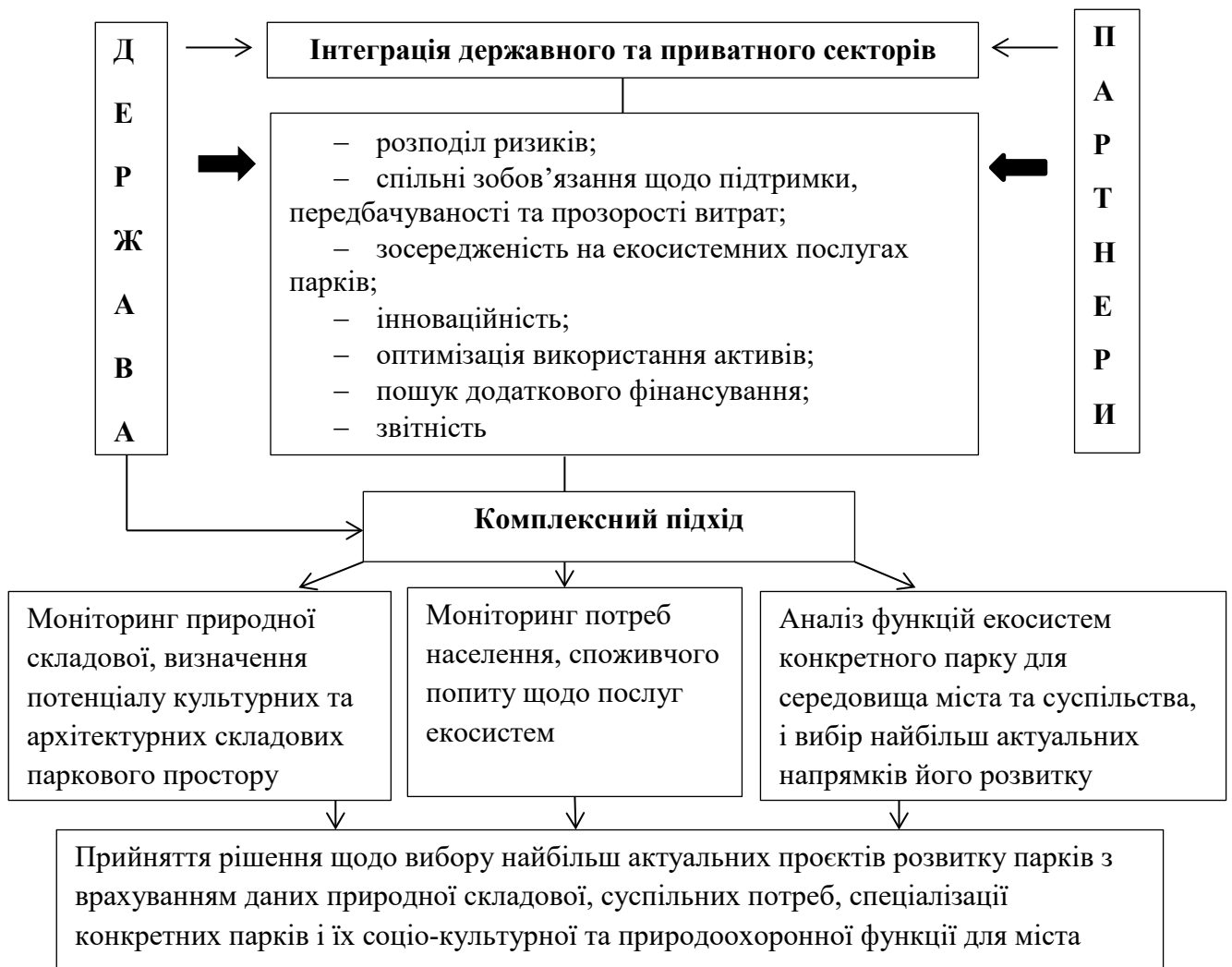

Рис. 3.12. Структурно-логічна схема створення державно-приватних партнерств в сфері розвитку міських парків

Джерело: складено автором

Як бачимо з рисунку 3.12, державно-приватні партнерства в сфері паркового господарства мають свою специфіку, і мають враховувати суспільні та природничі складові. Виходячи з того, що парк є важливим громадським простором з яскраво вираженими рекреаційними функціями, перевага щодо прийняття тих чи інших рішень має бути на стороні суспільної користі та охорони природи. Тому у випадку паркового господарства, врегулювання інтересів, на підставі яких укладається угода про державно-приватне партнерство має здійснюватись державою, за принципами верховенства права, суспільних та природоохоронних інтересів. Згідно Закону України №2404–VI «Про державно-приватне партнерство» (Верховна рада України, 2010), в рамках державно-приватного партнерства здійснюється ряд функцій, до

яких входять наступні: «проектування; фінансування; будівництво; відновлення (реконструкція, модернізація); експлуатація; пошук; обслуговування, а також інших функцій, пов'язаних з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства». Як бачимо, до цих функцій не входить моніторинг природного потенціалу парків, а також потреб суспільства, тому дані важливі складові екосистемного підходу в сфері паркового господарства мають виконуватись державними органами (Верховна рада України, 2010).

Коротко можна сказати, що зарубіжна паркобудівнича справа приділяє увагу соціальній сутності парків та організації здорового та естетичного середовища. Натомість, в Україні парки розглядаються як архітектурні комплекси у плануванні міського простору. Визначаючи юридичних осіб, які мають перевагу в укладанні угод державно-приватного партнерства, можна сформулювати наступні вимоги, окрім прописаних у законодавстві:

- наявність прописаного плану діяльності, що не суперечить нормативам використання території парків;
- фінансова звітність, що підтверджує спроможність організації виконувати зобов'язання щодо розвитку парку;
- їх діяльність не суперечить умовам спокійного відпочинку на території парку, не призводить до скупчення натовпу, не спричиняє пошкодження зелених насаджень.

На сьогодні в Україні дуже слабо розповсюджені державно-приватні партнерства в сфері розвитку міських парків. Для заохочення інвесторів долучитись до розвитку міських парків, важливо передбачити стимули, а також зберегти баланс інтересів держави та партнера. Тому можемо передбачити наступні економічні стимули для заохочення приватних партнерів інвестувати у міські парки (рис. 3.13):

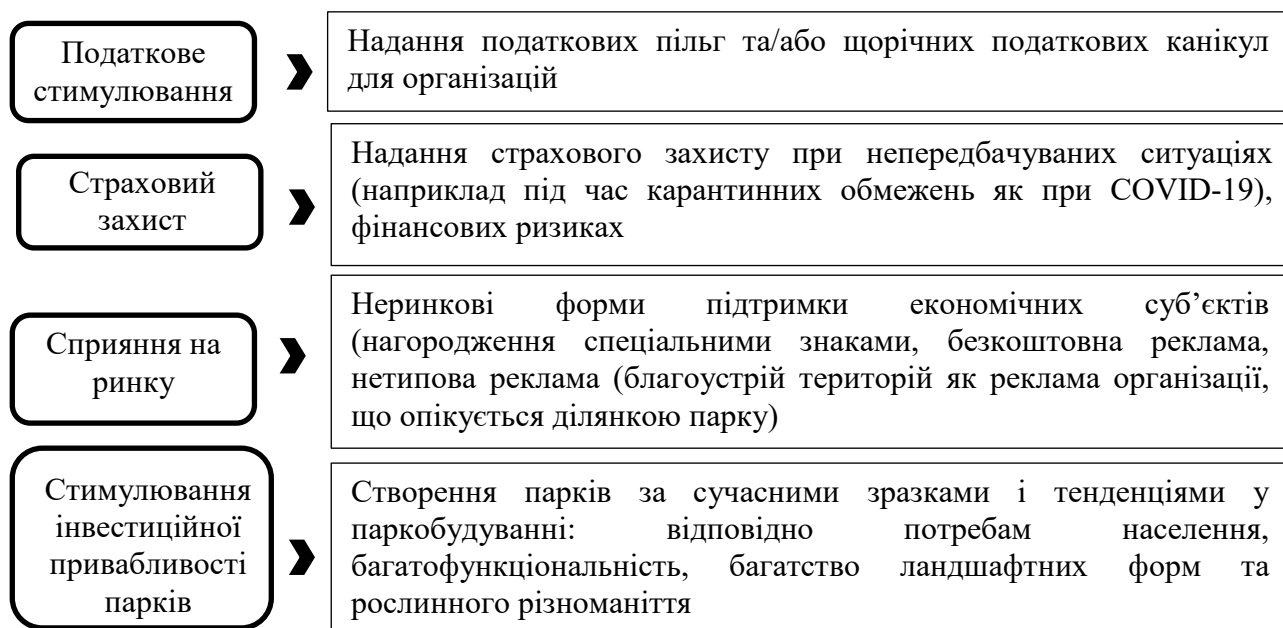

Рис. 3.13. Економічні механізми стимулювання утворення публічних приватних партнерств в сфері паркового господарства

Джерело: складено автором, представлено у статті (Vernihorova, 2021 b).

Виходячи із вище зазначеного, можна сказати, що організація сучасного міського парку потребує роботи не лише фахівців з планування міського простору, але і з освітньої та рекреаційної сфер, як ми вже бачили на досвіді функціонування парків США. З іншого боку, створення державно-приватних партнерств в сфері паркового господарства може спровокувати порушення у використанні парків. Якщо казати про можливості структурування правовідносин приватного партнера та органів державної влади, то найбільш прийнятними є такі форми державного приватного партнерства, як: концесія, договір про спільну діяльність або змішаний договір. Концесія надає відносинам правову визначеність. Для сфери паркового благоустрою також можливі лізингові угоди, які не передбачають значних інвестицій.

З метою втілення у правовому полі нових можливостей щодо додаткового фінансування парків та інших об'єктів зеленого простору громадського використання, необхідно внести зміни до Типових правил благоустрою території населеного пункту, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, від 27.11.2017, які регламентують вимоги до

впорядкування територій підприємств, установ, організацій у сфері благоустрою населених пунктів, зокрема – їх пайову участь в утриманні об'єкта благоустрою.

Формування ринкових та неринкових стимулів для залучення партнерів має широке поле для подальших досліджень, що є перспективним напрямком майбутніх досліджень. Даний підхід матиме наступні позитивні впливи як на сферу паркового благоустрою, так і соціальну й економічну сферу в цілому:

- З економічної точки зору, для підприємств і організацій парки стануть вигідним видом капіталовкладень, що надає економічні переваги;
- Вирішення проблеми нестачі фінансування парків для місцевих бюджетів;
- Стимулювання створення нових парків та забезпечення населення необхідними нормами зелених насаджень;
- Залучення як підприємців з високим доходом, так і представників малого бізнесу до фінансування у сфері паркового благоустрою;
- Створення сприятливого іміджу підприємця через задоволення потреб міського населення у зеленому просторі, а отже – орієнтація на якість роботи благоустрою;
- Створення здорової конкуренції серед підприємств ландшафтного благоустрою, обрання найкращих проектів, підтримка та розвиток робочих місць в сфері ландшафтного дизайну та зеленого благоустрою;
- Створення перших спортивних закладів, які надають свої послуги на свіжому повітрі, що є актуальним для часів пандемії, та в контексті заохочення громадян до здорового способу життя.

3.4 Обґрунтування пропозицій щодо проєктування відбудови міських парків за принципом “build back better”, на прикладі морського парку в Одеській області

У найближчі часи відбудова України, в тому числі і паркового господарства буде складною, і потребуватиме кваліфікованого підходу. З одного боку, збільшення гуманітарних проблем постраждалих районів та значні збитки внаслідок війни, не сприяють розвитку парків як пріоритетному напрямку на рівні держави. В той же час, глобалізація і конкуренція вимагають дослухатись до суспільних тенденцій комфорту міських просторів. У 2022 році в Лугано (Швейцарія) відбулась конференція стосовно післявоєнної відбудови України, у якій було озвучено принцип “build back better”, що означає «відбудова з кращою якістю» (Ukraine’s National Recovery Plan, 2022). Відновлення інфраструктури згідно даного принципу має відбуватись з урахуванням потреб безпеки та згідно із сучасними практиками. Це означає, що не дивлячись на значні фінансові збитки, відбудова об’єктів інфраструктури має розглядатись з точки зору найбільш привабливих суспільних, економічних та природоохоронних характеристик. Через те, що різна інфраструктура міст має своє значення у контексті її критичності, вважаємо за необхідне визначити основні тенденції і чинники, які матимуть вплив на повоєнну відбудову та розвиток саме міських парків, які можна розділити на дві групи:

- потреби парків (як зруйнованих так і вцілілих) – які потребуватимуть збільшення дотацій для відновлення та розвитку;
- зовнішні до парків чинники (загальноекономічні тенденції і проблеми України);
- світові тенденції розвитку парків) – з одного боку, внутрішньодержавні проблеми провокуватимуть зниження уваги до міських парків, питань естетики та благоустрою, а з іншого – світові тенденції до підвищення значення міських зелених просторів в оздоровленні та відновлення громадян пропонуватимуть нове бачення ролі паркових просторів для відновлення військових та цивільних.

Внутрішні потреби, відповідно до збільшення попиту серед населення, парків будуть тільки рости, а пропозиції державної підтримки можуть зменшитись. У контексті післявоєнної відбудови України та конкурентоспроможності рекреаційних територій, розвиток парків має стати одним із інструментів підвищення економічного благополуччя місцевих громад та постраждалої сфери туризму. Тому проектування нових парків варто розглянути у руслі створення поліфункціональних та фінансово стійких територій, які сприяють збереженню природного середовища та посилюють рекреаційні можливості місцевості. Для розуміння підтримки парків згідно новому фінансовому стану держави, і їх пріоритетних векторів сталого розвитку у контексті повоєнної відбудови, необхідно представити основну концепцію розвитку парків у повоєнні часи (таблиця 3.3):

Таблиця 3.3

Вектори концептуальних змін повоєнної відбудови та розвитку міських парків і зелених зон міст України

Основні вектори концептуальних змін	
Економічний	
– Оцінка руйнувань парків постраждалих міст, та порушень організаційно-економічного забезпечення вцілілих паркових об'єктів і зелених зон. – Перегляд планів озеленення та благоустрою на місцевому рівні, з визначенням пріоритетних завдань щодо їх відбудови. – Заохочення бізнесу до фінансової допомоги паркам і зеленим зонам. – Пошук волонтерських проєктів з фінансової та організаційної допомоги. – Розробка плану відбудови зруйнованих, та оновлення вцілілих парків за принципами пріоритетності та економії ресурсів.	
Озеленення в контексті енергоефективності міста. Багатофункціональність та фінансова стійкість	
Екологічний	
– Відновлення екосистем та біоценозів зруйнованих парків, на основі попередньої експертної оцінки їх стану після бойових дій. – Формування програми подолання забруднень ґрунтів та їх відновлення, внаслідок влучень снарядів. – Формування програм участі парків у протидії екстремальним погодним умовам та наслідкам зміни клімату. – Розвиток парків з врахуванням особливостей природних процесів і ландшафтів. – Створення зеленої екологічної мережі на території міст.	
Соціальний	
– Формування програми заходів безпеки на території парків і поведження персоналу та відвідувачів під час надзвичайних ситуацій. – Формування програми долучення парків до психологічної та фізичної реабілітації громадян. – Сприяння згуртуванню і розвитку суспільства на основі ефективної організації простору парків та їх діяльності.	

Джерело: власна розробка автора

Як бачимо з таблиці 3.3, відновлення парків і зелених зон можна розглядати як комплексну соціально-економічну та екологічну проблему. Даний підхід дозволяє отримати найбільше вигід від заходів відновлення, а отже підвищує ефективність передбачених витрат, та ефективність і багатофункціональності самих парків.

Для спрощення розуміння головної ідеї відбудови парків, можна висунути основні тези їх відновлення у післявоєнний період:

- Створення економічно та екологічно вигідних парків, які б сприяли загальному зростанню регіону, та відновленню постраждалих сфер економіки (туризм, курортна галузь);
- Відтворення та покращення рекреаційних функцій парків з метою поліпшення психологічного стану населення після травмуючих подій війни;
- Впровадження заходів безпеки на території парків;
- Територія парків як альтернативне рішення щодо забезпечення укриттями густо забудованих районів міст.

У розділі 1.2, в таблиці 1.4 автором було обґрунтовано та систематизовано фактори впливу на потреби в екосистемних послугах міських парків. Простежуючи зміни цих факторів можна побачити, що суспільні, економічні, природничі та культурні проблеми часу формують видозміни в організаційно-економічному устрої міських парків, характеру їх доступності та основних характеристик. Сьогоднішні військові події в Україні та суспільно-економічні проблеми також виступають рушійним фактором організації громадських просторів та міських парків. Тому можна запропонувати основні чинники, та відповідні їм тенденції, які матимуть вплив на розвиток МП у період післявоєнної відбудови (таблиця 3.4):

Чинники і тенденції повоєнної відбудови парків приморських міст

Чинники	Тенденції
Ступінь руйнації приморського чи будь-якого регіону внаслідок військових дій.	Вочевидь у зруйнованих регіонах кошти на парки і зелені зони надаватимуться в останню чергу. В той час як у вцілілому Одеському регіоні парки відіграватимуть значну роль у задоволенні збільшення рекреаційного попиту, тому їх розвиток має стратегічне економічне значення для рекреаційного сектору регіону.
Дефіцит державного бюджету	Поліфункціональність, фінансової стійкості парків як суб'єктів економічної діяльності, відкритість до залучення грантів.
Зміни індивідуального сприйняття громадян та іноземних відвідувачів рекреаційних територій і громадського простору міст України, у зв'язку з війною	Безпека як суттєвий фактор конкурентоспроможності рекреаційної сфери і привабливості міста в цілому. Формування вимог безпеки до зелених зон і громадських просторів на законодавчому рівні.
Підвищення попиту на рекреацію у вцілілій Одеській області	Розширення рекреаційного потенціалу узбережжя Одещини, підвищення його ролі в економічному благополуччі країни
Дефіцит бомбосховищ у старих житлових кварталах	Проектування парків з укриттями не лише для відвідувачів, але і для мешканців прилеглих районів.

Джерело: складено автором

Серед визначених тенденцій, окремо хочемо зупинитись на безпеці паркового простору. На сьогоднішній день питання громадської безпеки парків порушуються Національною асоціацією парків і рекреації США (NRPA). Актуальність даного питання загострилось через пандемію COVID-19, коли міські парки зіткнулися з необхідністю організації безпеки масового відпочинку. Так порушились проблеми не лише санітарно-епідемічної безпеки, але і протидії різним надзвичайним ситуаціям. У статті Джеймі Клауда порушується низка питань до установ міських парків щодо їх здатності забезпечити протидію надзвичайним ситуаціям на території парків та безпечне перебування громадян на їх території (Jaime CPRP, CPO, & LGIT, 2022), серед них наступні: безпека на відкритих просторах, безпека на території пам'яток, у місцях великих зібрань людей, безпека при надзвичайних природних умовах та екологічних ситуаціях, протидія агресивній поведінці та надання невідкладної медичної допомоги, безпека немовлят та дітей молодшого віку, безпека та допомога людям з обмеженими можливостями. Також є останні дослідження, які стосуються ролі реагування парків на катастрофи, з метою

планування парків, які протидіють та нівелюють небезпечні природні умови (Taj Schottland, 2022).

Загалом порушення питання безпеки у парках є відповіддю на виклики проблем сучасності. Можна виділити такі основні фактори формування потреб до рівня безпеки парків в сучасній Україні: протидія небезпеці у воєнний час (МІС, 2022), протидія терористичним загрозам під час масового зібрання людей, небезпечні природні умови, пошкодження інфраструктури та її застарілість. Серед актуальних аспектів безпеки парків у найближчі роки повоєнної відбудови, передбачаємо наступні:

- Безпека громадян при надзвичайних ситуаціях: наявність укриттів під час екстремальних природних умов; наявність візуальних вказівників щодо переміщення до укриттів, медичних пунктів; інформаційні табло щодо поведінки під час екстремальних природних умов; наявність замаскованих бомбосховищ на території парку; наявність декількох шляхів евакуації з території парку з високою пропускною здатністю; навчання персоналу парку організації громадян під час виникнення загроз.

- Безпека дітей на території парку: інфраструктурне зонування майданчиків для дітей за віковими категоріями; безпечна інфраструктура для дітей з обмеженими можливостями; наявність камер спостереження; заходи безпеки дітей біля відкритих водойм.

- Громадська безпека: наявність медичних пунктів або засобів надання невідкладної медичної допомоги на території парку; зв'язок адміністрації парку зі службами правопорядку, порятунку та медичними установами; навички працівників парку щодо визначення небезпечних громадян та порушників правопорядку, інструкції щодо протидії.

Сьогодні Україна активно вивчає зарубіжний досвід щодо побудови бомбосховищ і розробки стратегії побудови безпечних міст. Основні вимоги безпеки висуваються до проектування житла. Але важливим залишається і питання безпеки громадського простору, до якого відносяться міські парки. Станом на кінець травня 2022 року, над питанням розбудови бомбосховищ у містах України вже працювало

Міністерство розвитку громад та територій України. Передбачається, що програма триватиме від 1 до 1,5 років, і включатиме також розробку нових державних будівельних норм, згідно яким і втілюватимуться нові засади безпеки міст. За словами міністра Олексія Чернишова, простіше нові нормативи буде втілити на нових об'єктах інфраструктури, які лише будуть будуватися. Тобто можна передбачити, що найбільш складними будуть проєкти щодо забезпечення бомбосховищами вже існуючої інфраструктури, особливо старого житлового фонду (УНІАН, 2022). На сьогоднішній день міста України забезпечені бомбосховищами нерівномірно. Наприклад Київський район Одеси, що має густу забудову житловими будинками, має обмаль укриттів, у порівнянні з центральним та приморським районами міста. В цьому можна пересвідчитись на інтерактивній мапі укриттів (Visit UKRAINE, 2022).

Питання безпеки та експлуатації захисних споруд в Україні регулюються наступними нормативними актами: Наказом № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту», від 9.07.2018 (Верховна рада України, 2018), та до 01.11.2023 Державними будівельними норми України (ДБН В.2.2-5-97), від 8.07. 1997 (БУДСТАНДАРТ, 2023). В жодному з документів не розглядаються питання забезпечення укриттями таких цивільних об'єктів як парки і пляжі. Тому водночас варто рекомендувати вдосконалення нормативних документів щодо даних об'єктів цивільної інфраструктури.

Як показав досвід військових подій в Україні 2022 року, цивільні об'єкти інфраструктури значно потерпають від обстрілів, а тому не надають надійного захисту для населення. Під час окупаційного режиму відбувається «фільтрація» населення, та інші воєнні злочини проти мирних мешканців. Тому є сенс побудови таємних та замаскованих укриттів, які будуть розташовані у несподіваних для ворога місцях. Такими укриттями можуть стати бомбосховища у міських парках, вхід у які замаскований у декоративних гротах, печерах, та інших елементах садової архітектури. Особливо актуальним таке рішення є для великих парків, які є осередком відпочинку значної кількості населення. У ДБН В.2.2-5-97 в пункті 1.11

сказано, що сховища слід розміщувати «у місцях найбільшого зосередження персоналу, який переховується». В сучасних умовах розвитку відпочинкової культури у містах, вважаємо за необхідне розміщення сховищ і в місцях популярного громадського простору та скупчень рекреантів. Досвід розміщення таємних укриттів, а також складів зброї, тунелів та артилерійських позицій, існує у Швейцарії, щоправда у гірській місцевості (LB.ua, 2022). Для України, в умовах високих загроз міському населенню, альтернативою замаскованих укриттів у міських умовах можуть стати парки.

Відбудову міст України після війни та трансформацію просторів вцілілих населених пунктів доцільно проводити з урахуванням світових тенденцій озеленення, які підтримують та сприяють втіленню принципів сталого розвитку у містах (Vernihorova, 2019). У сучасних дослідженнях по напрямкам урбанізму та архітектури міст розглядаються проблеми емоційного сприйняття архітектури і гармонічності навколишнього середовища міста, які наприклад висвітлено в книзі Кевіна Лінча «Образ міста» (Lynch, 1950), та проблеми організації суспільних просторів у світі і основні тенденції міста майбутнього (Hollis, 2013). На сьогоднішній день вже є результати досліджень в рамках першої в Україні урбаністичної освітньої програми, які викладено в CANactions School STUDIO #1 Book (2013), і в яких зібрано основні урбаністичні концепції, методичний інструментарій та практичні рекомендації на основі світового досвіду. Спробою досягнення відтворення природних ресурсів, в тому числі води, повітря, придатних для вирощування ґрунтів, відтворення потоків речовини та енергії у межах міста стала концепція «екологічного урбанізму». Вперше поняття «екологічний урбанізм» було запропоновано в 1998 році архітектором Мігелем Руано, в його розумінні він тлумачився як розвиток людського суспільства в збалансованому будівничому середовищі (Ruano, 1999). Дуже близьким до «екологічного урбанізму» є «ландшафтний урбанізм», який опирається на ідею про те, що найкращий метод організації міського простору є дизайн ландшафту міста, має бути зміна різних ландшафтів, в тому числі емоційних та психологічних. Урбаніст Ян Гамільтон

Томпсон у 2012 році сформував головні принципи ландшафтного урбанізму, які, як ми бачимо дуже дотичні до принципів сталого розвитку (рисунок 3.14):

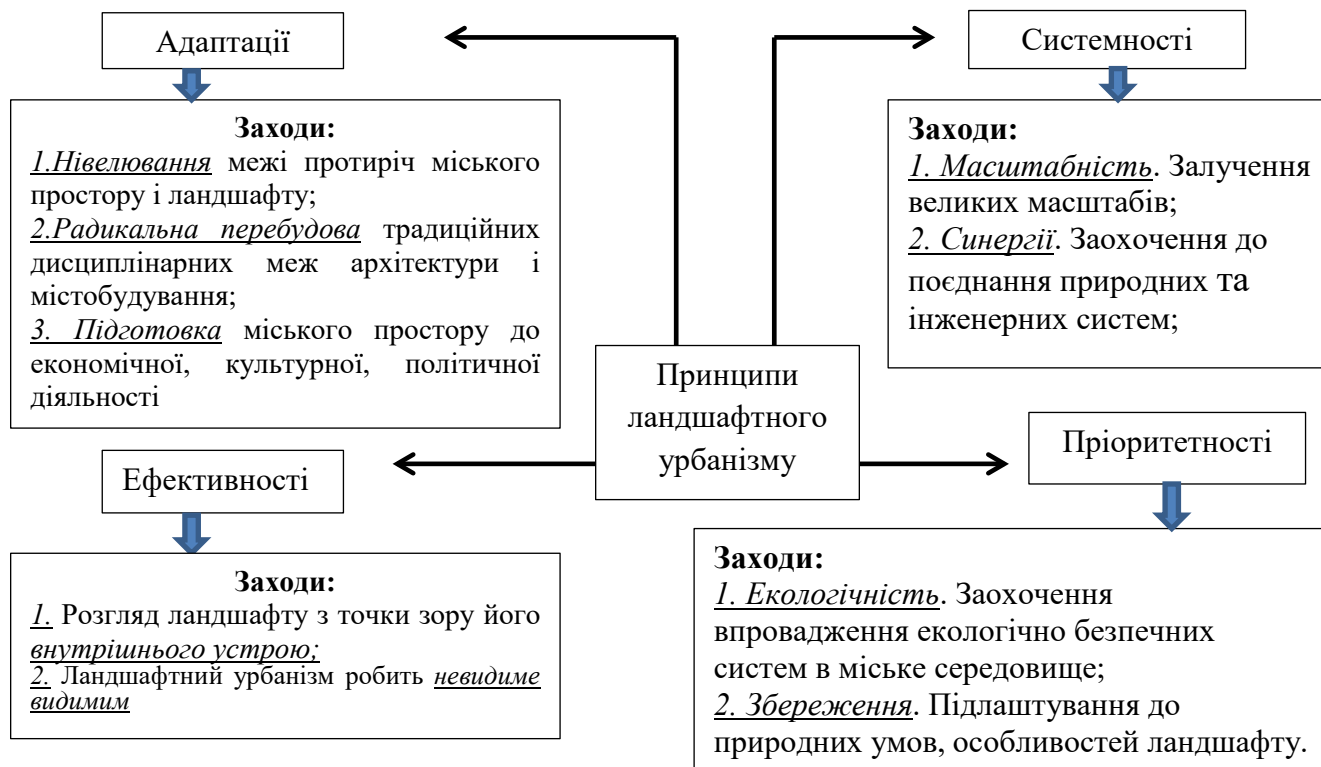

Рис. 3.14 Основні принципи ландшафтного урбанізму

Джерело: складено на основі узагальнення (Thompson, 2012).

Інший напрямок архітектури 20 століття – біоурбанізм, який спрямований на досягнення ряду соціальних, економічних та екологічних цілей, через поєднання природних потреб людини та екосистеми. На сьогоднішній день в світі існують такі екологічні течії як «партизанське садівництво» або «партизанське озеленення» міст, які ще називають «Міський Сидбомбінг», і окремий напрямок – Пермакультура (Holmgren, 2002). Мета сидбомбінгу полягає в озелененні промислових вулиць, дворів, занедбаних клумб, перетворення неприглядних сірих місць в квітучі сади для відпочинку. Зазвичай цим займається зацікавлена група людей. Пермакультура - це перманентна (вічна) агрокультура. Напрямок створено Біллом Молліссоном і направлений проти хижацької, машинної та пестицидної агрокультури, і взамін пропонує створити вічно плодоносну землю, не виснажений і не хвору. Пермакультура прагне зрозуміти й імітувати успішні моделі, які існують у природі. Наприклад, форма спіралі є у всьому: від галактик до структури ДНК будиночка равлика. Вона добре працює як шаблон дизайну для трав'яного килима, тому що він

створює більше поверхневого простору на невеликій ділянці. Спіральні пристосування для озеленення також створюють ефективний мікроклімат, тому що дають можливість використовувати деякі рослини, щоб затінити інші. Це означає, що можна вирощувати трави, які люблять сонце, наприклад, розмарин і чебрець, поруч із тими, які тягнуться до тіні, як-от м'ята і фіалка (Holmgren, 2002; Mollison, 1988). Пермакультура також має величезне значення для розвитку громадянського суспільства. В її концепцію чудово вписуються такі напрямки як: органічне землеробство, екологічне будівництво, планування сталих міст, міст майбутнього, енергоефективних міст (Laumann, Garling & Stormark, 2001). Метою цього напрямку є допомога людині і рослинам жити в одному місті допомагаючи одне одному.

Серед видового різноманіття парків, особливої уваги заслуговують морські парки, які користуються високим попитом туристів, і можуть бути створені виключно у морських районах з багатим біорізноманіттям. Морські парки можуть бути природоохоронного значення, штучні та змішаного типу. У приморських курортних містах найбільш актуальні парки рекреаційного та розважального типів. На думку автора, для приморських парків характерна синергія на основі взаємодії екосистеми суші і моря, яка в свою чергу дає позитивні економічні та екологічні ефекти. Питання синергії в економіці розглядаються на рівні діяльності підприємств та управління. Але синергетичні системи можуть утворюватись будь-де, якщо існує ряд об'єднуючих факторів, які сприяють кооперації. Тому розвиток приморських парків можна розглядати і як захист прибережних зон, і як вигідний внесок в економічну систему міста. З аналізу даних щодо відомих приморських парків України та світу, можна скласти їх типізацію, яку наглядно представлено на рисунку 3.15:

Рис. 3.15. Класифікація морських парків за походженням

Джерело: власна розробка автора

Економічний підхід до розвитку морських парків у приморських регіонах України має ґрунтуватись на вихідних даних економічного, соціального та природного характеру. У контексті післявоєнної відбудови України та конкурентоспроможності рекреаційних територій, розвиток парків має стати одним із інструментів підвищення економічного благополуччя місцевих громад та постраждалої сфери туризму. Тому проектування нових парків варто розглянути у руслі створення поліфункціональних та фінансово стійких територій, які сприяють збереженню природного середовища та посилюють рекреаційні можливості

місцевості. Дані парки мають створювати сприятливі умови для інвестиційної привабливості прилеглих територій та громад.

У зв'язку з військовими подіями на території України, вкрай актуальною постає проблема реабілітації захисників. Тому питання оздоровлення та реабілітації для них, мають стати окремим завданням соціальних та економічних програм. У 2020 році Президент України підписав указ Про започаткування соціального проекту "Активні парки – локації здорової України" (Указ Президента України № 574, 2020), згідно якому в Україні мають створюватись парки, придатні для комфортного використання військовими, які зазнали трав різних ступенів важкості. З ідеями стосовно реабілітації військових можна ознайомитись у роботах вітчизняних дослідників (Юденко, Романюк, Гром, Юденко та Білоус, 2022; Юденко, Білошицький та Ляшук, 2021).

На сьогоднішній день обрано шість населених пунктів України, які почнуть відбудовувати за принципом “build back better”, що передбачає комплексний підхід до їх відновлення з повною трансформацією (Урядовий портал, 2023). Тобто даний підхід сприятиме поновленню не лише критичної інфраструктури, але і суспільно-економічного життя та інвестиційної привабливості у подальшій перспективі. Запозичуючи комплексний підхід за принципом “build back better”, ми пропонуємо для Одещини створити систему морських парків у прибережній зоні, які б мали певний потенціал фінансової стійкості, економічного та соціального значення для громади і створювали необхідні умови для оздоровлення військових. Приклад проекту морського парку пропонуємо у прибережній зоні Одещини на прикладі курортів Санжійка і Грибівка, який покликаний покращити рекреаційні пропозиції узбережжя та забезпечити безпеку відпочинку у парку та прилеглий пляжній території, сприяти економічному розвитку місцевих громад. Ключові результати проекту полягають в наступному: примноження зелених зон громадського користування в Одеської області; збільшення рекреаційного потенціалу та популярних курортів Санжійка і Грибівка; утримання популярності Одеського регіону для туристів після завершення пляжного сезону; забезпечення укриттями мешканців громад та відпочиваючих; економічне пожвавлення громад курортів;

підвищення інвестиційної привабливості; підвищення ефективності використання природного потенціалу узбережжя; створення умов для реабілітації та оздоровлення військових. Приблизний план парку і рекреаційної траси наведено на рисунку 3.16:

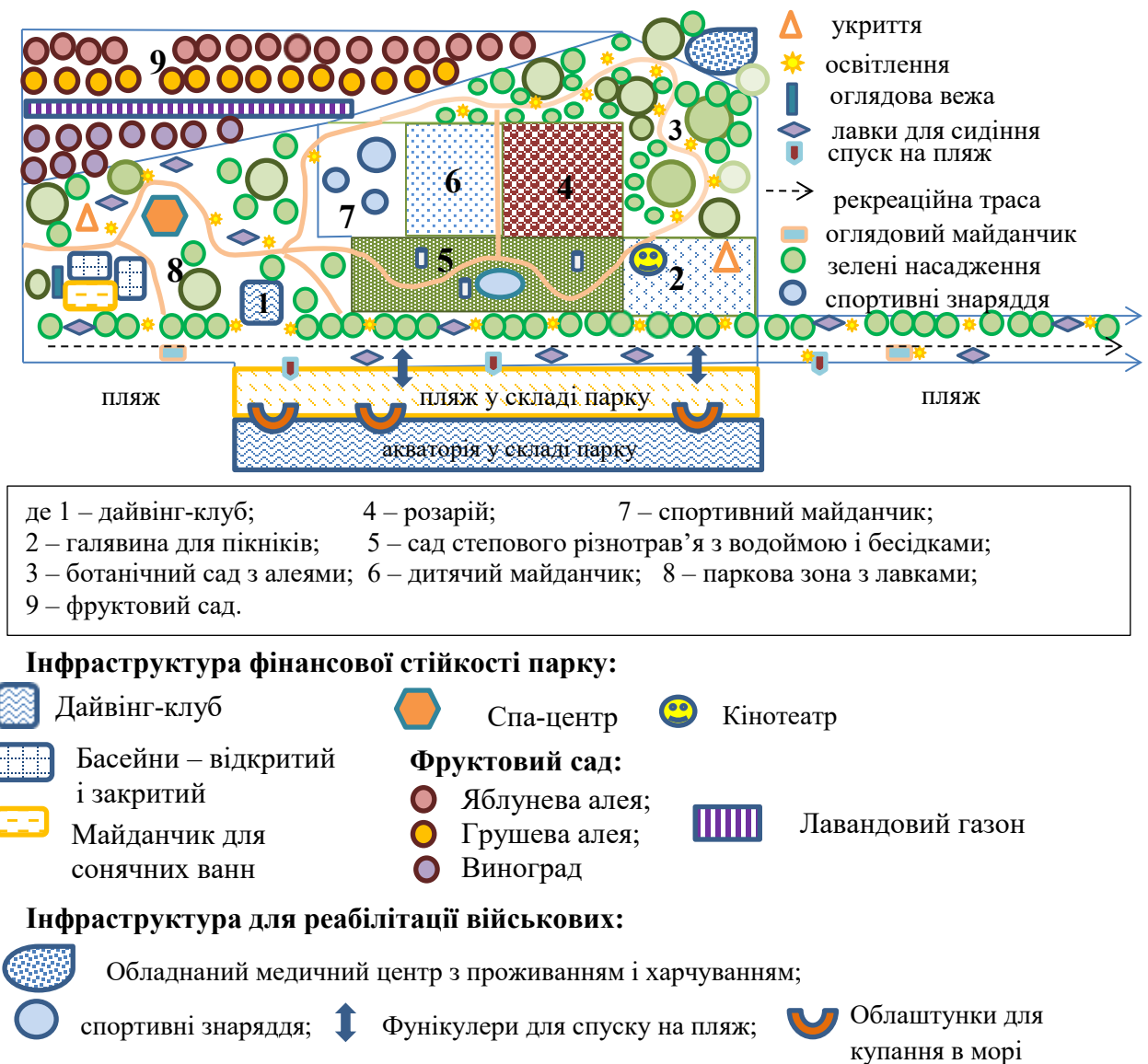

Рис. 3.17. План морського парку і буферної рекреаційної зони в районі Санжійка - Грибівка.

Джерело: авторська розробка

Як бачимо з рисунку 3.16, морський парк і рекреаційна траса у прибережній зоні між Грибівкою і Санжійкою можуть стати окремою туристичною локацією, яка привертатиме увагу відвідувачів і здатна урізноманітнити відпочинок.

Тепер необхідно скласти приблизний кошторис. Запропонована площа під створення приморського парку, згідно вимірам у карті Гугл складає 1,15 кв.км, або

115 га. Згідно додатку 2 до п. 8.1 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України, від 10 квітня 2006 (Верховна рада України, 2006 а), орієнтовна кількість видів зелених насаджень у парках на 1 га території складає: дерева – 265 шт./га; чагарники – 1160 шт./га; газони – 0,66 га/га; квітники – 155 кв.м/га.

Виходячи з того, що запропонований парк площею 115 га, можемо розрахувати нормативну кількість зелених насаджень за видами. Згідно додатку 7 до розділу 15 Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України (Верховна рада України, 2006 а), баланс території основних об'єктів зеленого господарства для парків має наступні пропорції: зелені насадження – 78 %, доріжки та майданчики – 18 %, споруди – 4 %. Отже для парку 115 га можна передбачити наступний розподіл території: 89,7 га – зелені насадження; 20,7 га – доріжки і майданчики; 4,6 га – споруди. Відповідно кошторису послуг (додаток 8), визначимо вартість озеленення 89,7 га території парку (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

Приблизний кошторис проекту створення приморського парку між Грибівкою і Санжійкою

Вид робіт	Кількість / обсяг	Вартість (грн.)
Консультація дизайнера для організацій з виїздом на об'єкт	1	558 грн
Ландшафтний проєкт	1	92 000
Дендроплан	1	від 1000
Ескіз озеленення	1	від 300
Штиковка, планування території	89,7 га, або 897000 м.кв.	1 794 000 вручну 100 кв.м від 200
Очищення ділянки від рослинних решток (без вивезення)	89,7 га, або 897000 м.кв.	1 345 500 100 кв.м від 150
Саджання дерев	23 770 шт.	4 825 310 (203 грн./шт.)*
Саджання чагарників	104 052 шт.	5 202 600 (50 грн./ шт.)
Розбиття газонів	59 га	57 820 000 грн.
Штучна водойма	1	60 000
Будівництво доріг і майданчиків	20,7 га, або 207 000 м.кв.	82 800 000 грн (400 грн./м.кв.)
Встановлення освітлення	3348 ліхтарів	12 387 600 (3700 грн./шт.)*
Всього витрат		166 328 868 грн

Примітка: * - за середньо ринковою ціною

Джерело: розрахунок автора

До даного кошторису не входять роботи з берегоукріплення, встановлення урн та лавок для сидіння, а також побудова укриттів. Укриття бажано будувати з розрахунку кількості жителів та кількості одночасного перебування відпочиваючих у парку та прилеглих пляжах. Спроекувати треба як мінімум два укриття – зі сторони поселень Санжійка та Грибівка.

Запропонований в даному проєкті має надавати ряд екосистемних послуг, що сприятимуть кращому оздоровленню відпочиваючих курортів Санжійка та Грибівка, та матимуть позитивні економічні ефекти (рис. 3.17):

Рис. 3.17. Результати функціонування запропонованого морського парку за групами екосистемних послуг

Джерело: складено автором

Як бачимо з рисунку 3.17, запропонований у проєкті морський парк сприятиме позитивним економічним ефектам як у межах громади, так і для Одеського регіону, через збільшення рекреаційних пропозицій курортів Санжійка та Грибівка. Як показує приблизний кошторис проєкту, необхідна сума коштів є зовеликою для таких малих поселень як Санжійка та Грибівка, і тому унеможлиблює втілення подібних проєктів. Отже для його втілення необхідне вдосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку парків. Ми пропонуємо опис реалізації проєкту з організаційно-економічної та інституційної точки зору, який враховує запропоновані автором у минулих розділах пропозиції щодо впровадження державно-приватних партнерств а також Національної агенції міських парків України (рисунок 3.18):

Рис. 3.18 Структурно-логічна схема реалізації проєкту з організаційно-економічної та інституційної точки зору

Джерело: власна розробка автора.

Втілення проєкту щодо формування морського парку у прибережній зоні Одещини можна розділити на декілька етапів:

1. *Оціночно-організаційний*: включає повний моніторинг прибережних територій, та морських акваторій, які розглядаються для створення морського або

приморського парку, визначення рекреаційного потенціалу досліджуваних ділянок, та формування для кожної з них переліку основних рекреаційних пропозицій, які вони здатні надати; визначення основних екологічних проблем ділянки, і формування шляхів їх вирішення під час заходів створення парків; моніторинг схилів та території на можливість конструювання укриттів; моніторинг документації щодо статусу територій та їхніх землевласників; розробка землевпорядної документації майбутніх парків, з планом зонування території.

2. *Етап проектування:* формування проектних планів парку та прогулянкової траси вздовж моря, в залежності від природоохоронного статусу території, землевпорядкування, рекреаційних пропозицій території та акваторії; формування переліку рослин для висадки у парках з врахуванням їхніх терапевтичних ефектів та екологічних властивостей; формування переліку основної інфраструктури парків в залежності від особливостей їхньої спеціалізації; формування вимог до конструювання укриттів, які можуть бути двох типів – для тимчасового укриття відвідувачів в залежності від передбачуваної кількості відпочивальників, а також довгострокового перебування, які проектується в залежності від кількості населення прилеглих територій, і мають більш ґрунтовне інфраструктурне оснащення.

3. *Основні роботи:* укріплення узбережжя; побудова укриттів; створення мережі алей; висадка зелених насаджень; обладнання оглядових майданчиків; обладнання штучних водойм декоративного та рекреаційного призначення (фонтани, відкриті басейни для плавання, водойми для катання на плавзасобах);

4. *Інфраструктурний:* налагодження мережі автодоріг, що ведуть до парку, розміщення інформаційних табло щодо реклами парку, а також про наявність укриттів на його території; створення розважальної та спортивної інфраструктури, створення малих рекреаційно-оздоровчих закладів (з масажним кабінетом, залом для йоги).

Специфіка запропонованого проєкту полягає у його поліфункціональності щодо можливостей соціально-економічної діяльності, а також забезпеченні умов безпеки громадян під час військових загроз.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання - удосконалення теоретико-методичних підходів до організаційно-економічного забезпечення сталого розвитку міських парків на основі соціально-орієнтованого підходу. Інтегральний науковий результат дисертації знайшов свою реалізацію в комплексі теоретичних, практичних та методичних положень.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. На основі узагальнення і систематизації підходів до визначення поняття парк, та його ролі у міському просторі, автором запропоновано поняття «парковий простір», який розуміється як єдина економіко-екологічна та соціальна стратегія об'єднання всіх формальних та неформальних учасників взаємовідносин в рамках розвитку і функціонування парків, а також споживання їх екосистемних послуг; та запропоновано поняття «економіки паркового простору», під яким в дисертації розуміється організаційно-економічний механізм, який формує взаємовідносини в рамках паркового простору, і спрямований на розвиток, підтримку та функціонування міських парків та забезпечення їх суспільних та природоохоронних функцій. Обґрунтовано взаємозв'язок економіки паркового простору з економікою міст, економікою регіону та держави. Відповідно, у контексті дисертаційного дослідження автором визначено сутність поняття «організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків», під яким в дисертації розуміється «комплекс нормативно-правових, організаційних, економічних, фінансових та інших заходів, направлених на сталий розвиток та використання міських парків та їх складових, та забезпечення гармонійного поєднання їх природоохоронних, суспільних та економічних функцій», що дозволяє забезпечити комплексний підхід до розвитку міських парків у контексті їх позитивних природоохоронних, суспільних та економічних ефектів для міського простору.

2. На основі ретроспективного аналізу розвитку міських парків у досвіді різних країн світу, автором дисертації доведено, що існують фактори впливу на формування потреб до екосистемних послуг міських парків, які за характером дії

поділяються на сталі, відносно сталі та мінливі. Саме мінливі фактори впливу у більшій мірі впливають на формування трендів і тенденцій у видозміні організаційно-економічного забезпечення. На основі визначених груп факторів впливу обґрунтовано використання фільтру факторів впливу, тобто обґрунтованого прийому щодо визначення найбільш значущих факторів у системі управління міськими парками, що дозволяє обрати актуальні рішення щодо їх сталого розвитку.

3. На основі аналізу нормативно-правової сфери організаційно-економічного забезпечення розвитку міських парків, виявлено інституційні пастки, які заважають сталому розвитку. Характер цих пасток пов'язаний із низькою компетентністю місцевих та регіональних органів самоврядування у практичній реалізації екосистемного та комплексного підходу до управління та розвитку парків. Виявлено, що брак компетенції пов'язаний з відсутністю повноважень органів самоврядування на впровадження соціальних, екологічних та економічних стратегій у сфері функціонування парків, адже парк на законодавчому рівні розглядається як об'єкт комунального господарства. Крім того виявлено, що виникненню неефективних норм відносин в сфері управління парковим господарством сприяють неформальні інститути, які ґрунтуються не на правових нормах, а культурних та ціннісних установках, які впливають на прийняття рішень, що дозволило нам запропонувати двохступінчастий підхід щодо подолання інституційних пасток, а саме: вдосконалення нормативно-правової сфери, та робота з неформальними суспільними інститутами, які стосуються ціннісних орієнтирів у природокористуванні та культурі функціонування міських парків.

4. На основі аналізу анкетування жителів України визначено основні споживчі переваги до міських парків жителів малих та великих міст, характерні проблеми озеленення, догляду та доступності зелених рекреаційних насаджень для різних груп міст. На основі аналізу картування доступності міських парків для жителів на прикладі міста Одеси, зроблено висновок про неоднорідність забезпечення зеленими зонами міста, що свідчить про погано продуману стратегію озеленення та необхідність впровадження соціально орієнтованого підходу під час розвитку та

благоустрою міських парків. Дані пропозиції було впроваджено до наступних місцевих органів самоврядування:

- Департамент економічної політики та стратегічного планування ООДА (Акти про впровадження результатів наукових досліджень № 133/02/03.1-10/2-23/10261 від 17.01.2023, (Додаток 11); та № 01.1-15/1520 від 21.07.2020, (Додаток 12);
- Департамент екології та природних ресурсів ООДА (Акти про впровадження результатів наукових досліджень № 2876/06/06-17/2-22/4455 від 30.12.2022, (Додаток 13); та № 3497/06-15/3446 від 05.07.2019, (Додаток 14);
- Департамент екології та розвитку рекреаційних зон Одеської міської Ради Акт про впровадження результатів наукового дослідження № 1432/0114/1 від 26.09.2023, (Додаток 15).

5. На основі аналізу існуючих в Україні нормативно-правових документів щодо оцінки пошкоджень зелених насаджень, а також на основі розроблених методичних підходів до оцінки збитків природному середовищу внаслідок військових дій, автором запропоновано методичний підхід щодо оцінки збитків міських парків у контексті повоєнної відбудови міст України та сталого розвитку, який на відміну від існуючих оцінок зелених насаджень, дозволяє комплексно оцінити збитки паркового простору – зеленим насадженням, інфраструктурній складовій, та провести превентивну бальну оцінку у процесі польових досліджень постраждалих парків.

6. На підґрунті критичного аналізу існуючих науково-методичних підходів в роботі запропоновано авторську концепцію екосистемного підходу у розробці напрямів інституціональної підтримки міських парків, що дозволяє вдосконалити управління та організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків на підставі потенціалу їх екосистем та потреб міського середовища та громадян. Це передбачає побудову організаційно-економічне забезпечення, яке спрямоване на підтримку груп екосистемних послуг, які характерні для міських парків, в залежності від бажаних ефектів для суспільства і навколишнього середовища, які ми хочемо отримати від функціонування міського парку.

7. На основі узагальнення національного та світового досвіду функціонування державно-приватних партнерств у різних сферах комунального господарства та

переваг різних видів угод, автором запропоновано впровадження та поширення досвіду державно-приватних партнерств у сфері розвитку міських парків. Запропоновано та обґрунтовано чотири контексти укладання партнерських угод (освітньо-науковий, рекреаційно-оздоровчий, естетично-атрактивний, та природоохоронний), що дозволяє підвищити позитивні впливи від залучення додаткових коштів як на сферу паркового благоустрою, так і соціальну й економічну сферу міста.

8. На основі попереднього аналізу зарубіжного досвіду та попередньо визначених неефективних норм в інституціональній та організаційно-економічній сфері розвитку міських парків в Україні, автором запропоновано вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин між різними учасниками паркового благоустрою. Дана пропозиція передбачає системну та злагоджену роботу з формальними та неформальними інститутами, яка допоможе у комплексному подоланні інституційних пасток та сприятиме сталому розвитку міських парків. Однією із складових, що сприятиме покращенню суб'єктно-об'єктних відносин, має стати Національна агенція міських парків України, яку пропонується створити в якості дорадчого органу, та яка має виконувати посередницькі функції у делегуванні інтересів парків та громад на різних рівнях управління.

9. На основі аналізу існуючих проблем в Україні у зв'язку з військовими подіями, автором обґрунтовано основні тенденції і чинники повоєнного розвитку міських парків, які матимуть вплив на їх організаційно-економічне забезпечення - питання громадської безпеки та фінансової стійкості парків. Це посприяло розробці і обґрунтуванню створення проекту морського поліфункціонального парку, який відповідає принципу “build back better”, на прикладі узбережжя Санжійка – Грибівка. Даний проєкт враховує різні аспекти функціонування парку, а саме: природоохоронні (укріплення схилів, збереження і культивування галофітної рослинності); соціальні (умови для реабілітації і відпочинку ветеранів війни, обладнання укриттями для відпочиваючих та місцевих жителів); та економічні (передбачення інфраструктури фінансової стійкості парку без обмеження доступу до рекреаційних природних ресурсів, підтримка місцевих громад).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Апатенко, Т. М. (2017, Листопад). *Щодо питання про виконання основних функцій генеральних планів міст України*. Сталий розвиток міст (містобудівний аспект): матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, С. 11 – 13. URL: http://eprints.kname.edu.ua/47158/1/Материали_конфер.pdf
- Белінська, С. М., (2020). Землі сільськогосподарського призначення як екосистемні активи: напрями відображення в системі бухгалтерського обліку відповідно до світових економічних тенденцій розвитку екосистем. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» №2*, DOI: 10.32702/2307-2105-2020.2.85
- Білодід, І. К. (1980). *Словник української мови. В 11 т. Т. 6*. Київ: Наукова думка. 70 с.
- Блага, А. Б. Загороднюк, І. В. Короткий, Т. Р. Мартиненко, О. А. Медведєва, М. О. Пархоменко В. В.; за заг. ред. А. П. Буценка. *На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України*. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2017. 88 с. <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Na-mezhi-vyzhyvannya.pdf>
- Бриндзя, О.З. (2008). Теоретико-методологічні передумови раціонального землекористування. Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, С. 150 – 157.
- Бобух, І. М. (2010). *Пропорції та перспективи формування національного багатства України: монографія*. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України. 41 с.
- Бородін, Є., & Миргородська, М. (2022). Фактори муніципального управління міським середовищем: температурний та вітровий комфорт. *Аспекти публічного управління, 10(3)*, 51-58. <https://doi.org/10.15421/152219>
- БУДСТАНДАРТ. (2023). Державні Будівельні норми України (ДБН В.2.2-5-97), від 8.07.1997. URI: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=4653
- Булишева Д.В., & Андрєєва Н.М. (2018). *Екологізація економічних відносин у системі рекреаційного землекористування міських агломерацій: теорія та практика: монографія*; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. досліджень. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ. 246.

Буркинський, Б.В., & Горячук, В.Ф. (2013). Оцінка природного капіталу регіонів України як умова формування зеленої економіки. *Економічні інновації*, Вип. 52. С. 9-20. URI: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/67358>

Вартість квартир в Одесі. (2023). URI: <https://dom.ria.com/uk/prodazha-kvartir/odessa/ceny/>

Веклич, О. О. (2017). Сутність і зміст концепту “екосистемний підхід” в економічній науці. *Науковий журнал “Економіка України”*, № 12 (673). С. 52 – 67.

Веклич, О. О. (2020). Сутнісна характеристика екосистемних активів територіальних громад. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»* №5. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.17 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/19.pdf

Веклич О.О., Бойко Є. О., Колмакова В. М., & Патока І. В. (2022). *Прикладна теорія оцінювання екосистемних активів територіальних громад: монографія* / за заг. ред.. д.е.н., проф., О. О. Веклич. Суми: університетська книга, 2022. 246 с.

Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2001). Київ. URL: [https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2625/agentstvo#:~:text=АГЕНТСТВО%2C%20АГЕНЦІЯ%20\(лат.,агентство%20з%20обміну%20житла\).](https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2625/agentstvo#:~:text=АГЕНТСТВО%2C%20АГЕНЦІЯ%20(лат.,агентство%20з%20обміну%20житла).)

Вернігорова Н. В. (2019). Нова стратегія діяльності об'єктів ПЗФ на засадах інклюзивності як фактор добробуту населення. Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк. С 38 -40.

Вернігорова Н. В. (2021). Парки в сфері інклюзивного природокористування. *Економічні інновації*, Том 23, № (1)78. С. 29-40. [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1\(78\).29-40](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1(78).29-40)

Вернігорова Н. В. (2022 а). Проблематика післявоєнної відбудови і розвитку міських парків Чернігова. Зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конференції. «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» Київ: КНЕУ, 2022. 311 – 312 с.

Вернігорова Н. В. (2022 б). Аналіз організаційно-економічного забезпечення міських парків на основі опитувань. *Economics and Law*, Випуск 3 (66), С. 85-96. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.085>

Вернігорова Н. В. (2022 с). Розвиток природного потенціалу узбережжя Одещини як фактор економічного добробуту і безпеки населення. *International Journal of Knowledge Transfer Management Studies: International Scientific E-Journal*. № 2. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7433382>

URL: https://iidskt.org.ua/wp-content/uploads/2022_2_3.pdf

Вернігорова Н. В. (2022 d). Вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин у контексті формування потреб в екосистемних послугах міських парків. *Фаховий науковий журнал Економічні інновації*, 24(1(82)), 41-54. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1\(82\).41-54](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1(82).41-54)

Вернігорова Н. В. (2023 а). Проблематика розвитку міських парків в контексті європейської інтеграції України. Теорія та практика менеджменту: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. Луцьк, 2023. 57 – 59 с.

Вернігорова, Н.В. (2023 b). Інституційні новації розвитку міських парків в Україні. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. № 2 (24). С. 35-43. Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejorpu/2023/No2/35.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.8128451.

Вернігорова, Н.В. (2023 с). Економічне обґрунтування екосистемних активів міських парків на основі аналізу картування приморського міста Одеси. *Причорноморські економічні студії*, випуск № 81. Одеса, С. 130 – 139. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.81-22>

Вернігорова, Н.В. (2023). Оцінка збитків міських парків у контексті повоєнної відбудови міст України та сталого розвитку. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. № 4 (68). С. 89-100. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/89.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.04.2023.10. DOI: 10.5281/zenodo.10042093.

Верховна Рада України. (1992). Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

Верховна Рада України. (1999). Постанова КМУ № 559 «Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів», від 8.04.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-99-п#Text>

Верховна Рада України. (2000). Законом України «Про охорону культурної спадщини», від 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

Верховна Рада України. (2002a). Постанова Кабінету Міністрів України № 175 «Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру», від 15.02.2002 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2002-%D0%BF#Text>

Верховна Рада України. (2002b). Земельний кодекс України, від 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

Верховна рада України. (2003a). Господарський кодекс України, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15?find=1&text=державно-приватне+партнерство#w3_1

Верховна рада України. (2003b). Цивільний кодекс України, 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=державно-приватне+партнерство#Text>

Верховна рада України. (2004). Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text

Верховна рада України. (2006a). Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06?find=1&text=парки#w1_1

Верховна рада України. (2006 b). Наказ N 386 від 22.11.2006 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо обліку зелених насаджень у населених пунктах України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0386667-06#Text>

Верховна рада України. (2010). Закон України Про державно-приватне партнерство від 2010, № 40, ст.524. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

Верховна рада України. (2018). Наказ № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту», від 9.07.2018 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>

Верховна рада України. (2019). Указ Президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, від 02.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

Верховна рада України. (2019b). Закон України "Про концесію" від 03.10.2019 № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>

Вулиці Одеси. (2023). URI: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%83%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B8>

Гаман, П. І. (2011). Суб'єкт-об'єктна та комунікативна парадигма організації і функціонування місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток* № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=321>

Герасимчук, З.В. & Ніщик, Т.О. (2011). *Просторовий розвиток міста: монографія*. Луцьк: ЛНТУ. 212 с.

Гонконгський водно-болотний парк. URL: https://www.wiki.wiki/wiki/uk/Hong_Kong_Wetland_Park

Гончаров, С. М., & Кушнір, Н. Б. (2009). *Тлумачний словник економіста*. Київ: Центр учбової літератури. 264 с.

Гражевська, Н.І., & Заваженко, А.О. (2019). Інституційні пастки ринкового реформування економіки України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 820 Економіка*. С. 3 – 10.

Громадський бюджет. (2023). URL: <https://budget.e-dem.ua/7400000000/howworks>

Громадський простір. (2019). Для чого нам потрібні неформальні документи розвитку міст. URL: <https://www.prostir.ua/?news=dlya-choho-nam-potribni-neformalni-dokumenty-rozvytku-mist>

Данькевич, С. М. (2021). Потенціал розвитку екосистемних послуг лісів України як фінансового інструменту забезпечення збалансованого землекористування. *АГРОСВІТ № 11*, С. 45 – 56. DOI: 10.32702/2306&6792.2021.11.45.

ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій». URI: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2018/08/DBN-B22-12-2018.pdf>

Дегтярь, Н. В. (2012). Екосистемні принципи управління водно-болотними угіддями. *Електронний журнал «Ефективна економіка» №9*. URI: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1405>

Дедю И.И. (1989). *Экологический энциклопедический словарь*. Кишинев.

Державна служба статистики України. (2020). URI: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Державні будівельні норми України. (2019). Планування та забудова територій. ДБН Б.2.2-12:2019. Київ, 185 с. URI: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3074154596122232048?doc_type=2

Дейнега, А. М. (2018). Екосистемний підхід до використання природних ресурсів: правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права, Випуск 2*. С. 131 – 135

Дудк,а И.А. (1984). *Словарь ботанических терминов*. Киев: Наукова Думка.

Дутко, Н. Г. (2020). Державно-приватне партнерство: перспективи розвитку. *Державне управління, № 4/2020*. С. 109 – 114. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.109

Економічна правда. (2023). Десятки років та мільярди доларів. Коли розмінують українські поля та міста? URI: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/7/697737/>

Європейська ландшафтна конвенція. (2000). URI: <https://rm.coe.int/16802f3fc0>

Завадський, Й. С., Осовська, Т. В., & Юшкевич О. О. (2006). *Економічний словник*. Київ: Конодор. С. 355. URI: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf

Закон України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», 2006. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>

Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» 2009, № 38, ст. 534 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17?find=1&text=асоціація#Text>

Закон України «Про благоустрій населених пунктів». (2005). № 2807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text>.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». (1997). № 280/97-ВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/z970280?an=59&ed=2011_07_07

Звичаєве міжнародне гуманітарне право. (2005). Норми. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf

Здетовецька Н.О., & Начичко К.М. (2016). Сучасні тенденції формування архітектури екологічних міських парків. *Проблеми розвитку міського середовища. Вип.1 (15)*. С. 40 – 51.

Зублевич О. (2019). Парк на болоті або Кантабрійський острівець урбан-раю URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/park-na-boloti-abo-kantabrijskyj-ostrivecz-urban-rayu/>

Зібцева, О.В. (2015). Рівень озеленення ряду малих міст Київщини як індикатор сталого розвитку. *Проблеми розвитку міського середовища. Вип.2 (14)*. С. 147 – 154.

Ільїна, М. В., & Шпильова, Ю. Б. (2021). Значення екосистемних активів для забезпечення сталого розвитку територій. *СХІДНА ЄВРОПА: ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ Випуск 4 (31)* С. 93 – 98. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.31-15>

Кабінет Міністрів України. (2020). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 720-р «Про визначення адміністративних центрів та

затвердження територій територіальних громад Одеської області» URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-a720r>

Колісник Г. М. (2016). Інституціональні умови та пастки розвитку регулювання витратами підприємництва. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» № 2(30)*. Острог: Вид-во НУ«ОА», С. 19–26.

Купінець, Л.Є. & Кісеоларь, М.Г. (2012). Механізми переходу держави та регіонів до сталого розвитку. Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності ф-ту економіки та менеджменту СумДУ, м. Суми, 3-5 квітня. Суми : СумДУ, Т.1. С. 89-91.

Купінець Л. Є. (2016). Політика міжнародного екологічного співробітництва: системне визначення та реалізація. *Ефективна економіка. № 5*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_5_9

Кучерявий В.А. (1984). Природная среда города. Львов: Вища школа. 1984. 144 с.

Кучерявий В. П. (2005). *Озеленення населених місць*. Львів: «Світ». 456 с.

Лойко, В. В., Жукова, Ю. М., Сундук, А. М., Швець, П. А. (2021). Глобальні урбаністичні тенденції розвитку міст як окремих соціально-економічних систем. *Економіка та держава. № 9*. С. 10–18. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.9.10

Лук'янець, В. (2002). *Простір і час. Філософський енциклопедичний словник*. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис. 742 с. ISBN 966-531-128-X.

Луців О. В. (2013). Інвестиційне забезпечення відтворення екосистем. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. С. 188 – 193. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/166981/34-Luciw.pdf?sequence=1>

Львівська міська рада. (2023). Звіт про виконання заходів Комплексної екологічної програми на 2017-2022 роки для м. Львова. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/search?searchword=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8&search_cat=1

Мартиненко, В. О. & Машкаров, Ю. Г. (2019). Екологічний менеджмент як нова парадигма муніципального управління. *Теорія та практика державного управління, (2), 116-120*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2009_2_19.

Мельникова, М. (2011). Механізм господарювання міста та забезпечення його ефективного функціонування. *Схід. № 1 (108)*. С. 100-104.

URI: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/22495>

Мельничук, Ю. (2014). Формування малих ландшафтів міського середовища. *Студентський науковий вісник*. — 2014. — № 35.120 – 122.

Мінфін. (2022). Чисельність населення по містах України. URI: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/>

Міністерство розвитку громад та територій України. (2021a). URL: <https://www.minregion.gov.ua>.

Міністерство розвитку громад та територій України. (2021b). Звітність "Зелене господарство" за 2014 рік. URI: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-zelenogo-gospodarstva-za-2014-rik/>

Міністерство розвитку громад та територій України. (2021c). Звітність "Зелене господарство" за 2015 рік. URI: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/stan-sferi-zelenogo-gospodarstva-za-2015-rik/>

Міністерство розвитку громад та територій України. (2021d). Звітність "Зелене господарство" за 2016 рік. URI: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-zelenogo-gospodarstva-za-2016-rik/>

Міністерство розвитку громад та територій України. (2021e). Звітність "Зелене господарство" за 2017 рік. URI: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-zelenogo-gospodarstva-za-2017-rik/>

Міністерство розвитку громад та територій України. (2021f). Звітність "Зелене господарство" за 2018 рік. URI: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-zelenogo-gospodarstva-za-2018-rik/>

Міністерство розвитку громад та територій України. (2021g). Звітність "Зелене господарство" за 2019 рік. URI: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sfery-zelenogo-gospodarstva-za-2019/>

Міністерство економіки України (2023). Нормативно-правові акти ДПП. URI: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c5fe4de5-3213-413e-ac82-71fef98f6933&title=OznakiDerzhavnoprivatnogoPartnerstva>

Міністерство Юстиції. (2023). Особливості укладення договору концесії. URI: https://minjust.gov.ua/m/str_33474

МІС. (2022). До уваги кам'янчан – безпека під час відвідування міських парків. URL: <https://mis.dp.ua/news-ua/do-uvagy-kamyanchan-bezpeka-pid-chas-vidviduvannya-miskyh-parkiv/>

Міста України за площею. (2022). URI: <https://inside-ua.com/citiesbyarea>

Міськзелентрест Одеса. (2023). Зелені насадження міста Одеса URI: <https://greencity.omr.gov.ua/zeleni->

zoni#map=13//46.4618071520893//30.710563659667972&&layer=1664656129424098568-1,100//2256057368125114076-1,100

Мішенін Є. В. & Олійник Н. В. (2010). Розвиток ринку екосистемних послуг як напрямок посткризового зростання економіки України. *Механізми регулювання економіки*. Т. 3, № 3. 104-117 с.

Мішенін, Є.В. & Дегтярь, Н.В. (2015). Економіка екосистемних послуг: теоретико-методологічні основи. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, № 2. С. 243 – 257.

Нестеренко, С. Г., & Радзинська, Ю. Б. (2017, Листопад). *Проблеми раціонального використання земель для сталого розвитку міста*. Сталій розвиток міст (містобудівний аспект) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, листопад 2017 р. С. 26 – 27. URL: http://eprints.kname.edu.ua/47158/1/Материалы_конфер.pdf

Офіційний сайт міста Одеса. (2021). Про затвердження Міської цільової програми благоустрою м. Одеси на 2022 – 2026 роки. <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/187365/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023а). Інвестиційний паспорт міста Одеса на 2021 рік. Офіційний сайт міста Одеса. URL: <https://omr.gov.ua/ua/business/investment-passport/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023b). Рішення Одеської міської ради № 805-VIII від 08.12.2021 р. Про затвердження Міської цільової програми благоустрою м. Одеси на 2022 – 2026 роки. URL: <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/187365/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023с). Рішення Виконавчого комітету Одеської міської ради № 92 від 10.06.2022 Про внесення на розгляд Одеській міській раді проекту рішення «Про затвердження підсумкового звіту про виконання Міської цільової програми благоустрою м. Одеси на 2018-2021 роки, затвердженої рішенням Одеської міської ради від 12 грудня 2018 року № 4004-VII». URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/departments/departament-po-blagoustroystvu-goroda/byudjet/pasporta/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023d). Київська районна адміністрація. URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/district/kra/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023е). Пересипська районна адміністрація. URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/district/sra/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023f). Приморська районна адміністрація Одеської міської ради. URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/district/pra/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023g). Хаджибейська районна адміністрація Одеської міської ради. URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/district/mra/>

Офіційний сайт міста Одеса. (2023h). Звіт про діяльність Київської районної адміністрації Одеської міської ради за 2022 рік. URL: https://omr.gov.ua/Files/2023/Zvity/RA/KRA/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%9A%D0%A0%D0%90_2022.pdf,

Офіційний сайт міста Одеса. (2023i). Звіт про діяльність Пересипської районної адміністрації Одеської міської ради за 2022 рік. Офіційний сайт міста Одеса. <https://omr.gov.ua/ua/city/district/sra/report/>,

Офіційний сайт міста Одеса. (2023j). Звіт про діяльність Приморської районної адміністрації Одеської міської ради за 2022 рік. Офіційний сайт міста Одеса. <https://omr.gov.ua/ua/city/district/pra/report/>,

Офіційний сайт міста Одеса. (2023k). Звіт про діяльність Хаджибейської районної адміністрації Одеської міської ради за 2022 рік. Офіційний сайт міста Одеса. <https://omr.gov.ua/ua/city/district/mra/report/>

Офіційний сайт міста Тернопіль. (2023 а). Програма розвитку парків на 2022 – 2024 роки, прийнята рішенням міської ради від 14.11.2022, №8/п19/12. URL: https://ternopilcity.gov.ua/app8/8-11-15-zmini-14_11_22.pdf

Офіційний сайт міста Тернопіль. (2023 б). Про затвердження Програми охорони навколишнього природного середовища Тернопільської міської територіальної громади на 2020-2023 роки. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/sesiya/rishennya-sesii/35101.html>

Офіційний сайт міста Чернігів. (2023 а). Проект рішення міської ради "Про зміни та доповнення до Програми поліпшення екологічного стану міста Чернігова на 2021-2025 роки (в галузі житлово-комунального господарства)" URL: <https://chernigiv-rada.gov.ua/poekty-rishen-sesiy/sid-58/scid-24/id-153042/>

Офіційний сайт міста Чернігів. (2023 б). Центральний парк Чернігова може перетворитися на містоутворюючий об'єкт. URL: <https://chernigiv-rada.gov.ua/news/id-34916/>

Павліха, Н. В., & Войчук, М. В. (2018). Концептуальні засади управління сталим розвитком міста в умовах європейської інтеграції та реалізації реформи децентралізації. *Регіональна економіка*, №3. С. 29 – 35.

Павлюк, К. В. & Дегтярь, Н. В. (2012). Державно-приватне партнерство як механізм фінансування збереження екосистем. *Фінанси України*, № 9, 2012. С. 83 – 93.

Парк як соціально-педагогічний комплекс. (2021). URL: <https://poznayka.org/s49533t1.html>

Патока, І. В. (2021). Екосистемні активи природоохоронних територій громад: підходи до оцінювання. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. № 10 (29). С. 51-60.

Петренко-Лисак А., Чорногуб Н. (2020). Методичні рекомендації з проведення онлайн опитувань громадськості при плануванні громадських просторів. 11 с. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-for-online-questionnaires-regulations-on-public-spaces-deve/1680a09788>

Позняк Е. (2013). Принцип екосистемності в екологічному праві: поняття та зміст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. Вип. 4. С. 39-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_4_13.

Попова О.Ю. & Трубіна Л.О. (2018, Грудень). Особливості державно-приватного партнерства в Україні у сфері інфраструктурних послуг. Публічне управління: проведення реформи в Україні : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. С. 79 – 83. Покровськ, 2018. – 142 с. <https://donntu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/%D0%90%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2-%D0%B2%D1%96%D0%B4-5-6-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D1%8F-2018%D1%80..pdf#page=79>

Поснова Т. В. (2020). Креативний капітал та нова економіка міста. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*, Т. 25, Вип. 1 (80). С. 79 – 84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/1-80-12>

Пояснювальна записка. (2015). Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про зелені насадження міст та інших населених пунктів". URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gh1jx68a?an=3&ed=2015_05_14

Прус Ю., & Демченко С. (2018). Роль інституційних факторів в забезпеченні благополуччя населення. *Соціальна економіка*, № 2 (54). С. 132–139.

Путренко В. (2006). Споживчий потенціал регіонів України. *Економічна та соціальна географія. Наукові записки*. №2. С. 82 – 90. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25147/1/influencing.pdf>

Рубель О.Є., Жихарева. А.А., & Резніченко Н.М. (2018). Тенденції формування інноваційних засад розвитку екосистемних послуг в Україні та ЄС як складової «зеленої економіки». Наукова доповідь. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса. 26 с.

Русин І.Б., Медведєв О.В., & Патлатюк О.Ю. (2020). Перспективи отримання біоелектрики в паркових екосистемах міст. *Екологічні науки* № 2(29). Т. 1. С. 117 – 124. DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2020.eco.2-29.1.19>

Санжійка. (2023). URL: <https://kirillovka.ks.ua/sanzheika/>

Слатвінська, Л. (2021). Реалії та перспективи розвитку міського туризму Черкаського регіону. *Економіка та суспільство*, (31). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-66>

Словник економічних термінів. (2023). Активи підприємства URL: https://pidruchniki.com/1228032462956/politekonomiya/slovnik_ekonomichnih_terminiv_ekonomichna_teorija_polite_konomiya.

Словник української мови. (1970). Том 1, С. 67. URL: <http://sum.in.ua/s/asociacija>

Смаль, М.В. & Дзюбинська, О.В. (2010). Екологічна оптимізація міст, як один із шляхів їх сталого розвитку. *Містобудування та територіальне планування*. С. 467 – 473.

Стойко, Н. (2020). Екосистемний підхід до вирішення проблеми ерозії ґрунтів в Україні. *АГРАРНА ЕКОНОМІКА*, Т. 13, № 1-2. С. 29 – 38. <https://doi.org/10.31734/agrarecon2020.01.029>

Стрижак О. О. (2016). Дихотомія формальних та неформальних інститутів. *Економіка і суспільство*. Випуск 5. С. 19 – 25.

Суспільне. (2021). Одеса не потрапила до ТОП-10 морських курортів України за кількістю пошукових запитів. URL: <https://suspilne.media/167992-odesa-ne-potrapila-do-top-10-morskih-kurortiv-ukraini-za-kilkistu-posukovih-zapitiv/>

Толстоухов, А. В. (2008). *Екологічна енциклопедія: у 3 т.*, Т.3. Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації». 472 с.

Томчук, О. В. (2018). Категоріально-понятійний концепт дослідження економіки міст. *Економіка і організація управління* № 4 (32). С. 173 – 179. DOI 10.31558/2307-2318.2018.4.18

Трошкіна О.А., & Калашнікова В.В. (2013). Класифікація тематичних парків. *Проблеми розвитку міського середовища*. Вип. 9. С. 196 – 202.

Указ Президента України № 574. (2020). Про започаткування соціального проекту "Активні парки – локації здорової України". URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5742020-36049>

Українська правда. (2022). Як колаборація бізнесу та держави допоможе відновлювати Україну. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/19/689341/>

УНІАН. (2022). В Україні з'явиться сучасна система бомбосховищ. URL: <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-z-yavitsya-suchasna-sistema-bomboshovishch-novini-ukrajini-11845098.html>

Урядовий портал. (2023). Визначено шість населених пунктів, де відбуватиметься комплексне відновлення за новими принципами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vyznacheno-shist-naselenykh-punktiv-de-vidbuvatymetsia-kompleksne-vidnovlennia-za-novymy-pryntsyparamy-premier-ministr>

Хвесик М. А., Бистряков І. К., & Клиновий Д. В. (2020). Публічно-приватне партнерство в забезпеченні сталого просторового розвитку. *Економіка України. № 1 (698)*. С. 3—23. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.01.003>.

Холод Н.М. (2009). *Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках : монографія*. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. —442 с

Фінансова енциклопедія (2021). Земельний трест. URL: <https://ua.nesrakonk.ru/land-trust/>.

Чернігівська ОДА. (2021). Звіт Чернігівської обласної державної адміністрації щодо «Програми розвитку та збереження зелених зон населених пунктів Чернігівської області на 2013-2017 роки», червень 2013. URL: <https://chor.gov.ua/nasha-diyalnist/novini/item/1372-pro-zatverdzhennia-prohramy-rozvytku-ta-zberezhennia-zelenykh-nas>.

Черчик, Л. М. (2022). Методика оцінки шкоди та збитків від втрат чи пошкодження лісових екосистем та об'єктів в їх межах, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації. Одеса : ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2022. 34 с.

Шевченко, Г. М., Петрушенко, М. М. (2019). Рекреаційне природокористування в контексті стійкого розвитку: принципи і організаційно-економічні інструменти. *Економічні інновації*, 21 (4(73), С. 180 – 188. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.4\(73\).180-188](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.4(73).180-188)

Шевченко Г. М. (2021). *Природні активи рекреаційно-туристичної сфери: монографія*. Одеса: Астропринт, 176 с. ISBN 978-966-927-813-5

Юденко, О. В., Романюк, О. А., Гром, Т. В., Юденко, Ю. М., & Білоус, А. С. (2022). Активні парки: матеріально-технічна база системи фізкультурно-спортивних послуг для осіб з ознаками травми внаслідок війни. EDITORIAL BOARD, 185.

Юденко, О. В., Білошицький, В. В., & Ляшук, М. А. (2021). Екстремальні види спорту як складова системи фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій та членів їх родин. Рекомендовано Вченою радою навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (протокол № 4 від 09.11. 2021 р.), 335.

Яременко В., & Сліпушко О. (1998). *Новий тлумачний словник української мови: словник*. Т.3. Київ.

Acar, H. (2014). Learning Environments for Children in Outdoor Spaces. *Procedia - Soc. Behav. Sci.* 141 846–853

Alcamo, D. (2005). Ecosystems and human wellbeing : a framework for assessment. Millennium Ecosystem Assessment. Washington: ISLAND PRESS, 268 p.

Ameen, R.F.M. & Mourshed, M. (2019). Urban sustainability assessment framework development: the ranking and weighting of sustainability indicators using analytic hierarchy process. *Sustain. Cities Soc.*, 44. pp. 356-366.
<https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.10.020>

Andryeyeva, N., Nezdoyminov, S., & Martyniuk O. (2018). «GREEN» INFRASTRUCTURE OF THE ECONOMY OF RECREATIONAL NATURE USE. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(4), 6-13. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-6-13>

Antonina Bobkova, Natalya Andryeyeva, Liudmyla Verbivska, Valentyna Kozlovtsseva, Viktoriia Velychko. (2020). Environmental Responsibility in the Development of Green Entrepreneurship. *Estudios de Economia Aplicada*, Vol. 38 No. 4 (2020). P. 2-14. DOI: [http://dx.doi.org/10.25115/eea.v38i3%20\(1\).4003](http://dx.doi.org/10.25115/eea.v38i3%20(1).4003)

Astell-Burt, T. Feng, X. Mavoa, S. Badland, H.M. Giles-Corti B. (2014). Do low-income neighbourhoods have the least green space? A cross-sectional study of australia's most populous cities BMC Public Health, 14, p. 292

Baharash Bagherian. (2023). Liveable cities: how much green space does your city have? Retrieved from: <https://www.baharash.com/liveable-cities-how-much-green-space-does-your-city-have/>

Baldych, N., Hrynychuk, N., Khodko, N., Chorniy, L., & Glibishchuk, J. (2020). Local economic development: Models, resources and financing tools. Canada: Federation of Canadian Municipalities.

- BCRPA. (2020). Lead. Connect. Reinvent. BCRPA Annual Report 2020/21. P. 24. Retrieved from: <https://www.bcrpa.bc.ca/media/306688/ar-2020-21.pdf>
- Benton-Short, L., Keeley, M., & Rowland, J. (2017). Green infrastructure, green space, and sustainable urbanism: geography's important role. *Urban Geography*, 00(00), 1–22.
<https://doi.org/10.1080/02723638.2017.1360105>
- Berral, J. S. (1966). *The Garden: An Illustrated History*. N.Y.
- Boyd, J., & Banzhaf, S. (2007). What are ecosystem services? The need for standardized environmental accounting units. *Ecological Economics* 63:616-626.
- Buryk, Z. (2021). Interaction between government and the private sector for infrastructure development: the context of public-private partnership. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 83–87. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.83
- Burkynskyi, B., Andryeyeva, N., Khumarova, N., & Kostetska K. (2021). An Innovative Approach to the Implementation of Sustainable Business Ideology in Ukraine. *Journal of Environmental Research, Engineering and Management Vol. 77 / No. 4*. pp. 48–63
DOI 10.5755/j01.erem.77.4.29163
- Briefing papers. (2023). American Planning Association 122 S. Michigan Ave, Suite 1600, Chicago, IL 60603; Retrieved from: www.planning.org.
- Cambridge Dictionary. (2023). Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org>
- Campbell, Lindsay K.; Svendsen, Erika S.; Sonti, Nancy F.; Johnson, & Michelle L. (2016). A social assessment of urban parkland: Analyzing park use and meaning to inform management and resilience planning. *Environmental Science Policy*. 62: 34-44. URL: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.01.014>
- CANactions School STUDIO #1, (2013). URL: https://issuu.com/canactions2013/docs/canactions_school_studio_1_final_pa_6d26d0cc92f9f4
- Cervinka, R., Hölte, J., Pirgie, L., Schwab, M., Sudkamp, J., Haluza, D., Arnberger, A., Eder, R., & Ebenberger, M. (2014). Green Public Health – Benefits of Woodlands on Human Health and Well-being. Vienna, Austria: Bundesforschungszentrum für Wald (BFW), URL: <https://bfw.ac.at/rz/bfwcms.web?dok=9962>
- Cherchyk, L., & Khumarova, N. (2023). Green infrastructure management of urban ecosystems. *Economic Innovations*, 25(1(86), 142-151.
[https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.1\(86\).142-151](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.1(86).142-151)

- Clifford, D. A. (1962). *History of Garden Design*. London.
- Congress. (1994). Legislation and regulations affecting scenic overflights above national parks: Hearing before the subcomm. on aviation of the Comm. on publ. works a. transportation. House of representatives, 103d Congr., 2sess., July 27, 1994. – Washington : Gov. print. off., 1994. – 641 p
- Cowell, F. R. (1978). *The Garden as a Fine Art from Antiquity to Modern Times*. London. P.139.
- Costanza, R., R. D'Arge, R.S. de Groot, S. Farber, M. Grasso, B. Hannon, K. Limburg, S. Naeem, R.V. O'Neill, J. Paruelo, R.G. Raskin, P. Sutton, & M. van den Belt, (1997). The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*, 387(6630), 253–260.
- CPRA ACPL. (2020). Retrieved from: <https://cpa.ca/about/what-is-cpra/>
- Crompton, J. L., (2001). Parks and Economic Development. *PAS Report No. 502*. Chicago: APA.
- Dai J., Wang J.-J., Chow A.T., & Conner W.H. (2015). Electrical energy production from forest detritus in a forested wetland using microbial fuel cells. *Global Change Biology Bioenergy*. Vol. 7. P. 244–252. doi: 10.1111/gcbb.12117.
- Dai, P., Zhang, S., Chen, Z., Gong, Y., & Hou, H. (2019). Perceptions of Cultural Ecosystem Services in Urban Parks Based on Social Network Data. *Sustainability* 2019, 11, 5386. <https://doi.org/10.3390/su11195386>
- Daily, G. C. (1997). *Nature's services: societal dependence on natural ecosystems*. Washington, DC, Island Press.
- Dixon, J. H., & Willis, P. (1975). *The Genius of the Place. The English Landscape Garden 1620 – 1820*. London. P. 340.
- Dizdaroğlu, D. (2022). Developing Design Criteria for Sustainable Urban Parks. *Journal of Contemporary Urban Affairs*, 6(1), 69-81. <https://doi.org/10.25034/ijcua.2022.v6n1-7>
- Ecodia. (2023). Infographic: Sustainable development of cities. Retrieved from: <https://ecoaction.org.ua/zeleni-mista-ta-henderna-rivnist.html>
- Filazzola, A., Shrestha, N., MacIvor, J. S., & Stanley, M. (2019). The contribution of constructed green infrastructure to urban biodiversity: a synthesis and meta-analysis. *Journal of Applied Ecology*, 56(9), 2131-2143. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.13475>

Fisher, B., Turner, R. K., Morling, P. (2009). Defining and classifying ecosystem services for decision making. *Ecological Economics*, 68(3), 643-653. doi:10.1016/j.ecolecon.2008.09.014

Fowler, H. W., & Fowler, F. G. (1919). The concise Oxford dictionary of current English. Oxford, The Clarendon Press, P. 1084. Retrieved from: <https://archive.org/details/con00ciseoxforddicfowlrich/page/n3/mode/2up>

Geng, D., Innes, J., Wu, W. et al. (2021). Impacts of COVID-19 pandemic on urban park visitation: a global analysis. *J. For. Res.* 32, P. 553–567. <https://doi.org/10.1007/s11676-020-01249-w>

Google My Maps. (2023). Retrieved from: https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1Bo2DaEAnpSYunPn1i5hlssy5NJo&hl=en_US&ll=46.501161999999994%2C30.6336059999999983&z=17

Gopal, S., Tang, X., Phillips, N., Nomack, M., Pasquarella, V., & Pitts, J., (2016). Characterizing urban landscapes using fuzzy sets. *Computers, Environment and Urban Systems*, 57. P. 212–223.

Giedych, R., & Makasymiuk, G. (2017). Specific Features of Parks and Their Impact on Regulation and Cultural Ecosystem Services Provision in Warsaw, Poland. *Sustainability* 2017, 9, 792. <https://doi.org/10.3390/su9050792>

Hadfield, M. (1960). Gardening in Britain. London. P. 162.

Holland, R. C. (2017). The new era in public-private partnerships. *In Rebuilding America's Cities*. pp. 209-211. Routledge.

Holmgren, D. (2002). *Permaculture: Principles and Pathways Beyond Sustainability*, Victoria, Australia: Holmgren Design Services.

Hongyue W., & Koblianska I. (2022). Research on urban spatial shape optimization based on low carbon orientation.

Humarova, N. I., & Vernihorova, N. V. (2019). Inclusiveness in natural use in case of the reserved fund. *Economic Innovations*, 21(2(71), 150-161. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2\(71\).150-161](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2(71).150-161)

Ibes, Dorothy C. (2014) "Sustainable Urban Park Systems," *Cities and the Environment (CATE)*: Vol. 7: Iss. 2, Article 8.P.32. Retrieved from: <http://digitalcommons.lmu.edu/cate/vol7/iss2/8>

Jabbar, M., Yusoff, M.M. & Shafie, A. (2022). Assessing the role of urban green spaces for human well-being: a systematic review. *GeoJournal* 87, 4405–4423 <https://doi.org/10.1007/s10708-021-10474-7>

Jaimie Clout, CPRP, CPO, & LGIT. (2022). Is Your Organization Ready for an Emergency? *Parks & Recreation*, May 2022. P. 40 – 23. Retrieved from: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2022/may/is-your-organization-ready-for-an-emergency/>

Jinxuan Wang, & Karen Foley. (2021). Assessing the performance of urban open space for achieving sustainable and resilient cities: A pilot study of two urban parks in Dublin, Ireland. *Urban Forestry & Urban Greening*, Volume 62. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.127180>. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866721002053>

Jones, A., Hillsdon, M., & Coombes, E. (2009). Greenspace access, use, and physical activity: understanding the effects of area deprivation *Prev. Med.*, 49 (2009), pp. 500-505

Jennings, V., Larson, L., & Yun, J. (2016). Advancing sustainability through urban green space: Cultural ecosystem services, equity, and social determinants of health. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2016, 13, 196.

Kaufmann, T., and all. (2023). Comparing access to urban parks across six OECD countries. OECD Regional Development Papers. <https://dx.doi.org/10.1787/4d17ce4c-en>

Khumarova, N., Tiutiunnyk, H., & Vernihorova, N. (2020). Development of inclusivity in the field of recreational nature management on the example of beach territories. *Economic Innovations*, 22(2(75), 122-134. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2\(75\).122-134](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2(75).122-134)

Kothencz, G., Kolcsár, R., Cabrera-Barona, P., & Szilassi, P. (2017). Urban green space perception and its contribution to well-being. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(7). <https://doi.org/10.3390/ijerph14070766>

Kuller, R. (1991). “Neuropsychological Perspective.” In *Environment, Cognition, and Action: An Integrated Approach*. Vol. 111.

Laumann, K., Garling, T., & Stormark, K.M. (2001). Rating scale measure of restorative components of environments. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 31-44.

LB.ua. (2022). Бомбосховища в Україні: що передбачає післявоєнна відбудова? Retrieved from: https://lb.ua/blog/elena_shuliak/513553_bomboshovishcha_ukraini_shcho.html

- Leo Hollis (2013). Cities Are Good for You. The Genius of the Metropolis. URL: <https://www.labyrinth.ru/books/502142/>
- Longino, C.F. Jr. (1995). *Retirement Migration in America*. Houston: Vacation Publications.
- Lynch, K. (1950). *The Image of the City*. The M. I. T. Press.
- MacKay, Ned. (2000). Putting a price on the value of open space. *Contra Costa Times*, Oakland, Cal.
- Mak, Bonnie K.L., & Jim, C. Y. (2019). Linking Park Users' Socio-Demographic Characteristics and Visit-Related Preferences to Improve Urban Parks. *Cities* 92 (September): 97–111. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.03.008>
- Marafa, L. M., Tsang, F., Watts, G., & Yuan, X. (2018). Perceived tranquility in green urban open spaces. *World Leis. J.* 1–14
- Maraja, R., Noack, E. M., & Tschardtke, T., (2017). Experts' versus Laypersons' Perception of Urban Cultural Ecosystem Services. *Urban Ecosystems* 20 (3): 715–27. <https://doi.org/10.1007/s11252-016-0616-3>.
- Mawson, T. (1926). *The Art and Craft of Garden Making*. London.
- McCormick, Kes, Lena Neij, & Stefan Anderberg. (2012). “Sustainable Urban Transformation and the Green Urban Economy,” in *The Economy of Green Cities: A World Compendium on the Green Urban Economy*, ed. R. Simpson and M. Zimmerman. Berlin: Springer.
- McPhearson, T., Pickett, S.T.A., Grimm, N., Niemelä, J., Alberti, T., Weber, C., Haase, D., Breuste, J., & Qureshi, S. (2016). Advancing urban ecology toward a science of cities. *Bioscience*, 66, 198–212. <https://doi.org/10.1093/biosci/biw002>
- McQuaid, R. W., & Scherrer, W. (2008). Public Private Partnership in the European Union: Experiences in the UK, Germany and Austria. *Central European Public Administration Review*, 6(2), 7-34. <https://doi.org/10.17573/cepar.v6i2.105>
- Md. Badrul Hyder & Tareq Zahirul Haque. (2020). Understanding the Linkages and Importance of Urban Greenspaces for Achieving Sustainable Development Goals 2030. *Journal of Sustainable Development; Vol. 15, No. 2*. doi:10.5539/jsd.v15n2p144.
- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and Human Well-being. Synthesis Report*. Island Press, Washington DC. pp. 160

- Mollison, B. (1988). *Permaculture: A Designers' Manual*. Tyalgurn, NSW: Tagari Publications
- Moosavi, M. S., Jafari, F., & Davatgar Badie, L. (2018). Impact of Urban Landscape on Human Well-being as a Tool for Achievement of Sustainable Development. *European Journal of Sustainable Development*, 7(1), 374. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2018.v7n1p374>
- Morsy, M., Goodall, J., Shatnawi, F. & Meadows, M. (2016). Distributed Stormwater Controls for Flood Mitigation in Urbanized Watersheds: Case Study of Rocky Branch Watershed in Columbia, South Carolina. *Journal of Hydrologic Engineering*, 21(11).
- Mukherjee, M., & Takara, K. (2018). Urban green space as a countermeasure to increasing urban risk and the UGS-3CC resilience framework. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 28(January), 854–861. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2018.01.027>
- Nairobi. (2000). Decisions adopted by the conference of the parties to the Convention on Biological Diversity at its Fifth Meeting. Annex III, 15–26 May. P. 104 <https://www.cbd.int/doc/decisions/COP05decen.pdf>.
- Nieuwenhuijsen, M.J., Khreis, H., Triguero-Mas, M., Gascon, M., & Dadvand, P. (2017). Fifty shades of green. *Epidemiology*, 28(1), pp.63-71.
- NRPA. (2020). Take a Vacation at Your Local Parks. Retrieved from: <https://www.nrpa.org/publications-research/park-pulse/vacation/>
- NRPA. (2021). Our park and recreation story. 2021 NRPA Annual Report. Florida, P. 32
- Nugroho, A. M. (2021). A child-friendly design for sustainable urban environment: a case study of Malang city parks. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 881 012060. DOI 10.1088/1755-1315/881/1/012060
- NYC Parks. (2021). Official Website of the New York City Department of Parks & Recreation. Retrieved from: <https://www.nycgovparks.org/>
- Oleksichenko, N., & Gatalska, N. (2018). Methodo-logical approaches to assess the aesthetics of park environment. *Forestry Ideas*, 24, 2 (56), 141-162. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/330683596_METHODOLOGICAL_APPROACHES_TO_ASSESS_THE_AESTHETICS_OF_PARK_ENVIRONMENT
- N. Oleksiichenko, N. Gatalska, M. Kolenkina. (2021). The role of s ocio-cultural aspect in the formation of park environment. *Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine*, vol. 23. P. 91 – 97. <https://doi.org/10.15421/412130>

Onose, D.A., Iojă, I.C., Niță, M.R., Vânău, G.O. & Popa, A.M. (2020). Too Old for Recreation? How Friendly Are Urban Parks for Elderly People? *Sustainability* 12, 790. <https://doi.org/10.3390/su12030790>

Parks and Recreation Foundation. (2022). Retrieved from: https://www.prjf.or.jp/english/human_resources_development.html

Parris, K. M., Amati, M., Bekessy, S. A., Dagenais, D., Fryd, O., Hahs, A. K., ... Williams, N. S. G. (2018). The seven lamps of planning for biodiversity in the city. *Cities*, 83, 44-53. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.06.007>

Pennino, M. J., McDonald, R. I., & Jaffe, P.R. (2016). Watershed-scale impacts of stormwater green infrastructure on hydrology, nutrient fluxes, and combined sewer overflows in the mid-Atlantic region. *Science of the Total Environment*, 565, 1044-1053.

Petrova, I.V. (2005). *Leisure in foreign countries*. Kyiv: Condor.

Petrushenko M. M., Voroshylo L. S. (2015). Environmental-economic conflict: conceptual complexity and management issues. *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*. № 3.

Petrushenko, M. M., Shevchenko, H. M., Vernydub, N. O., Kravchenko, O. V., Ovcharova, N. V. (2019). The forming of industrial and national natural parks networks in Ukraine based on the principles for responsible investment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 31(4), 221—229. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i31.190880>

Pinz, A., Roudyani, N., & Thaler, J. (2021). Public-private partnerships as instruments to achieve sustainability-related objectives: the state of the art and a research agenda. *Sustainable Public Management*, 3-24.

Plastun, A., Yelnikova, Y., Shelyuk, A., Vorontsova, A., & Artemenko, A. (2020). The role of public investment policy and responsible investment in financing sustainable development. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 6(2), 108-125. doi: 10.51599/are.2020.06.02.07.

Puay Yok Tan, & Rosita Samsudin. (2017). Effects of spatial scale on assessment of spatial equity of urban park provision. *Landscape and Urban Planning, Volume 158*, P. 139-154, ISSN 0169-2046, URL: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.11.001> .

Petrushenko, M. M. (2020). “Inclusive experience economy” – wellness and recreation: from production to contemplative nature management. *Economic Innovations*, 22(2(75), 82-92. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2\(75\).82-92](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.2(75).82-92)

PRAGMATIKA. (2019). Сколько стоит зеленый город? URL: <https://pragmatika.media/skolko-stoit-zelenyj-gorod/>

Recreation Aotearoa. (2020). Retrieved from: [https://www.nzrecreation.org.nz/Site/about/Regional agency of sustainable development.](https://www.nzrecreation.org.nz/Site/about/Regional%20agency%20of%20sustainable%20development.) (1993). <http://ngo.lnu.edu.ua/rasd/publikatsiji-2/>

Ruano, M. (1999). *Eco-Urbanism: Sustainable Human Settlements, 60 Case Studies*. Watson-Guptill Pubns; n edition

Russo, A., & Cirella, G.T. (2018). Modern Compact Cities: How Much Greenery Do We Need? *Int J Environ Res Public Health*. Oct 5;15(10):2180. doi: 10.3390/ijerph15102180. PMID: 30301177; PMCID: PMC6209905.

Scopelliti, M., Carrus, G., Adinolfi, C., Suarez, G., Colangelo, G., Laforteza, R., Panno, A., Sanesi, G. (2016). Staying in touch with nature and well-being in different income groups: The experience of urban parks in Bogotá. *Landscape and Urban Planning, Volume 148*, Pages 139-148, <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.002>.

Siti Fadjarajani, & Ruli As'ari. (2020). Analysis of the Function of City Parks as Green Open Space and Education (Study in the City of Tasikmalaya, West Java Province, Indonesia). *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 412 (2020) 012001 p.1-7. doi:10.1088/1755-1315/412/1/012001

Shevchenko, H., Petrushenko, M., Burkynskyi, B., Khumarova, N., & Kodzhebash, A. (2020). Input-Output analysis of recreational assets within the inclusive sustainable development in Ukraine. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(3), 90-109. [http://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3\(5\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.3(5))

Shevchenko, H., Petrushenko, M., Burkynskyi, B., Khumarova, N., Opanasiuk, Y. (2020). Management of wellness and recreation in urban agglomerations. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), 231–241. [https://doi.org/10.21511/ppm.18\(1\).2020.20](https://doi.org/10.21511/ppm.18(1).2020.20)
Shijie Gai, Jiaming Fu, Xiao Rong & Dr. Linlin Dai. (2022). Importance–performance analysis and improvement of an urban park’s cultural ecosystem services based on users’ perspectives: *A Beijing case study, Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, DOI: 10.1080/13467581.2022.2049800. URL: <https://doi.org/10.1080/13467581.2022.2049800>

Spence M., Annez P. C., & Buckey R. M. (2009). *Urbanization and Growth*. Washington, 2009.

Taj Schottland. (2022). The Role of Parks in Disaster Planning, Recovery and Response. *Parks & Recreation*, P. 26 – 27. Retrieved from: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2022/may/the-role-of-parks-in-disaster-planning-recovery-and-response/>

Thacker, C. (1979). The History of Gardens. London.

The Royal Parks. (1851). Retrieved from: <https://www.royalparks.org.uk/about-us/who-we-are>

Tobey, G. B. (1980). A History of Landscape Architecture. Sidney.

Tretiak, A., Tretiak, V., Sakal, O., Kovalenko, A., Tretiak, N., & Shtogryn, H. (2020). The value added chain in the mechanism of public-private partnership for the development of the land use economy of rural territories. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 6(3), 112-134. doi: 10.51599/are.2020.06.03.07.

Tripadvisor (2021). Retrieved from: https://www.tripadvisor.ru/Attraction_Review-g295368-d6502829-Reviews-Victory_Dendropark-Odessa_Odessa_Oblast.html#REVIEWS

Thompson, I. H. (2012). Ten Tenets and Six Questions for Landscape Urbanism. *Landscape Research*, 37:1. P. 7-26

Turo, K. J., Spring M. R., Sivakoff, F. S., Delgado de la flor, Y. A., & Gardiner, M. M. (2021). Conservation in post-industrial cities: how does vacant land management and landscape configuration influence urban bees?. *Journal of Applied Ecology*, 58(1), 58-69. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.13773>

Ueoka N., Sese N., Sue M., Kouzuma A., & Watanabe K. (2016). Sizes of Anode and Cathode Affect Electricity Generation in Rice PaddyField Microbial Fuel Cells. *Journal of Sustainable Bioenergy Systems. Vol. 6, № 1*. P. 10–15. doi: 10.4236/jsbs.2016.61002.

Ukraine's National Recovery Plan. (2022). Retrieved from: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf

Ugolini, F., Massetti, L., Calaza-Martínez, P., Cariñanos, P., Dobbs, C., Ostoic, S. K. et al. (2020). Effects of the COVID-19 pandemic on the use and perceptions of urbangreen space: an international exploratory study. *Urban Forestry and Urban Greening*, 56, 126888. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2020.126888>

Ugolini, F., Sanesi, G., Steidle, A., & Pearlmutter, D. (2018). Speaking “Green”: A Worldwide Survey on Collaboration among Stakeholders in Urban Park Design and Management. *Forests*, 9, 458. <https://doi.org/10.3390/f9080458>

United Nations. (2011). Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries 2011. Yearbook of the International Law Commission. 2011. Vol. II, Part Two. Mode of access: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf

United Nations. (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2015). Retrieved from: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

United Nations Statistics Division. (2019). “Discussion paper 1.2: Treatment of ecosystems assets in urban areas. Paper submitted to the SEEA EEA Technical Committee as input to the revision of the technical recommendations in support of the System on Environmental-Economic Accounting. Version of 30 April 2019” Retrieved from https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/seea_eea_revision_wg1_discussion_paper_1.2_urban_areas_0.pdf

United Nations. (1992). Report of the World Commission on Environment and Development. Retrieved from: <http://www.un-documents.net/a42r187.htm>

Urban green spaces and health. (2016). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe

Vernihorova, N. V. (2019). Ecological urbanism as a factor of socio-economic and ecological development of modern cities and balanced use of nature. *Economics and Law*, 4(55), 108-115.

Vernihorova, N. (2021a). Urban Parks as an Innovative Social Space and a Factor of Social and Environmental Welfare. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Economics”*. Vol. 8, N 4. P. 69-78. [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(4\).2021.69-78](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(4).2021.69-78)

Vernihorova, N. (2021b). Analysis of organizational and economic support of urban parks in Ukraine. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Economics”*, 8(2), 90-100. [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(2\).2021.90-100](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(2).2021.90-100)

Vernihorova, N. (2021c). Institutional prerequisites for organizational and economic quality assurance of ecosystem services of city parks. *Three Seas Economic Journal*, 2(3), 8-15. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2021-3-2>

Vernihorova N.V. (2023 a). Organizational and economic structure of functioning of city parks: aspects of sustainable development and ecosystem approach. *ECONOMIC INNOVATIONS* Vol. 25, Issue3 (88), 2023. P.66 – 79. [https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3\(88\).66-79](https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3(88).66-79)

Visit UKRAINE. (2022). Бомбосховища, укриття та захисні споруди в регіонах України. Retrieved from: <https://visitukraine.today/uk/blog/101/bomb-shelters-shelters-and-defense-structures-in-the-regions-of-ukraine>

Vitisia Paynich (2021). Charting Mitchell Silver's Next Move. August 19, 2021. Retrieved from: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2021/september/charting-mitchell-silvers-next-move/>

Zhang Yuzhen, Wang Jie, Chen Yang, & Ye Jianping. (2021). An assessment of urban parks distribution from multiple dimensions at the community level: A case study of Beijing. *Environmental Impact Assessment Review*, Volume 91, 106663, ISSN 0195-9255, Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2021.106663>

Wang J., Soulard, F., Henry, M., Grenier, M., Schenau, S., Barton, D., Harris, R., Chan, J.Y., Keith, D., & Obst, C. (2019) Discussion paper 1.2: Treatment of ecosystems assets in urban areas. Paper submitted to the SEEA EEA Technical Committee as input to the revision of the technical recommendations in support of the System on Environmental-Economic Accounting. Version of 30 April 2019. DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS STATISTICS DIVISION UNITED NATIONS. Retrieved from: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/seea_eea_revision_wg1_discussion_paper_1.2_urban_areas_0.pdf

Webster. (1919). The largest abridgement of Webster's New International Dictionary of the England language. USA: SPRINGFIELD, MASS G. & C. Merriam Co. Retrieved from: <https://archive.org/details/websterscolle00webs/page/n7/mode/2up>

Wengel, T. (1987). The Art of Gardening Through the Ages. Leipzig.

Wetser K., Liu J., Buisman C.J.N., Strik D.P.B.T.B. (2015). Plant microbial fuel cell applied in wetlands: Spatial, temporal and potential electricity generation of *Spartina anglica* salt marshes and *Phragmites australis* peat soils. *Biomass & Bioenergy*. 2015. Vol. 83. P. 543–550. doi:10.1016/j.biombioe.2015.11.006.

World Health Organization. (2012). Health Indicators of Sustainable Cities in the Context of the Rio+20 UN Conference on Sustainable Development. WHO; Geneva, Switzerland: 2012.

World Health Organization. (2016). Social determinants of health. Retrieved from: http://www.who.int/social_determinants/thecommission/finalreport/key_concepts/en/

World Health Organization. (2021). Urban green spaces: a short guide to action. URL: www.euro.who.int

- World Urban Parks. (2022). Retrieved from: <https://wup.imisccloud.com/Public/Programs/Awards/Public/Programs/Awards/World-Urban-Parks-Awards.aspx?hkey=cee435f4-b5c8-43a8-85f2-690b77216a33>
- World Urban Parks. (2023). *AIPH World Green City Awards 2024*. Retrieved from: <https://worldurbanparks.org/blog/aiph-world-green-city-awards-2024/>
- WWF. (2021). Природоохоронні території. Retrieved from: <https://wwf.org>.
- Xie, J., Luo, S. Furuya, K., Sun, D., et al. (2020). Urban Parks as Green Buffers During the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 12, 6751. <https://doi.org/10.3390/su12176751>
- Xin Li, Ying Huang, & Xiaodong Ma. (2021). Evaluation of the accessible urban public green space at the community-scale with the consideration of temporal accessibility and quality. *Ecological Indicators*, Volume 131, 108231, ISSN 1470-160X, URL: <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2021.108231>.
- Yiyi Huang, Tao Lin, Guoqin Zhang, Laurence Jones, Xiongzhi Xue, Hong Ye, & Yuqin Liu. (2022). Spatiotemporal patterns and inequity of urban green space accessibility and its relationship with urban spatial expansion in China during rapid urbanization period. *Science of The Total Environment*, Volume 809, 151123, ISSN 0048-9697, URL: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.151123>.
- Young-Jae, K., Lee, C., & Jun-Hyun, K. (2018). Sidewalk Landscape Structure and Thermal Conditions for Child and Adult Pedestrians. *International Journal of Environmental Research and Public Health; Basel*, 15(1), 148.

ДОДАТКИ

Популярні визначення поняття «парк»

Автор, джерело	Визначення	Критерій
Яременко В., Сліпушко О.	Парк -1) великий сад або гай для прогулянок з алеями, квітниками, а також звичайно з обладнанням для відпочинку і розваг. 2) великий сад спеціального призначення, звичайно відкритий для відвідувачів.	Комплексний (природна складова, інфраструктура та ціль використання), з перевагою природної складової (ототожнення із садом або гаєм)
Білодід І. К.	Парк - великий сад або гай для прогулянок, з алеями, квітниками, а також, звичайно, з обладнанням для відпочинку і розваг.	
Екологічна енциклопедія А. В. Толстоухова	Парк – 1) у широкому значенні – сукупність певних об’єктів на одному місці: деревні насадження, природні парки та національні парки, а також автомобільні, сільськогосподарських машин тощо. 2) поєднання зелених насаджень (і звичайно малих архітектурних форм) з алеями, квітниками і водоймами, призначене для відпочинку.	Комплексний
Дудка І.А.	Парк— поєднання зелених насаджень зі стежками, алеями та водоймами, призначений для прикрашення місцевості, де відпочивають люди.	
Кучерявий В. П.	Парк – (від лат. Particus – відгороджена ділянка) - ділянка землі для прогулянок, відпочинку, ігор, з природньою чи насадженою рослинністю, алеями, водоймами і т.д.	
Дедю І.І.	Парк (англ. park) , участок земли, где зеленые насаждения (естественные или посаженные) сочетаются с аллеями, дорогами, водоемами и т. д. Используется в эстетических целях и для отдыха людей.	
З-н України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України»	Парк - самостійний архітектурно-організаційний комплекс площею понад 2 га, який виконує санітарно-гігієнічні функції та призначений для короткочасного відпочинку населення. Залежно від характеру і призначення вони діляться на парки культури і відпочинку, районні, спортивні, дитячі, дендрологічні, історичні, національні, меморіальні, етнографічні парки-музеї, історичні, виставкові, зоологічні, аерофітотерапії тощо.	Цільовий
Cambridge Essential Dictionary	Парк – велика ділянка з травою, часто у місті, де люди можуть гуляти і розважатись.	Природничо-цільовий
The Oxford dictionary	Парк – 1) закрита ділянка на території міста для відпочинку населення 2) велика ділянка землі в природному стані, що використовується для суспільної користі	
Webster N.	1) Парк – закрита ділянка землі, облаштована для полювання на звірів, що утримуються спеціально для привілейованих осіб. 2) Ділянка землі, збережена в природному стані, для ігор, верхової їзди та відпочинку. 3) Закрита ділянка землі, в місті або поблизу нього, збережена для прикрашення міста та рекреації громадян, як наприклад центральний Парк в Нью-Йорку	

Джерела: Яременко, & Сліпушко, 1998; Білодід І. К., 1980; Толстоухов А. В., 2008; Дудка, 1984; Кучерявий, 2005; Закон України «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», 2006; Дедю, 1989; Cambridge Essential Dictionary; Fowler, & Fowler, 1919; Webster, 1919.

Еволюція екосистемних послуг парків в розвитку садово-паркового мистецтва

Урбаністичний період	Країна / епоха	Форма власності	Місце парку в житті людини	Потреби до екосистемних послуг
Епоха: Стародавні часи, ототожнення парку і саду				
I	Первісні часи	Первіснообщинна / суспільна	Сад як частина огороженої, безпечної території	Утилітарність, безпечне перебування на території
I	Єгипет 2160-2000 р. до н. е.	Рабовласницька / індивідуальна	Сад як класова привілея	Утилітарність, простір для задоволення релігійних потреб, естетичність
I	Персія, Ассирія, Вавилон	Рабовласницька / індивідуальна	Сад як символ раю, життя та задоволення, влади його власника	Утилітарність, простір для відпочинку, натхнення, усамітнення, екзотика
I	Індія	Рабовласницько-феодална / індивідуальна	Сад як символ раю	Утилітарність, задоволення духовних потреб
I	Китай	Рабовласницька / державно-общинна	Сад як втілення ідеології вірувань	Простір для відпочинку та роздумів, задоволення культурних та естетичних потреб
I	Японія	Рабовласницька / державна	Сад як засіб до знаходження гармонії, композиційне втілення філософських роздумів	Задоволення естетичних потреб, простір для філософських міркувань
I	Антична Греція	Рабовласницька / індивідуальна та суспільна	Сад як символ гармонійної ідеальної краси	Утилітарність, духовний та фізичний розвиток людини, сприяння соціалізації
I	Древній Рим	Рабовласницька / індивідуальна та суспільна	Сад як символ розкоші та влади	Утилітарність, задоволення духовних потреб, відпочинок, основа суспільного простору
Епоха Середньовіччя (V – XV ст.)				
I	Країни Європи	Феодална / індивідуальна	Сад як символ втраченого раю	Утилітарність, задоволення духовних потреб через релігійний символізм, відпочинок
I	Київська Русь	Феодална / індивідуальна та суспільна	Парк як нероздільна частка природи	Утилітарність, простір для культових і релігійних потреб, відпочинок
Епоха Відродження (XV – XVIII ст.)				
II	Іспанія	Феодална / індивідуальна	Сад з великою кількістю водних об'єктів як символ раю.	Утилітарність, відповідність естетичним смакам

II	Італія	Феодальна індивідуальна	/ Сад як «театралізована декорація»	Утилітарність, культурні та духовні потреби
Епоха Бароко XVII-XVIII				
II	Італія	Феодальна індивідуальна	/ Сад як «театралізована декорація»	Утилітарність, культурні та естетичні смаки, задоволення наукових інтересів
II	Франція	Феодальна індивідуальна	/ Парк як символ величі Короля-Сонця	Культурні та наукові інтереси, охорона рослин, підкреслення величі монархії
II	Україна	Феодальна індивідуальна	/ Парк як оазис рослинності та витонченої естетики серед безкрайніх степів	Утилітарність, забезпечення відпочинку, естетичність, виконання екологічних функцій
XVIII – XIX ст.				
III	Пейзажні парки Європи	Капіталістична приватна суспільна	/ Пейзажний парк як втілення прагнень суспільства до людської свободи	Утилітарність, естетика, задоволення потреб у відпочинку, світських прийомів
III	Пейзажні парки Росії	Капіталістична приватна суспільна	/ Парк як втілення романтично-естетичних настроїв	Утилітарність, рекреаційні та оздоровчі послуги, простір для розваг, естетизм
Середина XIX – початок XX ст.				
III	Західна Європа та США	Капіталістична суспільна	/ Парки перестають бути витворами мистецтва, та стають елементом громадського простору	Відпочинок широких мас населення, зв'язок з навколишнім ландшафтом, природоохоронна функція
Друга половина XX – початок XXI ст.				
III	Західна Європа, США, країни минулого СНГ	Капіталістична суспільна	/ Парк як культурний осередок суспільного простору	Розширення функції суспільного простору, задоволення рекреаційних та розважальних потреб, мікрокліматичні та оздоровчі функції

Джерело: Tobey, 1980; Mawson, 1926; Thacker, 1979; Wengel, 1987; Clifford, 1962; Berral, 1966; Dixon, & Willis, 1975; Hadfield, 1960; Cowell, 1978; Слатвінська, 2021; Бородін, & Миргородська, 2022.

Анкета опитування

Дорогі друзі!

Запрошуємо вас прийняти участь в соціологічному опитуванні стосовно важливості міських парків. Пропонуємо заповнити невелику анкету обравши один з варіантів відповіді до запропонованих питань. Анкети повністю анонімні. Дякуємо за співпрацю.

1. На ваш погляд, чи важливі парки у місті?

Обрати один варіант відповіді

- Важливі,
- Мало важливі,
- Не важливі

2. Як часто ви відвідуєте парки?

Обрати один варіант відповіді

- Не ходжу до парків і скверів
- Рідко (2 – 3 рази на рік)
- Нечасто (4 – 8 разів на рік)
- Не дуже часто (1 – 2 рази місяць)
- Досить часто (1 – 2 рази на тиждень і більше)

3. Як зміниться ваше життя зі збільшенням площ парків у вашому місті/районі, та покращення їх інфраструктурного забезпечення?

- Не зміниться
- Буду більше часу проводити на свіжому повітрі
- Почну займатись спортом
- Покращиться якість мого відпочинку

4. Якщо ви рідко відвідуєте парки, або не відвідуєте їх зовсім, то з якої причини?

Можна обрати всі варіанти відповідей

- Відсутність вільного часу;
- Відсутність парку у районі вашого проживання;
- Відсутність зручного транспортного сполучення з парками вашого міста;
- Відсутність розваг на території парку;

- У парку відсутня інфраструктура;
- Недоглянута територія парку (засміченість);

Інше (ваш варіант) _____

5. Парки задовольняють потреби у відпочинку людей з обмеженими можливостями і є безпечними для них. Оцініть дане висловлення по 5-бальній шкалі: де «5» - повністю згоден; «4» - згоден; «3» - сумніваюсь; «2» - незгоден; «1» - категорично незгоден; «0» - важко відповісти.

6. З якою ціллю ви відвідуєте парк?

Можна обрати всі варіанти відповідей

- Спортивні заняття
- Прогулянки з дитиною
- Спокійна прогулянка, відпочинок у тиші і спостереження природи
- Творчість
- Прогулянки з домашніми тваринами
- Пікнік
- Зустріч з друзями
- Культурно-розважальні заходи

7. Які з наведених якостей парку викликають найбільш сприятливі враження?

Можна обрати всі варіанти відповідей

1	{	- Велика кількість зелених насаджень і їх видове різноманіття; - Біологічне різноманіття (птахи, малі тварини, мешканці водних об'єктів на території парку); - Мікрокліматичні характеристики (свіже прозоре повітря, нормальна вологість, затінок) - Наявність водойм;
2	{	- Доглянутість території; - Інфраструктурне оснащення (лавки, баки для сміття, освітлення); - Інфраструктура для спортивних занять (тренажери, бігові та вело доріжки та інший спортивний інвентар - Наявність вбиральні; - Наявність розваг для дітей та дорослих;

3	{	- Зонування парку за цілями відпочинку з відповідною інфраструктурою (ділянки для відпочинку з дітьми, спортивних занять, спокійного відпочинку, прогулянок з собакою та ін.) - Наявність транспортного забезпечення (зручні маршрути та під'їзди до парку); - Можливість зв'язку з іншими частинами міста, району, через мережу паркових алей та доріг.

Де 1 – якість природної складової;

2 – якість інфраструктури;

3 – архітектурно-планувальні рішення

8. Відмітьте пункти, які для вас створюють дискомфорт під час відвідання парків. Можна обрати всі варіанти відповідей

1	{	- Занедбані зелені насадження (бур'яни, хаотичні зарості, суха рослинність); - Засміченість території; - Не функціонуюча інфраструктура
2	{	- Відсутність вбиралень - Відсутність інфраструктури (баки для сміття, ремонт алей, освітлення, лавки для сидіння);
3	{	- Наявність шахраїв або підозрілих осіб на території парку; - Відсутність патрульних поліції;
4	{	- Скупчення людей; - Вигул собак; - Наявність галасливих компаній;

Де 1 – показники неестетичності;

2 – показники фізичного дискомфорту;

3 – показники небезпеки;

4 – психологічного дискомфорту

9. Парк вашої мрії: (Обрати одну відповідь)

- Парк розваг для дітей і дорослих
- Парк відпочинку та гарних краєвидів
- Фізкультурно-оздоровчий парк для всіх прошарків населення
- Парк – осередок біорізноманіття

10. Ваші пропозиції щодо розвитку парків у вашому місті: _____

Не обов'язково

11. Місто вашого проживання: _____

12. Ваш вік:

- 60 і більше;
- Від 50 до 59;
- Від 30 до 49;
- Від 16 до 29

13. Стать:

- Чоловік
- Жінка

**Точки замірів розташування 10-хвилинних меж доступності навколо
парків та скверів районів Одеси у межах 10 хвилин пішої ходи**

Парки та сквери Приморського та Хаджибейського районів Одеси

1 – Парк Перемоги: вул. Армійська 2; 4 та 5 станції Великого Фонтану; вул. Сонячна 8; вул. Довженка; Французький бульвар.

2 – Парк «Артилерійський»: вул. Армійська 8; Фонтанська дорога 6 а; Люстдорфська дорога 27 б; Басейнова вулиця; вул. Шота Руставелі.

3 – Преображенський парк: вулиця Богдана Хмельницького 5; Болгарська вулиця 27; вулиця Генерала Цветаєва 42; 1-й Басейний провулок; вулиця Старосінна.

4 – Парк ім. Шевченко: вулиця Базарна 29; вулиця Жуковського 17; Ланжеронівський узвіз; вулиця Леонтовича 14; Мукачівський провулок.

5 – Стамбульський парк: Гаванна вулиця; вулиця Грецька 27; Вулиця Буніна 11; Польський спуск 1; вулиця Сабанєїв міст 1.

6 – Грецький парк: Військовий узвіз 14; Гаванна вулиця; вулиця Рішельєвська 9; вулиця Сабанєїв міст 1; вулиця Гоголя 17.

7 – Дюківський сад: 2-й Майський провулок; Селищна вулиця 17; Виставочна вулиця 24; 1-й Студентський провулок 18; вулиця Дідріхсона 8.

8 – Савицький парк: вулиця Василя Стуса 1в; 2-а вулиця Новікова 35; Онезька вулиця 20; вулиця Бабеля 63; Виноградний провулок 21.

9 – парк імені Максима Горького: вулиця Варненська 25/2; вулиця Світанку 3; площа Толбухіна; вулиця Космонавтів 18; вулиця Героїв Крут 25.

10 – парк Юність: Літературна вулиця 5; вулиця Бернардацці 29; вулиця Бернардацці 3; Аркадіївський провулок 17; Морський провулок 4.

11 – парк Космонавтів: Бісквітний провулок 4; вулиця Канатна 132; вулиця Армійська 8.

12 – парк «Азербайджан»: Фонтанська дорога 10; Сегедська вулиця 16; Зоопаркова вулиця 8; вулиця Академічна 34.

13 – Алексеевський сквер: вулиця Заньковецької 1; Мельницька вулиця 20а; Степова вулиця 16; Болгарська вулиця 35; вулиця Генерала Цветаєва 58.

14 – Олімпійський сквер: Армейська вулиця 24; Шампанський провулок 3; проспект Шевченка 31А; Французький бульвар 48; проспект Шевченка 33.

15 – парк «Олександрівський сквер»: Спиридонівська вулиця 11; вулиця Успенська 78; Олександрівський проспект 34; вулиця Троїцька 15; вулиця Грецька 9а.

16 – Мечниковський сквер: вулиця Мечникова 38; Пішонівська вулиця 28; вулиця Скиднівська 23; вулиця Пастера 22; вулиця Пастера 2.

17 – Міський сад: Жуковського 42; вулиця Рішельєвська 10; вулиця Ланжеронівська 6; Військовий узвіз 12; вулиця Пастера 42.

18 – Старобазарний сквер: Базарна 35; Жуковського 25а; Кузнечна вулиця 39; вулиця Велика Арнаутська 155; Старопортофранківська 139.

19 – парк Обласної Ради: Середньофонтанська 34А; проспект Шевченка 10/9; проспект Гагаріна 2; вулиця Канатна 94; Середньофонтанська 26.

20 – парк на Михайлівській площі: Степова вулиця 50; Дальницька вулиця 19; Балківська вулиця 139Д; Середня вулиця 27; вулиця Прохоровська 37.

21 – парк «Серединський сквер»: вулиця Косвенна 44; вулиця Серова 25; Тираспольська вулиця 23; вулиця Генерала Ватутіна 17; вулиця Прохоровська 30.

22 – сквер на 7-й станції Великого Фонтану: Бригадна вулиця 40; Полуничний провулок 23; Посмітного 15; Каманіна 12; вулиця Авдеева - Чорноморського 11.

Парки та сквери Київського району Одеси

1 – парк Юність: Літературна вулиця 5; вулиця Бернардацці 29; вулиця Бернардацці 3; Аркадійський провулок 17; Морський провулок 4.

2 – парк імені Максима Горького: вулиця Варненська 25/2; вулиця Світанку 3; площа Толбухіна; вулиця Космонавтів 18; вулиця Героїв Крут 25.

3 – сквер Академіка Корольова: вулиця Левітана 102; вулиця Шишкіна 63; Люстдорфська дорога 147; вулиця Академіка Корольова 35; 12 лінія Люстдорфської дороги 64Б.

4 сквер Жюлі Лассан: вулиця Горіхова 21; Львівська 17а; Фонтанська дорога 155; Вузкий провулок 5; вулиця Семена Яхненка 7.

5 – сквер 9-ї станції Великого Фонтану: Кордонний провулок 8; Окружна вулиця 40; вулиця Толбухіна 35; Урожайна вулиця 9; Літературна вулиця 8.

6 – сквер на 7-й станції Великого Фонтану: Бригадна вулиця 40; Полуничний провулок 23; Посмітного 15; Каманіна 12; вулиця Авдєєва - Чорноморського 11.

7 – сквер ім. Академіка Глушко: вулиця Костанді 104; вулиця Академіка Корольова 64б; Люстдорфська дорога, 168; вулиця Довга 91; вулиця Тимирязєва 56.

8 – Меморіал героїчної оборони Одеси 411 батареї: Білоруська вулиця 48; Квіткова вулиця 21; Набережна вулиця 1; Дача Ковалевського 107; 4-а лінія Марії Демченко.

Парки та сквери Пересипського району Одеси

1 – сквер імені Старостіна: вулиця Академіка Воробйова 44; вулиця Сергія Ядова 61; вулиця Лізи Чайкіної 19; вулиця Бориса Жолкова 3; Маловського 3.

2 – сквер Червоний: вулиця Наливна 11; вулиця Чорноморського Козацтва 43; вулиця Миколи Гефта 35; вулиця Чорноморського Козацтва 125; вулиця Отамана Чепиги 10.

3 – парк ім. Котовського («Лузанівка»): Південна дорога 1а; вулиця Дунаєвського 34; Миколаївська дорога 309; 1-а Сортувальна вулиця 40; 1-а Сортувальна вулиця 18.

4 – парк ім. Добровольського: Добровольського 96В; Марсельська 34; вул. Капітана Кузнєцова 61; Лесі Українки 66; Курська вулиця 87.

5 – Кримський бульвар: просп. Добровольського 84А; вул. Академіка Заболотного 3; Академіка Заболотного 52; Семена Палія 56; Семена Палія 74/2.

6 – Молодіжний сквер: Генерала Бочарова 14; Курська вулиця 9; просп. Добровольського 104; вул. Академіка Заболотного 46; Генерала Бочарова 45.

Слід зазначити, що далеко не всі сквери, які є на балансі КП «Міськзелентрес», позначені на карті Google Maps. Тому межі доступності для наступних зелених зон були розраховані орієнтуючись на їх розташування згідно даних КП «Міськзелентрес»:

7 – сквер Лиманній: Лиманна вул., 40; Лузанівський провулок 14; 1-й Першотравневий провулок 29; Миколаївська дорога 203.

8 – сквер ім. Плохого: Отамана Головатого 161; Чорноморського Козацтва 80; Миколаївська дорога 126; 7-а Пересипська вулиця 2; 10-а Пересипська вулиця 2.

9 – сквер біля школи-інтернату № 1: вулиця Слобідська 29; вулиця Гаріна 9; Крилова 8; вулиця Маловського.

10 – Лісопарк на Шкодовій горі: вул. Академіка Панкратової 37; вулиця Вінницька 14; Республіканська вулиця 4; вулиця вапняна 12Б; вулиця Альпіністів 3.

**Забезпечення зеленими зонами Київського району за даними КП
«Міськзелентрест»**

№	Найменування зеленої зони	Площа, га	Стан зелених насаджень	Відповідальний за утримання	Призначення
1	411 батарея	49,0165	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
2	Парк Юність (8 ст. В. Фонтану)	4,043	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
3	Парк Юність (правий бік)	1,8114	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
4	Зелена зона вздовж вул. Краснова	1,34	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
5	сквер Макаренко та Дубовий Гай (сквер Жюлі Лассан)	0,9700	Задовільний	?	Рекреаційне, обмеженого користування
6	Зелена зона вздовж жилих будинків на вул 25-ї Чапаєвської дивізії	0, 1518	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
7	Зелена зона вздовж підприємств на вул 25-ї Чапаєвської дивізії	0,2765	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
8	Зелена зона на 1-й ст.Люстдорфської дороги	0,2044	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
9	Сквер ім 25 -ї Чапаєвської дивізії на розі вул Космонавтів	0, 7468	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
10	Зелена зона вздовж пров Безіменного (1-ша рабатка)	0,1861	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
11	Зелена зона вздовж вул 25-ї Чапаєвської дивізії	0,4	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
12	Зелена зона на Люстдорфській дорозі	0,6916	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
13	Зелена зона вздовж Люстдорфської дороги 1-ша рабатка	0,1516	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
14	Зелена зона на проспекте Маршала Жукова (коло 13 трамвая)	0,286	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
15	Зелена зона вздовж проспекта Маршала Жукова	0,5774	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
16	Зелена зона вздовж проспекта Левитана (Маршала Жукова)	3,74	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
17	Зелена зона вздовж вул Академіка Корольова	0,3913	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
18	Зелена зона вздовж проспекта Академіка Глушка	2,7575	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення

Продовження додатку 5

19	сквер на 6-я ст . Великого Фонтану	1,638	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
20	Від будинку №5 на проспекте Небесної Сотні	3,74	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
21	Проспект Адміральський	2,195	Добрий	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
22	Київська района адміністрація Одеської міської ради	0,877	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
23	Коло вул Архітекторської	0,18	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
24	Сквер на вул Академіка Вільямса	2,1806	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
25	Проспект Академіка Глушка	0,4536	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
26	Площа Незалежності	0,552	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	естетичне
27	Площа Толбухіна	0, 227	Добрий	КП "Міськзелентрест"	естетичне
28	Зелена зона вздовж Люстдорфської дороги	0,250	Незадовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
29	Сквер " Золотий берег "	0,099	Незадовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
30	Сквер на 12-й ст . Великого фонтану	0,320	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
31	9-а ст.Великого Фонтана (біля зупинки)	0,090	Незадовільний	М	Рекреаційне, обмеженого користування
32	11-я ст Великого Фонтану	0,100	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
33	Сквер на 9-й ст. Великого Фонтана	1,660	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
34	сквер кінотеатру Вимпел	1,4600	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
35	сквер "Луч" (сквер на вулиці Левітана)	2,0417	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
36	проспект Адміральський	2,195	Добрий	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
37	Сквер на 10 ст. Б.Фонтана	4,9702	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
Площа зелених насаджень разом		164,1182	-		
Площа зелених насаджень рекреаційного значення		71,1472	-		

Джерело: (Міськзелентрест Одеса, 2023; Вулиці Одеси, 2023).

**Забезпечення зеленими зонами Хаджибейського району за даними КП
«Міськзелентрест»**

№	Парк	Площа, га	Стан насаджень	Відповідальний за утримання	Призначення
1	Артпарк	15	Добрий	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
2	Лісопарк Аеропорту	43,3	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
3	Парк Савицького	19,326	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
4	Парк Горького	17,861	Задовільний	На обслуговуванні ТОВ " Веста ".	рекреаційне
5	Сквер Вітте	1,056	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
6	Прохоровський сквер	1,3124	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
7	Сквер Партизанської Слави	2,1453	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
8	Зелена зона вздовж Овідіопольської дороги	12	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
9	Овідіопольська дорога (розв'язка)	5,5	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
10	Сквер Матвея Захарова	2,3709	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
11	Зелена зона вздовж вул Просьолочної	0,676	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
12	зелена зона вздовж Дальницького шосе та Тираспольського шосе	6,773	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
13	Зелена зона вздовж вул Михайла Грушевського	0,161	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
14	Зелена зона на вул Маршала Малиновського	0,8787	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
15	Зелена зона на вул Гайдара	2,283	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
16	2-га Застава	1,1	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
17	Зелена зона вздовж вул Авіаційної	0,109	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
18	Зелена зона вздовж вул Мельницької	0,13	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
19	Зелена зона вздовж вул Василя Стуса	0,102	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
20	Зелена зона вул. Космонавтів	0,13	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
21	Зелена зона на вул Радісній	0,452	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування

22	Зелена зона на вул Стовповій	0,13	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
23	Сквер біля пам'ятника Богдана Хмельницькому	0,22	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
24	Зелена зона на вул Генерала Петрова	0,2536	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
25	Сквер Дмитрія Ульянова	3, 1878	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
26	Зелена зона на розі вул Щорса та вул Радісної вздовж інститута " Темп"	0,26	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
27	Сквер Михайловський (Полярників)	3,75	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
28	Зелена зона вздовж парку ім Ленінського комсомолу	0,2	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	С33) спеціального призначення
29	Зелена зона вздовж парку ім Ленінського комсомолу	0,3575	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	С33) спеціального призначення
30	Схили автовокзалу	1,5	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
31	Сквер Серединний	0,9762	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
32	Сквер на вул Щорса	0,9375	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
33	Іванівський шляхопровід	0,997	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
34	Малиновська районна адміністрація Одеської міської ради	0,399	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
35	Сквер " Грушевського "	1,6000	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
36	Зелена зона вздовж вул. Михайла Грушевського	0,1648	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
37	Зелена зона на схилах автовокзалу	0,7619	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(С33) спеціального призначення
38	сквер "Олеськівський"	0,817	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
39	Олексіївський сквер (ім. Мізікевича)	2,6	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
40	сквер "Прохоровський"	1,3124	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
41	Бульвар Іцхака Рабіна	3,34	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого к-ня
	Площа зелених насаджень разом	154,0601	-		
	Площа зелених насаджень рекреаційного значення	124,3689	-		

Джерело: (Міськзелентрест Одеса, 2023; Вулиці Одеси, 2023).

**Забезпечення зеленими зонами Приморського району за даними КП
«Міськзелентрест»**

№	Парк	Площа, га	Стан насаджень	Відповідальний за утримання	Призначення
1	Космонавтів парк	5,16	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
2	Грецький парк	3,94	Добрий	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
3	Стамбульський парк	3,48	Добрий	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
4	Міський сад	1,995	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
5	Дюківський сад	26,6653	Добрий	На обслуговуванні ТОВ Центр " Катюша "	Рекреаційне, обмеженого користування
6	Дендропарк Перемоги	48,9205	Добрий	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
7	Преображенський парк культури та відпочинку	13,7	Добрий	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
8	Центральний парк культури та відпочинку імені Шевченка	50,6	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
9	Семінарський сквер	0,486	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
10	Зелена зона за адресою Італійський бульвар ,4	0,1122	Незадовільний	?	Рекреаційне, обмеженого користування
11	сквер на 7 станції Великого Фонтану	0,9898	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
12	Парк Азербайджан	1,9684		КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
13	парк "Юність"	4,0425	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
14	Сквер Героїв- льотчиків	0,64	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
15	зелена зона вздовж вул Водопровідної	0,089	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
16	Чумка , Червоний хрест	0,719	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
17	Зелена зона біля кінцевої зупинки трамвая № 18	0,1052	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
18	Сквер біля пам'ятника Чорнобильцям	0,1055	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
19	Зелена зона на схилах на вул. Приморській	0,0836	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
20	Зелена зона на Скидановському	0,0975	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення

	узвозі				
21	Сквер біля пам'ятника Посмітному	0,1415	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
22	Зелена зона у пров. Дунаєва	0,1992	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
23	Сквер ім. К.Г. Паустовського	0,6074	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
24	Зелена зона на схилах у парку ім. Т.Г. Шевченка	3,1919	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
25	Зелена зона вздовж вул. Балківської	0,615	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
26	сквер Херсонський	2,1799	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
27	Зелена зона на схилах Теплових мереж (Херсонський сквер)	0,4468	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
28	Балківські схили	1,22	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
29	Сквер вздовж узвозу Кніповича	0,5	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
30	Бульвар Михайла Жванецького	4,94	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
31	З'їзди автовокзалу	0,9616	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
32	Коло на вул. Тираспольській	0,06	Добрий	КП "Міськзелентрест"	естетичне
33	Сквер Тираспольський	0,2075	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
34	Сквер біля ПКтаВ «Дюківський сад»	0,14	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
35	Сквер на вул. Градоначальницькій, 41	0,33	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
36	Сквер Трикутний	0,17	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
37	Сквер на вул. Старопортофранківській, 16	0,54	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
38	Пересипська розв'язка	1,5	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	(СЗЗ) спеціального призначення
39	Сквер на вул. Буніна	0,14	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
40	Сквер на вул. Старопортофранківській, 22	0,48	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування

41	Сквер ім. Орджонікідзе	0,419	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
42	Сквер ім. Мечникова-2	0,09	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
43	Сквер Лідерсівський	0,283	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
44	Сквер на Польському узвозі (сквер біля пам'ятника Потьомкінцям)	0,112	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
45	Подвір'я виконавчого комітету	0,0522	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
46	Сквер на узвозі вул. Дерибасівської	0,1829	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
47	Квадрати Оперного	0,29	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
48	Сквер на Військовому узвозі	0,8087	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
49	4-а ст. Великого Фонтану	0,1226	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
50	Бульвар Генуезький	0,6425	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
51	Сквер біля Приморської прокуратури	0,092	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
52	Площа ім. Десятого квітня	0,367	Добрий	КП "Міськзелентрест"	естетичне
53	Нагорний бульвар	0,6384	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
54	Сквер ОКУ	0,0923	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
55	Сквер ім. Мечникова	1,4714	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
56	сквер біля Воронцовського палацу	0,9219	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
57	Сквер Пале-Рояль	0,48	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
58	сквер Олімпієць	2,2296	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
59	сквер на	0,9336	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне,

	Театральній площі				обмеженого користування
60	Ботугольник (сквер "За Мир")	0,43	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
61	сквер Облдержадміністрації	11	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
62	Сквер ім. Льва Толстого	0,22	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
63	проспект Олександрівський	1,5153	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
64	Сквер ім . Чижикова (ім. Томаса)	0,7029	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
65	Сквер на Старосінній площі	5,823	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
66	сквер Маршала Малиновського	0,19	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
67	Сквер на Соборній площі	3,0893	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
68	сквер ім. О.С.Пушкіна (Привокзальна площа)	0,4386	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
69	Куликове поле	9,94	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
70	Старобазарний сквер	3,0482	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
71	Приморський бульвар	0,9931	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
72	Сквер на 8-й ст. Великого Фонтану	0,9354	Задовільний	КП "Міськзелентрест»	Рекреаційне, обмеженого користування
	Площа зелених насаджень разом	230,5662	-		
	Площа зелених насаджень рекреаційного значення	221,9601	-		

Джерело: (Міськзелентрест Одеса, 2023; Вулиці Одеси, 2023).

**Забезпечення зеленими зонами Пересипського району за даними КП
«Міськзелентрест»**

№	Парк	Площа, га	Стан насаджень	Відповідальний за утримання	Призначення
1	Котовський парк	25,77	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
2	Молодіжний парк	6,498	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	рекреаційне
3	Шкодова гора лісопарк	26	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
4	Зелена зона на схилах на Миколаївській дорозі	0,2225	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
5	Зелена зона вздовж вул.Отамана Головатого	0,7504	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
6	Зелена зона вздовж буферних ставків	0,325	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
7	Зелена зона вздовж Ленінградського шосе	1,8	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
8	Зелена зона вздовж вул Чорноморського козацтва	2,6600	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
9	Зелена зона вздовж вул. Академіка Воробйова	1,6370	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
10	Зелена зона вздовж вул Сергія Ядова	0,6600	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
11	Сквер ім Плохого	0,6720	Незадовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
13	сквер вздовж вул Генерала Бочарова	0, 5428	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
14	Зелена зона вздовж вул. Павла Кравцова	0 , 0915	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
15	Зелена зона вздовж вул . Затонського	0. 5240	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
16	Зелена зона вздовж вул. Академіка Заболотного	0 , 5155	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
17	Зелена зона вздовж вул . Марсельської	0,7680	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
18	Зелена зона вздовж просп. Добровольського	14, 3540	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
19	Зелена зона вздовж Південної дороги	5, 3000	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
20	Зелена зона вдовж Дніпропетровської дороги	2,6000	Добрий	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
21	Зелена зона вздовж вул. Паустовського	0, 7390	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
22	Зелена зона вздовж Миколаївській дорозі	1,1375	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Санітарне і природоохоронне
23	Сквер біля школи - інтернату № 1	0,8920	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого

					користування
24	Сквер біля Глухого моста	0,1940	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
25	Червоний	1,9030	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
26	Зоряний	3,0000	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
27	Лиманний	0,5000	Задовільний	КП "Міськзелентрест"	Рекреаційне, обмеженого користування
28	сквер біля Суворовської районної адміністрації	3,1802	Добрий	?	Рекреаційне, обмеженого користування
29	сквер біля кінотеатру ім. Старостіна	0,6897	Задовільний	?	Рекреаційне, обмеженого користування
30	Кримський бульвар	4,1017	Задовільний	?	Рекреаційне, обмеженого користування
	Площа зелених насаджень разом	134,0278	-		
	Площа зелених насаджень рекреаційного значення	100,1659	-		

Джерело: (Міськзелентрест Одеса, 2023; Вулиці Одеси, 2023).

Нормативно-правове забезпечення функціонування державно-приватних партнерства в Україні

Закон України про державно-приватне партнерство, від 2010 року. Визначає основні правові засади діяльності державно-приватних партнерств, їх принципи та сфери застосування, прописані державні гарантії та повноваження;

Закон України "Про концесію" від 03.10.2019 № 155-IX; - регулює проведення концесійного конкурсу; складу документації; відбір претендентів, відміну, оскарження та укладання концесійних договорів, та інше (Верховна рада України, 2019b);

Господарський кодекс України – регламентує здійснення господарської діяльності у державному та приватному секторі Верховна рада України. (2003a).

Цивільний кодекс України – регламентує майнові та немайнові відносини (Верховна рада України, 2003b).

Також існує ряд підзаконних нормативно-правових актів, які здійснюють регулювання державно-приватних партнерств, а саме (Міністерство економіки України, 2023):

Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2011 № 384 "Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства";

Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 № 232 "Про затвердження Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними";

Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2020 № 541 "Про затвердження Порядку заміни приватного партнера (концесіонера) за договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства (концесійним договором)";

Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 621 "Про затвердження Порядку повернення концесіодавцю об'єкта концесії після припинення дії концесійного договору";

Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2020 № 706 "Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів";

Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 950 "Про затвердження Порядку залучення радників для підготовки проекту, що здійснюється на умовах концесії";

Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 № 909 "Про порядок проведення концесійного конкурсу та конкурентного діалогу в електронній торговій системі";

Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2022 № 1241 "Про затвердження Порядку ведення Реєстру довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства";

Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2023 № 117 "Про затвердження Порядку прийняття рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства";

Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 222 "Про затвердження Порядку спрямування коштів на підготовку проектів державно-приватного партнерства та виконання довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної власності";

Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 07.06.2016 № 944 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо застосування Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними";

Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 26.05.2020 № 986 "Про затвердження Порядку подання державними партнерами (концесієдавцями) щорічного звіту про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійного договору" зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 06.07.2020 № 628/34911;

Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 22.12.2020 № 2721 "Про затвердження Порядку конкурсного відбору незалежних експертів", зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.02.2021 № 191/35813;

Розробка проєкту приморського рекреаційного парку на узбережжі Одещини

Основні ідеї і пропозиції проєкту. В умовах глобалізації і міжнародних зв'язків, конкурентоспроможність регіону важлива не лише у внутрішніх межах країни, але і поза ними. Для збільшення рекреаційної пропозиції прибережних регіонів, важливо задіяти всі можливі території та акваторії, але без нанесення шкоди екосистемі. Масштабне переосмислення ресурсів прибережних районів і їх залучення до економічної і екологічної сталості регіону вбачаємо саме через створення мережі приморських та морських парків. Вони можуть значно відрізнитись за своїм призначенням, функціями, спектром культурних послуг, що у великій мірі залежить від рекреаційного потенціалу місцевості. Основним завданням створення парків даного типу є по-перше збереження природних екосистем, а по-друге привернення уваги туристів до регіону не лише у літній період, але і на протязі року.

Довжина берегів Одеської області сягає 70 км, з них – 35 км відповідають абразивно-обвальним та зсувним, які потребують берегоукріплювальних робіт. Абразивно-обвальні процеси зосереджені на берегах між лиманами Бурнас та Будаки, Дністровським та Сухим та частково східніше Одеської затоки (Санжійка, 2023). Не дивлячись на це, між Дністровським і Сухим лиманами аварійні пляжі користуються високим попитом у туристів. Там знаходяться славнозвісні Санжійка та Грибівка. Попиту узбережжя Санжійки і Грибівки сприяє природно-кліматичний фактор – тепле і чисте море, велика довжина пляжів, суміш степового і морського повітря, і краєвиди, що відкриваються з обвальних схилів.

Так, у 2021 році за даними Держагентства розвитку туризму, Санжійка опинилася на 9-му місці за кількістю пошукових запитів (Суспільне, 2021). У селищі Санжійка проживає 800 людей, у Грибівці - 450, для яких туристи є важливим фактором економічної підтримки. Саме такі узбережжя можна розглядати перспективними для розвитку морських парків, адже місцевість вже відома серед туристів, а інфраструктурне облаштування і збагачення рекреаційного потенціалу

лише закріпить економічну стабільність громад. На прикладі даних поселень можна запропонувати розташування морського парку і буферних рекреаційних зон, (рисунки нижче).

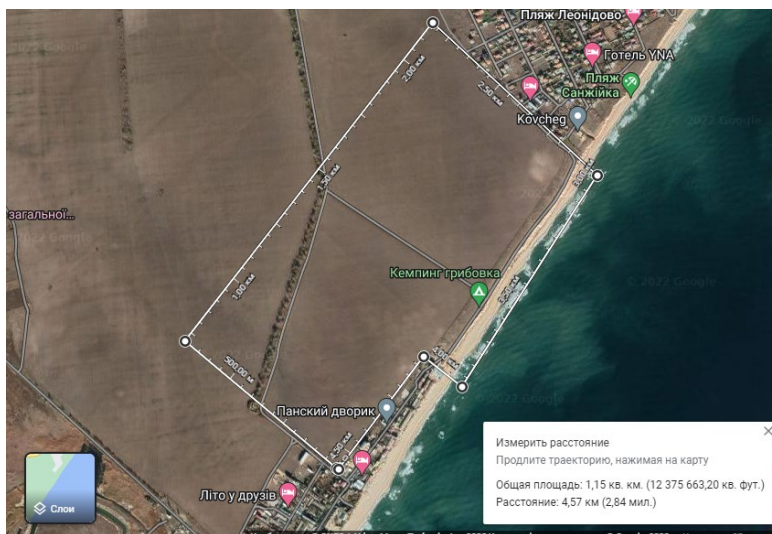

Рис. Площа території між Гривівкою і Санжійкою, яка придатна для створення морського парку.

Рис. Схематичне розміщення морського парку і буферної рекреаційної зони в районі Санжійка - Гривівка.

Джерело: пропозиція автора

Рис. Схематичне розміщення укриттів і буферної рекреаційної зони на узбережжі Санжійки.

Джерело: пропозиція автора

Кошторис послуг, передбачених у проєкті.

Підсумок орієнтовних витрат станом на вересень 2022 року	Орієнтовна вартість (грн.)
Корита для влаштування доріжок, товщиною 10см.	Мінімальна ціна 84 грн / м ² Середньоринкова ціна 123 грн / м ² Максимальна ціна 165 грн / м ²
Ландшафтний дизайн	
Обміри ділянки	Мінімальна ціна 20 грн / м ² Середньоринкова ціна 23 грн / м ² Максимальна ціна 25 грн / м ²
Вїзд на об'єкт в місті у м. Одеса	Мінімальна ціна 500 грн / об'єкт Середньоринкова ціна 588 грн / об'єкт Максимальна ціна 650 грн / об'єкт
Створення попереднього ескізу або начерку у м. Одеса	Мінімальна ціна 1500 грн / шт. Середньоринкова ціна 1500 грн / шт. Максимальна ціна 1500 грн / шт.
Проект дизайну ландшафту з візуалізацією за м2	Мінімальна ціна 110 грн / м ² Середньоринкова ціна 143 грн / м ² Максимальна ціна 170 грн / м ²
Очищення ділянки від рослинних решток (без вивезення)	100 кв.м від 150
Штиковка, планування території під озеленення вручну	100 кв.м від 200
Роботи з озеленення	
Посадка дерева (саджанці)	Мінімальна ціна 150 грн / шт. Середньоринкова ціна 203 грн / шт. Максимальна ціна 280 грн / шт.
Посадка вічнозеленої рослини	Мінімальна ціна 280 грн / шт. Середньоринкова ціна 293 грн / шт. Максимальна ціна 300 грн / шт.
Облаштування рулонного газону	Мінімальна ціна 80 грн / м ² Середньоринкова ціна 128 грн / м ² Максимальна ціна 160 грн / м ²

Облаштування газону	Мінімальна ціна 60 грн / м ² Середньоринкова ціна 98 грн / м ² Максимальна ціна 120 грн / м ²
Інші роботи	
Штучні водойми і ставки	Мінімальна ціна 50000 грн / шт. Середньоринкова ціна 55000 грн / шт. Максимальна ціна 60000 грн / шт.
Установка металевого стовпа освітлення	Мінімальна ціна 3700 грн / шт. Середньоринкова ціна 3700 грн / шт. Максимальна ціна 3700 грн / шт.
Установка садового світильника	Мінімальна ціна 200 грн / шт. Середньоринкова ціна 227 грн / шт. Максимальна ціна 250 грн / шт.
Дорога з щебеню до 15 см + машинне асфальтове покриття	Мінімальна ціна 450 грн / м ² Середньоринкова ціна 610 грн / м ² Максимальна ціна 1000 грн / м ²
Прокладка водостоку вздовж дороги	Мінімальна ціна 100 грн / м.пог. Середньоринкова ціна 140 грн / м.пог. Максимальна ціна 150 грн / м.пог.
Укладання бордюру для дороги	Мінімальна ціна 100 грн / м.пог. Середньоринкова ціна 149 грн / м.пог. Максимальна ціна 200 грн / м.пог.

Джерело: Земляні роботи у м. Одеса. URL: <https://www.rabotniki.ua/uk/zemlyanye-raboty/odessa>

Ціни на послуги озеленення згідно кошторису фірми «Суботнікофф»

Назва послуги	Ціна (грн.)	Одиниці виміру
Консультація дизайнера для фізичних осіб з виїздом на об'єкт	300 - 600	послуга
Консультація дизайнера для організацій з виїздом на об'єкт	безкоштовно	послуга
Ландшафтний проєкт	від 800	га
Дендроплан	від 1000	послуга
Ескіз озеленення	від 300	послуга
Саджання дерев	від 100	шт.
Саджання чагарників	від 50	шт.

Акт впровадження з Департаменту економічної політики та стратегічного планування

УКРАЇНА

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

пр. Шевченка, 4, м. Одеса, 65032, тел./факс: (048) 718-94-66, тел. 718-95-27
 E-mail: eko@od.gov.ua веб-сайт: <https://eko.od.gov.ua/> Код ЄДРПОУ 39917856

№ _____

Директору ДУ «Інститут ринку
 і економіко-екологічних досліджень
 НАН України», академіку НАН України
 Борису БУРКИНСЬКОМУ

Шановний пане Борисе!

Відповідно до листа від 28.12.2022 № 2/340 Департамент розглянув доповідну записку «Аналіз тенденцій і чинників повосенної відбудови та розвитку парків і зелених зон, на прикладі приморських міст України та світу» та повідомляє наступне.

Наведені в доповідній записці спостереження орієнтовані на необхідність економічного розвитку Одеського регіону у повоєнний період, у тому числі, відбудови парків приморських міст України та створення безпечних рекреаційних громадських просторів у найближчі роки.

Матеріал автором викладено структуровано, на високому професійному рівні. Заслуговує на увагу розроблений автором інноваційний проект туристичної локації, а саме морського парку на прикладі узбережжя Санжійка – Грибівка, який може стати магнітом для туристів та забезпечити економічний розвиток Одеського регіону.

Розбудова економіки у післявоєнний період базуватиметься на нових підходах щодо використання потенціалу територій, а отже, викладені пропозиції будуть використані у роботі Департаменту, зокрема під час розробки стратегічних та планових документів.

Висловлюємо щирю вдячність за проведену Інститутом роботу та сподіваємося на подальшу плідну співпрацю з актуальних питань соціально-економічного розвитку регіону.

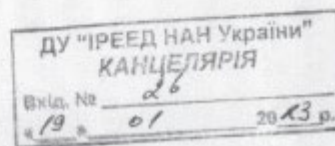
Директор

Володимир ФРОЛОВ

Наталія Незвишук (048) 71 89 574

СЕД АСКОД Департамент економічної політики та стратегічного планування
 Одеської обласної державної адміністрації
 ДОКУМЕНТ № 133/02/03.1-10/2-23/10261 від 17.01.2023
 Сертифікат 5BE2D9E7F900307B0400000004B231000175A400
 Підписувач Фролов Володимир Сергійович
 Дійсний з 13.06.2022 19:44:55 по 13.06.2024 19:44:55

Акт впровадження з Департаменту економічної політики та стратегічного планування

УКРАЇНА
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ
 проспект Шевченка, 4, м.Одеса, 65032, тел./факс: (048) 718-94-66, тел.718-95-27
 E-mail: eko@oda.odessa.gov.ua web-site: http://oda.odessa.gov.ua/ Код ЄДРПОУ 39917856

№ _____

Директору Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
 НАН України
 академіку НАН України,
д.е.н., професору Буркинському Б.В.
 Французький бульвар, 29, м.Одеса,
 Україна, 65044

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень, викладених у доповідній записці «Екосистемний підхід активізації інклюзивної економіки вражень на континуумі послуга-враження»

У доповідній записці «Екосистемний підхід активізації інклюзивної економіки вражень на континуумі послуга-враження», аспіранткою Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України Ніколайчук Тетяною Олексіївною, було розглянуто та проаналізовано питання теоретико-методологічних основ формування та розвитку екосистемних послуг у сфері природно-заповідного фонду України (далі - ПЗФ), а саме:

- теоретичні та методичні положення розвитку об'єктів природно-заповідного фонду України, як територій, що мають еколого-економічне значення, як «зон вражень», на території яких, відвідувачі мають змогу задовольнити не тільки свої фізіологічні потреби у рекреації, оздоровленні або відпочинку, але й також здобути позитивні, емоції, враження, відновити емоційно-психологічний «ресурс»;
- визначено зміст та сутність екосистемних послуг, порядок їх ефективного впровадження у сфері природно-заповідного фонду України;
- розроблено показники (індикатори) еколого-економічної успішності здійснення того чи іншого виду екосистемних послуг у сфері заповідного фонду (наявність позитивних відгуків дітей та їх батьків, реклами/ репостів у соціальних мережах від споживачів; наявність попиту/ зацікавленості серед дітей);
- проаналізовано еколого-економічні засади розвитку заповідних територій з урахуванням послання інтересів держави, в особі адміністрацій

01.1-15/1520 від 21.07.2020

Акт впровадження з Департаменту екології та природних ресурсів

УКРАЇНА

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

вул. Канатна, 83, м. Одеса, 65107, тел./факс (048) 728-35-05, тел. 728-35-05

E-mail: ecolog@odessa.gov.ua веб-сайт: <http://ecology.odessa.gov.ua/> Код ЄДРПОУ38721915№ _____
на № _____ від _____

Директору ДУ «Інститут ринку і
економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України»,
академіку НАН України,
д.е.н., професору
Борису БУРКИНСЬКОМУ

*Щодо впровадження прикладних
результатів наукових досліджень*

Шановний Борисе Володимировичу!

Департаментом екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації (далі – Департамент) розглянуто доповідну записку «Аналіз тенденцій і чинників повоєнної відбудови та розвитку парків і зелених зон, на прикладі приморських міст України та світу» ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» (автори д.е.н., доц. М. М. Петрушенко та інж. І категорії Н. В. Вернігорова).

У доповідній записці висвітлено основні тенденції і чинники повоєнної відбудови парків приморських міст, та актуальні аспекти безпеки парків і рекреаційних громадських просторів у найближчі роки. Особливий інтерес представляє обґрунтування необхідності розвитку рекреаційних територій Одеського регіону, як найменш постраждалого від військової агресії серед приморських регіонів України, та пропозиція авторів розширення рекреаційного потенціалу узбережжя через створення приморських поліфункціональних парків. Наведена авторська класифікація зазначених парків відображає широке різноманіття за їх напрямками рекреаційної діяльності та природоохоронних функцій. Створення приморських парків є актуальним заходом облагородження прибережних територій з найкращим розкриттям їх рекреаційних властивостей.

Вважаємо можливим прикладні положення записки використовувати в ході підготовки стратегічних документів з розвитку прибережних територій та зелених зон у безпосередній близькості до територій пляжів, розробки програм розвитку міських рекреаційних та паркових просторів.

СЕД АСКОД Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації
ДОКУМЕНТ № 2876/06/06-17/2-22/4455 від 30.12.2022
Сертифікат 248197DDFAB977E504000000B9D4D400CC5FA103
Підписувач БУЛАНОВИЧ ПАВЛО ГЕОРГІЙОВИЧ
Дійсний з 16.09.2022 16:33:15 по 16.09.2023 23:59:59

Акт впровадження з Департаменту екології та природних ресурсів

Хумаров Н.І.
До справи
Тур

УКРАЇНА
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
вул. Канатна, 83, м. Одеса, 65107, тел./факс (048) 728-35-05
E-mail: ecolog@odessa.gov.ua веб-сайт: <http://ecology.odessa.gov.ua/> Код ЄДРПОУ 38721915

№ _____
на № _____ від _____

Директору Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень
НАН України, академіку НАН України
д.е.н., професору
Буркинському Б.В.

Шановний Борисе Володимировичу!

Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації розглянув лист Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України від 2 липня 2019 року № 21/237 щодо матеріалів аналітичної доповіді «Природні ресурси і умови як основа інклюзивного розвитку в природокористуванні», підготовленою: д.е.н., с.н.с. Хумаровою Н.І., к.е.н., с.н.с. Костецькою К.О., інж. I кат. Дікановим Ю.А., інж. I кат. Вернігоровою Н.В. (відділ економічного регулювання природокористування) та інформує.

Зазначені в наданих матеріалах дослідження є доцільними та актуальними в умовах переходу від екстрактивних методів управління до інклюзивного природокористування та формування відповідних законодавчих документів щодо його закріплення.

Розроблені Вами пропозиції будуть враховані нами та використані при формуванні програмних заходів регіональної програми охорони навколишнього природного середовища та плану дій щодо раціонального природокористування в Одеській області.

З повагою
Виконуючий обов'язки
директора Департаменту

О.В. Повар

Садчиков М.В.
Акімов О.В., 728-35-52

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
3497/06-15/3446 від 05.07.2019

ІНСТИТУТ НАН України
КАНЦЕЛЯРІЯ
ВХІД № 171
07 2019 р.

Акт впровадження з Департаменту екології та розвитку рекреаційних зон

ОДЕСЬКА МІСЬКА РАДА

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОН

вул. Косовська, 2д, м. Одеса, 65022, тел.: (048) 724-33-24, 753-14-88

E-mail: ecocity@omr.gov.ua, сайт: www.omr.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 25031496від 26.09 2023 р. № 1432/01-14/1 На № _____ від _____ 20__ р.

Директору Інституту проблем ринку та економіко – екологічних досліджень
НАН України, академіку
Борису БУРКИНСЬКОМУ

Шановний Борисе Володимировичу!

Відповідно до листа Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України від 21.07.2023 № 21/341 (вх. № 1375/01-14/1 від 19.09.2023) Департамент екології та розвитку рекреаційних зон Одеської міської ради ознайомився із запропонованою до розгляду науковою доповіддю «Картування як інструмент організаційно-економічного забезпечення використання екосистемних активів міських парків, на прикладі міста Одеси», у якій представлено аналіз меж доступності парків і скверів для жителів у межах 10-ти хвилинної пішої доступності, а також аналіз забезпеченості зеленими зонами території міста з поділом по районах.

З повагою

директор Департаменту

Марина САВЧЕНКО

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Вернігорова, Н. В. (2021). *Чинники інклюзивності економіки вражень у межах використання міських парків*. За науковою ред. д.е.н., професора Хумарової Н. І. ДУ «Ін-т ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України». Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ». 506 с. С. 402 – 423. (506/32) ISBN 978-966-02-9838-5
2. Humarova, N. I., & Vernihorova, N. V. (2019). Inclusiveness in natural use in case of the reserved fund. *Economic Innovations*, 21(2(71), 150-161. [https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2\(71\).150-161](https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2(71).150-161) (Особистий внесок здобувача: визначено напрямки розвитку якостей та характеристик інклюзивного природокористування для об'єктів природно-заповідного фонду).
3. Vernihorova, N. V. (2019). Ecological urbanism as a factor of socio-economic and ecological development of modern cities and balanced use of nature. *Economics and Law*, 4(55), 108-115. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.108>
4. Вернігорова, Н. В. (2021). Парки в сфері інклюзивного природокористування. *Економічні інновації*, Том 23, № (1)78. Одеса: ІРЕЕД НАНУ. С. 29-40. [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1\(78\).29-40](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1(78).29-40)
5. Вернігорова, Н. В. (2021). Аналіз організаційно-економічного забезпечення міських парків в Україні. *Науковий вісник МДУ. Серія «Економіка»*, том 8, №2, с. 90 – 100. [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(2\).2021.90-100](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(2).2021.90-100)
6. Vernihorova, N. V. (2021). Urban Parks as an Innovative Social Space and a Factor of Social and Environmental Welfare. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Economics”*. Vol. 8, N 4, P. 69 – 78. [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(4\).2021.69-78](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(4).2021.69-78)
7. Вернігорова, Н. В. (2022). Вдосконалення суб'єктно-об'єктних відносин у контексті формування потреб в екосистемних послугах міських парків. *Економічні інновації*, 24(1(82), 41-54. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1\(82\).41-54](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.1(82).41-54)
8. Вернігорова, Н. В. (2022). Екосистемні послуги парків та їх оцінка. *Економічні інновації*, 24(2(83), 53-65 с. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2\(83\).53-65](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2(83).53-65)

9. Вернігорова, Н. В. (2022). Аналіз організаційно-економічного забезпечення міських парків на основі опитувань. *Економіка та право, Випуск 3 (66)*, С. 85-96. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.085>
10. Вернігорова, Н. В. (2022). Розвиток природного потенціалу узбережжя Одещини як фактор економічного добробуту і безпеки населення. *International Journal of Knowledge Transfer Management Studies: International Scientific E-Journal*. № 2. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7433382>
URL: https://iidskt.org.ua/wp-content/uploads/2022_2_3.pdf
11. Вернігорова, Н. В. (2023). Інституційні новації розвитку міських парків в Україні. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. № 2 (24). С. 35-43. Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejoru/2023/No2/35.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.8128451.
12. Вернігорова, Н. В. (2023). Економічне обґрунтування екосистемних активів міських парків на основі аналізу картування приморського міста Одеси. *Причорноморські економічні студії, випуск № 81*. Одеса, С. 130 – 139. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.81-22>
13. Vernihorova, N.V. (2023). Organizational and economic structure of functioning of city parks: aspects of sustainable development and ecosystem approach. *Economic Innovations, Vol. 25, Issue3 (88)*, P.66 – 79. [https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3\(88\).66-79](https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3(88).66-79)
14. Вернігорова Н.В. (2023). Оцінка збитків міських парків у контексті повоєнної відбудови міст України та сталого розвитку. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. № 4 (68). С. 89-100. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/89.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.04.2023.10. DOI: 10.5281/zenodo.10042093.
15. Vernihorova, N. V. (2021). Institutional prerequisites for organizational and economic quality assurance of ecosystem services of city parks. *Three Seas Economic Journal*, 2(3), 8-15 p. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2021-3-2>
16. Вернігорова, Н. В. (2019). Сталий розвиток міста на засадах інклюзивного природокористування. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний*

ліфт): *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (квітень-травень 2019 року)*. Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О. Б. Бекетова, 2019 рік. С. 4 - 6.

17. Вернігорова, Н. В. (2020). Парки у концепції інклюзивності природно-заповідного фонду. *Всеукраїнська науково-практична on-line конференція з проблем економіки «Вплив інноваційних змін на розвиток суспільства: економіко-правові та соціально-гуманітарні аспекти»*, 14 травня 2020. Житомир, 430 – 431 с.

18. Вернігорова, Н. В. (2020). Впровадження інклюзивного природокористування на засадах екологічного імперативу. *Всеукраїнська науково-практична інтернет конференція «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки»*. 20 травня 2020 рік. Львів. С.139-142

19. Вернігорова, Н. В. (2020). Поняття «парк» у науковому дискурсі. *XI Міжнародна науково-практична конференція «Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті»*. Одеса: ОДАБА. Листопад 2020. С. 32 – 36.

20. Вернігорова, Н. В. (2021). Якісна оцінка міських парків як передумова їх інноваційного розвитку. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах»*. Дніпро. 16.04.2021. С. 67 – 70. URL: https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/22144/1/Osoblivosti_zastosuvannia.pdf

21. Вернігорова, Н. В. (2021). Перспективи економічного розвитку міських парків в Україні. *XIII Міжнародна науково-практична конференція «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток»*. Харків, 20 – 21 квітня, С. 200 – 202. URL: https://kstuca.kharkov.ua/wp-content/uploads/2021/05/Materialu_XIII_MNPK.pdf

22. Вернігорова, Н. В. (2021). Інновації управління міськими парками України. *Міжнародна конференція «Теорія та практика менеджменту»*. Луцьк. С. 95 – 96.

23. Вернігорова, Н. В. (2022). Аналіз фінансового забезпечення міських парків в Україні та їх пріоритетні зміни. *Міжнародна науково-практична конференція ВНТУ «Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних*

24. Вернігорова, Н. В. (2022). Оглядовий аналіз збитків міським паркам Маріуполя внаслідок воєнних дій. *V міжнародна науково-практична інтернет конференція молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення»*. 25–26 травня 2022 р., Україна, м. Львів. 132 – 134 с.

25. Вернігорова, Н. В. (2022). Проблематика післявоєнної відбудови і розвитку міських парків Чернігова. *Зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конференції. «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку»*. Київ: КНЕУ. 311 – 312 с.

26. Вернігорова, Н. В. (2022). Актуальні фактори впливу у системі благоустрою парків та їх сталий розвиток. *III Міжнародна науково-практична конференція*. Харків. ДБТУ. 2022. С. 54 – 57.

27. Вернігорова, Н. В. (2022). Морські парки як фактор економічної підтримки приморських регіонів у післявоєнний період. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики : матеріали всеукр. наук. конф. молодих вчених*. Рада молодих вчених при Одес. обл. держ. адмін. Одеса, С. 63-68.

28. Вернігорова, Н. В. (2023). Розвиток парків приморських міст у післявоєнний період на прикладі Одещини. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Полтава, Полтавський інститут економіки і права, 17-18 травня 2023 року. С 111 – 114

29. Вернігорова, Н. В. (2023). Проблематика розвитку міських парків в контексті європейської інтеграції України. *Теорія та практика менеджменту: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф.* Луцьк, 2023. 57 – 59 с.

30. Вернігорова, Н. В. (2023). Принципи сталого розвитку та екосистемного підходу в сфері функціонування міських парків. *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної Конференції «Сучасні домінанти трансформації економіки з урахуванням повоєнних викликів»*. м. Одеса, 14-15 вересня 2023 року. С.126 – 128.